

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЛИЗЕНЬ ЄВГЕН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 94(477):(477.86) “1918–1919”

ДИСЕРТАЦІЯ

МИРОТВОРЧІ МІСІЇ ПІД ЧАС ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
1918–1919 РР.

Спеціальність 032 «Історія та археологія»

Подається на здобуття ступеня
доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Є. В. Лизень

Науковий керівник:
Борчук Степан Миколайович,
доктор історичних наук, професор

АНОТАЦІЯ

Лизень Є. В. Миротворчі місії під час польсько-української війни 1918 – 1919 рр. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 «Історія та археологія». – ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» МОН України, Івано-Франківськ, 2021.

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» МОН України, Івано-Франківськ, 2021.

Дисертаційна робота присвячена комплексному дослідженню діяльності миротворчих місій під час польсько-української війни 1918–1919 рр. Ґрунтовно вивчено маловідомі аспекти діяльності різноманітних миротворчих місій у Східній Галичині та міжнародної комісії Луїса Боти в рамках Паризької Мирної Конференції (далі – ПМК). Проаналізовано основні геополітичні чинники, що впливали на формування політики Антанти щодо Польщі та Західно-Української Народної Республіки (далі – ЗУНР). Досліджено походження та діяльність основних дипломатичних місій щодо врегулювання польсько-українського військового конфлікту 1918–1919 рр.

Джерела для написання дисертації поділено на архівні, періодичні видання, мемуари і спогади зазначеного періоду. Проаналізовано неопубліковані та опубліковані архівні матеріали, які знаходяться в польських та українських архівних установах та тогочасну періодику, яка міститься в бібліотеках та архівах міст Києва, Львова, Івано-Франківська, Кракова та Перемишля. Розглянуто українську та зарубіжну наукову літературу та виокремлено п'ять основних груп історіографічних джерел. Зокрема, охарактеризовано зміст праць загального характеру, спеціалізованих досліджень, присвячених діяльності миротворчих місій, вивченню геополітичних інтересів Антанти у Галицькому регіоні та дипломатичних аспектів вирішення долі спірних польсько-українських територій.

Розкрито методологічний інструментарій дисертаційної роботи. Охарактеризовано загальнонаукові та спеціальнонаукові методи дослідження, принципи наукового пізнання, яких дотримувався дисертант при написанні наукової роботи.

Використовуючи науково-теоретичні методи пізнання, у роботі всесторонньо висвітлено ключові аспекти військово-дипломатичної політики Антанти щодо ЗУНР та Польщі. Зокрема, вдалося уточнити низку ключових фактів щодо перших військово-дипломатичних місій Антанти, вивчено політичні погляди членів цього блоку, їхнє ставлення до польсько-українського протистояння у Східній Галичині та уявлення про майбутнє спірних територій цього регіону.

У роботі стверджено, що вже після перших жертв польсько-українського протистояння у м. Львові, відбулись перші спроби примирення. Підкреслено, що намагаючись припинити кровопролиття, сторони конфлікту на протязі трьох тижнів боїв у місті проводили переговори щодо припинення військових дій. Коротко проаналізовано появу першої неофіційної місії Антанти на чолі з французьким поручником Анрі Віллемом та його вплив на хід переговорного процесу між поляками та українцями у м. Львові.

Вивчено роль перших офіційних військово-дипломатичних місій країн Антанти в справі врегулювання польсько-українського військового конфлікту. Означено позицію урядів ЗУНР та Польщі у справі оцінки визначення статусу Східної Галичини іноземними делегатами. Висвітлено зміст рекомендацій антантівських делегацій щодо унормування польсько-українського військового протиборства. Зокрема, детально проаналізовано діяльність першої офіційної місії на теренах Галичини під проводом англійського полковника Гаррі Вейда. Досліджено, що дана місія прибула до Галичини для з'ясування ситуації у краї, а також у справі встановлення польсько-українського перемир'я під егідою Антанти шляхом встановлення демаркаційної лінії між ворогуючими сторонами. Охарактеризовано вплив політики Франції, Великої Британії та США щодо Східної Галичини. Прослідковано політичні погляди представників цих держав та їхнє ставлення до польсько-українського військового

протистояння у Галичині на початковій стадії конфлікту. Звернуто увагу на уявлення країн Антанти про майбутнє спірних територій. Описано контакти представників уряду ЗУНР з урядовими колами держав-переможниць у Першій світовій війні.

Досліджено напрями діяльності місій на чолі з Жозефом Бартелемі. Уточнено часові рамки перебування двох окремих місій на початку 1919 р. у м. Львові, очолювані французьким генералом. З'ясовано, що зазначені місії відрізнялися між собою як кількісним складом та підпорядкуванням, так і завданнями і повноваженнями. Також встановлено, що ключовими завданнями першої місії Ж. Бартелемі було вивчення обставин єврейського погрому в листопаді 1918 р. у м. Львові, реального ступеня польсько-українського протистояння та можливостей військової допомоги Польщі урядом Франції. На противагу, головним завданням другої місії Ж. Бартелемі було якнайшвидше припинення бойових дій між ворогуючими сторонами, встановлення тимчасового перемир'я та демаркаційної лінії.

Розглянуто діяльність міжсоюзної комісії Луїса Боти в рамках ПМК в справі припинення польсько-українського конфлікту. Прослідковано хід засідань даної міжсоюзної комісії та ставлення окремих її членів до польської й української делегацій. Наголошено на тому, що міжсоюзна комісія Л. Боти працювала безпосередньо в ході діяльності ПМК. Хоча в українській історичній думці до теперішнього часу багато дослідників дотримуються помилкових тверджень, що начебто ця міжсоюзна комісія перебувала у м. Львові у травні 1919 р. з метою примирення Польщі та Західної Облaсті Української Народної Республіки (далі – ЗОУНР). Встановлено, що комісія Л. Боти об'єктивно поставилась до вирішення військового протистояння та запропонувала досить прийнятний проєкт перемир'я польській та українській стороні, на який погодились останні. Проте відкинули поляки, які розраховували вирішити проблему тільки військовим шляхом з допомогою армії Ю. Галлера. Показано роль зазначеної комісії на остаточне рішення Ради Амбасадорів щодо долі Галицького регіону.

Охарактеризовано роботу миротворчої місії Української Народної Республіки (далі – УНР) під головуванням генерала Сергія Дельвіга. Вперше в українській історіографії прослідковано перебіг засідань між польською делегацією під проводом Еугеніуша Родзевіча та українською на чолі з генералом С. Дельвігом, що проходили у Львові 7–16 червня 1919 р. Доведено, що сформована Директорією УНР місія на чолі з С. Дельвігом, повинна була визначити з польською стороною напрямок проходження демаркаційної лінії на польсько-українському фронті, а також провести переговори про тривалий мир та спільну боротьбу проти наступу більшовиків. Разом з тим, українська делегація мала обстоювати лінію Бартелемі, як демаркаційну. У випадку, коли цього не вдалося б досягти, С. Дельвіг повинен був домагатися утвердження лінії, що йшла б паралельно лінії пропонованій Ж. Бартелемі якомога менше на схід. Підкреслено, що в результаті зазначених переговорів була підписана контровесійна Умова припинення військових дій (далі – Умова), яка не була підтримана політичними та військовими керівниками ЗОУНР. Адже останні вважали, що будь-які домовленості з поляками ведуть до територіальних поступок УНР коштом Східної Галичини. Натомість для С. Петлюри Умова мала стати запорукою успіху у війні з більшовицькою Росією. Встановлено, що польська сторона пішла на підписання Умови з делегацією УНР під тиском небезпечної ситуації, що склалася в той час на Галицько-волинському фронті внаслідок розгортання Чортківської наступальної операції УГА. Саме ця обставина, примусила поляків підписати Умову з українцями з чітко визначеною демаркаційною лінією.

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена сукупністю поставлених завдань та засобами їх розв'язання. У роботі *вперше*: здійснено комплексне дослідження діяльності миротворчих місій періоду польсько-української війни 1918–1919 рр; впорядковано часові рамки перебування і діяльності та систематизовано відомості про персональний склад місій Антанти під керівництвом французького генерала Ж. Бартелемі в Східній Галичині; здійснено аналіз ходу перемовин між місією УНР С. Дельвіга та польською делегацією на чолі з Е. Родзевічем у м. Львові. Подальший розвиток *отримали*:

вивчення структури та складових діяльності перших місій Антанти щодо припинення польсько-українського військового конфлікту; дослідження діяльності місій під головуванням генерала Ж. Бартелемі; аналіз роботи комісії Луїса Боти щодо питання врегулювання польсько-українського військового конфлікту 1918–1919 рр. *Доповнено й уточнено*: чинники, що впливали на політику щодо розмежування Східної Галичини; часові відтинки перебування першої місії Антанти під головування Ж. Бартелемі в Східній Галичині.

Матеріали дисертації можуть бути використані в різних сферах діяльності: науково-дослідницькій (під час написання фундаментальних праць з історії України), навчальній (для підготовки монографічних видань, праць, підручників, навчально-методичних посібників), а також дипломатичній (для запобігання чи врегулювання конфліктів, пошуків компромісів і взаємоприйнятних рішень, розширення і поглиблення міжнародного співробітництва). Практична цінність роботи визначається також доцільністю використання її результатів для виховання патріотизму в сучасних умовах України.

Ключові слова: Східна Галичина, місія, Ж. Бартелемі, Л. Бота, Паризька Мирна Конференція, С. Дельвіг, Е. Родзєвіч.

SUMMARY

Lyzen E. V. Peacekeeping missions during the Polish-Ukrainian war of 1918–1919. – Manuscript.

The dissertation for the degree of a Doctor of Philosophy (PhD) in the branch of knowledge 03 The humanities on a specialty 032 “History and archeology”. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivano-Frankivsk, 2021.

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivano-Frankivsk, 2021.

The dissertation is devoted to a comprehensive research of activity of peacekeeping missions during the Polish-Ukrainian war of 1918–1919. Little-known aspects of the activities of various peacekeeping missions in Eastern Galicia and the international commission of Louis Botha in the lines of the Paris Peace Conference (hereinafter – PPC) were thoroughly studied. The main geopolitical factors that influenced the formation of the Entente’s politics towards Poland and the Western Ukrainian People’s Republic (hereinafter – WUPR) are analyzed. The origin and activity of the main diplomatic missions on the settlement of the Polish-Ukrainian military conflict of 1918–1919 are studied.

Sources for writing a dissertation are divided into archival, periodicals, memoirs and memories of this period. Unpublished and published archival materials in Polish and Ukrainian archival institutions and periodicals in libraries and archives of Kyiv, Lviv, Ivano-Frankivsk, Krakow and Przemysl are analyzed. Ukrainian and foreign scientific literature is considered and its five main groups of historiographical sources are singled out. In particular, the content of general works, specialized research on peacekeeping missions, studying of the geopolitical interests of the Entente in the Galician region and diplomatic aspects of resolving the disputed Polish-Ukrainian territories are described.

Methodological tools of the dissertation are revealed. The general scientific and special scientific research methods, the principles of scientific knowledge, which the dissertation adhered to when writing the scientific work, are characterized.

Using scientific and theoretical methods of cognition, the work comprehensively highlights key aspects of the Entente's military-diplomatic politics towards the WUPR and Poland. In particular, they managed to clarify a number of key facts about the first military-diplomatic missions of the Entente, studied the political views of members of the bloc, their attitude to the Polish-Ukrainian confrontation in Eastern Galicia and the future of disputed territories in the region.

The dissertation states, after the first victims of the Polish-Ukrainian confrontation in Lviv, the first attempts at reconciliation took place. It was emphasized that in an attempt to stop the bloodshed, the parties to the conflict held talks on ending hostilities during the three weeks of fighting in the city. Briefly analyzed the emergence of the first unofficial Entente mission led by French Lieutenant Henri Willem and its impact on the negotiation process between Poles and Ukrainians in Lviv.

It has been studied the role of the first official military-diplomatic missions of the Entente countries in resolving the Polish-Ukrainian military conflict. It's indicated the position of the governments of the Western Region of the Ukrainian People's Republic (hereinafter – WRUPR) and Poland in assessing the status of Eastern Galicia by foreign delegates. The content of the recommendations of the Entente delegations on the standardization of the Polish-Ukrainian military confrontation is highlighted. In particular, the activities of the first official mission in Galicia under the leadership of British Colonel Harry Wade were analyzed in detail. It has been investigated, the mission has arrived to Galicia to clarify the situation in the region, as well as to establish a Polish-Ukrainian truce under the auspices of the Entente by establishing a demarcation line between the warring parties. The influence of the politics of France, Great Britain and the USA on Eastern Galicia is described. The political views of the representatives of these states and their attitude to the Polish-Ukrainian military confrontation in Galicia at the initial stage of the conflict are traced. The Attention is drawn to the ideas of the Entente countries about the future of the disputed territories. The contacts of the representatives of the WRUPR government with the governmental circles of the victorious states in the First World War are described.

The activities of the missions headed by Joseph Barthelemy have been studied. It has been clarified the time lines of the stay of two separate missions at the beginning of 1919 in Lviv, headed by a French general. It was found that these missions differed in both quantitative composition and subordination, as well as tasks and powers. It was also established that the key tasks of J. Barthelemy's first mission were to study the circumstances of the Jewish pogrom in November 1918 in Lviv, the real degree of Polish-Ukrainian confrontation and the possibilities of military assistance to Poland by the French government. In contrast, the main task of Barthelemy's second mission was to end hostilities between the warring parties as soon as possible, to establish a temporary truce and a demarcation line. The activities of the inter-union commission of Louis Botha within the framework of the PPC in the field of ending the Polish-Ukrainian conflict are considered. The course of the meetings of this inter-union commission and the attitude of some of its members to the Polish and Ukrainian delegations are traced. It is emphasized, the inter-union commission of L. Boty worked directly in the course of PPC activity. Although in Ukrainian historical thought to this day, many researchers hold the erroneous assertion that this inter-union commission was in Lviv in May 1919 to reconcile Poland and the WRUPR.

It has been established that L. Botha's commission was objective in resolving the military confrontation and has been proposed a rather acceptable armistice project to the Polish and Ukrainian sides, to which the latter agreed. However, the Poles rejected, who hoped to solve the problem only by military means with the help of J. Haller's army. The role of this commission in the final decision of the Council of Ambassadors to the fate of the Galician region is shown.

The work of the UPR (hereinafter – Ukrainian People's Republic) peacekeeping mission headed by General Serhiy Delvig is described. For the first time in Ukrainian historiography, the meetings between the Polish delegation led by Eugeniusz Rodzewicz and the Ukrainian delegation headed by General S. Delvig, which took place in Lviv on June 7–16, 1919, are traced. It was proved that the mission formed by the Directory of the UPR, headed by S. Delvig, had to determine with the Polish side the direction of the demarcation line on the Polish-Ukrainian

front, as well as to negotiate lasting peace and joint struggle against the Bolshevik offensive. At the same time, the Ukrainian delegation had to defend the Barthelemy line as a demarcation line. In the case that this could not be achieved, S. Delvig had to seek the establishment of a line that would run parallel to the line proposed by J. Barthelemy as little as possible to the East. It was emphasized, as a result of these negotiations a controversial Condition for the cessation of hostilities (hereinafter – Condition) was signed, which was not supported by the political and military leaders of the WRUPR. The latter considered, any agreements with the Poles led to territorial concessions of the UPR at the expense of Eastern Galicia. Instead, for S. Petliura, the Condition had to become the key to success in the war with Bolshevik Russia. It has been established that the Polish side signed an Condition with the UPR delegation under the pressure of the dangerous situation that prevailed at the time on the Galician-Volyn front as a result of the deployment of the Chortkiv offensive operation of UGA (Ukrainian Galician Army). It was this circumstance that forced the Poles to sign an Condition with the Ukrainians with a clearly defined demarcation line.

The scientific novelty of the obtained results is due to the set of tasks and means of solving them. For the first time in the work it was done: a comprehensive research of the activities of peacekeeping missions during the Polish-Ukrainian war of 1918–1919; the time lines of stay and activities was streamlined and information on the personnel of the Entente missions under the leadership of French General J. Barthelemy in Eastern Galicia was systematized; the course of negotiations between the mission of the UPR S. Delvig and the Polish delegation headed by E. Rodzevich in Lviv was analyzed. Further development was given to: study of the structure and components of the activities of the first Entente missions to end the Polish-Ukrainian military conflict; research of the activities of missions led by General J. Barthelemy; analysis of the L. Botha's work Commission on the settlement of the Polish-Ukrainian military conflict of 1918–1919. It's complemented and clarified: factors influencing the politics of delimitation of Eastern Galicia; time periods of the stay of the first Entente mission under the chairmanship of J. Barthelemy in Eastern Galicia.

The dissertation materials can be used in various fields of activity: research (when writing fundamental works on the history of Ukraine), educational (for the preparation of monographs, works, textbooks, teaching aids), and diplomatic (to prevent or resolve conflicts, search for compromises and mutually acceptable solutions, expansion and deepening of international cooperation). The practical value of the work is also determined by the expediency of using its results for the education of patriotism in the modern conditions of Ukraine.

Key words: Eastern Galicia, mission, J. Barthelemy, L. Botha, Paris Peace Conference, S. Delvig, E. Rodzevich.

СПИСОК ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Lyzen Y. «Polsko-ukraińska konfrontacja podczas polsko-ukraińskiej wojny 1918–1919». «*PNAP. Scientific Journal of Polonia University Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*», Częstochowa, 2020, 43 (2020) nr 6. P. 94–106.
2. Лизень Є. Місія С. Дельвіга та Умова припинення військових дій із Польщею. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2020. Том 31 (70) № 3. С. 153–161.
3. Лизень Є. Перша місія Антанти під керівництвом Ж. Бартелемі (25 січня – 11 лютого 1919 р.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2020. Вип. 2 (43). С. 130–137.
4. Лизень Є. Вплив миротворчих місій Антанти на перебіг польсько-української війни (листопад–червень 1918–1919 рр.). *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2020. Ч. 22. С. 57–62.
5. Лизень Є. Перша військово-дипломатична місія Г. Вейда під егідою Антанти у Східній Галичині (січень 1919 року). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2019. Том 30 (69) № 4. С. 128–131.
6. Лизень Є. Діяльність миротворчої місії Ж. Бартелемі в працях М. Лозинського (англ. мовою). *Матеріали Міжнародної наукової конференції до 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2019. Ч. 32. С. 226–232.
7. Лизень Є. Військово-дипломатичні місії країн Антанти на першому етапі польсько-української війни 1918–1919 рр. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2018. Ч. 31. 194–202.
8. Лизень Є. Дипломатична діяльність уряду ЗОУНР під час перебування в Станиславові (січень – травень 1919 р.). *Матеріали Міжнародної*

- наукової конференції «Станиславів і Станиславівщина в 1918–1923 рр. Політика – Військо – Господарство – Адміністрація» / упоряд. М. Кардас, А. Останек, П. Семкув. Том 1. Варшава – Івано-Франківськ. 2018. С. 30–37.
9. Лизень Є. Місія С. Дельвіга: зрада чи політичний розрахунок уряду Директорії. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Україна. Європа. Світ. Історія та сучасність»*. Київ: Гельветика, 2018. С. 49–54.
 10. Лизень Є. Діяльність міжсоюзної комісії Л. Боти в питанні встановлення перемир'я між Польщею і ЗОУНР квітень-травень 1919 р. *International scientific and practical conference «Key issues of social sciences: prospects for the development of Ukraine and EU countries»*. Бая-Маре (Румунія): Baltija Publishing, 2019. С. 74–77.
 11. Лизень Є. Специфіка діяльності першої миротворчої місії під керівництвом Жозефа Бартелемі в Східній Галичині (24 січня – 11 лютого 1919 р.). *International scientific and practical conference «Social sciences: history, modernity, the future, EU experience»*. Влоцлавек (Польща): Baltija Publishing, 2019. С. 68–72.
 12. Лизень Є. Питання Східної Галичини в справі відновлення польської державності 1918–1923 рр. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2019. Вип. 23. Том 2. С. 12–20.
 13. Лизень Є. Питання Східної Галичини на Паризькій мирній конференції 1919 р. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 143 (№4). Ч. 1. Історичні науки. С. 82–88.
 14. Лизень Є. Польща в стратегічних планах Антанти та країн Центрального блоку 1916–1918 рр. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія. Політологія*. 2019. Вип. 18. С. 25–29.

15. Лизень Є. До питання польсько-українського примирення під час Львівських боїв 1–22 листопада 1918 р. *Матеріали Міжнародної наукової конференції Станиславів та Станиславівщина як простір міжнародної співпраці в 100-річчя союзу Пілсудський-Петлюра*. Warszawa – Iwano-Frankiwnsk 2020. Т. 1. С. 17–33.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. Історіографія проблеми, джерельна база та методологічні основи дослідження.....	22
1.1. Історіографія проблеми.....	22
1.2. Характеристика джерельної бази.....	39
1.3. Методологія дослідження.....	49
РОЗДІЛ 2. Військово-дипломатичні місії Антанти на першому етапі польсько-української війни.....	57
2.1. Перша фаза польсько-української війни (листопад–грудень 1918 р.): пошук моделі припинення протистояння. Місія Анрі Віллема.....	57
2.2. Перші військово-дипломатичні місії країн Антанти на початку польсько-української війни. Місія Гаррі Вейда.....	89
РОЗДІЛ 3. Діяльність місій Антанти під орудою французького генерала Ж. Бартелемі.....	112
3.1. Перша місія Антанти (25 січня – 11 лютого 1919 р.).....	112
3.2. Друга міжсоюзна місія Антанти (20 лютого – 3 березня 1919 р.).....	131
РОЗДІЛ 4. Міжсоюзна комісія Л. Боти та місія УНР генерала С. Дельвіга щодо перемир'я між Польщею та ЗОУНР.....	155
4.1. Спроби Антанти припинити польсько-українське протистояння дипломатичним шляхом (березень – квітень 1919 р.).....	155
4.2. Діяльність комісії Л. Боти для встановлення перемир'я між Польщею і ЗОУНР та її наслідки.....	174
4.3. Місія С. Дельвіга та Умова тимчасового припинення бойових дій з Польщею.....	197
ВИСНОВКИ	221
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	227
ДОДАТКИ	270

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВКПВ – Верховне командування польських військ
- Держархів Львівської обл. – Державний архів Львівської області
- ДС ЗОУНР – Державний Секретаріат ЗОУНР
- ЗУНР – Західно-Українська Народна Республіка
- ЗОУНР – Західна Область Української Народної Республіки
- МЗС – Міністерство закордонних справ (вживається на позначення відповідних урядових установ)
- НК УГА – Начальна Команда Української Галицької Армії
- ПНК – Польський національний комітет у м. Парижі
- ПЛК – Польська ліквідаційна комісія
- ПМК – Паризька мирна конференція 1919 – 1920 рр.
- ППС – Польська партія соціалістична – лівиця
- ТПК – Тимчасовий Правлячий комітет у м. Львові
- УНР – Українська Народна Республіка
- УГА – Українська Галицька Армія
- УНРада – Українська Національна Рада
- УПБ – Українське пресове бюро
- УСС – Українські Січові Стрільці
- РДС ЗОУНР – Рада Державних Секретарів ЗОУНР
- ЦДАВО України – Центральний державний архів органів влади і управління України
- ЦДІАЛ України – Центральний державний історичний архів України, м. Львів
- ANK – Archiwum Narodowe w Krakowie (Народний архів у м. Кракові)
- APP – Archiwum Państwowe w Przemyślu (Державний архів в м. Перемишлі)

ВСТУП

Актуальність теми. Виклики, перед якими постала Україна на сучасному етапі, зокрема військова агресія на сході країни, окупація Криму, складні внутрішні суспільно-політичні процеси, за яких народжується модерна українська нація, зростаюча роль українського фактору на міжнародній арені актуалізують дослідження міжнаціональних відносин у минулому, а саме в період творення ЗУНР-ЗОУНР та II Речі Посполитої. У цьому контексті для Східної та Центральної Європи важливе значення мали та мають польсько-українські взаємини. Проблема цих відносин впродовж як української, так і польської історії завжди була важливою, але особливої актуальності набула у XXI ст. Незважаючи на політичне та економічне співробітництво обох народів, їх взаємозбагачення, поляки та українці все ж не змогли в першій половині XX ст. побудувати свої відносини так, щоб уникнути конфронтації та її катастрофічних наслідків. Польсько-українське військове протистояння 1918–1919 рр. має вже досить довгу традицію наукового дослідження, передусім, як воєнно-історичні та державно-політичні явища. Попри те, меншою мірою вивчений зовнішньополітичний чинник, який здійснив вагомий вплив стосовно вирішення військового протиборства між поляками та українцями в Східній Галичині.

З огляду на це, важливим завданням історичної науки є ґрунтовне дослідження діяльності миротворчих місій навколо питання приналежності Східної Галичини в умовах польсько-української війни обумовлених політичними традиціями польського і українського визвольних рухів XIX – початку XX ст., а також зовнішніми міжнародними чинниками після Першої світової війни та розпаду Австро-Угорської і Російської імперій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі всесвітньої історії ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» та є складовою частиною її науково-дослідницької роботи в межах проблеми

«Центрально-Східна Європа: етнополітичні процеси, соціальні трансформації, міжнародні відносини» (№ 0112U003030)».

Об'єктом дослідження виступають миротворчі місії в ході польсько-української війни 1918–1919 рр.

Предметом дослідження є закономірності формування, організаційна структура та діяльність миротворчих місій у врегулюванні польсько-українського збройного конфлікту.

Мета дослідження – всебічно проаналізувати діяльність миротворчих місій у ході польсько-української війни.

Реалізація мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- вивчити стан наукової розробки теми, з'ясувати джерельну базу дослідження, розкрити методологічну основу дисертаційної роботи;
- висвітлити основні тенденції формування та діяльності перших миротворчих місій Антанти крізь призму військово-політичних подій під час першого етапу польсько-української війни;
- окреслити основні напрямки діяльності та структуру місій Ж. Бартелемі;
- розглянути роботу міжсоюзної комісії Л. Боти у справі припинення польсько-українського військового конфлікту;
- з'ясувати особливості політики керівництва УНР щодо вирішення Східногалицького питання в контексті діяльності місії генерала Сергія Дельвіга.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 1918–1919 рр., де нижньою межею є Листопадовий зрив 1 листопада 1918 р. у м. Львові, а верхньою перехід УГА за р. Збруч та дозвіл Найвищої ради Антанти на окупацію Східної Галичини Польщею. Під час дослідження окремих аспектів дисертаційної роботи автор виходить за вказані хронологічні межі. Такий методологічний підхід обґрунтований необхідністю охарактеризувати події, які передували встановленню української влади у м. Львові та на решті території Східної Галичини.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію Східної Галичини, як місце безпосереднього польсько-українського військового протистояння. Іноді автор виходить за визначені територіальні межі, зокрема, щоб проаналізувати факти та події, що відбувалися в Західній Галичині, Франції та у інших державах і регіонах.

Методологічну основу дослідження становлять основоположні принципи наукового пізнання, зокрема: принцип об'єктивності, історизму, системності і ціннісний підхід. При дослідженні проблеми застосовано загальнонаукові (аналізу і синтезу, сходження від абстрактного до конкретного, ретроспективний та моделювання) і спеціально-історичні (історико-генетичний, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, періодизації, історико-типологічний, ретроспективний) методи.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що в роботі:

вперше:

- здійснено комплексне дослідження діяльності миротворчих місій періоду польсько-української війни 1918–1919 рр;
- впорядковано часові рамки перебування і діяльності та систематизовано відомості про персональний склад місій Антанти під керівництвом французького генерала Ж. Бартелемі в Східній Галичині;
- здійснено аналіз ходу перемовин між місією УНР С. Дельвіга та польською делегацією на чолі з Е. Родзевічем у м. Львові.

уточнено:

- чинники, що впливали на політику Антанти щодо Східної Галичини;
- часові відтинки перебування першої місії Антанти під головування Ж. Бартелемі в Східній Галичині;

отримали подальший розвиток:

- вивчення структури та складових діяльності перших місій Антанти щодо припинення польсько-українського військового конфлікту;
- дослідження діяльності місій під головуванням генерала Ж. Бартелемі;
- аналіз роботи комісії Луїса Боти щодо питання врегулювання польсько-українського військового конфлікту 1918–1919 рр.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали дисертації можуть бути застосовані у науково-дослідницькій (для підготовки ґрунтовних праць з історії України та дипломатії), навчальній (для підготовки підручників і науково-методичних посібників з історії української дипломатії), практично-політичній (для діяльності дипломатичних служб і політичних партій, що сповідують національно-демократичну ідеологію), державній (для розробки державної програми підтримки дипломатичної служби України) роботі.

Апробацію результатів дисертації здійснено шляхом оприлюднення її основних положень та результатів на щорічних звітно-наукових конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів і студентів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», а також на міжнародних і всеукраїнських конференціях, круглих столах: «Станіславів і Станіславівщина в 1918–1923 рр. Політика – Військо – Господарство – Адміністрація» (м. Івано-Франківськ, 2018 р.); «Покуття – колыска українського національного державотворення» (м. Тисмениця, 2018 р.); «Західно-Українська Народна Республіка: революція, державність, соборність. До 100-річчя утворення ЗУНР» (м. Івано-Франківськ, 31 жовтня 2018 р.); «Україна. Європа. Світ. Історія та сучасність» (м. Київ, 2019 р.), «Social sciences: history, modernity, the future, EU experience» (м. Влоцлавек, Республіка Польща, 2019); «Key issues of social sciences: prospects for the development of Ukraine and EU countries» (м. Бая-Маре, Румунія, 2019); «В ім'я свободи. Станіславів та Станіславівщина як простір міжнародної співпраці в 100-річчя союзу Пілсудський–Петлюра» (м. Івано-Франківськ, 2020 р.); «Станіславів та Станіславівщина в українському та польському історичному просторі» (м. Івано-Франківськ, 2021 р.).

Публікації. Основний зміст дисертаційної роботи викладено у п'ятнадцяти публікаціях, одна з яких у виданні, що входить до Організації економічного співробітництва та розвитку Європейського Союзу, три – у фахових наукових виданнях України категорії «Б», одинадцяти – в інших фахових наукових виданнях України.

Структура дисертації обумовлена метою і завданням та включає в себе вступ, чотири розділи, поділені на 10 підрозділів, висновки, список використаних джерел (520 найменувань) і 22 додатки. Загальний обсяг дисертації становить 295 сторінок, з них основного тексту – 226 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія проблеми

Історіографія є важливою складовою дисертаційної роботи. Вона на основі наукового аналізу досягнень попередніх науковців дає змогу визначити стан вивчення або опрацювання досліджуваної проблеми. Зокрема, допомагає осягнути рівень повноти чи відсутності історичного узагальнення проблеми, сукупність яких містить предмет дослідження. Без ознайомлення з історіографічними джерелами не можливе вмотивоване обґрунтування доцільності вибору теми, визначення мети і завдань та новизни отриманих результатів дисертаційної роботи.

Проблематика польсько-української війни 1918–1919 рр. посідає одне з чільних місць у дослідженнях вчених-істориків. Останніми роками з'явилося чимало праць українських та польських дослідників, присвячених актуальним проблемам польсько-українських відносин періоду боротьби обох народів за відродження національної державності. За цей відтинок часу опубліковано сотні праць, прямо або опосередковано присвячених цій проблематиці. Частина з них вже отримала історіографічну оцінку, у низці праць сучасних польських авторів помітні прагнення до розуміння українських визвольних змагань, права українців на національну державність, зокрема український характер Східної Галичини. Однак серед робіт вітчизняних істориків небагато узагальнюючих досліджень, у яких розкривається проблема зовнішньополітичного чинника у врегулюванні польсько-українського конфлікту, а саме діяльності миротворчих місій держав Антанти та УНР. До недавнього часу основна увага приділялася вивченню соціально-економічної та політичної історії ЗУНР-ЗОУНР. Водночас взаємовідносини ЗУНР-ЗОУНР та країн Антанти часто залишалися поза увагою дослідників. Упродовж останніх десятиліть підходи вчених до висвітлення зазначеної проблематики змінювалися залежно від суспільно-політичних умов, науково-методологічних підходів, доступної бази історичних джерел. Свій

внесок у вивчення проблеми зробили і вітчизняні, і зарубіжні, передусім польські дослідники. Тож осмислення проблеми діяльності миротворчих місій у врегулюванні польсько-українського військового конфлікту 1918–1919 рр. належить до актуальних завдань історичної науки, оскільки дає змогу розкрити провідні тенденції і повноту її пізнання, виявити прогалини і дискусійні питання.

За підсумками опрацьованих матеріалів нами виокремлено п'ять основних групи історіографічних джерел: 1) українська і польська історіографія проблеми міжвоєнного періоду; 2) українська діаспорна історіографія; 3) радянська історична думка; 4) сучасна українська історіографія; 5) зарубіжна, передусім польська, історична думка.

До першої групи історіографічних досліджень належать розвідки безпосередніх учасників описуваних подій: К. Левицького [337], М. Лозинського [366], Л. Цегельського [133], С. Витвицького [114], С. Шухевича [135], В. Панейка [395], Д. Антончука [112], М. Омеляновича-Павленка [124], А. Кравса [117], В. Гуперта [141], Б. Рої [150]. Попри суб'єктивізм цих праць, зумовлений напівмемуарним характером їхнього написання, все ж вони відображають прагнення авторів обґрунтувати власне бачення історичних подій, свою роль у них. Необхідно також визнати, що вони фактично стали першоосною для подальших досліджень, присвячених діяльності миротворчих місій в час польсько-українського військового протистояння. Власне, саме військові, державні і політичні діячі та дипломати, які безпосередньо брали участь у розробці зовнішньої політики, формуванні і діяльності молодих національних дипломатій, ставали першими істориками проблеми.

Характерною рисою цих розвідок стало поєднання у них ознак наукової праці, таких як посилання на історичні джерела та цитати із них, із власними спогадами та рефлексіями автора, аргументацією або виправданнями його політичних поглядів чи вчинків. Зокрема, аналізуючи польсько-українську війну 1918–1919 рр. та діяльність місії Ж. Бартеlemi та міжсоюзної комісії Л. Боти член УНРади Михайло Лозинський у праці «Галичина в роки 1918–

1920» [366] відзначав: «На жаль трагедія лежала в тім, що ні Антанта, ні більшовики не хотіли допустити до державної самостійності України: тому не думали сповняти тих надій, які на них покладено» [366, с. 104].

Галицький дипломат Лонгин Цегельський у своїй праці «Від легенди до правди: Спомини про події в Україні зв'язані з Першим листопада 1918 р.» [133] підкреслював, що окрім місії під проводом Ж. Бартелемі, інші місії, які прибували в Східну Галичину були розвідувальними. Досить цікаву інформацію він подає про перебування на території ЗУНР французького поручника Анрі Віллема, хоча і не згадує його імені. Л. Цегельський зазначав, що галицькі політики значні надії при становленні своєї держави покладали на ПМК, яка, як вони вважали, керуватиметься у своїх рішеннях виголошеними президентом США Вудром Вільсоном «14 пунктами» [133, с. 76].

Провідний польський історик міжвоєнного періоду Вітольд Гуперт на основі власних спогадів та архівних документів у книзі «Бій за Львів (з листопада 1918 р. до 1 травня 1919 р.)» («Walka o Lwów (od listopada 1918 do 1 maja 1919 roku)») [141] детально проаналізував перебіг польсько-української війни 1918–1919 рр., торкнувшись окремих аспектів діяльності миротворчих місій Антанти в досліджуваній нами період.

Зі встановленням радянської влади в Західній Україні майже всі активні учасники боротьби за національне визволення були репресовані, або перебували в еміграції, а на дослідження літопису ЗУНР-ЗОУНР було накладене табу, її сторінки історії фальсифікувалися. Вектор дослідження проблеми перенісся в діаспору, де в різні роки було опубліковано чимало наукових і популярних праць. Найціннішими для нас стали праці Матвія Стахіва «Західна Україна в державнім будівництві та обороні. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони 1918–1923 рр.» [413; 414; 415; 416; 417], «Україна в добі Директорії УНР» [418]. У дослідженнях діаспорного історика міститься багато цитат із документів та витягів з протоколів засідань ПМК, зокрема тих, що стосуються діяльності міжсоюзної комісії Л. Боти у справі мирного вирішення польсько-українського військового конфлікту. У працях М. Стахіва проаналізований значний масив

документів, проаналізовані переговорний процес, позиція сторін та їхня мотивація. Його дослідження є узагальненням здобутків української державності, але страждають надмірною тенденційністю викладу матеріалу. Попри те, в роботах М. Стахіва присутні доволі точні посилання на джерела інформації, що додає його розвідкам авторитетності на тлі безлічі аматорських публікацій, які виходили у світ в українській діаспорі.

Оригінальною за своєю змістовою наповненістю та висновками відзначається праця В. Кучабського «Західна Україна у боротьбі з Польщею та більшовизмом у 1918–1923 роках» [335]. Історик детально проаналізував міжнародні відносини ЗУНР-ЗОУНР та їхній вплив на польсько-українську війну 1918–1919 рр. На його переконання, основною причиною поразки ЗУНР-ЗОУНР в польсько-українському військовому конфлікті виявився зовнішній чинник – небажання тогочасних політичних лідерів Європи визнати та врахувати державницький потенціал західних українців.

Вагоме значення для розуміння зовнішньополітичної ситуації навколо питання приналежності Східної Галичини має стаття Мирона Дольницького «Роля Антанти в українсько-польській війні 1918–1919 рр.» [283], в якій вказувалося, як керівники ЗОУНР сприймали ПМК та як від цього залежав перебіг польсько-української війни весною 1919 р. Автор здійснив короткий аналіз діяльності антантівських місій протягом польсько-української війни 1918–1919 рр.

Серед масиву досліджень української діаспори особливо вирізняються воєнно-історичні нариси старшини УГА Лева Шанковського. Зокрема, у праці «Українська Галицька Армія: воєнно-історична студія» [438], де на основі власного пройденого бойового шляху у ході польсько-української війни 1918–1919 рр. окрім детального опису питання організації та стратегії боротьби УГА, автор досить ґрунтовно проаналізував діяльність місії Ж. Бартелемі та її вплив у вирішенні польсько-українського військового конфлікту.

У праці «Визвольна боротьба на Західних Землях України у 1918–1923 роках» С. Ярославин коротко охарактеризував діяльність місії Ж. Бартелемі, С. Дельвіга та міжсоюзної комісії Л. Боти [443].

Спеціальне дослідження Антіна Крезуба (справжнє ім'я і прізвище Осип Думін) «Нарис історії українсько-польської війни, 1918–1919» присвячене діяльності перших військово-дипломатичних місій Антанти у Галичині [328]. Автор зробив важливий внесок у дослідження львівських боїв 1–21 листопада 1918 р. та вплив на них з боку місії французького поручника Анрі Віллема. Дослідник вперше в українській історіографії документально підтвердив функціонування цієї антантівської місії на теренах Східної Галичини.

У другій половині ХХ ст. помітний вклад в дослідницьку роботу щодо вивчення досліджуваної проблематики, історіософське осмислення її уроків внесли плеяда знаних українських діаспорних істориків та публіцистів: В. Верига [261, 262], Т. Гунчак [272], І. Нагаєвський [384], І. Лисяк-Рудницький [357], С. Ріпецький [404].

В праці Степана Ріпецького «Українсько-польський дипломатичний процес. 1918–1921» скрупульозно проаналізовано польську політику щодо України на Версальській конференції, що не в останню чергу визначило ставлення Антанти до українського питання взагалі і до Східної Галичини зокрема [404].

Проблема польсько-українських відносин була однією з провідних у творчості Івана Лисяка-Рудницького. У статті «Польсько-українські взаємини: тягар історії» [357], яка була надрукована в збірнику матеріалів наукової конференції, присвяченої польсько-українським відносинам (Канада, 1977 р.), автор, звинувачуючи поляків, не знімає вини і з українців за катастрофічний розвиток польсько-українських взаємовідносин. Він вважав, що українці і поляки допустили багато прорахунків, помилок і змарнували не одну нагоду до порозуміння. Особливе місце автор відводив польсько-українській війні та діяльності антантівським місіям, що діяли на теренах Східної Галичини. І. Лисяк-Рудницький наголосив, що поштовхом до польсько-української війни стало встановлення влади українців у м. Львові 1 листопада 1918 р. Він зазначав, що польська агресія проти Східної Галичини означала для України не тільки звичайну втрату однієї провінції, а й «знищення самих підвалин, на яких

могла бути збудована самостійна українська держава в добі після Першої світової війни» [357, с. 83].

Праця Ісидора Нагаєвського «Історія української держави двадцятого століття» [384] присвячена дослідженню передумов виникнення та розвитку визвольних змагань на українських землях та становища на міжнародній арені. Окремо автор розглядає проблему польських-українських відносин 1918–1919 рр. Зокрема, у четвертому розділі його монографії відображено події встановлення української державності у Східній Галичині, подано матеріал про передумови створення УНРади, взяття влади і бої у м. Львові, формування уряду ЗУНР. Вагому частину цього розділу відведено діяльності місії Ж. Бартелемі, перипетіям на ПМК, роботі міжсоюзної комісії Л. Боти та її результатів щодо долі Східної Галичини. Автор не ставив собі за мету детально характеризувати ведення польських-українських переговорів. Окрім того, І. Нагаєвський не робив посилань на джерела інформації, які він використовував під час написання роботи, таким чином, унеможливаючи перевірку та нове опрацювання цих матеріалів наступними дослідниками.

Василь Верига у своїй праці «Визвольні змагання в Україні 1914–1923 рр.» [261] простежив участь Антанти в розв'язанні польсько-українського збройного протистояння. Зокрема, він звернув увагу на те, що під час миротворчих акцій Найвищої ради ПМК польська сторона не лише порушувала умови перемир'я, але й використовувала його для посилення своїх частин на лінії фронту. Характеризуючи подібні факти, науковець наголошував, що «глибока віра Державного Секретаріату у справедливість Антанти в Міровій Конференції, з одного боку, як і надії на Наддніпрянщину, з іншого, перешкождали їй орієнтуватися виключно на власні сили» [261, с. 518]. На нашу думку, у монографії автора міститься найбільш повний узагальнюючий матеріал, що стосується перебігу польських-українських відносин у досліджуваний період.

Грунтовний аналіз діяльності української делегації в ході роботи міжсоюзної комісії Л. Боти в рамках ПМК здійснив у своїх працях діаспорний

історик Ілько Борщак «Як була зорганізована Мирова конференція 1919 р.» [255] та «Мирова конференція 1919 р.» [254].

Попри здійснені великі напрацювання з досліджуваної проблеми, українська діаспорна історіографія мала й низку істотних недоліків. Головний з них – відсутність архівних джерел. Автори, використовуючи принцип напівмемуарного викладу матеріалу, подекуди покладалися в основному на власну пам'ять, інформація з якої не завжди збігалася з відомостями у виявлених нами архівних матеріалах. Також в працях представників діаспори спостерігаються певна ідеалізація діяльності українських інститутів влади періоду ЗУНР (ЗОУНР), деяка упередженість у висвітленні діяльності миротворчих місій під час польсько-української війни 1918–1919 рр., а інколи й надмірна заполітизованість.

У радянській історіографії дослідження проблем, пов'язаних з історією ЗУНР, вважалося небажаним і навіть небезпечним для окремих дослідників, в зв'язку з чим дана проблематика української національної історії практично не розроблялась.

Варта уваги праця Юрія Сливки «Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення» [411], в якій автор поставив собі за мету проаналізувати анексію Східної Галичини Польщею та політику держав Заходу у східногалицькому питанні. Дослідник чи не перший в радянській історичній думці коротко оглянув діяльність місії Ж. Бартелемі у Галицькому регіоні.

Не втратили наукової цінності праці й інших українських дослідників С. Макарчука [373] та О. Карпенка [305; 310], які працювали в умовах радянської цензурованої дійсності. Вони, спираючись на досить великий фактичний матеріал, дослідили загальний стан польсько-українських відносин досліджуваного періоду та боротьбу щодо розв'язання східногалицького питання.

У 1962 р. побачила світ праця київського історика Р. Симоненка «Імперіалістична політика Антанти і США щодо України в 1919 р.» [408]. Попри обов'язкову на той час ідеологічну складову, у даній роботі подані цитати з документів, віднайдені автором в українських та польських архівах, а

також здійснені численні посилання на французьку, польську, англійську та американську пресу тогочасного періоду. Дослідник торкнувся суті польської східної політики та діяльності дипломатичних місій. Також він детально розглянув «14 пунктів» В. Вільсона та коментарі до них, охарактеризував ставлення політичної еліти США до подій на теренах Української держави [408, с. 59]. Все ж пропагандистське спрямування даної публікації не дозволило автору заглибитися у вивченні питання взаємодії українських політиків з союзницькими дипломатами.

Загалом, радянська історіографія позначилась надмірною ідеологізацією та тавруванням в історичних дослідженнях будь-яких українських національно-патріотичних мотивів. Ідеологічним підґрунтям для дослідження історії України протягом багатьох десятиліть радянської доби залишалася марксистсько-ленінська концепція «класової боротьби» «великих народних мас» проти «буржуазних поневолювачів», в контексті якої аналізувалися всі історичні події. За радянської доби дослідники не зверталися до питань міжнародної політики українських «буржуазно-націоналістичних» урядів. Навіть більше, ця проблематика належала до переліку заборонених тем для наукових досліджень, що спричинило ситуацію, коли дипломатична діяльність українських державних утворень не розглядалася взагалі.

У новітній українській історіографії переважають роботи, присвячені здебільшого вивченню польсько-українських відносин, соціально-економічного стану західноукраїнських земель у складі Польщі, становища українців у Польщі у 1918–1939 рр., українського питання у Другій Речі Посполитій. Ці проблеми відображені у працях М. Литвина [361; 362; 363; 364; 365], К. Науменка [359; 360], С. Макарчука [373; 374], О. Реєнта, В. Великочого [259, 498], І. Коляди [250], О. Красівського [324; 325; 326], М. Кугутяка [329], В. Ярового [442], Т. Зарецької [287], І. Дацківа [515].

На зорі відновлення української незалежності побачили світ синтетичні праці Миколи Литвина і Кіма Науменка «Історія ЗУНР» [359] та одноосібна М. Литвина «Українсько-польська війна 1918–1919 рр.» [364]. Автори торкнулись таких проблем, як поява першого делегата Антанти французького

поручника Анрі Віллема під час львівських боїв 1–22 листопада 1918 р., діяльності місій під керівництвом Ж. Бартелемі та роботи комісії Л. Боти в рамках ПМК, тощо. Зокрема, щодо відкинення мирних пропозицій другої місії під головування Ж. Бартелемі, Микола Литвин вважає, що за тодішньої військово-політичної ситуації у Східній Галичині, враховуючи психологічні настрої армії та народу й орієнтуючись на усталені норми міжнародного права, уряд ЗУНР і командування УГА обрали єдино можливу на той час ухвалу. Вже 19 березня 1919 р. Найвища Рада країн Антанти, розглядаючи східногалицьке питання, повернулася до проблеми нових переговорів щодо перемир'я між поляками та українцями [364, с. 270]. В інших наукових розвідках М. Литвин показав вплив геостратегічної ситуації у Центрально-Східній Європі на хід і результати польсько-українського збройного протистояння у 1919 р. [361; 362; 363; 365].

В узагальнюючій праці львівського дослідника Степана Макарчука «Українська Республіка галичан» [374] розглядається питання державного та військового будівництва періоду ЗУНР, перебіг польсько-української війни 1918–1919 рр., причини поразки УГА. Досить велика увага приділена польсько-українським переговорам під час львівських боїв, пропольській діяльності Ж. Бартелемі та дипломатичним перипетіям на ПМК.

У подібній за змістом праці львівського історика Ореста Красівського «Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр.: Проблеми відносин» [325] проаналізовано польсько-українські відносини у час державотворчих змагань. На основі проблемно-хронологічного підходу автор послідовно з'ясовує інтереси Великої Британії, Франції, США щодо Польщі та Східної Галичини, показує їх еволюцію, спричинену тиском міжнародного капіталу, змінами в міжнародній ситуації тощо. Дослідник побіжно торкнувся діяльності антантівських місій під час польсько-української війни. Науковець цілком справедливо піддав критиці політику поляків: «Відновивши свою державу, поляки відмовили в такому ж праві українцям із Східної Галичини. Поляки виходили з того, що Східна Галичина – інтегральна частина польської держави

і йшла на переговори лише в критичні для неї моменти з метою, щоб виграти в часі й отримати воєнну допомогу» [325, с. 102–103].

Величезним внеском в українську історіографію ЗУНР є ґрунтовна колективна монографія науковців Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника під загальним керівництвом професора Олександра Карпенка «Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923 рр.: історія» [290]. У ній на доволі репрезентативному комплексі архівних джерел розкрито зовнішньополітичну діяльність ЗУНР, її міжнародні відносини, вирішення питання про її визнання як суб'єкта міжнародного права.

Важли місце у нашому дослідженні зайняли окремі праці Олександра Карпенка [306; 307; 308; 311]. Зокрема, у статті «Статус Східної Галичини у міжнародно-правових актах (1918–1923)» [309] дослідник стверджував, що «лідери Антанти стояли на боці Польщі, а відвертий анексіонізм прикривали численними доброзичливими заявами і місіями, які надсилались у Східну Галичину. Тут побували французька місія Віллема, англійська Джонсона і Бідермана, Вейда, Кіменса, Кенея, італійська Баджині, американська Келога та ін., які захищали виключно польські інтереси» [309, с. 79]. З цього приводу вчений констатував, що «незважаючи на героїчну боротьбу народу, зусилля українських політичних сил і уряду, міжнародно-правовий статус Східної Галичини протягом відносно короткого історичного періоду (1918–1923 рр.) зазнав значних змін, від незалежної суверенної держави до анексії її Польщею, підтриманою Антантою» [309, с. 86].

Професор Олександр Реєнт у своїй праці «Українські визвольні змагання 1917–1921 рр.» звернув увагу на те, що українська сторона зіткнувшись з диктатом другої місії на чолі з Ж. Бартелемі, змушена була піти на перемир'я з поляками. Проте, неприйнятні умови, нав'язані місією «під диктовку» поляків, підштовхнули уряд ЗОУНР до рішучих дій. Однак сприятливий розклад сил змінився втратою ініціативи на польсько-українському фронті УГА [401, с. 261–262].

У статті «Проголошення ЗУНР: проблема легітимації» [403] київський науковець розглядає процес легітимації державотворення у Західній Україні в

1918–1919 рр., який мав усі формальні ознаки правочинності. Автор наголошує, що становлення української адміністрації у Східній Галичині і створення ЗУНР стало логічним наслідком суспільного розвитку і розгортання державотворчих процесів на західноукраїнських землях [403, с. 4].

Для розуміння політики Антанти щодо Східної Галичини впродовж 1918–1923 рр. вагоме значення має праця львівського історика Олега Павлишина «Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис» [389]. Автор стверджує, що Є. Петрушевич вірив у те, що країни Антанти будуть дотримуватися принципів національного самовизначення і підтримають українську державність. Однак в уяві світових лідерів, які вирішували долю народів, українська самостійність не вписувалася в їхнє бачення політичної конфігурації післявоєнної Європи [389, с. 387].

Комплексністю відзначається праця військового історика Олександра Дедика «Бої у Львові» у двох томах [277; 278], що написана на вагомій джерельній основі, в якій залучено матеріали польських і українських архівних установ. Автор проаналізував перші дні польсько-українського протистояння у м. Львові та перебіг мирних переговорів між ворогуючими сторонами військового конфлікту.

У другій частині своєї праці «Чортківська офензива» [279; 280] Олександр Дедик вперше в українській історіографії частково проаналізував діяльність місії УНР під головуванням генерала Сергія Дельвіга. Зокрема, він уточнив важливу деталь, яка стосується ім'я та прізвища голови польської делегації. Ним був генерал Еугеніуш Родзевіч, а не Тадеуш Розвадовський, як часто раніше помилково вказувалося в історичних працях. Також історик обґрунтував, що в м. Львові між українською та польською делегаціями була підписана Умова про тимчасове припинення бойових дій 16 червня 1919 р. з домовленістю про подальші переговори у м. Варшаві, хоча багато дослідників помилково вважало, що було підписано перемир'я між УНР та Польщею.

Віктор Голубко і Богдан Гудь у спільній праці «Нелегка дорога до порозуміння. До питання генези українсько-польського військово-політичного співробітництва 1917–1921 рр.» [271] оцінили проведення польсько-

українських переговорів у м. Львові 7–16 червня 1919 р. як факт того, що польські політики нарешті усвідомили яку загрозу для Польщі становила можлива військова катастрофа УНР [271, с. 23].

Олександр Павлюк у своїх публікаціях [390; 391; 392; 393; 394] послідовно відстежує еволюцію у ставленні великих держав до проблеми Східної Галичини, головною сутністю якої було польсько-українське протистояння 1918–1919 рр.

Діяльність миротворчих місій під головуванням французького генерала Ж. Бартелемі доволі фрагментарно висвітлена в українській історіографії. Першим, хто торкнувся як теми французької політики в Східній Галичині, так і діяльності місій під головуванням Ж. Бартелемі, є Вадим Ададуrow. У своїй статті «Політика Франції стосовно українсько-польського конфлікту за Східну Галичину в період з листопада 1918 р. по березень 1919 р.» [245] науковець розглянув окремі аспекти французького впливу щодо вирішення польсько-українського військового протистояння у Галицькому регіоні за допомогою місій А. Віллема та Ж. Бартелемі. З приводу неприйняття українською делегацією пропозицій місії Ж. Бартелемі, львівський історик стверджує, що розрив перемир'я завдав шкоди керівництву ЗУНР, яке обрало стратегію фаталіста: або все, або нічого [245, с. 30].

У цьому контексті особливої уваги заслуговує дисертація львівської історикині Ганни-Меланії Тички, яка у своїй дисертації «Східна Галичина у політиці Франції (1918–1923)» [519] зуміла значно заповнити цю прогалину. Автор запропонувала розрізнити дві окремі місії Ж. Бартелемі, перша з яких діяла у м. Львові у січні – лютому, а друга – наприкінці лютого 1919 р. Вона обґрунтувала, що коло зацікавлень представників місій Ж. Бартелемі не обмежувалося виключно польсько-українським конфліктом. Іноземні делегати жваво цікавилися політичними подіями у Варшаві, боєздатністю польського війська, єврейськими погромами у Галичині, залученням військ УНР до боротьби з більшовиками і навіть повсякденним життям львів'ян. Тож з впевненістю можна стверджувати, що зазначена робота є першим ґрунтовним дослідженням в розробці даної проблематики в українській історіографії.

Суттєву роботу щодо систематизації та характеристики джерельної бази до вивчення історії ЗУНР здійснив дослідник Володимир Великочий. У його монографії «Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР» [258] значно розширено діапазон джерелознавчого вивчення питань державотворення, по-новому подано трактування багатьох відомих документів, введено в науковий обіг раніше невикористані матеріали.

Інша праця івано-франківського вченого «Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914–1919 рр.» [257] присвячена аналізу історіографічного доробку українських істориків про один з епізодів вітчизняної історії – Українську революцію початку ХХ ст., її закономірності й особливості протікання в Галичині, тим суспільно-політичним процесам, що мали місце в краї в цей період, їхньому впливу на подальший розвиток українства. У роботі запропоновано власний авторський погляд на теоретико-методологічні засади вивчення історіографії історії Галичини за доби Першої світової війни та української державності 1918–1919 рр.; здійснено систематизацію і класифікацію джерельного комплексу дослідження та його видову характеристику.

Київський дослідник Ігор Коляда у статті «Націєтворчі процеси й “українське питання” в умовах війни» [321] відзначає, що в роки Першої світової війни на шпальтах україномовних періодичних видань, незважаючи на складність воєнного часу, розгорнулася палка дискусія стосовно перспектив розвитку вітчизняного національного руху і майбутнього України. Значну роль у ній відіграли часописи, що виходили на західноукраїнських землях, зокрема у Східній Галичині. На їхніх сторінках висловлювалися думки про необхідність створення у Східній Галичині незалежної держави, однак частина видань дотримувалась і проавстрійської орієнтації [с. 316].

Андрій Королько у низці публікацій висвітлив перебіг румунської окупації південно-східної частини Східної Галичини у травні – серпні 1919 р. Зокрема, івано-франківський дослідник охарактеризував дипломатичні і військові плани Румунії, Польщі, Антанти щодо захоплення вказаної території.

Звернуто увагу на польсько-румунські домовленості стосовно розмежування сфер впливу на окупованих Покутті і Галицькій Гуцульщині [318, 319, 471].

Важливе значення для розуміння досліджуваної проблеми мають узагальнюючі праці з історії суспільно-політичного життя в Східній Галичині кінця XIX – першої третини XX ст. Я. Грицака [269], Д. Дорошенка [284], Л. Зашкільняка [291; 293], В. Комара [316], М. Лазаровича [336], П. Федорчака [428], І. Хоми [430] та ін., які, хоч і побіжно, все ж торкалися окремих аспектів теми нашої роботи.

Вагомим внеском у дослідження цієї проблеми став вихід чотиритомного енциклопедичного видання «Західно-Українська Народна Республіка. Енциклопедія», присвячене 100-літньому ювілею проголошення ЗУНР. Енциклопедія покликана задовольнити потреби української громадськості у максимально достовірному довідковому виданні з історії українських визвольних змагань 1918 – 1923 рр. у Наддністрянській Україні, підсумувати і узагальнити досягнуті здобутки національної історіографії, зробити їх доступними у науковому та навчальному процесах. Окремі гаслові статті у цій багатотомній енциклопедії присвячені ПМК [508], комісії Л. Боти [511], місії Ж. Бартелемі [510], лінії Бартелемі [507], лінії Дельвіга [505] та ін.

Провідними факторами розвитку сучасної української історіографії стали: відхід від заідеологізованості науки, свобода думки, наукових пошуків і творчості, вільний вибір поглядів і переконань. У часи незалежності для вітчизняних науковців і дослідників відкрилися раніше заборонені для опрацювання фонди вітчизняних архівних установ, стали доступними закордонні фондосховища, діаспорні матеріали. За цей період побачила світ надзвичайно велика кількість наукових та науково-популярних праць із загальноісторичної проблематики, в тому числі й з досліджуваної нами проблеми польсько-українського військового протиборства 1918–1919 рр.

Зарубіжна (польська) історіографія вирізняється ґрунтовними дослідженнями українського політичного життя періоду ЗУНР (ЗОУНР). У 1969 р. у м. Варшаві вийшла друком праця Алекси Деруги «Східна політика Польщі щодо земель Литви, Білорусі та України, 1918–1919 рр.» («Polityka

wschodnia Polski wobec ziem Litwy, Białorusi i Ukrainy, 1918–1919»), присвячена східній політиці Польської держави досліджуваного періоду [451]. У цій розвідці авторка детально описала діяльність місій на чолі з Ж. Бартелемі від часу першого прибуття до м. Львова від кінця січня 1919 р. і аж до середини березня 1919 р. Багато уваги приділив цим проблемам також М. Козловський [472, 473].

У 1990-х рр. – на початку 2000-х рр. в середовищі польських істориків спостерігається зростання інтересу до польсько-української війни та відносин між народами в досліджуваній нами період. На сучасному етапі дослідження в польській історіографії з'явилася ціла низка праць, присвячених цій темі.

Польсько-український конфлікт 1918–1919 рр. детально розкритий у колективній праці «Польсько-українська війна 1918–1919 рр. Бойові дії – політичні аспекти календар» («Wojna polsko-ukraińska 1918–1919. Działania bojowe – aspekty polityczne – kalendarium») трьох польських дослідників Г. Лукомського, Ч. Партача і Б. Поляка, яка складається з двох частин [482]. У першій частині Чеслав Партач вказує на найновіші дослідження причин польсько-українського конфлікту, витоки якого тягнуться ще з першої половини ХІХ ст. Цікавою для нас стала інформація про підготовку поляками першолистопадового повстання та погроми євреїв у м. Львові 21–24 листопада 1918 р. Зокрема, згадано єврейську міліцію, причини та учасників погромів, польське розслідування цієї події. У другій частині видання автори Гжегож Лукомський і Богуслав Поляк дослідили політичний та військовий бік конфлікту, зокрема передумови, хід та наслідки бойових дій. Подано календар українсько-польської війни та хроніку бойових дій у м. Львові 1–22 листопада 1918 р.

Необхідно виокремити монографію Людвіка Мрочки «Суперечка за Східну Галичину 1914–1923 рр» («Spór o Galicję Wschodnią 1914–1923») [483], який відійшов від антиукраїнських стереотипів щодо вивчення польсько-української війни 1918–1919 рр., що існували в польській історичній літературі минулих десятиліть. У праці на багатому документальному матеріалі подано перебіг боїв між польськими військовими підрозділами та УГА.

Праці відомого польського дослідника та доброго знавця польсько-українських відносин ХХ ст., професора Торунського університету Міхала Клімецького вважаємо неупередженими, адже висвітлюються події з погляду обох супротивників. Серед робіт цього автора найбільш важливою, на наш погляд, є монографія «Польсько-українська війна за Львів та Східну Галичину 1918-1919 pp.» («Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919») [467], яка фактично узагальнює польське бачення історії ЗУНР. У виданні проведено аналіз військової ситуації, подано хроніку боїв за Львів, Перемишль та інші міста, а також міжнародні політичні події в самій Польщі. Серед загалу інформації, дослідник відзначає бойове завзяття УГА в кінці 1918 р. – першому кварталі 1919 р. та Чортківську наступальну операцію, подає інформацію про створення та бойовий шлях Легіону УСС – майбутньої основи УГА. Актуальною є інформація про підготовку першолистопадового повстання, перейняття влади на теренах Східної Галичини. У цій праці також вказано на помилки українського військового командування з питань організації перших частин УГА. Відображено статистичні дані щодо польських та українських сил під час бойових операцій. Не обійшов автор, хоча і досить фрагментарно, діяльність основних миротворчих місій Антанти, які, на його думку мали чи не вирішальне значення щодо вирішення польсько-українського конфлікту.

В іншій своїй праці «Чортків 1919» («Czortków 1919») М. Клімецький приділив багато уваги вивченню польсько-українських переговорів, які відбулися у м. Львові у червні 1919 р. [468]. Він скептично віднісся до результатів цих перемовин між делегаціями Е. Родзевіча та С. Дельвіга. Науковець відзначає, що врегулювання польсько-української війни шляхом дипломатичних переговорів мало небагато шансів на успіх. Цей конфлікт став істотною частиною процесу будови польської держави на колишній австрійській території [468, с. 304].

Польський історик Тадеуш Кісілевський у праці «Піلسудський, Дмовський і Незалежність окремо, але разом» («Piłsudski, Dmowski i Niepodległość osobno, ale razem» [465] на основі архівних матеріалів, передусім польських, аналізує діяльність місії Ж. Нуланса, в рамках якої працювала в

Східній Галичині друга миротворча місія Антанти під головування Ж. Бартелемі. Велику увагу науковець приділив роботі ПМК та виділеної з неї міжсоюзної комісії Луїса Боти завданням якої було примирення Польщі та ЗУНР-ЗОУНР.

Окремої уваги заслуговує стаття польського історика Станіслава Серповського «Діяльність Міжсоюзницької місії в Польщі в 1919 р.» («Działalność Misji Międzysojusznicznej w Polsce w 1919 r.»), в якій ґрунтовно висвітлено діяльність міжсоюзної місії під керівництвом Жозефа Нуланса у м. Варшаві [490].

Важливою для нашого дослідження є робота сучасного польського журналіста Гжегоша Гаудена «Львів: кінець ілюзій. Оповідь про листопадовий погром 1918 року» («Lwów: kres iluzji. Opowieść o pogromie listopadowym 1918»), у якій вперше детально прослідковано погром єврейського населення у м. Львові 22–24 листопада 1918 р., який влаштували польські вояки. Упродовж століття польська історіографія – зокрема з політичних причин – описувала цю трагічну подію як серію звичайних кримінальних злочинів, які у воєнному хаосі скоїли українські й навіть єврейські банди та дезертири з австрійської армії. Згадує автор у своїй праці і місію Ж. Бартелемі в контексті передачі коаліційній місії пам'ятної записки про погром у м. Львові підготовленої єврейським адвокатом Т. Ашкеназі [274, с. 326].

Варта уваги праця британського історика валійського походження Нормана Дейвіса «Боже ігрище. Історія Польщі» [276]. Це одне із перших синтетичних досліджень з історії Польщі у західноєвропейській історіографії. У ньому на основі опрацювання нових джерел проаналізовано поступ історичного процесу на терені Польської Республіки. Особливу увагу автором приділено взаєминам із сусідніми народами, передусім українцями. У центрі історичного опису – аналіз відродження Польської держави в 1918 р., її становлення у складних умовах повоєнного часу в контексті міжнародного устрою міжвоєнної Європи. Огляд цієї праці дає підстави зробити висновок, що здебільшого західні автори ставилися до поляків та відновлення Польщі з позицій демократизму, сприяння їх утвердженню на міжнародній арені.

Таким чином, огляд української міжвоєнної, діаспорної, радянської, сучасної української та зарубіжної (польської) історіографії підтверджує наявність серед дослідників, особливо в період політичної незалежності України, значного інтересу до вивчення діяльності дипломатичних місій у ході польсько-української війни 1918–1919 рр. Позитивним є те, що в українській та польській історичній думці на сьогодні накопичено, хоч і недостатню, але все ж різнопланову кількість різноманітного матеріалу з досліджуваної проблеми, на основі якого можна відтворити головні події і навести змістовні факти значного впливу діяльності миротворчих місій Антанти стосовно вирішення польсько-українського військового конфлікту.

Завдяки систематизації та типологізації наукової літератури вдалося визначити найбільш характерні особливості діяльності миротворчих місій під час польсько-української війни. Аналіз наявної літератури дозволяє провести ґрунтовне дослідження та заповнити фактологічні прогалини.

1.2. Джерельна база дослідження

Всебічне дослідження проблем діяльності миротворчих місій під час польсько-української війни 1918–1919 рр. стало можливим завдяки використанню та аналізу широкого кола документальних матеріалів, що склали основу джерельної бази роботи. Їх доцільно розділити на чотири групи: 1) неопубліковані архівні матеріали, що зберігаються у фондах українських та польських архівів; 2) опубліковані збірники документів і матеріалів; 3) матеріали української і зарубіжної періодики; 4) мемуари тогочасних політичних та військових діячів ЗУНР–ЗОУНР, УНР, Польщі та ПМК.

У процесі дослідження опрацьовано значний масив фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Центрального державного історичного архіву України, м. Львів (ЦДАІЛ України), Державного архіву Львівської області (Держархів Львівської обл.), Національного архіву у м. Кракові (Archiwum Narodowe w Krakowie, ANK) та Державного архіву у м. Перемишлі (Archiwum Państwowe w Przemyślu, APP) Республіки Польща.

У ф. 2188 «Начальна команда Галицької Армія Західної області УНР (м. Чортків, 1919–1920, 1924)» ЦДАВО України містяться архівні справи 9 та 41, які проливають світло про діяльність місій представників Антанти, які приїжджали у Східну Галичину для примирення поляків та українців. Зокрема, у справі 9 поміщено повідомлення про прибуття до м. Коломиї 11 грудня 1918 р. англійських офіцерів Джонсона та Бідермана, головною метою яких було дізнатись про ситуацію в краї та ставлення українців щодо поляків та румун [1; 2].

Найбільш чисельна група неопублікованих архівних джерел зберігається в фондах ЦДАЛ України. Документи, що стосуються діяльності миротворчих місій під час польсько-української війни сконцентровані у ф. 211 «Польська Ліквідаційна Комісія», ф. 213 «Тимчасовий урядовий комітет, м. Львів», ф. 309 «Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів», ф. 361 «Крушельницький Антін Васильович – український письменник», ф. 581 «Колекція документів про діяльність урядів та армій УНР та ЗУНР».

У ф. 581 виявлено низку документів, пов'язаних з діяльністю місій Антанти на теренах Східної Галичини (спр. 93) [21], яка містить повідомлення про діяльність місій французького генерала Ж. Бартелемі та американського генерала Ф. Кернана. Документи цієї архівної справи висвітлюють також перипетії роботи міжсоюзної комісії Л. Боти в контексті врегулювання польсько-українського військового конфлікту. У спр. 96 міститься документ за підписом ДСВС ЗУНР Р. Перфецького від 13 листопада 1918 р. стосовно пропозиції з метою збереження порядку патрулювання вулиць м. Львова віддати поліції під керівництвом Л. Огоновського, а всіх колишніх поліцейських вивести зі складу регулярного війська та підпорядкувати відділу Л. Огоновського [22, арк. 1]. У спр. 123 зберігаються спогади члена президії УНРади Володимира Бачинського про діяльність уряду ЗУНР у 1918–1919 рр., зокрема щодо питання перемовин з різноманітними місіями Антанти [24]. Справа 134 містить декларації, звіти та резолюції про переговори української дипломатичної місії з польськими дипломатами та розбіжності між наддніпрянцями та галичанами в вирішенні долі Східної Галичини [25]. У

спр. 147 віднайдено документ про підписання у м. Львові тимчасового 48-годинного перемир'я між поляками та українцями від 17 листопада 1918 р. [28, арк.].

Особливо цікавою для вивчення діяльності першої неофіційної місії Антанти французького поручника Анрі Віллема є справа 163 ф. 361 ЦДІАЛ України, де вміщено спогади Гната Стефаніва про перебування зазначеної місії у Львові, очікування українців у справі досягнення перемир'я з поляками та його особисте враження від переговорів з французьким офіцером [19].

У справі 49 ф. 211 ЦДІАЛ України зберігається лист представника французької місії у Львові Гарде представникові польського генерального штабу графу Скарбеку про політичні погляди, становище і настроїв високопоставлених офіційних осіб відносно встановлення перемир'я між польськими та українськими військами у листопаді-грудні 1918 р. [8].

Важливий пласт документів щодо перебування у листопаді 1918 р. у м. Львові французького поручника Анрі Віллема та його безпосередню діяльність у справі врегулювання польсько-українського конфлікту містить справа 31 [14]. Цінною для нашого дослідження є також спр. 32 цього ж фонду, де міститься інформація про мирні переговори на початку листопада 1918 р. між командуванням українських та польських військ у м. Львові. Тут же знаходиться лист-звернення митрополита ГКЦ А. Шептицького та архієпископа РКЦ Ю. Більчевського до ворогуючих сторін під час польсько-українських боїв у м. Львові 1–22 листопада 1918 р. [15].

У ф 257 «Товариство по вивченню історії оборони Львова і південно-східних кресів 1918 – 1920 рр. у Львові» Держархіву Львівської обл. містяться детальні свідчення про перебіг польсько-українського збройного конфлікту 1918–1919 рр. Зокрема, цінними для нас стали матеріали про переговори командування польського та українського військ, накази Ч. Мончинського та Г. Стефаніва стосовно припинення тимчасового перемир'я, а також повідомлення про прибуття до м. Львова французького поручника Анрі Віллема [36; 50; 56].

У спр. 121 «Копія колекції документальних матеріалів Ч. Мончинського, коменданта м. Львова, щодо переговорів з українцями про перемир'я і втручання іноземної місії в українсько-польські справи» цього ж фонду вміщена копія наказу Ч. Мончинського про припинення перемир'я та відновлення бойових дій з українцями від 19 листопада 1918 р. [36, арк. 3].

У справі 1499 вказаного фонду Держархіву Львівської обл. зберігається наказ Г. Стефаніва про припинення перемир'я з поляками 20 листопада 1918 р. та продовження військових дій [56, арк. 1]. Одна зі справ [43] ф. 257 містить звіти та переписки французької консульської місії в м. Кишеневі з польськими організаціями від 20 листопада та 4 грудня 1918 р. [50, арк. 11].

Цінним для нашого дослідження став виявлений у справі 45 ф. 257 Держархіву Львівської обл. меморіал адвоката Тобіаша Ашкеназі підготовлений для французько-англійській місії під керівництвом Жозефа Бартелемі про єврейські погроми в листопаді 1918 р. в Львові та переписка щодо уточнення окремих фактів насильства щодо євреїв окремими польськими військовика [36].

Цікаві неопубліковані документи з досліджуваної проблеми містяться в сховищах архівних установ Республіки Польща. Науковий інтерес становлять матеріали ф. 140 Державного архіву у м. Перемишлі про листопадові події 1918 р. у м. Перемишлі. Зокрема, у спр. 1 знаходяться свідчення про перемовини між польською та українською громадськістю щодо мирного врегулювання наростаючого міжетнічного військового протистояння на початку листопада 1918 р. [60].

Украй важливими для дослідження проблеми стали виявлені документи в Національному архіві у м. Кракові. Так, в архівних справах фонду «Колекція Вінцентія та Едварда Лепковських» («Zbiór Wincentego i Edwarda Łepkowskich») зосереджено низку документів про ставлення польських політичних кіл стосовно діяльності офіційних місій Антанти у Східній Галичині в 1918–1919 рр. [59].

Отже, широкий спектр використаних архівних документів при написанні дисертаційної роботи дав змогу глибше проаналізувати діяльність миротворчих місій під час польсько-української війни 1918–1919 рр.

Важливим джерелом дослідження стали опубліковані матеріали. Джерельну цінність становлять документи, які містяться в першому, другому та п'ятому томах п'ятитомного збірника документів «Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923 рр.» [71; 75; 76; 77]. Перша книга п'ятого тому присвячена висвітленню проблем, пов'язаних з зовнішньою політикою та міжнародним становищем ЗУНР-ЗОУНР в 1918–1919 рр. Для нас є цінними опубліковані протоколи засідань УНРади, в яких йдеться про переговори з уповноваженими місій Антанти та узгодження з цього приводу дій з головою Директорії С. Петлюрою [75, с. 79–90].

Низка збірників документів видано у Республіці Польща. Переважно це документи центральних і місцевих польських архівів, які стосуються діяльності польських урядів, державних і громадських діячів, їх участі у виробленні внутрішньої та зовнішньої політики Польської держави. Цікавими для нас стали збірники промов, декларацій, заяв, інтерв'ю тощо.

Інформативно важливими є опубліковані документи у тритомному збірнику «Польські справи на мирній конференції в Парижі 1919 р., документи і матеріали» («Sprawy polskie na Konferencji Pokojowej w Paryżu w 1919 r., dokumenty i materiały»), які проливають світло на діяльність іноземних військових місій у Східній Галичині досліджуваної доби [105; 106; 107]. Тут містяться документи, які безпосередньо пов'язані з вивченням питання встановлення польських кордонів після Першої світової війни та з територіальними конфліктами цієї країни з сусідніми новоутвореними державами. Особливої уваги заслуговують опубліковані протоколи засідань союзницької місії у Польщі на чолі з Ж. Нулансом, депеші польських представників про діяльність делегатів Антанти у м. Львові та звіти членів іноземних місій про ситуацію в Східній Галичині [105, s. 231].

Великий масив матеріалів щодо діяльності іноземних місій у Східній Галичині опублікований у збірниках «Акти та документи щодо питання

польських кордонів на Мирній конференції в Парижі 1918–1919 рр.» («Akty i dokumenty dotyczące sprawy granic Polski na Konferencji Pokojowej w Paryżu 1918–1919») [88; 89] та «Політичний архів Ігнація Падеревського» («Archiwum polityczne Ignacego Paderewskiego») [91]. Зазначені збірки матеріалів висвітлюють перебіг напруженої дипломатичної боротьби поляків за встановлення кордонів післявоєнної Польщі, напередодні та під час проведення Паризької мирної конференції 1919 р. Вони не тільки проливають світло на окремі аспекти дипломатичної боротьби за Східну Галичину, а й служать цінним орієнтиром у подальших архівних пошуках.

Значний пласт документів, що стосуються взаємодії українських, польських та французьких політиків і дипломатів у м. Парижі, міститься у багатотомнику під назвою «Документи, що стосуються зовнішніх відносин Сполучених Штатів» («Papers relating to the foreign relations of the United States») [102; 103]. У 13 томах присвячених ПМК 1919–1920 рр. опубліковані протоколи засідань Ради Десяти, Ради П'яти і Ради Чотирьох, а також низка інших важливих документів, що дають розуміння ставлення Антанти до Східної Галичини. Матеріали цих збірників дозволяють оцінити вагомість українського чинника в контексті становлення Версальської системи міжнародних відносин. Їх аналіз сприяє розкриттю мотивів польських політиків та позицію стосовно вирішення українського питання і політики формування східних кордонів II Речі Посполитої. Цінність цих джерел полягає у тому, що вони дають велику кількість фактичних відомостей про тогочасну політичну ситуацію, що склалося навколо українського питання та ставлення до нього політичних кіл різних держав.

Поважний масив документів, що стосується діяльності місії УНР під головуванням генерала Сергія Дельвіга у червні 1919 р. та ходу переговорів з польською делегацією на чолі з Єугеніушем Родзієвічем знаходиться в збірнику документів опублікованому діаспорним дослідником Тарасом Гунчаком «Україна і Польща в документах. 1918–1922» («Ukraine and Poland in Documents. 1918–1922») [108]. В дисертаційній роботі також використано документи, що стосуються діяльності перших місій Антанти на теренах Східної

Галичини та місій під керівництвом Ж. Бартелемі. У вказаному збірнику виявлено протоколи засідань української та польської делегації з членами комісії Л. Боти [108, р. 132].

Третю групу першоджерел з вивчення діяльності миротворчих місій під час польсько-української війни 1918–1919 рр. становлять матеріали української і зарубіжної періодики. Під час написання роботи опрацьовано матеріали 20 періодичних видань органів державних установ і громадсько-політичних об'єднань.

Надзвичайно цінним історичним джерелом є українська газетно-журнальна періодика періоду ЗУНР–ЗОУНР, оскільки в ній загалом безпристрасно відображається життя галицьких українців в час розбудови власної держави і збройної та дипломатичної боротьби за неї. Маємо підстави стверджувати, що використання української преси, яка виходила в Східній Галичині в листопаді 1918 р. – липні 1919 р., дає змогу більш повно та об'єктивно відтворити тогочасні події на території ЗОУНР.

У дисертаційній роботі використано такі періодичні видання: «Республіка», «Діло», «Дрогобицький листок», «Вперед», «Наша мета», «Воля». Ці часописи виходили на території контрольованій УГА та урядом ЗУНР–ЗОУНР, відображають ставлення українців до тих чи інших загальнодержавних подій та висвітлюють їхнє суспільно-політичне життя. Саме ці матеріали дають можливість ознайомитись з позицією і поглядами політичного керівництва ЗОУНР та українського населення стосовно діяльності представників Антанти. Досліджуючи, аналізуючи та порівнюючи їх із польськими матеріалами, дисертант прагнув досягти об'єктивного бачення однієї події в очах польської та української громадськості Східної Галичини.

Окремої уваги заслуговує періодичне видання НК УГА «Стрілець», в якому публікувалися звіти УНРади, статті про висвітлення бойового шляху війська, публікації на історичну тематику та ставлення уряду ЗОУНР щодо офіційних делегатів Антанти.

Велика кількість матеріалів, які допомагають простежити діяльність різноманітних миротворчих місій, міститься у тогочасних польських виданнях:

«Gazeta Lwowska» («Газета Львівська»), «Kurjer Lwowski» («Кур'єр Львівський»), «Kurjer Czesłochowski» («Кур'єр Ченстоховський»), «Chwila» («Хвиля»), «Słowo Polskie» («Слово Польське») тощо. Вивчення польської періодики досліджуваного періоду сприяло ґрунтовнішому розумінню суті зовнішньополітичного курсу Польщі, дослідженню громадської думки різних прошарків польського суспільства, перебігу основних суспільно-політичних подій, а також дало змогу простежити ставлення польської політичної еліти щодо вирішення питання приналежності Східної Галичини. Матеріали польської газетно-журнальної періодики становлять своєрідний літопис подій, що відбувалися, відображають позицію уряду, сейму, погляди представників впливових політичних кіл і суспільних організацій. Саме на основі аналізу матеріалів преси у поєднанні з іншими джерелами вимальовується цілісна картина еволюції поглядів польських політиків стосовно діяльності миротворчих місій Антанти.

Четвертю групу дисертаційної роботи становлять мемуари учасників та очевидців досліджуваних подій. Безумовно, деякі з них потребують уточнень та систематизації, грішать суб'єктивною оцінкою подій, але їх цінність насамперед полягає в тому, що вони дозволяють певною мірою відновити хронологію подій, а подекуди є першоджерелом для пропонованого дослідження. Ці багатогранні матеріали і неоднозначні оцінки дають змогу виявити чимало малопомітних фактів, якими керувалися військовики та політики, роз'язуючи конкретні завдання, що їх висувала тогочасна геополітична ситуація.

Значна частина мемуарних матеріалів була розміщена у міжвоєнному журналі «Літопис “Червоної калини”». Це, зокрема, спогади Олесь (Олександра) Бабія [248], Ілька Борщака [252; 254; 255], Івана Давидіва [275], Івана Карпинця [313], Віктора Курмановча [331], Костя Левицького [337], Івана Чепиги [431], Євгена Яворівського [440] та ін. Цей пласт джерел мемуарного характеру на відміну від тих, які були написані у післявоєнний період, є ціннішими, оскільки надруковані швидше і, очевидно, містять більш точну інформацію. У вказаному журналі вміщені як спогади діячів періоду

Української революції, так і статті й розвідки різного характеру, зокрема, що безпосередньо стосуються діяльності миротворчих місій Антанти, хоча тематика журналу мала переважно воєнно-історичне спрямування.

Про перебіг подій у м. Львові 1–22 листопада 1918 р. розповідають чимало публікацій мемуарного жанру. Це спогади Д. Паліїва [126], В. Курмановича [118], А. Чайковського [134], М. Заклинського [286], С. Шухевича [135], М. Гуцуляка [273] та ін. Ґрунтовною за змістовою наповненістю видається праця Олекси Кузьми «Листопадові дні 1918 р.» [330]. Автор був обізнаний у деталях розвитку подій, оскільки обіймав відповідальну посаду керівника прес-служби при штабі Генеральної Команди українських військ у м. Львові. Його книга містить детальний матеріал про бойові дії і переговори політичного і військового керівництва ЗУНР з поляками.

Значною мірою наближеною до мемуарного жанру є згадувана нами аналітична праця М. Лозинського «Галичина в рр. 1918–1920» [366]. Західноукраїнський дипломат і учасник переговорів М. Лозинський у спогадах про переговори в м. Ходорові в лютому 1919 р. зауважив: «Здається, що вже тоді Петлюра був готовий піти на уступки коштом Східної Галичини, щоб за них одержати мир з Польщею і визнання Антанти». Він вважав великою невдачею провал переговорів місії Антанти з представниками ЗУНР, які категорично відмовилися погодитися на територіальні втрати в обмін на перемир'я й припинення війни в момент, коли Галицька Армія домоглася помітного успіху в ході наступальної Вовчухівської операції [366, с. 249].

Цікавий фактичний матеріал містять опубліковані спогади О. Станіміра і А. Кравса, присвячені Вовчухівській операції УГА, яка збіглася в часі з перебуванням у Східній Галичині місії Ж. Бартелемі 1919 р. [117, 130]. А для розуміння духу зазначеного періоду, тонкощів тогочасної геополітичної ситуації варто звернути увагу на спогади представників уряду ЗУНР і УГА: М. Лозинського [367], Л. Цегельського [133], К. Левицького [119], С. Витвицького [114], С. Барана [249], М. Омеляновича-Павленка [124].

Цінною є праця Лонгіна Цегельського «Від легенди до правди: Спогади», в якій він обстоював орієнтацію на Антанту [133]. Аналізуючи переговори з

антантівськими місіями, Степан Витвицький та Степан Баран вважали помилковими дії уряду ЗОУНР, який відмовлявся від запропонованих компромісів, зокрема у ході переговорів у м. Ходорові 22 лютого 1919 р. та м. Хирові 27 березня 1919 р. На думку авторів, унаслідок непоступливої позиції уряду ЗОУНР опинилася в міжнародній ізоляції, напротивагу Польщі, яку підтримувала Антанта [114, с. 115; 249, с. 102].

Найкраще мемуарно-аналітичне дослідження, на нашу суб'єктивну думку, вийшло з під пера командувача УГА М. Омеляновича-Павленка «Українсько-польська війна» [124]. Попри невеликий обсяг праці генералові вдалося покроково описати перемовини військового керівництва УГА з другою місією під головуванням Ж. Бартелемі, що проходили 22 лютого 1919 р. у м. Ходорові.

Серед польських мемуарних праць вагомими для нашого дослідження є публікації командира окупаційних військ у м. Львові Ч. Мончинського «Woje Lwowskie» («Львівські бої») і «Oswobodzenie Lwowa» («Звільнення Львова») [148] у двох томах, що вийшли 1921 р. Варта уваги книга учасника зазначених подій, генерала Б. Рої «Legendy i Fakty» («Легенди і факти») [150]. Автор по суті намагався відійти від, м'яко кажучи, однобічного висвітлення польсько-українських історичних взаємин. Він об'єктивно підійшов до показу історичних подій, розкрив позиції обох сторін.

Таким чином, представлена в роботі першоджерельна база дисертаційної роботи є достатньо різноплановою та репрезентативною. Її осмислення, ґрунтоване на сучасних джерелознавчих методах і принципах, дозволяє провести комплексне наукове дослідження процесу діяльності миротворчих місій під час польсько-української війни 1918–1919 рр. Вона представлена матеріалами українських і польських архівів, опублікованими збірниками документів, періодичними виданнями польської центральної влади та українською пресою часів ЗУНР-ЗОУНР, мемуарами.

1.3. Методологія дослідження

Неодмінною приналежністю дисертаційної роботи є методологічна основа, на яку опирається науковий пошук. Основним елементом методології є науковий підхід, тобто константа, якої дотримується автор, і на основі якої базується подальший вибір наукових принципів та методів дослідницької роботи.

Науковий підхід обирається науковцем таким чином, щоб сприяти якнайкращому висвітленню теми роботи та виконанню означених завдань. У пропонуваному дослідженні було вирішено застосувати підхід, згідно з яким міжнародні відносини розглядаються комплексно, зосереджуючи увагу не лише на взаєминах між державами, а й на внутрішньополітичній ситуації у досліджуваних країнах, а також на міжособистісних відносинах, які можуть мати вплив на досліджувані події. Саме такої думки дотримувався французький філософ та політолог Реймон Арон, який наголошував, що «наука про міжнародні відносини не може ігнорувати численних зв'язків, які поєднують те, що діється на міжнародній та внутрішньополітичній арені. Тим більше, вона не може ігнорувати міжособистісних відносин» [480, s. 10].

Опираючись на цей підхід, пропонувана робота вивчає не тільки політичний та дипломатичний аспекти діяльності миротворчих місій під час польсько-української війни, а й військову та безпекову її складову. Орім цього, базуючись на класифікації чинників міжнародної політики, запропонованій польським дослідником Юзефом Кукулкою, було проаналізовано основні реалізаційні чинники геополітичного ставлення країн Антанти щодо Польщі та УНР та ЗОУНР у вирішенні їхнього військового конфлікту [480, s. 54]. Також особливу увагу було приділено особистісному чиннику та впливу окремих державних діячів, членів миротворчих місій на політику США, Франції, Великої Британії та Італії щодо України та Польщі.

В українській історичній науці методологія історії найкраще викладена у працях Л. Зашкільняка [291; 293; 295] та Н. Яковенко [441]. Їх теоретичні узагальнення також стали основою для написання цього дослідження. Л. Зашкільняк справедливо вважає, що історичні знання мають надзвичайно

важливе значення для формування суспільної свідомості і тому повинні бути правдивими і об'єктивними [291, с. 31].

Методологічну основу роботи становлять принципи об'єктивності, історизму, системності і ціннісний підхід.

Дотримання принципу об'єктивності є головною умовою наукової спроможності будь-якого дослідження. Дослідник повинен прагнути до об'єктивності, до подолання суб'єктивних помилок і впливів інтересів, не пов'язаних з науковою істиною. І водночас не відмовлятися від власної інтерпретації фактів. З огляду на це, застосування принципу об'єктивності дозволило неупереджено і всебічно дослідити і критично розглянути максимально повний набір фактів діяльності миротворчих місій в подіях польсько-української війни, пов'язаних з вирішенням українського та польського питання у відповідності до конкретно історичних обставин, що склалися в першій половині ХХ ст. Це вдалося здійснити насамперед завдяки відмові від політичної та ідеологічної заангажованості, і детальному аналізу документальних джерел.

В той самий час, прагнучи досягти об'єктивності та історичної вірогідності у своїх дослідженнях, вчений-історик повинен добре усвідомлювати, що об'єктивність – це не є утримання від критичних оцінок досліджуваного об'єкта. Так чи інакше, принцип об'єктивності поєднується з ціннісним (аксіологічним) підходом до минулого, який закликає дослідника не судити, а розуміти історію. Сутність ціннісного підходу полягає у тому, що пояснення якогось історичного явища – це тільки одна з багатьох можливих інтерпретацій або витлумачень даного наукового факту, це певний погляд щодо певного бачення дійсності. Саме від оціночної (тобто суб'єктивної) діяльності історика прямо залежать результати дослідження. Аксіологічний аспект значно розширює можливості історії, особливо щодо зображення ролі особистості в історії.

Критичного аналізу потребує історіографія, як українська так і польська, яка нерідко має суб'єктивний характер через політичну заангажованість, особисті вподобання авторів, необхідність «підігнати» факти та явища під

наявні наукові та політичні концепції. Часто неточності, а в окремих випадках і фальсифікації трапляються і в документальних джерелах (статистичні дані, назви населених пунктів, прізвища тощо). Тому наведена в документах інформація потребує перевірки іншими джерелами. У підтвердження її можна використовувати як достовірний матеріал, на який посилається дослідник, обґрунтовуючи власні висновки та висуваючи гіпотези.

Таким чином, використовуючи принципи критичного аналізу й об'єктивності, здійснено спробу відтворити історичні процеси, події та явища, що мали місце на території Східної Галичини під час польсько-української війни 1918–1919 рр. Йдеться насамперед про львівські бої та спроби порозуміння поляків та українців, діяльність перших військово-дипломатичних місії Антанти, роботу миротворчих місій під головуванням Ж. Бартелемі, діяльність міжсоюзної комісії щодо польсько-українського перемир'я на чолі з Л. Боти та мирні ініціативи Симона Петлюри в червні 1919 р. за допомогою місії УНР Сергія Дельвіга.

Одним з найголовніших у методології історичного дослідження є принцип історизму, який дозволяє розглядати явища у конкретно-історичному руслі та сприймати історичні події так, як вони виглядали у минулому, уникаючи, таким чином, їхньої модернізації та осучаснення [251, с. 115].

Принцип історизму визнає, що кожен предмет історичного дослідження має розглядатися у розвитку. Використання цього принципу дозволило реконструювати основні тенденції та закономірності у прийнятті керівниками Антанти тих чи інших рішень стосовно вирішення польської та української справи в контексті польських національних інтересів в конкретно існуючих історичних рамках, а також виявити їхній взаємний зв'язок і причинну обумовленість. Принцип історизму дав можливість краще проаналізувати і оцінити мотиви вчинків лідерів Антанти і механізм прийняття ними відповідальних рішень, з'ясувати значення діяльності миротворчих місій у вирішенні польсько-українського протистояння.

У процесі вивчення та аналізу історіографії проблеми залучено принцип системності, який передбачає упорядкування множини різних об'єктів через

встановлення єдності або відмінності елементів, що підлягають систематизації. У такий спосіб історичні праці з досліджуваної теми були поділені на окремі групи за спільними ознаками. В основу систематизації покладено тематичний та хронологічний складові, методологічні та жанрові особливості наукових праць. Принцип системності застосовувався також у роботі з історичними джерелами, які були впорядковані за видовими ознаками.

Системність викладу дозволила структурувати велику кількість розрізнених фактів і протилежних суджень стосовно обраної проблематики, що дозволило виявити функціональний зв'язок між подіями, які на перший погляд можуть видатися другорядними. Структурно-функціональний підхід полягає у виділенні в системних об'єктах структурних елементів (компонентів, підсистем) і визначенні їхньої ролі (функцій) у системі, що було застосовано для аналізу організаційної діяльності миротворчих місій і поставлених перед ними завдань.

Дослідження запропонованих проблемних питань потребувало використання широкого кола загальнонаукових та спеціальних методів історичного пізнання.

При дослідженні проблеми застосовано загальнонаукові (аналітичний, структурно-системний, проблемно-хронологічний, порівняльний, метод абстрагування) і спеціально-історичні (історико-генетичний, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, метод періодизації, історико-типологічний, ретроспективний) методи дослідження.

Для всебічного вивчення основних аспектів досліджуваної проблеми мало використання методів аналізу та синтезу. За їх допомогою проаналізовано ступінь наукової розробки досліджуваної проблеми в українській і польській історіографії та виявлено методологічну цінність окремих наукових підходів. За допомогою цих методів було проаналізовано матеріали цілого ряду архівних установ та на їх основі синтезовано цілісне уявлення про діяльність миротворчих місій в ході польсько-українського військового конфлікту.

Структурно-системний та метод структурно-функціонального аналізу залучалися для вивчення складу, структури та функцій миротворчих місій, які перебували на теренах Галичини у справі примирення ворогуючих сторін.

Важливе місце у роботі відіграли спеціально-наукові методи дослідження – метод наукової абстракції, проблемно-хронологічний метод, метод історичної реконструкції.

Метод наукової абстракції полягає у виділенні найсуттєвіших сторін процесу абстрагування від усього другорядного, випадкового. Його застосування пов'язано із визначенням загальної характеристики явища та притаманних йому суперечностей і вивченням специфічних проявів. Використання цього методу дало нам можливість уникнути випадкового нагромадження явищ та подій і створити цілісну картину діяльності миротворчих місій в ході польсько-української війни 1918–1919 рр.

Проблемно-хронологічний метод використано для того, щоб поділити предмет дослідження на складові частини і кожен з них розглянути в хронологічній послідовності. Такий підхід суттєво полегшив справу відстеження загального предмета дослідження в окремих проявах причинно-наслідкового зв'язку, науково-теоретичного, нормативно-правового та організаційного забезпечення, дав можливість простежити динаміку процесу в конкретних часових межах.

Метод історичної реконструкції використано для відтворення та розуміння сукупності історичних обставин, які, з одного боку, впливали на реалізацію тієї чи іншої концепції політики Антанти упродовж польсько-українського військового конфлікту, а з іншого – визначали підходи, форми та методи її реалізації. Цей метод, з одного боку, дає можливість зрозуміти усю складність суспільно-політичної ситуації в Галичині, яка впливала на політику Антанти щодо вирішення питання приналежності Східної Галичини, а з іншого – осмислити складні обставини, які диктували прийняття тих чи інших важливих рішень Найвищою Радою Антанти, зокрема у сфері припинення польсько-української війни. Завдяки використанню цього методу ми намагалися відтворити логіку дій керівництва ПМК у визначенні форм та

напрямів політики щодо Східної Галичини, показати реакцію керівників ЗУНР-ЗОУНР на впровадженні Антантою заходи в справі припинення польсько-українського протиборства, з'ясувати наслідки цієї політики. Для цього ми використали великий масив статистичних даних, порівнянь та посилань на документи й судження сучасників.

Важливим компонентом теоретико-методологічної бази дисертаційного дослідження стало формулювання її понятійного апарату.

Одним із ключових понять даної роботи є «міжнародна політика». Сучасна політологічна наука визначає міжнародну політику як комплекс двосторонніх та багатосторонніх політичних, економічних, дипломатичних, військових, культурних, науково-технічних відносин між державами, а також історично зумовлену форму інтегративних тенденцій, які виникають у процесі розвитку світового співтовариства, а також форми взаємодії між його суб'єктами.

Для розкриття теми дослідження важливими є також поняття «місія» та «делегація». Поняття «місія» має декілька визначень. Це, зокрема, «постійне дипломатичне представництво у будь-якій державі, яке очолює посланник або повірений у справах» або «представники однієї держави, що перебувають в іншій державі з якою-небудь метою» [519, с. 55]. Таким чином, місія може бути як тимчасовою, тобто створеною для певної мети, як-от місія Ж. Бартелемі, так і постійною, як, наприклад, Надзвичайна дипломатична місія Української Народної Республіки у Франції. Своєю чергою, делегація – це «група делегатів від якої-небудь організації, установи, колективу». Як бачимо, поняття «місія» та «делегація» доволі близькі за своїм значенням, що пояснює постійні зміни назви представництва УНР у м. Парижі, яка в різні періоди називалася то Надзвичайною дипломатичною місією Української Народної Республіки у Франції, то Делегацією УНР на Мирову конференцію.

Окремої уваги вартує роз'яснення дефініції «геополітичні інтереси». Так, геополітика – це політична концепція, що виникла наприкінці ХІХ – та початку ХХ ст. і використовувала географічні дані (територія, положення, природні особливості, клімат і ін. особливості тих чи інших країн, держав, їхніх блоків і

т. п.) для обґрунтування тих чи інших планів, розрахунків – економічних, політичних, у тому числі, нерідко, і експансіоністських. Таким чином, геополітичні інтереси – це плани та розрахунки, пов'язані з цілями домінування та експансії, а також захисту від них, що базуються на географічних даних певних територій [519, с. 54–56].

Отже, у процесі дослідження ми намагалися дотримуватися сучасних методологічних принципів і поєднувати різні методи історичного пізнання, щоб забезпечити належний науковий рівень розкриття теми. Для цього використано інструментарій, притаманний не лише історичній науці, а й політології, географії, статистиці тощо. Проаналізована методологія стала підґрунтям для відтворення складних процесів діяльності миротворчих місій під час польсько-української війни 1918–1919 рр. Основу її становлять наукові принципи об'єктивності, історизму, системності, всесторонності. Застосовувалися загальнонаукові методи – історичний, логічний, абстрагування, аналіз і синтез, індукції та дедукції, класифікації й типологізації. Важливе місце посідали спеціальні методи історичної науки – історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-системний, історико-критичний та статистичний. Використані методи та принципи дали змогу дослідити основні проблемні питання, визначити особливості явищ та процесів, відтворити хронологію подій, висунути власні гіпотези, зробити необхідні узагальнення та висновки.

Таким чином, джерелознавчий та історіографічний аналіз свідчить про те, що окресленій темі дослідження в історичній науці було приділено недостатню увагу. У зв'язку з неоціненними втратами винятково важливих архівних джерел ЗОУНР через бурхливий розвиток подій першої половини ХХ ст., історики дуже обмежені у своїх дослідженнях джерельною базою, а тому спираються, переважно, на мемуарну і публіцистичну літературу. А це, в свою чергу, відклало відбиток на якості і об'єктивності історичних досліджень з означеної проблематики. Натомість можемо констатувати, що з урахуванням історіографічного доробку і достатньої джерельної бази, є підстави вважати обрану тему все ж документально забезпеченою.

Основою для нашого наукового дослідження стали архівні та опубліковані матеріали, які не дістали ґрунтовної оцінки задекларованої проблематики. У процесі роботи в архівосховищах було виявлено, систематизовано й проведено критичний відбір джерел. Принцип опори на історичні джерела став одним із головних у виборі методів дослідження. Опрацювання історіографії та джерельних відомостей, пов'язаних з діяльністю миротворчих місій у ході польсько-української війни 1918–1919 рр., базувалося на загальнонаукових й спеціальних наукових методах і принципах.

[1, 2, 8, 14, 15, 19, 21, 22, 24, 25, 28, 36, 50, 56, 59, 60, 71, 75, 76, 77, 88, 89, 91, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 112, 114, 117, 118, 119, 124, 126, 130, 133, 134, 135, 141, 148, 150, 245, 248, 249, 250, 251, 252, 254, 255, 257, 258, 259, 261, 262, 269, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 283, 284, 286, 287, 291, 293, 295, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 313, 316, 318, 319, 321, 324, 325, 326, 328, 329, 330, 331, 335, 336, 337, 357, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 373, 374, 384, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 401, 403, 404, 408, 411, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 428, 430, 431, 438, 440, 441, 442, 443, 451, 465, 467, 468, 471, 472, 473, 480, 482, 483, 490, 498, 505, 507, 508, 510, 511, 515, 519].

РОЗДІЛ 2.

ВІЙСЬКОВО-ДИПЛОМАТИЧНІ МІСІЇ АНТАНТИ НА ПЕРШОМУ ЕТАПІ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

2.1. Перша фаза польсько-української війни (листопад – грудень 1918 р.) та пошук моделі припинення протистояння. Місія Анрі Віллема

Події Першої світової війни 1914–1918 рр. спричинили катастрофічні наслідки для польсько-українських відносин. Ця війна яскраво продемонструвала, що польське й українське питання тісно між собою пов'язані, і розв'язання одного з них без уваги до факторів впливу з боку іншого практично не можливе. Адже всі воюючи сторони (країни Антанти і Четверного блоку) мали свої власні політичні амбіції і стратегічні комбінації щодо майбутнього Центрально-Східного регіону Європи. Російська та Австро-Угорська імперії, до складу яких входили польські й українські землі, робили все можливе, щоб схилити поневолені ними народи на свій бік. У цей період значною мірою активізувалися національно-визвольні рухи поневолених народів Центрально-Східної Європи і радикалізувалися їхні державотворчі програми. В умовах воєнних поразок і під внутрішнім тиском антигабсбурзьких сил розпалася поліетнічна Австро-Угорщина. На її руїнах відновилися колись незалежні держави, щоправда в інших кордонах, виникли також нові. Зокрема, суб'єктами міжнародного права ставали Австрія, Угорщина, Чехословаччина, Держава Словенців, Сербів і Хорватів, Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР) та інші.

У квітні 1918 р. в м. Римі відбувся Конгрес поневолених народів Австро-Угорщини, у якому взяли участь представники: італійського, чеського, словацького, польського, румунського, південно-слов'янських народів, а також держав Антанти. Учасники Конгресу декларували солідарність у боротьбі з німецьким та угорським імперіалізмом і право на самовизначення. Невдовзі держави Антанти оприлюднили власні заяви про підтримку тих народів у боротьбі за незалежність, а США проголосили, що «всі слов'янські народи повинні повністю бути звільнені з австрійсько-угорського ярма» [260, с. 405].

1 жовтня 1918 р. розпочалася сесія австрійського парламенту, на якій керівник уряду Макс Гусарек фон Гейнлейн виголосив потребу реорганізації Австро-Угорщини на національні автономні держави й закликав поляків долучитися до такої унії. Українські депутати підтримали цю ідею за умови, що всім західноукраїнським землям буде надана національно-територіальна автономія. Про довголітні вимоги українців щодо поділу Галичини не було згадано жодним словом. У відповідь голова Української парламентської репрезентації (УПР) Є. Петрушевич 4 жовтня 1918 р., виступаючи в австрійському парламенті, вимагав справедливої перебудови імперії – «ми уже зараз домагаємося найсвятішого для нас, як і для кожного народу, права на об'єднання усіх українських земель у незалежній українській державі» [257, с. 16]. Своєю чергою, К. Левицький 9 жовтня 1918 р. з трибуни парламенту у Відні заявив, що «коли Австрія не може або не хоче перевести поділу Галичини, то заявляємо тут святочно, що наша дорога не веде до Варшави, але до Києва, а як хтось схоче нас злучити з поляками, то хіба по наших трупах» [366, с. 26–27].

5 жовтня 1918 р. держави Четверного союзу запропонували за посередництвом американського президента В. Вільсона перемир'я, а в майбутньому провести переговори про досягнення миру на засадах, які виголосив В. Вільсон перед Конгресом у «14 пунктах» від 8 січня 1918 р., «4 пунктах» 12 лютого 1918 р. і «5 пунктах» своєї промови 27 вересня 1918 р. [165, с. 547]. Опираючись на такі кроки, уряд Австро-Угорщини все ще сподівався зупинити руйнування монархії шляхом внутрішньополітичної перебудови та наданням широкої автономії підлеглим народам. Також австро-угорський імператор погодився на створення незалежної Польщі, де переважало б суто польське населення.

День 12 жовтня 1918 р. став історичним для Австро-Угорщини: репрезентанти всіх народів імперії заявили цісареві Карлу I про свої права на самовизначення. Українські послы з Галичини Є. Петрушевич та К. Левицький теж висловили своє бажання утворити незалежну державу, до складу якої увійшли б Східна Галичина, Північна Буковина й українські землі Північно-

Східної Угорщини, для уконституювання (легітимізації) якої 19 жовтня 1918 р. запланували зібрати у м. Львові Українські Установчі Збори та обрати Українську Національну Раду [169, с. 554]. Цього ж дня українцям стало відомо про відмову австрійського уряду від обіцянок щодо поділу Галичини між поляками та українцями, а міністр закордонних справ Г. Андраши взагалі розробив план входження Східної Галичини до складу Польщі, об'єднаної союзом з Австрією та Угорщиною [335, с. 90]. Поляки одразу відмовились від висловлених пропозицій, а 15 жовтня 1918 р. їхні послы в австрійському парламенті заявили, що вважають себе тільки представниками незалежної держави [53, к. 7].

На відміну від чехів та поляків, Є. Петрушевич і К. Левицький зайняли вичікувальну позицію, сподіваючись отримати санкцію на державність західноукраїнських земель з рук віденських можновладців. На думку відомого сучасного українського історика О. Реєнта, «ця прихильність до легітимних засобів розв'язання складних проблем відбилася в негативному ставленні до дій лідерів УПР з боку сучасників тих подій і деяких нинішніх дослідників. До того ж послідовна проавстрійська орієнтація тих, від кого залежала інтенсивність державотворчих процесів, дискредитувала їх в очах Антанти, зменшуючи шанси на гідне місце західноукраїнських земель у повоєнному східноєвропейському устрої, а також відтерміновувала нагальні кроки щодо формування структур, які б заклали підвалини майбутньої державності» [401, с. 247].

Тим часом, становище Австро-Угорщини з кожним днем погіршувалось, на фронтах збільшувались неспіхи, всередині ж монархії зміцнювалися самостійницькі змагання окремих народів. У пошуках виходу зі складної ситуації, австрійський цісар Карл I намагався налагодити її хоча б на внутрішньому відтинку й видав 16 жовтня 1918 р. маніфест про те, що «Австрія по волі своїх народів, має стати союзною державою, в якій кожне плем'я та область, яку воно заселює, творить свій власний державний організм» [328, с. 30]. Таким чином, він намагався реорганізувати Австро-Угорщину на федеративну державу з автономними урядами для кожної національності в

межах її проживання. Поляки сприйняли цісарський маніфест як право на захоплення влади в цілій Галичині, що стало сигналом для рішучих дій українським політикам та військовим. Українці одразу ж розпочали готуватись до можливого переобрання влади в Східній Галичині та Північній Буковині. З цією метою, заходами визначних суспільних діячів – В. Панейка та С. Барана у вересні 1918 р. зі старшин австрійської армії у м. Львові створено таємний Український військовий комітет (УВК) на чолі з сотником Д. Вітовським [260, с. 405].

У цей же час у м. Львові відбулися таємні зібрання діячів українських політичних партій Галичини – Національно-демократичної, Радикальної, Соціал-демократичної та Християнсько-суспільної, які визначили в усіх повітах людей, що мали в означений час обійняти адміністративно-політичну владу. У другій половині жовтня 1918 р. зібрався УВК, який зайнявся організацією військових гуртків у повітових містах, щоб вони у відповідний момент допомогли перебрати владу на місцях [260, с. 406].

Опираючись на маніфест цісаря Карла I у зв'язку з перебудовою Австро-Угорської імперії, 18 жовтня 1918 р. у м. Львові зібралися українські послы австрійського парламенту та крайових сеймів Галичини й Буковини, щоб застосувати його щодо українського народу в межах Австро-Угорщини. До участі в нарадах було запрошено 33 українських послів обох палат австрійського парламенту, 34 послів Галицького Крайового Сойму, 16 послів Буковинського Крайового Сойму, а також по три представники від кожної української політичної партії. Народи розпочались о 8 год. вечора і тривали до 4 год. ранку, її учасники визнали себе єдиними законно обраними представниками українського народу й українських земель у межах Австро-Угорської монархії і на цій підставі проголосили себе Конституантою українських земель Австро-Угорщини під назвою Українська Національна Рада (УНРада); президентом УНРади було обрано д-ра Євгена Петрушевича. Унаслідок цих нарад одногосно прийнято 19 жовтня 1918 р. постанову про утворення з етнографічних українських територій в Австро-Угорщині української держави – «Західно-Української Народної Республіки» [401, с. 247].

Проголосивши себе Конституантою української держави, УНРада створила три делегатури: у м. Львові під проводом д-ра К. Левицького, м. Чернівцях – О. Поповича, у м. Відні під – д-ра Є. Петрушевича. Завданням делегацій УНРади у м. Львові й м. Чернівцях була підготовка перебрання влади в Східній Галичині, на Закарпатті та на Буковині в українські руки, а делегатура у м. Відні під проводом голови УНРади повинна була сформувати політично-правові відносини української держави з майбутньою Австрійською федеративною державою, зокрема з цісарем та її урядом [328, с. 27].

Є. Петрушевич, як голова УНРади й одночасно голова її віденської делегатури, енергійно домагався того, щоб австрійський уряд визнав створення української держави з української частини Галичини, Буковини й Закарпаття, прийнятого згідно з цісарським маніфестом, та щоб віденський уряд доручив австрійській цивільній і військовій владі на тих теренах передати керівництво представникам уряду новоутвореної української держави. Але переговори з австрійським урядом не мали позитивних наслідків. Навпаки, все виразніше ставало зрозумілим те, що він схиляється до передачі всієї повноти влади в Галичині полякам.

Варто зауважити, що визначальним супротивником відродження української державності в Східній Галичині стала не агонізуюча Австро-Угорська імперія та її адміністрація у м. Львові, а націоналістичні сили й військові кола Польщі, яка теж ішла до відновлення своєї державності. Завдяки таким польським псевдо аргументам, як «державотворча нездатність» українців Галичини та потреба приєднання цих земель до майбутньої незалежної Польської держави, яка б «охороняла» Західну Європу від більшовиків, її провідні політичні діячі, у першу чергу ПНК (Польський національний комітет) в м. Парижі на чолі з Р. Дмовським, намагалися заручитися підтримкою США і країн Антанти [374, с. 31–32].

Створена 28 жовтня 1918 р. у м. Кракові Польська ліквідаційна комісія (ПЛК) проголосила, що вся Галичина повинна ввійти до складу Польщі й попередила Відень та австрійського намісника в Галичині Карла фон Гуйна, що саме вона перейме владу в регіоні [54, к. 52]. 30 жовтня 1918 р. маршалок

Галицького крайового сейму С. Незабитовський публічно висловив прагнення якнайшвидше поставити крайові інституції на службу Польській державі у зверненні до керівництва Регентської Ради у м. Варшаві [193, с. 2]. Факт утворення УНРади ПЛК повністю проігнорувала. Перебрання влади в Галичині від імені Польської держави керівництво Регентської Ради призначило на 1 листопада 1918 р.

Свідченням цього є наказ шефа Головного польського штабу Т. Розвадовського до генерала Роберта Лямезана у м. Львові, виданий о 10.45 год. цього ж дня, у якому йшлося про те, що «князь Вітольд Чарторийський призначений генеральним комісаром всієї Галичини і зараз переймає владу від намісника К. фон Гуйна. Начальну команду військ в Галичині обійме до наступних наказів генерал С. Пухальський. Польським військовим комендантом в краківському окрузі є полковник Б. Роя. В Львові призначений генерал Р. Лямезан. Польське військо має скласти присягу на основі статуту від 12 жовтня. Населення необхідно проінформувати про дотримання спокою та порядку. До непольського населення ставитись приязно до того часу поки воно зберігає спокій та послух. Після повного налагодження відносин ешелони з австро-угорськими та німецькими військами мають бути пропущені негайно. До українського війська ставитись доброзичливо до того часу поки воно зберігає нейтралітет. На випадок конфлікту треба постаратися роззброїти його, в іншому разі непослух карати одразу на місці. Обов'язково наголошувати на функціонуванні державних установ. Саботаж і грабування карати без зволікань» [366, с. 37]. Отож, можна зробити висновок, що після офіційного розпаду Австро-Угорщини Східній Галичині загрожувала небезпека приєднання її польською адміністрацією до Польщі. У зв'язку з цим військово-політичний конфлікт між поляками та українцями набував реальних обрисів.

31 жовтня 1918 р. члени УНРади і Військового комітету підсумовували останні переговори К. Левицького з К. фон Гуйном, який, посилаючись на відсутність будь-яких вказівок з Відня, відмовився передавати владу українцям [363, с. 73]. Розуміючи всю складність ситуації, очільники УНРади та військовики вирішили діяти на випередження. У ніч на 1 листопада 1918 р.

близько 1400 військових та 60 старшин під керівництвом сотника Д. Вітовського без кровопролиття захопили майже всі стратегічні установи м. Львова, роззброїли австрійців та підняли на ратуші синьо-жовтий прапор. Під варту було взято й австрійського намісника К. фон Гуйна, який повторно відмовився передати владу українцям, але делегував повноваження своєму заступнику українцю Володимирі Децикевичу, який на підставі цісарського декрету від 16 жовтня 1918 р. визнав УНРаду [356, с. 190].

Про ці події відомий галицький політик М. Лозинський писав: «заснувши 31 жовтня 1918 під австрійською державною владою, виконуваною Поляками, населення Львова прокинулося 1 листопада 1918 під владою Української Національної Ради. Як символ сеї влади маяв на вежі ратуша український синьо-жовтий прапор. Такі самі прапори маяли на важніших державних будинках. По місті ходили українські військові патрулі» [366, с. 41]. 1 листопада 1918 р. після 7 години ранку керівник Української генеральної команди (УГК) Д. Вітовський доповів голові УНРади у м. Львові К. Левицькому, що українські війська опанували столицею, зайнявши всі стратегічні об'єкти без кровопролиття. Та невдовзі цього ж дня пролунали постріли і пролилася кров перших жертв листопадових боїв у м. Львові [277, с. 9].

Польськомовна «Gazeta Lwowska» на перших шпальтах повідомляла, «що біля 4.00 ранку українські війська зайняли Львів та всі важливі адміністративні будівлі міста... цей факт викликав у всіх глибоке здивування – усі були розгублені» [228, с. 1]. Листопадовий зрив став неприємною несподіванкою для поляків, котрі розглядали Східну Галичину як невід'ємну частину Польщі. Розгледіти в українській більшості повноправних господарів Східної Галичини польській меншості перешкоджала не надто бурхлива, хоча й невпинна еволюція етнографічної маси «попів і хлопів» у сучасне суспільство. Як вважав історик О. Думін, українцям забракло лише 10 – 15 років аби успішно завершити цей процес. Завадила Перша світова війна, а спричинений нею розпад чотирьох імперій змусив передчасно скласти іспит державної зрілості [277, с. 10].

Тим часом українці майже без перешкод поляків здійснювали перейняття влади в містах та селах Східної Галичини. Слід зауважити, що не обійшлося у цій справі і без неприємних винятків. Особливо гострим виявилось польсько-українське протиборство на західному пограниччі. Важливим стратегічним пунктом у боротьбі за Галичину був м. Перемишль зі своєю фортецею і доволі великим гарнізоном. Крім того, у цьому місті через річку Сян проходив залізничний міст головної магістралі Краків – Львів [260, с. 414].

31 жовтня 1918 р. сотня поляків на чолі з генералом С. Пухальським, призначеним австрійським Військовим міністерством воєнним комендантом Перемишля, намагалася обійняти владу в місті та повіті. Цього ж дня Регентська Рада оголосила князя В. Чарторийського керівником Війська польського в Галичині. Однак полякам цей план не вдалося здійснити, так як на допомогу українцям прийшов 9-й український піхотний полк (200 стрільців) під командуванням підпоручника М. Федюшки з с. Журавиці. А на ринковій площі м. Перемишля зібралось 8 тисяч селян-українців з навколишніх сіл [470, с. 17–18]. Уранці 1 листопада 1918 р. в Народному домі відбулось віче, учасники якого присягли: «Польське панування в Перемишлі може прийти тільки по їх трупах». На цьому ж засіданні було обрано Перемиську Національну Раду (УНРаду в м. Перемишлі) на чолі з Теофілем Кормошем [183, с. 1]. Опісля члени УНРади направились до С. Пухальського, щоб налагодити конструктивний діалог із польською громадськістю міста, яка прагнула включити м. Перемишль до складу відроджуваної Польщі. Відтак уже 1 листопада від 15.30 до 22.00 год. відбулися переговори ворогуючих сторін, у ході яких було створено польсько-українську комісію [60, с. 12]. До неї ввійшли чотири українці – Володимир Загайкевич, Іван Жолнір, Михайло Демчук, Андрій Аліськевич та чотири представники польської сторони Фелікс Пшиємський, Леопард Тарнавський, Володимир Блажовський, Херман Ліберман. Пізно вночі спільна комісія підписала угоду про утримання спокою і порядку, згідно з якою вона тимчасово обіймала владу в місті і повіті. Наступного дня на мурах м. Перемишля з'явилася відозва комісії «До населення міста і повіту», в якій містився заклик «до спокою та громадського

порядку». На засіданні комісії 3 листопада було вирішено включити до її складу представника євреїв міста Лейбу Ландау. Цього ж дня була створена Жидівська Народна Рада (ЖНР), яка мала захищати політичні та культурні інтереси євреїв краю [54, к. 58].

Така відносно мирна ситуація тривала недовго. Як ішлося в повідомленні газети «Воля»: «українські війська стояли в околиці Перемишля, терпіли польські провокації тому що не бажали проливу крові. Коли ж поляки підступно напали на українські сторожі в Медиці, міра терпимості переповнилась і в ночі українські війська рушили на Перемишль» [183, с. 2]. Яким Ярема писав: «Для українців, мешканців Перемишля було очевидним, що будь-яке примирення з ворогом у такий важливий момент є рівноцінним злочину проти власного народу...» [470, s. 23]. Тож уночі з 3 на 4 листопада о 4.00 год. українські війська під загальною командою сотника Теодора Гози зайняли м. Перемишль, відповідно й усі урядові будинки та утримували в місті порядок. Польського генерала С. Пухальського та шефа його штабу полковника В. Сікорського було арештовано. Двоє українських військових загинуло, а кількох поранено [183, с.1]. Таким чином, владу в м. Перемишлі та повіті обійняла УНРада, відповідно звернувшись до жителів міста: «Горожане! Взиваємо Вас всіх без різниці народности віроісповіданя до безусловного спокою і послуху нашим зарядженням...» [66, s. 1].

Цього ж дня поляками міста була утворена Польська Рада Народова (ПРН), яка здійснювала свою владу в лівобережній частині міста, не зайнятій українцями, тобто на Засянні [60, s. 1]. На першому своєму засіданні ПРН виголосила протест до УНРади в справі невиконання умови від 1 листопада та зайняття українськими військами правобережної частини Перемишля [470, s. 30]. Поляків на українській стороні повідомила, що тільки міжнародний конгрес вирішить долю перемишльської землі [63].

4 листопада 1918 р. відбулися перемовини між українцями та поляками; о 22.35 год. вони підписали умову, що обидві сторони визнають р. Сян як тимчасову лінію розмежування [470, s. 32]. 5 листопада ЖНР направила листи

до УНРади в м. Перемишлі та ПРН, в яких запевнила сторони конфлікту про свій нейтралітет і декларувала свою співпрацю в питаннях порядку [60, с. 1].

Перемовини між УНРадою в м. Перемишлі та ПРН велися через постійне листування, яке збереглося в архіві міста і датоване 6, 7, 8 та 10 листопада 1918 р. [63]. Зокрема, у своєму останньому листі до ПРН Т. Кормош пропонував включити м. Перемишль і повіт до складу Української держави, при цьому обіцяв зберегти права поляків у державному управлінні [470, с. 39]. Хоча в повідомленні української газети «Воля» від 7 листопада читаємо такі рядки: «УНРада в Перемишлі повідомляє, що ввечері 6 листопада містом ширились неправдиві чутки про те, що з поляками підписано угоду чи умову. Та запевняла, що це тільки плітки і на даний момент будь-які переговори не можливі, а перемиська українська інтелігенція не підкориться полякам» [164, с. 1].

У цей час українська влада намагалася виконувати свою адміністративну роль. Так, 7 листопада 1918 р. в м. Перемишлі була розклеєна відозва УНРади: «Обнявши управу міста Перемишля вважаємо своїм обов'язком забезпечити в місті спокій і доставляти населенню міста потрібні середники поживи. Тому звиваємо мешканців доохрестних сіл, щоби всякі артикули поживи, як збіже, муку, бульбу, молоко, масло та проче доставляли на продаж до міста. Річи ті просимо продавати не лиш на передмістях, але також передовсім в середині міста. Ніхто не має права по дорозі реквізувати» [66].

Незважаючи на те, що діяльність спільної польсько-української комісії тривала до 10 листопада, збройне протистояння сторін конфлікту в цей час посилювалось. Погіршували ситуацію обопільні вбивства та реквізиції. 11 листопада 1918 р. польське командування стягнуло під місто чимале підкріплення, яке прибуло з м. Кракова на чолі з майором Юліаном Стахевичем та ультимативно запропонувало українцям о 12.00 год. скласти зброю [177, с. 1]. Українські вояки ультиматум відхилили та вирішили боротись. Тоді о 13.30 год. поляки розпочали потужну атаку, а вже о 20.00 год. заволоділи центром міста. Наступного дня українські війська були відкинуті з передмістя, так і не дочекавшись підтримки зі сходу. В польсько-українських боях за

м. Перемишль 4 – 12 листопада 1918 р. загинуло 15 польських та 11 українських військових. У подальших боях в околицях м. Перемишля 13 листопада – 31 грудня 1918 р. загинуло 37 польських військових та чимало українських стрільців [470, с. 48–49].

Головною ж ареною польсько-українського збройного протистояння одразу став Львів. У цьому контексті, польський історик та сучасник тих подій Юзеф Скшипка писав, що «боротьба за Львів 1918 р. була кульмінаційною точкою польсько-українських конфліктів з часів Австрії» [248, с. 19].

Уже 1 листопада 1918 р. проти української влади в місті виступили польські збройні загони, основу яких складала три формації: Польська військова організація (ПВО), Польський допомогивий корпус (ПДК) та польські військові кадри («Сокіл», «Гвезда», «Скала», молодіжні, студентські та жіночі організації) очолювані капітаном Ч. Мончинським. Загальне керівництво здійснював граф Александр Скарбек – лідер польського національно-демократичного руху в Галичині. Новостворений уряд у м. Кракові вислав на допомогу львівським повстанцям загони під командуванням майора Ю. Сахневича [56, к. 32–33]. Так розпочалася польсько-українська війна. Як слушно оцінював ці події у своїх спогадах генерал Михайло Омелянович-Павленко: «Вже листопадові бої в Галичині дали змогу прийти до висновку, що українсько-польська боротьба не обмежиться партизанськими випадками сторін, а набере характеру правдивої маневрової війни. Події на початку грудня підтверджували цей висновок» [124, с. 14].

Таким чином, польсько-українська війна була прямим продовженням незгод та конфліктів між поляками і українцями в Галичині ще із середини ХІХ ст. Розвиток українського національно-політичного руху та вимоги, що ставили українські політичні партії, викликали протидію польського політичного проводу, який вбачав у цьому загрозу «польському стану посідання» в Галичині. Ідея незалежності українських земель та створення національної держави не відповідала політичним концепціям відновлення Польської держави й вела до подальшого загострення польсько-українських відносин [324, с. 95]. Так як Східна Галичина була розташована у центральній частині балтійсько-

чорноморського геополітичного мосту (лінія Гданськ – Одеса), який часто був шляхом польської експансії на Схід від «мор'я до мор'я» [438, с. 82].

Слід зазначити, що польська преса, особливо права, від самого початку змальовувала події у м. Львові як німецько-український напад на польське місто, що було можливим з їхніх слів лише за відома та згоди австрійської влади [486, с. 81].

Проте, вже після перших жертв польсько-українського протистояння у м. Львові, намагаючись запобігти кровопролиттю, та після появи 1 листопада 1918 р. на вечірньому засіданні УНРади делегації поміркованих польських політиків на чолі з Станіславом Незабитовським, обидві сторони домовилися наступного дня розпочати переговори щодо майбутнього Східної Галичини в будинку Галицького сейму [366, с. 51]. До складу польської делегації також входили Станіслав Домбський, Людвік Генрик Козебродський та Генрик Савчинський [330, с. 82].

Поляки заявили, що мають намір дійти порозуміння з УНРадою, щоб «наладити відносини між українською більшістю і польською меншістю», щоб «не прийти до розливу крові, а це було би великим нещастям для краю». Польські делегати говорили про повстання як про вчинок кількох «шибайголів» та відмовилися брати на себе відповідальність за їхній вчинок, та запропонували, тимчасово не визнаючи Української держави розпочати переговори з метою порозуміння до того часу, коли переможна Антанта прийме рішення щодо польсько-української суперечки в Східній Галичині [335, с. 110–111].

Дана пропозиція УНРадою була зустрінута з розумінням. Так Іван Кивелюк зазначив: «нашим бажанням є вдержання цілковитий лад і порядок». Українська сторона наголосила, що вона діє відповідно до загальновизнаного міжнародного права народів на самовизначення. При цьому І. Кивелюк стверджував, що польський народ має таке ж право на самовизначення і «безсумнівно польські області мають з'єднатися із своїм матірнім пнем». Інший член УНРади М. Лозинський підкреслив: «прав горожан польської народности ми не заперечуємо. Ті права хочемо забезпечити». Заступник

голови УНРади Лев Ганкевич, підсумовуючи перші політичні контакти між обома сторонами, констатував: «державна суверенність на цій території належить українському народові. Всі права національних меншостей мусять бути як слід забезпечені» [307, с. 16–17]. Зауважимо, що ця принципова, демократична концепція лежала в онові національної політики ЗУНР і в наступних політичних перемовинах з представниками Польщі. Тож, як бачимо, уже на початку вуличних боїв у м. Львові ворогуючі сторони намагалися вирішити назріваючий польсько-український військовий конфлікт за допомогою мирних ініціатив.

Ситуаційний наступ українців 2 листопада 1918 р. перервала звістка, що політики з обох сторін домовилися про тимчасове припинення вогню з 15 до 18 години [277, с. 50]. Тут варто зауважити, що переговори між поляками та українцями під час боїв у м. Львові велися від 2 до 20 листопада 1918 р.

3 листопада 1918 р. м. Львів зустрів без стрілянини. Зокрема, «Kurier Lwowski» цього дня відзначав, що поляки і українці мають полюбовно вирішити нову суперечку, яка може привести до втрати спільного майбутнього і перетворити край на котел конфліктів «на зразок Балкан» [361, с. 106]. Адже напередодні українські та польські політики зустрілися за столом переговорів, ініційованих візитом уже згаданого С. Незабитовського до УНРади. Щоб запобігти марному кровопролиттю, сторони конфлікту погодилися тимчасово припинити бойові дії, поки політики шукатимуть шляхи компромісу [277, с. 57].

2 листопада 1918 р. у Торгово-промисловій палаті з польськими делегатами зустрілися авторитетні українські політики та громадські діячі: Кость Левицький, Роман Перфецький, Лев Ганкевич, Лонгин Цегельський, Степан Федак і митрополит ГКЦ Андрей Шептицький. З польської сторони, окрім попередніх переговорників, прийшли: Ернест Адам, Леонард Сталь, Марцелі Хлямтач, Владислав Стеслович та Філіп Шляхтер. Одразу було помітно, що С. Незабитовський відійшов в тінь у переговорному процесі, а з ним і польська примиреність щезла під впливом нової бойової ситуації у м. Львові. Натомість на перші ролі висунулись Е. Адам, Л. Сталь і М. Хлямтач,

які в своїх промовах наголошували на тому, що вони не мають права говорити від імені галицьких поляків, тому що ця справа належить польському уряду у м. Варшаві. Таким чином, вони не можуть визнати УНРаду, так як вона презентує тільки український уряд [330, с. 107].

Отож пропозиції українців щодо врегулювання конфлікту – кордон по р. Сян, культурну автономію поляків і євреїв у Східній Галичині – поляки не прийняли. Все ж, незважаючи на протиріччя, сторони протиборства вибрали спільний комітет із 12 осіб [374, с. 87] та опублікували відозву до населення м. Львова з закликом до злагоди. Ця відозва 3 листопада 1918 р. з'явилася у всіх куточках столиці Галичини трьома мовами «удержання силою, порядку і публічної безпечности» [363, с. 172].

Спочатку, як було зазначено вище, термін дії відповідної угоди було встановлено з 15 до 18 години 2 листопада 1918 р., що мало зумовити початок до подальших переговорів щодо тривалого припинення бойових дій [330, с. 108]. Пізніше його ще мінімум тричі продовжували, поки до переговорів долучилися військові. Остаточо Д. Вітовський та капітан Ч. Мончинський, керівник польських повстанців, домовилися про 12-годинне припинення вогню до 14 години 3 листопада 1918 р. [366, с. 52]. Обидва командири при цьому керувалися такими намірами: дати можливість відпочити втомленим воякам та підтягнути резерви [335, с. 112].

Переговори продовжувалися з участю представників обох військових команд. Делегати попередньо обговорили такі умови перемир'я: 1) всі публічні будинки, за винятком касових, звільнити від залог українського та польського війська, аж до створення спільної польсько-української міліції, перша залога якої (50 осіб) повинна була охороняти ратушу; 2) сформувати міліцію до 10 листопада 1918 р. за національним складом, пропорційним до складу населення м. Львова. Керівництво міліцією мав здійснювати спільно сформований Комітет; 3) передбачалось окреме розміщення у визначених Комітетом казармах українських і польських військ. Комітет також мав здійснити поділ австрійських державних будинків між українською та польською сторонами; 4) створити спільну оперативну команду на чолі з двома

старшинами (українським і польським) для придушення можливих грабежів, яких міліція не в змозі припинити; 5) термін домовленості складав 10 днів: з 14 год. 3 листопада до 13 листопада 1918 р. включно. Його могли продовжувати на кожні наступні десять днів, якщо жодна зі сторін не припинить дію домовленості за 24 год. до закінчення десяти діб. Українська сторона загалом погоджувалася обговорювати всі пункти, підготовлені переговорниками, за винятком третього, що мав принципове значення, оскільки суперечив проголошеній УНРадою суверенності Української держави [216, с. 1].

Такі умови позбавляли українську сторону контролю над містом, збільшували територію, зайняту польськими підрозділами та легітимізували їх існування, не визнавали українську державність та створювали двовладдя у місті. Сторони не прийшли до спільного консенсусу, українці відклали розгляд таких умов, а 3 листопада 1918 р. взагалі відхили подальше їх обговорення. Єдиним результатом переговорів стало продовження перемир'я до 14 год. 3 листопада.

Незважаючи на чималий запас переговорного часу, політикам так і не вдалося дійти згоди. Поляки не визнавали створення Української держави в Східній Галичині, стверджуючи, що майбутнє регіону вирішуватиметься не у Львові, а шляхом переговорів між Києвом та Варшавою та на міжнародному рівні. Поки триватиме цей процес, владу пропонували передати в руки тимчасовій структурі, утвореній з представників обох народів, тобто поляків та українців. Така ініціатива поляків ставила під великий сумнів незалежність майбутньої ЗУНР, тому не була схвалена українськими делегатами. Бойові дії відновилися, як тільки сплив останній термін припинення вогню, після чого розпочалася виснажлива позиційна боротьба. На думку сучасного українського дослідника воєнної історії О. Дєдика, категорична відмова польських політиків визнавати західноукраїнську державу під час переговорів 2 листопада 1918 р. засвідчувала, що локальний конфлікт у м. Львові може незабаром перерости у справжню війну між сусідніми народами [278, с. 17].

3 листопада 1918 р., за спогадами члена президії УНРади Володимира Бачинського, відбулися наради з польськими представниками, готували спільну

відозву до населення м. Львова з приводу припинення нападів з обох сторін конфлікту [24, арк. 1]. Опівдні 3 листопада 1918 р. на засіданні УНРади Д. Вітовський рішуче заявив, що боротьба з польськими озброєними бандами продовжиться, щойно сплине термін тимчасового припинення бойових дій [182, с. 1]. У цей час запекла боротьба розгорнулася за Головний двірець (залізничний вокзал), контроль над яким українці після важких боїв втратили 3 листопада, що, мабуть, і вирішило долю м. Львова на користь поляків. Пропозиції української сторони 4 листопада про перемир'я поляки проігнорували [51, арк. 3–5]. Фронт, який утворився у м. Львові цього дня, практично не змінювався протягом двох тижнів [289, с. 323].

Саме цього дня відбувся останній акт, що нормував передачу військової влади австрійців українцям. Командувач австрійських військ у Східній Галичині генерал Р. Пфаффер заявив: «що годиться з фактом створення української держави на українських землях бувшої Австро-Угорщини, признає Укр. Нац. Раду тимчасовим урядом цієї держави і передає її представникам дальшу управу військовою командою з цілим майном» [330, с. 123].

З огляду на слабкість польських сил в районі м. Львова та небажання населення брати участь у тривалих бойових діях, ПЛК 4 листопада 1918 р. звернулося до керівництва Антанти з проханням втрутитись в конфлікт та про можливу інтервенцію її військами Східної Галичини [486, с. 82].

Виснаженні кількадевною боротьбою, 5 листопада 1918 р. ворогуючі сторони з ініціативи поляків вирішили укласти угоду про тимчасове припинення вогню. УГК, вбачаючи в пропозиції поляків добру нагоду не тільки відновити сили, а й виграти час для організації резервів, погодилася на це. Хоча на засіданні УНРади голоси розділилися. Дехто вважав, що протягом цього періоду можна посилити українські війська, але була висловлена й протилежна пропозиція, до якої, на жаль, не дослухалися: щоб УНРада виїхала зі Львова, таким чином розв'язавши руки військовим [277, с. 125].

Врешті-решт, о 1.30 год. 6 листопада 1918 р. новопризначений отаман Г. Коссак офіційно проінформував підлеглих про підписання відповідної угоди, 24-годинний термін дії якої закінчувався о 3 годині 7 листопада 1918 р. Дане

перемир'я було схвалене о 12.05 год. 6 листопада; від української сторони його підписали Зенон Носковський та Роман Перфецький, від польської Станіслав Відомський та Леонард Сталь. Умова перемир'я підписана обома сторонами передбачала: 1. Збройні сили ворогуючих сторін мали залишатись на позиціях, на яких вони перебували станом на 3.00 год. 6 листопада; 2. Впродовж доби потрібно було провести обмін вбитими, відновити діяльність шпиталю при духовній семінарії, звільнити інтернованих, зокрема з об'єктів собору св. Юра; 3. Перемир'я розпочиналось о 3.00 год. 6 листопада 1918 р.; 4. Перемир'я могло бути продовжено на наступні 24 год., згідно з пропозицією, запропонованою однією зі сторін непізніше 21.00 год. 6 листопада. Відповідь іншої сторони мала надійти непізніше 23.00 год. Пропозиції та відповіді мали бути надіслані до УГК (Народний дім), або до польської сторони безпосередньо на руки Л. Сталю (Торгово-промислова палата); 5. Будь-які воєнні операції однієї з сторін під час тимчасового перемир'я зумовлювали до негайного його припинення [330, с. 172–173]. Також українські члени миротворчого комітету, утвореного 2 листопада, підготували відозву «Співгорожани!» польською та українською мовами [363, с.172].

Рядові вояки були невдоволені укладеною керівництвом угодою. Вже 6 листопада о 8.35 год. спалахнула стрілянина навколо казарми Фердинанда. Попри всі намагання, врегулювати ситуацію не вдалося, вже о 16 годині отаман Г. Коссак констатував фактичне розірвання угоди про тимчасове припинення вогню – «примиря зірване. Ворожі відділи нападають на наші становища. Держатися!» [330, с. 177]. Тож супротивники, звинувачуючи один одного в недотриманні угоди, знову відновили бої на вулицях м. Львова [277, с. 125–126]. Польські джерела покладають вину на українську сторону, а в донесеннях та спогадах українських авторів ідеться про чималі порушення поляків [374, с. 92].

Таким чином, політичні контакти між українцями і поляками, що мали місце в перші дні протистояння, не врятували ні ЗУНР, ні Польщу від війни, але в їх ході було виявлено принципові підходи до вирішення протиріч у польсько-

українських відносинах, котрі згодом неодноразово були предметом активних дискусій у переговорах між сторонами конфлікту й на міжнародній арені.

Невдовзі УНРада вирішила усунути отамана Г. Коссака від командування УГК за тактичні прорахунки, а вже 8 листопада 1919 р. В. Панейко прибув до м. Золочева та від імені державного керівництва запропонував сотникові Гнату Стефаніву пост командувача новоствореної Начальної Команди Українського Війська (НКУВ). Ввечері того самого дня Г. Стефанів прибув до м. Львова. Зміна командування, та ще й на тлі реорганізації військової влади, призвела до того, що 9 листопада українські підрозділи у м. Львові опинилися фактично без стратегічного керівництва. Цим одразу скористалися польські заколотники та перейшли в запланований наступ [51, арк. 7]. Зважаючи на не сприятливі обставини, за результатами боїв у м. Львові 9 листопада 1918 р. стратегічна ініціатива все ж знову перейшла до рук українців, та це була лише ситуативна перемога; вже починаючи з наступного дня та з наближенням збройного втручання Варшави в конфлікт у Львові військова ситуація різко змінилася на користь поляків. Унаслідок чого бої на вулицях столиці Східної Галичини перетворилися з локального конфлікту в повномасштабну польсько-українську війну.

Г. Стефанів постійно намагався переконати керівництво УНРади покинути м. Львів та організувати державну роботу якомога далі від місця боїв. Окрім того, необхідно було, після втрати 11 листопада м. Перемишля, встановити контроль над залізницею до м. Львова, провести мобілізацію резервів, організувати регулярну армію та утворити зовнішній фронт уздовж р. Сян. Але політичне керівництво вперто залишалося у м. Львові, недооцінюючи польську військову загрозу, продовжуючи вірити в те, що Польща дотримається міжнародних норм. Не похитнуло позиції українського уряду і тривожне повідомлення про агресивні дії Румунії, війська якої 11 листопада 1918 р. окупували м. Чернівці й невдовзі зайняли цілу Північну Буковину [363, с. 177–178].

На підконтрольній території м. Львова українська влада намагалася тримати лад за допомогою військових патрулів, але траплялися випадки, коли

у віддалених частинах міста з'являлися фальшиві патрулі, які грабували цивільне населення. У зв'язку з цим 13 листопада 1918 р. за підписом ДСВС Р. Перфецького було направлено листа до Верховної команди з проханням та пропозицією з метою збереження порядку патрулювання вулиць м. Львова віддати поліції під керівництвом Л. Огоновського, а всіх колишніх поліцейських вивести зі складу регулярного війська та підпорядкувати відділу Л. Огоновського [22, арк. 1].

9–16 листопада відбувалися постійні контратаки українців, які не були доведені до кінця, та все ж занепокоїли поляків. Ч. Мончинський надсилав термінові телеграми до м. Варшави й м. Перемишля з вимогою невідкладної військової допомоги. Та Ю. Пілсудський у цей час тільки розпочав створення польської армії, тому пропонував полякам у Східній Галичині скористатися своїми силами [363, с. 178]. Застосовуючи чи не останній свій аргумент отримання військової допомоги від Варшави, 12 листопада 1919 р. пілот С. Стец доправив рапорт шефа штабу польських повстанців у м. Львові Станіслава Лапінського, який свідчив, що їм загрожує поразка. У такій ситуації реально міг допомогти тільки м. Краків. Цього ж дня Ю. Пілсудський наказав генералові Болеславу Рої перервати кампанію в Спішу та скерувати частину військ до Східної Галичини. 13 листопада до м. Перемишля прибув полковник Міхал Карашевич-Токажевський, який очолив створений за наказом Б. Рої військовий округ і розпочав підготовку до походу на м. Львів [278, с. 14].

Тим часом у середині листопада 1918 р. у м. Відні представник Польського національного комітету (ПНК) Казімеж Галецький зустрівся з Є. Петрушевичем. Польський політик несподівано запропонував мир українцям, в обмін на автономію Східної Галичини в рамках відродженої Другої Речі Посполитої, або як тимчасовий компроміс відкласти врегулювання конфлікту на майбутній ПМК. У відповідь Є. Петрушевич заявив, що Східна Галичина не може бути предметом суперечки з поляками, оскільки це територія ЗУНР, і тому він немає наміру обговорювати будь який територіальний компроміс. З іншого боку Є. Петрушевич запропонував полякам два з семи крісел в уряді ЗУНР (включаючи одне без портфеля), окремі шкільні ради для

поляків та євреїв, та автономний статус для м. Львова. Його умови, звичайно, не були прийнятні польськими політиками. Таким чином, у телеграмі, надісланій Польському агентству у м. Лодзі (Польща), ПНК не відкидаючи вирішення долі Східної Галичини майбутньою ПМК, в обличчі її лідерів схилилося до військового вирішення конфлікту за допомогою військ Антанти [486, с. 83].

Польсько-український конфлікт набув розголосу у європейській пресі. Так, англійська газета «Pester Lloyd» повідомляла про те, що «чутки про військову допомогу союзників Польщі зовсім не правдиві через те, що всі народи мають право на самовизначення, тому замах на політичні права українців Східної Галичини, Холмщини і Підляшшя викликають здивування в культурних держав Заходу. Програма В. Вільсона надає право всіх народів на самовизначення в їхніх етнографічних кордонах, тому польське державне керівництво мусить поважати прагнення до державності українців, литовців та білорусів» [190, с. 4].

Приблизно в середині листопада, відвідавши м. Белград, до штабу Південного командування військ Антанти звернулися польські професори Тадеуш Грабовський та Владислав Конопчинський. Вони вимагали скерувати до Східної Галичини місію з метою примусового припинення вогню, звертаючи увагу на те, що українці відмовляються вести переговори. А польсько-український конфлікт змальовували як інтригу Центральних держав. Однак командування союзників на Балканах відмовилось втручатись у Східногалицьке протистояння [486, с. 82].

У невизначеній ситуації польська сторона знову зініціювала переговори, до яких долучились польські та українські провідники церков. Зокрема, 16 листопада 1918 р. митрополит ГКЦ Андрей Шептицький та львівський архієпископ РКЦ Юзеф Більчевський звернулися до сторін конфлікту з листом, у якому просили: «Підіть з обох сторін в уступчивости, і як далеко лиш можете, здержіть братовбийчі бої і верніть нашому місту та всім мешканцям так бажаний мир, а вдячність міста і наша буде упрошувати для Вас з неба благословенство, обіцяне миротворцям» [330, с. 343].

17 листопада 1918 р. до штабу Головної команди українських військ прибули польські представники професор М. Хлямтач і доктор Е. Адам та запросили 48-годинного перемир'я, щоб дати їм можливість провести консультації з варшавським урядом і по обидві сторони фронту забезпечити поляків харчами. Крім того, поляки передали лист від доктора Ернеста Тілля з пропозиціями щодо польсько-українського порозуміння у м. Львові [330, с. 226]. Під час спільного засідання УНРади та військового командування, проти договору рішуче виступив Г. Стефанів, як і переважна більшість військовиків, мотивуючи небажанням в черговий раз стати жертвою підступу поляків. Попри те політики та військові з обох боків усвідомлювали, що майбутня угода покликана не лише надати змогу мирному населенню поповнити запаси харчів, поховати загиблих і заопікуватися долею хворих і поранених. А виснажені вояки отримували нагоду не тільки фізично відпочити, а й відновити бойовий дух. Також перерва в бойових діях давала змогу ворогуючим сторонам без надмірного ризику виграти час на зосередження сил, яких бракувало для вирішення операцій [278, с. 84].

Зважаючи на ці обставини тимчасове 48-годинне перемир'я було укладене у м. Львові 17 листопада о 16.20 год. та підписане з української сторони сотником Осипом Букшованим і хорунжим Володимиром Лісковацьким, а з польської сторони – поручником Людовіком Ляво. Воно мало розпочатись о 6.00 год. 18 листопада й тривати включно до 6.00 год. 20 листопада 1918 р. [3, арк. 24]. Однак, перемир'я могло бути достроково припинене після повідомлення однієї із сторін, не раніше як за три години до відновлення активних бойових дій [161, с. 3].

Слід зауважити, що українське військово командування розуміло хитке становище ЗУНР та намагалося залучати нові резерви для опанування м. Львова, про що свідчить наказ до повітових державних комісарів та повітових командантів ЗУНР за підписами Д. Вітовського і Р. Перфецького від 18 листопада 1918 р., де йшлося: «В найкоротшім часу мусимо опанувати цілковито столицю нашої держави Львів. Хвиля грізна. Кожне проволікане спричинює нам необчислимі втрати. Щоби здобути Львів потребує наша армія

нових і значних скріплень. Тому приказуємо всім комісарам та командантам під особистою відповідальністю негайно зібрати і сейчас вислати на поміч всі злишні військові сили... Повторяємо ще раз, Львів мусить одержати від Вас негайну оружну поміч» [30, арк. 1].

Польське становище було непевним, так як минав другий день перемир'я, а очікуваної військової допомоги у м. Львові не було. Врятував ситуацію французький поручник Анрі Віллем, який перебував у м. Львові з 18 листопада 1918 р. як представник французької місії у м. Яссах (місто в Румунії) [363, с. 179]. Про його приїзд поляки заздалегідь були повідомлені листом від 7 листопада 1918 р. французьким консульством у м. Кишиневі [33, арк. 1–2]. Першими гостей у м. Львові зустріли польські військові та політики на чолі з Т. Ценським, які активно заповзялися схилити французького дипломата на свій бік [278, с. 86].

Тут слід наголосити, що перед приїздом А. Віллема до м. Львова в м. Яссах відбулась конференція з польським послом Станіславом Козел-Поклевським, на якій А. Віллем та М. Сокольницький пропонували встановити на відстані кількох кілометрів від м. Львова тимчасову демаркаційну лінію між поляками та українцями. Своєю чергою С. Козел-Поклевський заявив, що така пропозиція ослабить польську позицію в боротьбі проти українців, та запропонував лінію, яка ґрунтувалась на природно-географічному тимчасовому розмежуванні ворогуючих сторін та мала проходити по р. Буг, через міста Сокаль, Миколаїв, р. Стрий аж до Карпат [36, арк. 2]. Про появу А. Віллема у м. Львові пише сучасний польський історик М. Козловський. Передусім він відзначає, що приїзд француза збігся з прибуттям до м. Львова значної польської підмоги з м. Перемишля (бронепоїзд і п'ять вагонів війська – 140 офіцерів, 1228 жовнірів, вісім гармат), про що не знало українське командування м. Львова. А. Віллем мав забезпечити продовження перемир'я на день з тим, щоб краще підготувати штурм міста поляками [472, s. 206].

Однак поручника А. Віллема годі було вважати офіційним представником не те що коаліції держав Антанти, але навіть Франції. Він сам відверто зазначав, що приїхав тільки як спостерігач і не має жодних повноважень щодо

посередництва. Проте додавав, що особисто з приємністю сприйтиме припиненню кровопролиття у м. Львові [278, с. 85].

По приїзді А. Віллема до м. Львова, вже за його посередництва українці погодилися продовжити перемир'я на додаткові 24 години – «угода заключена дня 19 листопада 1918 р. година 6. вечером у Львові між сотником УСС-ів О. Букшованим, як представником Начальної Команди українського війська з одної сторони, поручником де Ляво, як представником Начальної Команди польського війська з другої сторони, в справі 24-годинного примиря на цілому львівському фронті, щоб дати делегатові французького уряду змогу порозумітися з обома воюючими сторонами. Умови примиря приймаються ті самі як з дня 17. листопада 1918 р. з тим, що теперішнє примиря продовжується до дня 21. листопада 1918 р., 6 год. рано» [330, с. 381].

Характерним для польської «миротворчої» тактики є наказ від 19 листопада, виданий о 8.30 год., узгоджений командою польських військ з приводу припинення перемир'я з підписом Ч. Мончинського, у якому, зокрема, йшлося про те, що «перемир'я продовжено на 24 години, щойно його час сплине о 6.00 21 листопада – одразу розпочнуться повномасштабні військові дії» [40, арк. 3]. А поручник Л. де Ляво дістав розпорядження зірвати переговори у Торгово-промисловій палаті, щойно довідається від спеціально надісланого кур'єра про прибуття з м. Перемишля групи М. Карашевича-Токажевського до м. Львова [278, с. 92].

Необхідно зазначити, що 20 листопада 1918 р. о 22.00 год. Начальною командою українських військ за підписом полковника Г. Стефаніва був виданий наказ у такому ж дусі. У ньому серед іншого повідомлялося, що «завтра о 6.00 год. ранку закінчується припинення вогню та відновлюються бойові дії у Львові. Очікується підмога, яка має прибути до 11.00 год. 21 листопада. Є повідомлення, що в українській частині Львова продаються польські агітаційні часописи, продавців виявити та арештувати» [31, арк. 1]. З цього архівного джерела можемо зробити висновок, що 20 листопада наказ польського командування попереднього дня був відомий українцям, в зв'язку з чим вони швидко зреагували на події, а причиною втрати м. Львова стало

несвоєчасне прибуття резерву українських січових стрільців, що й зіграло вирішальну роль у захопленні м. Львова поляками.

Саме 20 листопада 1918 р. о 15.30 год. у Торгово-промисловій відбулась остання спільна польсько-українська конференція щодо засад тимчасового перемир'я. На ній були присутніми від поляків: Л. Сталь, Т. Ценський, А. Гавснер, М. Хлямтач, Я. Щирек і Е. Дубанович, від української – Л. Ганкевич, М. Лозинський, Р. Перфецький, пізніше С. Витвицький, а також два військові представники – польський поручник Л. де Ляво й український сотник О. Букшований. Крім них брав участь в засіданні й репрезентант Антанти А. Віллем. Нараду розпочав Л. Сталь, який запропонував сторонам викласти своє бачення можливого польсько-українського примирення у м. Львові. Взявши слово від української сторони, М. Лозинський коротко доніс умови всіма бажаного тимчасового перемир'я: 1. Українське військо, поліція і жандармерія не можуть бути предметом дискусій; 2. Польське військо має дислокуватися в казармах; 3. Усі залізничні станції мало зайняти українське військо; 4. Цивільне керівництво м. Львовом повинна здійснювати попередньо вже узгоджена президія з доданою посадою українського віцепрезидента. Міська міліція мала складатися з однакової кількості осіб від поляків, українців та євреїв.

Як і передбачалось, поляки були невдоволеними вимогами українців та висловлювали свої пропозиції, явно вигідні для них та неприйнятні для українців. Опісля слово взяв А. Віллем, який із суто гуманітарних застережень закликав обидві сторони до обмеження обопільних домагань. Він стверджував, що їхні досягнення у сфері перемир'я є тимчасовими, так як вирішення польсько-українського протистояння буде однозначно прерогативою майбутнього мирного конгресу в м. Парижі. А на даний час будь-що потрібно дійти згоди щодо припинення подальшого розгортання польсько-української війни у м. Львові.

Своєю чергою українські делегати запевняли французького посланця, що владу в місті від австрійської адміністрації було передано в особі В. Децикевича саме українцям, і що спираються на «14 пунктів», оголошених

В. Вільсоном, про самовизначення народів. У той же час польській стороні українці бажали подальшого власного державотворення, та щоб вони не втручались у справи українців. На завершення дискусії А. Віллем заявив, що основним завданням Антанти є власне вирішення долі в минулому поневолених народів, тому не може бути доконаним фактом, що сторону, яка переможе в польсько-українському конфлікті, Антанта трактуватиме з вигіднішої позиції. Він знову підкреслював, що на даному етапі потрібно якнайшвидше порозумітися обом сторонам конфлікту, приймаючи та врегульовуючи вимоги один одного. Л. Ганкевич поцікавився, чи не є слова А. Віллема «ультиматумом» для українців. Французький поручник заперечив це твердження, тільки наголосив на тому, що галицькі українці поводять себе як більшовики, захоплюючи владу силою. Л. Ганкевич заперечив це, зазначивши, що, окрім м. Львова, владу українці перейняли спокійно, без будь-яких потрясінь. У свою чергу, поляки Л. Шталь та Е. Дубанович одразу запротестували проти слів українського представника, наводячи низку фактів польсько-українського протистояння у Бережанах, Бродах, Тернополі та Бориславі. Тож дискусія перейшла в обопільні звинувачення та закінчилась без прийняття компромісного рішення [167, с. 2–3]. Натомість добре проінформований польський політик Францішек Крисяк свідчив, що під час спільного засідання А. Віллем займав виразно нейтральне становище [278, с. 86].

З прибуттям групи підполковника М. Карашевича-Токажевського львівські поляки отримали вирішальну перевагу над українцями не лише внаслідок загальної боєздатності військ, а й завдяки їхній чисельності. Тепер продовження переговорів втратило для поляків будь-який сенс. 20 листопада 1918 р. вони раптово перервали переговори, навіть не засвідчивши свого ставлення до Антанти членові французької місії в Румунії А. Віллему. Все ж, на угоду полякам він від імені Антанти висунув вимогу українцям прийняти умову поляків, оскільки вони визнані силами Антанти; українці ж, навпаки, не можуть розраховувати на це ні тепер, ні невдовзі [335, с. 117]. Тож переговори

закінчилися констатацією факту, що сторони не дійшли згоди. Тепер знову повинна була заговорити зброя [287, с. 92].

Вранці 21 листопада 1918 р. поляки розпочали наступ на Львівському фронті з наміром оточити українські частини. Про вирішальний день у львівських боях очевидець подій О. Кузьма згадував: «Настав переломний день. З хвилиною, як на львівському ратуші вибила 6 година рано, скінчилось примиря і на цілому фронті закипіла завзята боротьба» [330, с. 400]. Ситуація погіршувалась і Г. Стефанів розгубився. За пропозицією УНРади о 14.30 год. він запропонував полякам тимчасове перемир'я на 24 години, щоб обидві ворогуючі сторони порозумілися [289, с. 330]. У своїй відповіді поляки ствердно заявили, що перемир'я «в теперішньому стані операцій неможливе» [330, с. 417].

Хоча оточення не вдалося, успіх правого крила польського війська спонукав українську Начальну команду відступити зі м. Львова, незважаючи на те, що становище не було безнадійним. У ніч із п'ятниці на суботу 22 листопада українське військо покинуло м. Львів, а разом з тим залишило величезні військові та харчові запаси [260, с. 431]. Одними з найважливіших причин програшу українцями львівської кампанії були часті зміни головного команданта українських військ – тричі впродовж 21 дня боїв у м. Львові (Д. Вітовський, Г. Коссак, Г. Стефанів), та те, що українські вояки були призвичаєні воювати в окопах на відкритому фронті й не змогли пристосуватися до бойових дій у великому місті. Ще одним важливим чинником невдачі було те, що українська сторона кілька разів погоджувалась на тимчасове припинення вогню, яке поляки використовували набагато вигідніше для себе. Тож із 21 листопада 1918 р., коли в боротьбу львівських поляків включилися регулярні військові частини з Польщі, розпочалася справжня польсько-українська війна [260, с. 460].

Водночас варто визнати прагнення військового командування з обох сторін конфлікту враховувати в ході львівської кампанії міжнародні норми ставлення до поранених, повагу до інтересів мирного населення. Адже, насамперед, між ворогуючими сторонами була досягнута домовленість про

санітарні патрулі в складі не більше п'яти осіб, які могли виходити на бойову лінію, щоб забрати поранених. Дані патрулі мали білий стяг з червоним хрестом, які вночі освітлювали. На випадок обстрілу обидві сторони зобов'язувалися «винних прикладно вкарати і про те повідомити супротивну сторону» [51, арк. 8–9]. Звичайно, мемуаристи наводили чимало випадків, коли санітарні патрулі були обстріляні, навіть мали жертви. Так, О. Кузьма згадував про українське санітарне авто, обстріляне на вул. Коперника, внаслідок чого була смертельно поранена медична сестра. На свідчення мемуаристів посиалася польська історикиня Генрика Крамаж, коли писала, що «українці під горою Страт не зважали на прапор Червоного Хреста, а їх підтримувало вогнем з вікон своїх помешкань жидівське населення» [474, s. 109]. Подібні порушення, імовірно, мали місце, але вони не перекреслюють загальноприйнятої поваги до міжнародних норм ставлення до поранених та інтересів мирного населення воюючими сторонами польсько-українського конфлікту [374, с. 102].

В цьому ж дусі привертає увагу також умова про нейтральність львівської електростанції на Персенківці та міської газовні на вул. Джерельній. Обидві установи було оголошено екстериторіальними, а їхніх працівників забезпечено відповідними дозволами, виданими керівниками цих установ. Нейтральність обох закладів гарантувала та контролювала спільна польсько-українська комісія з трьох представників від кожної сторони конфлікту, які постійно перебували в зазначених установах [374, с. 102].

Щоправда, після повної окупації м. Львова польська сторона допустила триденний погром єврейського населення міста 22–24 листопада 1918 р. Ця подія набула світового розголосу та стала предметом розслідування в діяльності першої місії Антанти на чолі з французьким генералом Ж. Бартелемі. Польські солдати та злочинні угруповання жорстко покарали євреїв міста за їхню нейтральну позицію й гуманітарну співпрацю з владою ЗУНР. Після відходу з міста українських військ поляки увірвалися у єврейську дільницю, де спричинили масові фізичні насильства, грабунки та руйнації житлових і торгових приміщень. За даними члена Тимчасової Жидівської ради у м. Львові

Йозефа Танненбавма, жертвами стали 72 вбитих євреїв, понад 400 поранених та у 25 тис. євреїв міста зруйновано житло [132, с. 22–23].

Своєю чергою польська історіографія повідомляє, нібито військове командування не було причетне до погромів. Це, мовляв, скоїли кримінальні елементи, звільнені українцями, а польська сторона придушила ці погроми [374, с. 103]. Водночас історичні джерела яскраво засвідчують, що єврейські погроми почалися та певний час продовжувалися за мовчазною згодою польського військового керівництва у м. Львові.

Після того, як українці покинули м. Львів, у ньому залишилась частина членів УНРади, серед них Лев Ганкевич та Михайло Лозинський. Їхнім завданням було продовження переговорів з поляками. Через кілька днів до українських делегатів від імені польської сторони звернувся А. Віллем з пропозицією про виїзд до уряду ЗУНР з метою подальших перемовин у справі припинення бойових дій. У своїй відповіді українські політики заявили, що після того, як українська влада покинула м. Львів, їхні мандати делегатів УНРади припинили свою дію, у зв'язку з чим вони не мають повноважень прийняти дану пропозицію [108, р. 16–17].

22 листопада 1918 р. у Торгово-промисловій палаті відбулося зібрання польської громади м. Львова. А. Віллем виголосив промову й попросив польську інтелігенцію надати йому меморіали про події в Галичині [519, с. 67]. У зв'язку з цим польські члени ТПК (Тимчасовий Правлячий комітет) отримали проєкт директив для ведення подальших переговорів з А. Віллемом від ПЛК в Кракові [33, арк. 5].

І все ж, постать французького емісара А. Віллема видається неоднозначною. Здійснивши цілковито, відповідно до офіційних директив, свою «чорну справу» проти українців у м. Львові, він майже одразу передав польському генералові Б. Ройї датовану 25 листопада 1918 р. доповідну записку під назвою «Низка уваг безстороннього спостерігача щодо сучасного становища». Доповідна записка дуже здивувала адресата, адже французький офіцер, який кілька днів тому у м. Львові ревно захищав інтереси польської сторони, грубо зневажаючи українську, в згаданому документі, який потрапив

до рук Б. Ройї, обстоював протилежне. Лейтмотивом цієї доповіді А. Віллема є мирне врегулювання конфлікту поміж поляками та українцями. Він передбачав надзвичайно важкі наслідки в разі продовження польсько-української військової боротьби, констатував готовність української сторони до припинення війни, наголошуючи на безумовній потребі дотримання поляками принципу вільного самовизначення націй. Француз вбачав зло в національному егоїзмі й шовінізмі поляків, експансії за рахунок інтересів іншого народу. На його думку, позиція УНРади після розпаду Австро-Угорщини не лише відповідала інтересам обох народів, а й була для місцевих поляків найкориснішою [150, с. 226–227].

Звичайно, подібний план А. Віллема не враховував майбутнього розмаху боротьби за об'єднання ЗУНР та УНР, але однозначно заперечував військову агресію Польщі в Східній Галичині. Інша справа, що ні у Варшаві, ні на Заході не поставилися серйозно до рекомендацій А. Віллема – вони так і залишилися на сторінках уже згаданої нами роботи Б. Ройї. Щодо останнього, то, вважаємо, його праця потребує об'єктивного наукового аналізу українськими істориками, який дасть можливість детально з'ясувати підготовку захоплення поляками м. Львова й західноукраїнських земель після Першої світової війни та методи, якими здійснювалося воно в подальшій «українській» політиці офіційної Варшави.

29 листопада А. Віллем покинув м. Львів, перетнувши лінію фронту в с. Давидові. Крім нього та водія, у машині перебував також Фердинанд Едон [519, с. 68]. З іншого джерела, а саме доповідної Т. Сверчевського, підготовленої для ПНК в Парижі, нам відомо, що А. Віллем виїхав автомобілем зі м. Львова 28 листопада 1918 р., та по дорозі був підстрелений і затриманий. У зв'язку з цим ТПК у м. Львові був занепокоєний такою новиною і просив проінформувати про це французький уряд [14, арк. 1–5]. Отож, через деякий час свого переїзду територією, контрольованою ЗУНР, А. Віллем та Ф. Едон були арештовані УГА та етаповані спочатку з м. Ходорова до Бережан, а потім з м. Бережан, а потім – до тимчасової столиці ЗУНР м. Тернополя, де А. Віллем перебував під наглядом української військової команди впродовж

декількох тижнів. 10 грудня 1918 р. військовий комендант м. Тернополя написав листа до французького посольства в м. Яссах, у якому пояснив причини утримання А. Віллема під вартою. Причиною для затримання стало те, що номер машини, на якій він їхав зі м. Львова до м. Ясс, не співпадав з номером машини, вказаним у його паспорті [519, с. 68]. Так закінчилась діяльність першої миротворчої місії Антанти на чолі з французьким поручником А. Віллемом. За час свого перебування у м. Львові він викликав антипатію до себе в представників обох сторін конфлікту.

25 листопада 1918 р. у м. Львові відбулося зібрання тимчасової міської ради. Представники українців – І. Громницький, отець Т. Лежогубський, В. Нагірний, Й. Онишкевич і С. Федак надіслали президії заяву: «В виду відносин, які заведено від 22 листопада у Львові, вважаємо відповідним не брати участі в праці Ради» [76, с. 37]. Після оприлюднення заяви українців президентом м. Львова Владіславом Стесловичем, слово взяв радник польської соціал-демократичної партії Олянський, який перш за все нотував, що його партія схильна до польсько-українського порозуміння. Від імені українців промову виголосив учасник засідання Микола Ганкевич, який переконував поляків, що їм на означення нації, замість провінційного «русини», потрібно вживати в офіційних засобах масової інформації «українці». Доповідач говорив про трагедію братовбивчої боротьби, засуджував події в єврейській частині м. Львова, а в кінці висловив надію на досягнення миру між поляками та українцями [76, с. 38–39].

Щодо безпосередніх польсько-українських перемовин у справі встановлення тимчасового перемир'я, то вони тривали й після того, як цивільне та військове керівництво ЗУНР покинуло м. Львів, про що свідчить листування голови ТПК м. Львова А. Скарбека та голови львівської УНРади Л. Ганкевича. Зокрема, в листі Л. Ганкевича до А. Скарбека, датованому 1 грудня 1918 р., ішлося про те, що Л. Ганкевич отримав листа від 30 листопада про мирні ініціативи польської сторони. Зі свого боку він також бажав якнайшвидшого припинення кровопролиття, тимчасового польсько-українського порозуміння, та доводив до відома А. Скарбека, що вести переговори з поляками можуть

тільки представники ДС ЗУНР, а ті члени УНРади, які залишились у м. Львові, не мають права проводити будь-які перемовини без згоди відповідного органу ЗУНР [15, арк. 2–3]. Щодо другого листа від 4 грудня 1918 р., то Л. Ганкевич повідомив А. Скарбека, що він вдячний за пропозицію членам львівської УНРади виїхати до місця перебування керівництва ЗУНР, але з технічних причин – це було неможливо. Тому Л. Ганкевич запропонував польській стороні особисто порозумітися з ДС ЗУНР [15, арк. 7].

5 грудня 1918 р. А. Скарбек надіслав листа безпосередньо до ДС ЗУНР в тимчасову столицю м. Тернопіль з пропозицією розпочати переговори в справі припинення військових дій між обома народами. У своїй відповіді від 8 грудня 1918 р. за підписом К. Левицького уряд ЗУНР заявив, що «готовий вислати своїх представників на переговори, але з умовою, що керівники польської меншості Української держави накажуть своїм військам скласти зброю» [184, с. 1]. З повідомлень тогочасної польської преси дізнаємося про інструкції, якими в середині грудня 1918 р. мала керуватися ПЛК в переговорах з українцями: «1) польські війська мають обсадити всі залізничні вузли; 2) українське населення має видати польським властям всю наявну зброю; 3) стан, який був перед переобранням влади українцями, залишиться незмінений; 4) з українських фондів маєтись покрити витрати, заподіяні польським інституціям і горожанам; 5) остаточне вирішення долі Галичини має бути відкладене до мирного конгресу» [191, с. 4]. Тож можемо зробити висновок, що військовий конфлікт поміж поляками та українцями поглиблювався. З тих пір жодна зі сторін військового протистояння в Східній Галичині не намагалася налагодити прями переговори.

11 та 13 грудня 1918 р. члени УНРади у м. Львові звертались до польської влади міста, зокрема до Л. Шталя, з приводу неправомірних арештів українських політичних та громадських діячів. Вони нагадували полякам про те, що під час польсько-українських боїв у місті між поляками та українцями велися переговори, які мали характер міжнародного права. Українці звертали увагу супротивників на те, що Торгово-промислова палата, в якій збиралися польські політики, знаходилася з українського боку, в той момент уряду ЗУНР і

на думку не приходило арештувати їх. Водночас просили надати відповідь щодо подальших польсько-українських цивільних відносин у м. Львові та околиці [170, с. 1].

Як бачимо з повідомлень тогочасної преси, звернення деякою мірою позитивно вплинуло на поляків, так як через кілька днів було звільнено з-під арешту Ю. Романчука, який прибув з м. Перемишля у супроводі польського генерала Т. Розвадовського, з котрим мав політичну розмову. Однак інші провідні політичні діячі львівської УНРади – В. Старосольський, І. Курівець, В. Бачинський та А. Будзиновський – залишалися в м. Перемишлі у в'язниці на невизначений термін [184, с. 1].

Активну участь у подоланні польсько-українського конфлікту брали також керівники польської та української релігійних громад м. Львова – РКЦ Ю. Більчевський та ГКЦ А. Шептицький. Так, 14 грудня 1918 р. вони звернулися до військового командування обох сторін зі спільним листом, у якому просили обговорити тимчасове припинення воєнних дій для здійснення обміну військовополоненими [15, арк. 8].

Наполегливо заявляла про себе ЗУНР і на міжнародній арені, зокрема в середині грудня Є. Левицький повідомляв з м. Берна, що Антанта визнає Україну самостійною державою тільки в разі приєднання Східної Галичини та Північної Буковини до Наддніпрянської України [185, с. 1].

Так закінчилися безпосередні переговори обох сторін конфлікту в справі тимчасово примирення на першому етапі польсько-української війни. У майбутньому перемовини між поляками та українцями проводилися вже на вимогу та за посередництва держав-переможниць Антанти. Поразка в боротьбі за м. Львів завдала відчутної морально-політичної шкоди молодій державі, якій так потрібен був авторитет на міжнародній арені. Захопивши міста Перемишль та Львів, противник оволодів ключовими об'єктами на головному напрямку, важливою залізничною магістраллю і значною територією вздовж неї.

Та попри те, що українцям довелось залишити столицю Східної Галичини м. Львів, листопадові події привели до вирішальних, якісних змін у національно-визвольній боротьбі українського населення Східної Галичини,

всіх західноукраїнських земель, їхніх єдинокровних братів з Наддніпрянщини. Ці події, стали важливим кроком на шляху створення та об'єднання сучасної політичної української нації.

Таким чином, для обох сторін конфлікту питання приналежності м. Львова мало ключове значення, оскільки так само, як поляки не могли змиритися із втратою цього міста, галицькі українці не уявляли існування ЗУНР без своєї історичної столиці та резиденції Греко-католицької митрополії, яка одночасно була колыскою українського національного руху в Австро-Угорській монархії. Не менш важливою, як справедливо зазначив польський історик Мацей Козловський, було вимога української сторони визнати суверенітет своєї держави, з якою польська сторона не хотіла погодитися [472, с. 179]. У цій ситуації досягти компромісу було практично неможливо. Цьому посприяв і французький поручник А. Віллем, який у середині листопада 1918 р. приїхав до м. Львова з метою збору інформації про обставини польсько-українського військового конфлікту. Поставлене завдання було успішно виконане, однак, імперський світогляд французького емісара, його зухвала поведінка та зверхнє ставлення до поляків, та передусім до українців закономірно викликало антипатію до нього і призвело до його ув'язнення у м. Тернополі взимку 1918 р. Цей інцидент, а також неприхильний щодо українців звіт А. Віллема став одним із чинників формування негативного образу ЗУНР в уявленнях французьких політиків.

2.2. Перші військово-дипломатичні місії країн Антанти на початку польсько-української війни. Місія Гаррі Вейда

Відродження української і польської державності відбувалося в складний період геополітичних змін наприкінці Першої світової війни. Однак рух поляків до незалежності розгортався в значно сприятливіших, ніж українців, умовах. Країни Антанти – Франція, Велика Британія і США взагалі вважали незалежну Польщу важливим геополітичним чинником стабілізації Європи. Щодо України, то жодна із зазначених держав не висловлювала бажання відновлення її незалежності, а Польща зуміла в майбутньому протистоянні з галичанами

використати геополітичну кон'юнктуру й окупувати Східну Галичину. У відродженні Польщі особливу роль відіграла Франція, адже створення сильної Польщі було в її національних інтересах. Роль і місце Антанти виразно проявилися у формуванні польсько-українських відносин під час її втручання у війну між Польщею і ЗУНР. Саме їхнє збройне протистояння стало на той час чи не найгострішою проблемою післявоєнної перебудови Центрально-Східної Європи. Тому майже від самого початку польсько-української війни ситуація в Галичині перебувала в центрі уваги великих держав світу, які творили нову геополітичну карту Європи. Якщо в ставленні до незалежності Польщі між ними панувала цілковита єдність, то стосовно ЗУНР й УНР у кожній з них була окрема думка.

Восени 1918 р., в умовах розпаду Австро-Угорщини, польські правлячі кола, підтримані Антантою, розпочали особливо активну політично-пропагандистську діяльність. Керівник польського націоналізму Р. Дмовський не вірив у державотворчий потенціал українців. Він висловлювався за потребу поділу українських земель між Польщею та Росією більш-менш по кордонах перед другим поділом Речі Посполитої, що мало забезпечити Польщі необхідну силу, а водночас здатність до асиміляції місцевого населення. На початку жовтня 1918 р. Р. Дмовський виїхав до м. Вашингтона, щоб домогтися підтримки США у здійсненні польських агресивних планів. 8 жовтня він передав президентові США В. Вільсону меморандум ПНК, в якому містилася вимога приєднати до Польщі майже цілу Білорусь, всю Галичину, Проскурівський і Кам'янець-Подільський повіти України [290, с. 393].

Тож зовнішньополітична діяльність уряду ЗУНР уже з перших днів її існування проявилася у взаєминах з польською стороною. У зв'язку з тим, що ПЛК, створена у м. Кракові 28 жовтня 1918 р., зажадала від органів влади в Східній Галичині виконувати тільки її розпорядження і «здійснювати владу від імені польської держави», УНРада 30 жовтня зробила заяву, що ПЛК «вдерлася в суверенні права Української Держави, утвореної українським народом». Уже 1 листопада 1918 р. в газеті «Діло» опубліковано редакційну статтю «Польський замах», у якій проаналізовано сутність моменту, який переживала

молода західноукраїнська держава, констатовано, що «український народ стане однодушно на захист своєї держави і польський замах потерпить крах» [290, с. 392].

З часу створення ЗУНР та початку польсько-української війни як польська, так і українська сторони повідомляли європейські країни і США про події, що відбувалися на їхніх теренах, звинувачували одна одну в агресії та прохали про допомогу [325, с. 104]. Загальновідомо, що зранку 1 листопада 1918 р. силовий сценарій захоплення українцями влади у Львові було успішно реалізовано. Листопадовий зрив, проведений фактично без пострілів та людських втрат, переріс у масштабне українсько-польське збройне протистояння, яке в українській історіографії отримало назву «українсько-польська війна» [361], а в польській «польсько-українська» [467]. Адже широкі верстви польського населення та політичні сили не сумнівалися у легітимності своїх прав на Східну Галичину з центром у м. Львові. Факт силового захоплення українцями влади у м. Львові пов'язаний з тим, що польські громадсько-політичні кола та преса проігнорували проголошення відродження засад Української держави 19 жовтня 1918 р. [467, с. 377].

З жовтня 1918 р. до Антанти з польської сторони неодноразово надходили ноти щодо окупації Східної Галичини та вимоги негайного перекидання армії Ю. Галлера в Польщу, нібито для боротьби з німецькими військами й Червоною армією, а фактично на перших порах – для окупації Східної Галичини, щоб не допустити її возз'єднання з УНР. Прагнення східногалицьких українців до самовизначення і створення незалежної Української держави лідери Польщі розцінювали як замах на її цілісність [325, с. 103]. Територіальні претензії поляків зіштовхнулися з бажаннями до створення власних національних держав, передусім українців та литовців. Суперечку за Східну Галичину могли вирішити лише регулярні збройні дії [399, с. 230]. Так, Роман Дмовський, лідер ПНК і противник української незалежності, змальовував Польщу перед Антантою як найкраще, зображуючи українську боротьбу за незалежність як акт більшовизму або «німецько-австрійських інтриг». Ревний прихильник польської експансії на Сході Європи, яка б створила велику й

могутню Польщу, Р. Дмовський вважав, що існування Української держави в будь-якій формі перешкоджає реалізації цієї мети. Окрім того він запевняв, що така держава стане притулком для українських іредентистів (той народ, що перебуває під чужим владарюванням) [108, р. 198–199].

Проте, серед польської інтелігенції побутували й інші думки з цього приводу, зокрема, польський історик Юзеф Скшипка, очевидець тих подій, погоджувався з тим, що українці у 1918 р. готувалися до війни одноосібно, без допомоги Австрії. Автор пише: «В тим світлі не дасться доказати твердження, що замах І. ХІ був тільки ділом “австрійських сфер”» [248, с. 19].

Показово, що загарбницькі плани поляків були схвально зустрінуті й підтримані Антантою, особливо Францією. Адже французьке керівництво всіляко обґрунтовувало анексіоністські прагнення поляків. Так, міністр закордонних справ цієї держави Стефан Пішон на початку листопада 1918 р. обіцяв ПНК зробити все, що в його силах, для включення західноукраїнських земель до складу Польщі [290, с. 395]. Разом з тим, у політиці Франції щодо Східної Галичини важливе місце посідали економічні питання, які значною мірою вирішували долю цього краю. Сферою зацікавленості французів були галицькі нафтові промисли. З понад пів мільярда франків іноземних вкладів, інвестованих у галицьку нафтову промисловість, найбільша частина належала французьким підприємцям [480, с. 51].

Значну підтримку польському панству також надавав уряд США. Так, у каблогамі держдепартаменту США від 29 жовтня 1918 р. зазначалося, що українцям не буде дано права на самовизначення. Держсекретар США Р. Лансінг узагалі вважав українців нездатними управляти краєм, тому висловлювався за об'єднання Східної Галичини з Польщею. При цьому право на остаточне вирішення цього питання надавалось Лізі Націй, або великим державам [290, с. 396]. Хоча цього ж 29 жовтня полковник М. Хауз у телеграмі, адресованій В. Вільсону, писав: «Східна Галичина в великій мірі українська і по справедливості не належить до Польщі» [404, с. 6–7].

Тож за підтримки провідних країн світу – США, Великої Британії і Франції, Польща в листопаді 1918 р. розпочала загарбницьку війну з метою

окупації західноукраїнських земель. Агресори, однак, не мали достатньо сил, щоб відразу окупувати Східну Галичину. Тоді вони вдалися до переговорів з командуванням армії ЗУНР, що давало їм змогу готувати війська для широкого наступу на Східну Галичину. 4 листопада 1918 р. Регентська рада у м. Варшаві оголосила загальну мобілізацію. Уряд ЗУНР і командування українських військ йшли необачно на ці переговори. Великою стратегічною невдачею українців унаслідок цих дій стала втрата 11 листопада 1918 р. м. Перемишля, через який польське командування згодом відправляло війська залізницею до м. Львова. А вже в ніч на 22 листопада 1918 р. українські війська залишили столицю ЗУНР [290, с. 397].

Невдовзі керівництво ЗУНР для протидії польській шовіністичній пропаганді в європейських засобах масової інформації наприкінці 1918 р. у м. Відні відкрило Українську пресову службу (УПС). Невдовзі вона стала головним українським інформаційно-пропагандистським осередком у Європі. Її працівники (Ю. Сербишок, І. Проць, В. Бринзан, І. Бринзан, О. Кушак та ін.) підтримували контакт із рідним краєм через телефонні лінії Відень – Будапешт – Стрий – Станиславів, а після окупації краю – радіостанції Кошице і Кам'янець-Подільського або авіапоштою. Чималу допомогу службі надали український дипломат В. Липинський, посол М. Василько, знані професори географ С. Рудницький і юрист С. Дністрянський. За їх участю було підготовлено і видруковано англійською і французькою мовами кілька брошур: «Українці і війна», «Війна на Україні і більшовизм», «Чому йде у Східній Галичині війна між українцями і поляками», «Українці і мирова конференція», «Українці, світова війна і чому українці і поляки воювали проти себе у Східній Галичині», «Галичина». УПС організовувала прес-конференції і чаювання для іноземних дипломатів і журналістів. До червня 1919 р. пресову службу утримувало посольство ЗУНР, опісля, до осені 1920 р. воно перебувало під егідою віденського посольства УНР [275, с. 46–49].

Уряд ЗУНР розсилав ноти з повідомленнями про утворення незалежної держави та про воєнну агресію Польщі проти неї. Дипломатія ЗУНР, спираючись на проголошені президентом США В. Вільсоном «14 пунктів»,

згідно з якими забезпечувалося право народів на самовизначення, апелювала до країн-переможниць, обґрунтовуючи прагнення українського народу до незалежності, декларувала свою волю підкоритися рішенням великих держав, домагалася визнання своєї країни та захисту від польських зазіхань [325, с. 104].

20 листопада 1918 р. працівник Державного секретаріату закордонних справ (ДСЗС) Є. Левицький надіслав ноту міністру закордонних справ Великої Британії Дж. Бальфуру, в якій повідомляв, що проти новоутвореної самостійної української держави Польща розгорнула загарбницьку війну, й пропонував використати вплив Великої Британії, як члена Антанти, для її припинення. В. Панейко зустрівся у м. Берні з англійським дипломатичним представником Севрі. Посол Великої Британії у Швейцарії Г. Румболд повідомив міністра Дж. Бальфура, що член уряду ЗУНР В. Панейко прагне встановити відносини з представниками союзників. Український дипломат заявив, що його країна сподівається на прихильне ставлення Великої Британії і США до проблеми визнання ЗУНР і припинення польсько-української війни. В. Панейко з прикрістю наголошував, що Франція підтримує агресію Польщі проти українців Східної Галичини. У зверненнях як до В. Вільсона, так і до Дж. Бальфура уряд ЗУНР наголошував, що репрезентована ними республіка може стати надійним форпостом західної цивілізації проти небезпеки з боку більшовизму, який має тенденцію розповсюджуватися на захід [391, с. 114–138].

Про створення ЗУНР занотував у своїх спогадах тодішній прем'єр-міністр Великої Британії Девід Ллойд-Джордж – британський уряд ще в грудні 1919 р. узяв до уваги меморандум Міністерства закордонних справ, у якому стверджено факт, що «Українці Східньої Галичини також оформили Національну Раду у Львові і національну Міліцію... Єдиним логічним принципом, на основі якого уряди Антанти можуть діяти в їхніх відношеннях до колишньої Подвійної Монархії, є признання законно уповноважених Національних Зборів кожної з вище названих націй (австрійців, німців, мадярів, чехо-словаків, югославів, румунів і українців) і їхніх Національних Рад як таких, що мають від них мандати... Українців Східньої Галичини і Північної

Угорщини треба визнати як окрему одиницю, або трактувати їх тотожними з урядом у Києві» [404, с. 5–6].

Варто підкреслити, що саме Д. Ллойд-Джордж був чи не єдиним представником з конгломерату великих держав, хто підтримував національні прагнення українців; він наголошував, що «Східня Галичина, з переважаючою більшістю українського населення, не могла бути приєднана до Польщі» [404, с. 7–8]. А полякам в особі І. Падеревського він закидав: «...я кажу, що ви хочете анексувати народи проти їх волі... Ми дали свободу Польщі, Чехії, Югославії, і саме ті держави бунтують проти плебісциту. Вони значно більш імперіялістичні, ніж самі великі нації» [404, с. 11]. Проте, як виявилось згодом, Антанта і США вважали більш надійним і реальним бар'єром Польщу і Румунію [391, с. 114–138].

Спроби галицьких політиків і дипломатів привернути увагу до проблем ЗУНР не знаходили позитивної реакції з боку головних держав Антанти, зростання масштабів польсько-української війни, які не лише відволікали польські війська від протистояння з більшовицькою Росією, але й суттєво їх ослаблювали, змусили Захід внести проблему Східної Галичини до порядку денного на Паризькій мирній конференції та запросити її дипломатичну делегацію на чолі з В. Панейком.

Таким чином, звинувачення і контрзвинувачення обох сторін конфлікту, а також відсутність інформації щодо цього регіону, змусили країни Антанти надсилати військово-дипломатичні місії для детального ознайомлення із ситуацією на місці. У листопаді 1918 р. держдепартаментом США було створено спеціальне бюро в Європі на чолі з керівником американської місії у м. Відні А. Куліджем, яке займалося організацією агентурної роботи в усіх європейських країнах, у тому числі й у Східній Галичині. Тоді ж на теренах цього краю було відкрито низку агентурних центрів Антанти. Незабаром сюди проникали вже цілі групи її посланців, таємно і з дипломатичними паспортами та повноваженнями [290, с. 399].

Як згадував С. Витвицький: «Від самого початку польського збройного повстання проти української влади, держави Антанти жваво цікавилися

розвитком воєнних подій. До нашого уряду часто навідувались французькі та італійські старшини і розпитували про положення на фронті, про стан нашої армії, про її старшинський склад, про відношення уряду до польської і жидівської меншини» [114, с. 104–105]. Розглядаючи всі можливі обставини, навіть можливу втрату м. Львова, поляки шукали вихід із ситуації через політичні переговори, навіть нібито під «пильним оком Антанти», яку в цей час представляв агент французької місії в Румунії А. Віллем [330, с. 383].

До м. Львова, де точилися вуличні бої, він прибув 18 листопада 1918 р. у супроводі польського агента Сокольницького, який був помічником при цій місії. У ДСЗС ЗУНР він заявив, що приїхав тільки як спостерігач, однак було би йому приємно своїм посередництвом допомогти припиненню військового протистояння між поляками та українцями. В цій справі А. Віллем стояв на боці поляків, хоч старався в розмовах з їхніми супротивниками це приховувати. Він не мав жодних офіційних повноважень, але знайомився з ситуацією і брав участь в українсько-польських переговорах щодо перемир'я 18–20 листопада 1918 р. [19, арк. 18–20]. М. Лозинський з цього приводу писав: «Віллем промовляв як суддя, який від імени Антанти видає присуд в користь Польщі. Між тим зазначив, що Польщу Антанта визнала, а України не визнала і не визнає. Тон його промови був такий провокаційний, що я йому перервав і звернув його увагу, що він забувається і виходить поза межі ролі, в якій він бере участь в засіданні» [366, с. 53–54].

Щодо перших неофіційних місій країн Антанти, особливо французьких, то інший діяч ЗУНР Л. Цегельський писав: «Полковник Вітовський загрозив зразу, що поставить француза (можливо, йдеться про А. Віллема. – *Є. Л.*) перед воєнний суд як шпигуна і француз млів від страху, коли йому це переказано. Але потім, подержавши француза яких 10 днів в арешті, відставили його назад (разом з його супутником) до румунської границі та порадили йому вдруге на нашій території не появлятися. Оця наука не пішла в ліс. Кожна пізніша місія від Аліантів оголошувала перше всього свій приїзд нашій владі» [133, с. 227].

11 грудня 1918 р. о 4 год. до м. Коломиї автомобілем з м. Чернівців прибули два англійські офіцери в товаристві співробітника ДСЗС ЗУНР

С. Залозецького як перекладача. Англійська делегація загалом прихильно ставилася до галицьких українців. Насамперед місія хотіла з'ясувати ставлення місцевих українців до поляків і румунів. З їхніх слів відчувався брак інформації про тутешній край. Вони були дуже здивовані, що до того часу ЗУНР не вислала своїх послів до Антанти і не оформила відносини. Делегати повідомляли, що за інформацією з газет їм відомо, що українці – народ більшовиків, але їх тішить те, що вони побачили тут скрізь порядок. Водночас, англійський капітан Джонсон і його заступник радили відвести галицькі війська з кордону по р. Дністер, щоб не провокувати Румунію. Також він заявив, що, імовірно, англійські війська обсаджать Буковину. У відповідь українці зазначили про можливість відвести війська від р. Дністер, але за умови, що замість румунів Буковину займуть англійці. 12 грудня 1918 р. англійська місія повернулася до м. Чернівців, а пізніше до місця постійного перебування в м. Ясси. За словами членів англійської місії, головною метою їхнього візиту до м. Коломиї було ближче пізнати край та його населення, а також побачити, як виглядає найближча до румунського кордону Окружна військова команда УГА [1, арк. 75, 93, 93 зв., 94, 94 зв.].

Вже 15 грудня 1918 р. до м. Львова прибули згадані вище англійські офіцери Джонсон та Бідерман. З м. Ясс сюди вони приїхали автомобілем через м. Тернопіль – тодішню тимчасову столицю ЗУНР, де 13 грудня мали розмову з членами УНРади: «вони хотіли дізнатись про відносини та настрої в нашій державі і дослідити справу розвитку більшовизму». Після зустрічі в супроводі українських офіцерів англійські делегати виїхали на бойові позиції, де й перетнули лінію фронту. Як повідомляла польська преса, метою їхнього приїзду було розвідування польсько-українського військового конфлікту, визначення ролі німців в українському війську, з'ясування стану розповсюдження більшовизму в Польщі та ЗУНР, а також дослідження єврейської справи в регіоні [155, с. 1].

На початку січня 1919 р. англійська делегація на чолі з Джонсоном побувала в м. Станиславові; 8 січня вона зустрілася з представниками Східногалицької ЖНР, яких, окрім долі євреїв, цікавило питання миру між

Польщею та ЗУНР, чого вони щиро бажали. Джонсон запевнив співбесідників, що їхнє прагнення миру збігається з його власними бажаннями. Але, так чи інакше, політичне формування краю не залежить від тимчасових владних успіхів тої чи іншої сторони; остаточне рішення все одно залишиться за Антантою [132, с. 94–95].

США теж брали участь у цих політичних процесах. Уже в середині грудня 1918 р. в європейських засобах масової інформації мусувалась тема потреби американського уряду вислати місію до м. Львова для розслідування єврейських погромів та вивчення воєнного конфлікту на місці [191, с. 4]. Так, 3 січня 1919 р. потягом з м. Відня до м. Кракова прибула американська делегація в справі продовольчої допомоги Польщі, яка складалася з шести осіб. Після зустрічі з президентом міста Федоровичем та членами ПЛК о 21.30 год. того ж дня виїхала до м. Варшави. Члени місії також повідомили, що через кілька днів до м. Кракова прибуде американська політична місія [192, с. 1].

Голова спеціальної місії США у м. Варшаві професор В. Келлог у телеграмі від 9 січня 1919 р. також наполягав на негайній відправці до Польщі союзних військ. В. Келлог особисто виїхав до Східної Галичини і 15 січня в супроводі трьох офіцерів уже вів переговори з представниками польських властей у м. Львові [290, с. 400]. Внаслідок цього була підписана угода, за якою США обіцяли надати урядові Польщі значну економічну підтримку (20 тис. вагонів борошна, 15 тис. вагонів жирів тощо). Також американська місія привезла з собою до м. Львова продукти харчування, одяг та взуття. Отож, головною метою американських представників на чолі з В. Келлогом було вияснення продовольчих потреб у м. Львові [232, с. 3]. Так, ще 8 січня 1919 р. І. Падеревський прийняв делегацію м. Львова в особах віце президента міста Ф. Шляйхера, професора Т. Маєрського та Б. Ласковницького. І. Падеревський розпитував їх про долю Львова та запевнив у всебічній допомозі східним кресам. Водночас повідомив делегатів Львова про прибуття до їхнього міста першого американського харчового транспорту з консервованим молоком [214, с. 2].

Польські власті добре розуміли, що їхніх сил недостатньо для поневолення Східної Галичини. Тому вони знову й знову вдавалися до написання нот і звернень до Антанти з проханням негайно надати допомогу. Як і слід було чекати, Антанта негайно відгукнулася на прохання польського державного керівництва. 29 січня 1919 р. в телеграмі до І. Падеревського американський уряд запевняв польський уряд, що останньому буде «подана така допомога, яка буде можлива на даний час». Після чого, в польські порти безперервним потоком пішло американське озброєння, амуніція, обмундирування.

Щоб заохотити Антанту до походу в Східну Галичину, польські політики неодноразово вдавалися до фальсифікацій – мовляв, ЗУНР це «справа німецьких рук». Коли ж міф про німців розвіявся, в усі кінці понеслися телеграми, ніби в Східній Галичині при владі «більшовики», а тому Польщі негайно потрібна допомога, щоб розправитися з «більшовиками» [7, арк. 1–2]. Ці чутки ширилися з метою дезінформації світової громадськості. Самі ж організатори інтервенції добре знали, що ЗУНР не має нічого спільного з більшовизмом [290, с. 401].

Американський генерал-майор Ф. Кенан, який у березні 1919 р. самостійно об'їздив Польщу та частково Східну Галичину, був дуже здивований, оскільки західні українці здалися йому загалом не такими вже й поганими, як їх змальовували у м. Варшаві відкомандировані уповноважені представники Антанти. Зі звіту американця довідуємося про тип таких характеристик. 11 квітня 1919 р. він писав В. Вільсону: «Певним однозначним враженням, яке я виніс зі Східної Галичини, було те, що керівники українців – це інтелігентні особи і в жодному разі не більшовики... Я не тільки сформував спостереження, а й поспілкувався з багатьма незалежними спостерігачами, які саме зараз подорожували Україною, і в результаті переконався, що нинішній український уряд та більшість самих українців у жодному разі не є більшовиками... Українці цілковито ізольовані від Європи та, на мою думку, здебільшого неправильно змальовані перед світом, оскільки це відповідає політиці ворогів видавати їх за розбійників та більшовиків. Подібні

повторювані заяви, попри безпідставність, все-таки чинять свій вплив» [21, арк. 5].

Його підтримав голова наступної місії підполковник Е. Казярс, який прибув з м. Парижа до м. Львова й детально ознайомився з становищем на фронті та станом УГА. Як і генерал Ф. Кернан, Е. Казярс у повідомленнях до Вашингтона висловлював незалежну, близьку до об'єктивної оцінку ситуації. Всупереч польським інсинуаціям щодо УГА, представник США заявляв, що це 100-тисячна боєздатна регулярна армія [515, с. 334]. Зі слів Л. Цегельського дізнаємося, що була ще одна американська місія на чолі з капітанами Бауманом і Фіснером – «ми мали опісля повідомлення, що ця місія предложила у Версалю якнайкращий звіт про нас (Галичан) як нарід уповні здатний до державної самоуправи». Така позиція США пояснювалася тим, що ця країна не мала економічних чи інших власних інтересів у Східній Галичині й займала особливу позицію в ставленні до української проблеми [133, с. 228].

Польську владу всебічно підтримували керівники Антанти. Так, на початку січня 1919 р. англійський представник у Польщі полковник Гроу доповідав Лондону, що англійською місією у м. Варшаві вжито заходів для забезпечення польської армії деякими необхідними матеріалами, які надходять до неї через Австрію і Чехословаччину. Для організації допомоги Польщі до м. Варшави в січні 1919 р. була надіслана велика американська місія під керівництвом професора Верона Келлога. До її складу також входили: полковники Гроу та Гібсон, капітани Веттер, Спер, Кьорніг і Гріфф. Головною метою місії було в'яснення на місці першочергових потреб Польщі [57, к. 4].

Цього ж місяця була підписана угода, за якою США обіцяла надати урядові Польщі велику економічну підтримку (20 тис. вагонів борошна, 15 тис. вагонів жирів і т. д.). А маршал Ф. Фош отримав доручення забезпечити безперебійне надходження цих товарів до Польщі через Гданськ [290, с. 402]. 14 січня 1919 р. згадана вище американська харчова місія полковника Гроу та поручника Мак-Корміка прибула до м. Львова; у її складі було також п'ять поляків зі США. Члени місії повідомили польське керівництво м. Львова, що Америка надішле місту велику допомогу у вигляді харчів та промислових

товарів [208, s. 1]. Загальне керівництво американськими представниками здійснював вже згаданий професор В. Келлог, який на той момент перебував у Бельгії [225, s. 2]. Вже в третій декаді січня 1919 р. віцепрезидент м. Львова доктор Ф. Шляйхер отримав телеграму з м. Кракова від поручника американської харчової місії Мак-Корміка про прибуття до м. Львова двох вагонів молока, що мало бути розподілене між лікарнями й інституціями, які опікувалися дітьми [227, s. 4].

На початку січня 1919 р., на думку сучасного польського дослідника Яна Пісулінського, керівництво Антанти розпочало здійснювати реальні дії щодо припинення польсько-українського військового протистояння у Східній Галичині [486, s. 114]. З цією метою до м. Варшави була скерована англо-американська місія під керівництвом англійського військового аташе в м. Копенгагені полковника Гаррі Вейда; до складу місії входили також майори Періс і Кінг. Згадані Джонсон та Бідерман перейшли у його підпорядкування. Капітан Джонсон був призначений першим помічником керівника місії. У м. Варшаві в цей час перебувала також італійська місія на чолі з підполковником Баджіня, яка привезла медикаменти для польського війська у м. Львові [11, арк. 1].

Англійський полковник Г. Вейд одразу ж розпочав свою активну діяльність, спрямовану на врегулювання польсько-українського конфлікту. Так, 2 січня 1919 р. він провів двохгодинну зустріч з Ю. Пілсудським, під час якої вони обговорили важливі економічні та політичні питання щодо Польщі [55, к. 2]. Варто підкреслити, що після прибуття до м. Варшави, Г. Вейд одразу повідомив листом міністра МЗС Польщі, що його місія має чисто політичний, а не військовий характер.

8 січня 1919 р. о 18.00 год. він зустрівся з тодішнім прем'єр-міністром Польщі Єнджеєм Морачевським [200, s. 3]. Після цього англійський полковник провів переговори з міністром МЗС Польщі Леоном Василевським та звернув його увагу на те, що Польща мало інформує про себе за кордоном. Щодо м. Гданська, то Г. Вейд запевнив, що цей порт беззаперечно має належати Польщі. На зауваження Л. Василевського, що німці не згодні з цим, Г. Вейд

вказав, що в такому разі поляки самі можуть побудувати порт на Балтиці. В ході розмови Г. Вейд наголосив на тому, що в телефонному режимі звернувся до керівництва Антанти, щоб воно наказало німцям надати доступ польському війську до території Литви. Щодо продовольчого забезпечення Польщі, то Г. Вейд повідомив, що це питання перебуває у віданні США, а Англія своєю чергою допоможе транспортом. Також англійський полковник цікавився польсько-єврейськими відносинами. Насамкінець розмови Г. Вейд проінформував Л. Василевського про приїзд незабаром ще однієї дипломатичної місії під керівництвом Кімменса [220, s. 2].

З повідомлень тогочасної преси дізнаємося, що перед приїздом до м. Варшави в середині січня 1919 р. до м. Кракова прибула перша спільна англо-американська політична місія в складі колишнього генерального англійського консула Кімменса й американського капітана Вальтера Пашковського. На вокзалі зібралися біля 18.00 год. члени президії ПЛК, президія м. Кракова, члени англійської місії Джонсон і Бідерман, делегат ТПК А. Скарбек, який своєю чергою запросив високопоставлених гостей до м. Львова [208, s. 2]. За повідомленням газети «Вперед», 24 січня 1919 р. В. Пашковський відбув конференцію з представниками УНРади у м. Львові – С. Федаком, В. Охримовичем та Л. Ганкевичем. Американський представник активно розпитував українських колег про політичні, господарські та інші відносини між обома українськими республіками. Їхня розмова мала не декларативний, а суто інформаційний характер [196, s. 3].

10 січня 1919 р., перед від'їздом з м. Варшави до м. Львова, полковник Г. Вейд і американський представник Р. Фостер були прийняті Ю. Пілсудським, І. Падеревським і начальником Генштабу С. Шептицьким (рідним братом А. Шептицького), якому іноземні делегати запропонували свої послуги як посередників для переговорів між поляками та українцями. На це генерал С. Шептицький погодився і, відповідно, капітан Джонсон, помічник полковника Г. Вейда, був відправлений до м. Львова 12 січня 1919 р. з м. Варшави. Основною метою цих перемовин була організація нейтральної зони між обома арміями, призупинення бойових дій та передача питання про

врегулювання кордонів до Найвищої ради Антанти. Наголосимо, що Джонсон приїхав до м. Львова з готовим проєктом демаркаційної лінії: р. Буг – верхня течія р. Дністер [108, р. 42].

Вранці 15 січня 1919 р. капітан Джонсон повідомив листом полковника Г. Вейда, що польський генерал Т. Розвадовський, з яким він зустрівся 13 січня в м. Городку-Ягеллонському [108, с. 47], відмовився від проведення будь-яких переговорів на підставі того, що з «бандитами», тобто українцями, не треба мати справу, а тільки знищувати їх. Він заявив, що підпорядковується тільки прямим наказам генерала Ю. Пілсудського, тому що визнає лише його владу. Цікаво зазначити, що генерал С. Шептицький надіслав листа Т. Розвадовському ще перед від'їздом Джонсона до м. Львова, але, очевидно, він не хотів цього визнавати, тому сказав, що телеграми сплутали під час передачі. Після цих подій Ю. Пілсудський повідомив Г. Вейда про те, що переговори з Джонсоном буде проводити генерал Ю. Лесневський, так як він служив у російській армії, а тому вважатиметься більш неупередженим, тоді як генерал Т. Розвадовський був великим землевласником в Україні, відповідно і є зацікавленою особою.

В особистій розмові з Г. Вейдом Ю. Пілсудський твердо заявив, що територія навколо м. Львова повинна бути звільнена українцями в радіусі двадцяти кілометрів, а три залізничні колії, що ведуть до м. Варшави, м. Кракова та м. Перемишля, мають залишитися абсолютно у віданні поляків. Він наполягав на тому, що м. Львів є польське місто; стверджував, що його втрата негативно вплине на польський народ. Тому за будь-яких умов перемир'я м. Львів обов'язково має залишитися під владою Польщі. Друге міркування, яке висловив Ю. Пілсудський, полягало у тому, що м. Дрогобич повинен також належати Польщі, так як дев'ять із десяти робітників цього промислового міста є поляками. Також він висловив упевненість у тому, що навіть якщо ПМК вирішить передати ці два міста українцям, то поляки цьому не підкоряться, а їхнє обурення буде настільки сильним, що призведе до великих проблем у цьому регіоні Східної Європи. Щодо переговорів з українцями, то Ю. Пілсудський заявив, що він краще би проводив їх із С. Петлюрою, аніж із представниками ЗУНР [75, с. 46–48].

Незважаючи на такі, по суті, ультимативні дії керівника Польщі, англійська військова місія продовжила свою роботу, зустрічалася з польськими й українськими лідерами, пропонували свої посередницькі послуги між українцями й поляками. Полковник Г. Вейд обіцяв полякам поставки військових матеріалів з Великої Британії, але наполегливо радив їм порозумітися з чехами в Сілезії та з українцями в Галичині, пропонуючи в переговорах своє посередництво. Г. Вейд навіть висловив пропозицію скерувати у Східну Галичину антантівські війська, зокрема в Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн, припинити бої, встановивши демаркаційну лінію по р. Буг – с. Куровичі – м. Ходорів – м. Стрий – р. Дністер [486, s. 115].

Ввечері 15 січня 1919 р. полковник Г. Вейд вирушив до м. Львова в справі безпосередніх переговорів з керівниками польських та українських військ на місці [75, с. 48]. Реагуючи на миротворчі ініціативи Антанти та можливі перемовини з поляками, ДС ЗОУНР документом від 15 січня 1919 р. за підписом С. Голубовича уповноважив Лева Ганкевича та інших членів УНРади у Львові входити в переговори з польською владою, «урядами та іншими чинниками у Львові» з метою тимчасового налагодження справ у культурній, економічній, комунальній та гуманітарній сферах місцевого характеру за умови збереження інтересів Української держави [25, арк. 1].

Це було не на руку полякам, які безапеляційно домагались усієї Галичини. Недарма в листі К. Длуському від 17 січня Ю. Пілсудський обурено писав, що «ліквідувати нашу війну з русинами хотів би полковник Вейд шляхом окупації Східної Галичини військами Антанти, а згодом – Львова і Борислава». Отже, як бачимо, знову постала ідея окупації найважливіших районів Східної Галичини військами Антанти [290, с. 403]. Польський історик Анджей Новак віднайшов цікавий архівний документ, у якому відображено інструкції Ю. Пілсудського польським послам на ПМК: «Кордони майбутньої Польщі мають забезпечити їй можливість експансії на схід і вповні сприяти проведенню колонізаційних заходів... У Галичині мінімум наших національних інтересів становить кордон, що проходить вздовж лінії Львів – Калуш. У добровільній угоді з Росією ми, можливо, погодимося на те, аби поступитися

частиною Східної Галичини» [380, с. 34–35]. Вже тут ми можемо прослідкувати подвійну гру Ю. Пілсудського, який намагався виторгувати за рахунок Східної Галичини вигідні умови встановлення східних польських кордонів – як з Антантою, так і з більшовицькою Росією, при цьому жодним чином не згадуючи про дипломатичні відносини з УНР.

17 січня 1919 р. ввечері до м. Львова прибула англійська місія під головуванням Г. Вейда. До складу делегації належали капітан Джонсон і поручник Бідерман, а також кілька польських офіцерів ВКПВ (Верхове командування польських військ) [201, с. 3]. На залізничному вокзалі представників Антанти зустрів А. Скарбек, у супроводі якого члени місії відправилися до палацу Потоцьких на вул. Коперніка [226, с. 2]. ТПК м. Львова запевняла Г. Вейда, що справа не є патова, як говорив шеф Генерального штабу, і чим більше виторгуємо від українців землі, тим далі відсунемо більшовиків. Вони переконували його, що «руські хлопці мають більшовицькі тенденції», тому пропонували Г. Вейду іншу демаркаційну лінію: р. Стир – р. Гнила Липа – р. Бистриця, але англійський полковник поставився до цієї пропозиції дуже скептично [384, с. 197].

У черговій розмові з представником польського Генштабу підполковником Ю. Рибакон Г. Вейд наголосив на потребі досягнення перемир'я між поляками та українцями. За його словами, на такі твердження вплинула доповідь капітана Джонсона про перемовини з делегацією УГА на чолі з братом командувача УГА Михайла Омеляновича-Павленка, командиром групи «Наварія» під м. Львовом Іваном Омеляновичем-Павленком. Зокрема, українці наполягали на демаркаційній лінії по р. Сян, яка, на думку Г. Вейда, була рівнозначною капітуляції поляків у Східній Галичині [467, с. 166]. 19 січня 1919 р. голова англійської місії під час переговорів між представниками ЗУНР і Польщі виступив із заявою, у якій прямо заявив: «Антанта вимагає, щоб військова демаркаційна лінія була прийнята по р. Буг, через Куровичі, Ходорів, Стрий, а нафтові райони передаються англо-американській комісії» [364, с. 260]. Ця заява засвідчує справжню мету місії у Східній Галичині. Встановлення демаркаційної лінії було розраховане не на припинення воєнних

дій чи примирення, а на загострення взаємин між польським і українським народами, оскільки ця лінія розділяла західноукраїнську землю на дві частини.

Щоб узгодити спільну позицію військової і цивільної влади м. Львова щодо пропозицій Г. Вейда, 19 січня 1919 р. було проведено нараду членів ТПК, представників Генерального штабу з м. Варшави на чолі з полковником Ю. Рибакком та місцевого військового командування в особі Т. Розвадовського. На ній Ю. Рибак, аналізуючи ситуацію на фронті, наголошував: «Генеральний штаб вважає за доцільне укласти тимчасове перемир'я. Надалі утримувати Східну Галичину в наших руках неможливо. Тому ми мусимо піти на такий крок з воєнних, а не політичних причин» [467, s. 65]. Оптимальним, на думку військових було втримати в польських руках м. Львів та найближчі околиці в радіусі 15 км. Але з такими пропозиціями не погоджувалася значна частина членів ТПК. Вони не підтримували навіть ідею переговорів з українцями. Для прикладу, один із членів ТПК А. Глазевський під час дискусій з польськими військовиками твердив, що: «з українцями не можна йти на будь які переговори, доки їх добре не поб'єш» [51, арк. 17.]. Така позиція львівських поляків була свідченням того, що більшість польського політикуму вважала Східну Галичину невід'ємною частиною відновленої Польщі та не бажала йти на компроміс із українськими політичними колами.

Однак частина поляків мала й більш помірковані погляди. Так, А. Скарбек виступив з підтримкою ідеї перемир'я, наголошуючи на політичній та воєнній доцільності такого кроку. Він, зокрема, говорив: «Треба виторгувати якнайбільше. Наше становище катастрофічне, але й українське – не найкраще. Ми повинні твердо стояти на своїх умовах. Слід показати все панові Вейду в потрібному нам світлі. Тобто довести йому, що чим більше території Галичини залишиться в складі Польщі, тим більші шанси боротьби з більшовизмом. Вихідний пункт лінії між нашими сторонами – р. Стир – р. Буг. Друга лінія можливого кордону – Стир – Буськ – Рогатин – Перемишляни – р. Гнила Липа» [51, арк. 18].

Такої ж думки дотримувався й керівник польських військових підрозділів у Східній Галичині Т. Розвадовський. Обговорюючи з членами ТПК

перспективи розвитку відносин з українською владою, він казав: «Я маю відчуття того, що Варшава покинула нас напризволяще. У таких обставинах нам залишається сподіватися лише на власні сили, яких на цей момент недостатньо. За 4 тижні наша ситуація покращиться. Дійдуть зброя, боєприпаси, люди. Тому необхідно піти на тимчасове перемир'я з українцям» [51, арк. 17].

Слід наголосити, що невдовзі потреба поляків у переговорах з українцями зникла. Польські військові підрозділи внаслідок наступу груп генералів В. Сікорського та С. Зелінського на смт. Любінь Великий (на південь від м. Львова) зуміли відвернути загрозу втратити столицю провінції.

19 січня 1919 р. Г. Вейд повернувся зі м. Львова до м. Кракова, де мав зустрітись з французькою місією Ж. Бартелемі [210, s. 1]. Вже о 5 год. ранку 21 січня 1919 р., після зустрічі з зазначеною місією, Г. Вейд повернувся до Львова [210, s. 1].

Таким чином, поляки не прийняли пропозицій Г. Вейда й поскаржилися Лондону, що його представник хоче припинити польсько-українську війну шляхом окупації Східної Галичини військами Антанти, на що погоджувалася українська сторона. Відповідно поляки відкинули українську умову – виведення польських військ за р. Сян, – у зв'язку з чим переговори були перервані. Відтак, англійська місія була відкликана, 30 січня 1919 р. вона покинула м. Львів, виїхавши в напрямку м. Варшави [235, s. 4]. 31 січня 1919 р. місія Г. Вейда прибула до м. Кракова, а вже 1 лютого виїхала до столиці Польщі м. Варшави [52, к. 20]. Контакти української дипломатії з англійцями не мали бажаного результату, проте похитнули негативне ставлення певної частини британського дипломатичного корпусу. Понад те, міністр А. Бальфур у листі до Ю. Пілсудського висловлював невдоволення польською стороною на переговорах щодо припинення війни [515, с. 334].

Можливу миротворчу акцію військ Антанти Ю. Пілсудський називав окупацією. Однак, суттєво «згущуючи фарби» задля тиску на Лондон, Ю. Пілсудський домігся того, що вже наприкінці січня 1919 р. міністр

закордонних справ Великої Британії лорд Гардінг відкликав Г. Вейда зі Східної Галичини [421, с. 272].

У цей час активну участь у вирішенні східногалицького питання взяв британський історик Льюїс Немір, який народився в єврейській сім'ї, а виріс у Східній Галичині, так як почали надходити перші звіти Антанті про польсько-українське протистояння. Вони надходили від англійської місії, яку очолював згаданий вище Г. Вейд. Доповіді та пропозиції щодо лінії розмежування між двома арміями, датовані 15 і 17 січня 1919 р., зазнали значної критики зі сторони Л. Неміра, який у своєму аналізі для уряду Великої Британії повідомляв, що пропозиції місії були несправедливими стосовно українців. Він закликав, щоб «принципи справедливості застосовувались до Східної Галичини», бо «якщо на українців накладається лінія, яку вказав Вейд, то звичайно українці навряд чи припинять боротьбу. Лідери можуть погодитись, ряди ж підкоряться не будуть». Л. Немір мав серйозні побоювання щодо об'єктивності повідомлень цієї та інших місій Антанти, направлених до Польщі. Односторонність місій Антанти підтверджував і сер Джеймс Хедлем Морлі, заступник директора департаменту МЗС Великої Британії, який писав Л. Неміру 20 березня 1919 р.: «Ваші прогнози виявились цілком вірними і я розумію, що всі члени місії до Варшави, стали справжніми поляками» [272, с. 202–203].

Взимку 1919 р. у Східній Галичині з'явилися й американські представники. Спочатку це були полковник Гроу та лейтенанти Р. Фостер і Мак-Кормік. У своєму звіті з м. Варшави до м. Вашингтона 9 січня 1919 р. полковник Гроу повідомляв, що українцям біля м. Львова допомагають німці. Зрозуміло, що про ті події він писав виключно на підставі польських тверджень [413, с. 177–178].

У січні 1919 р. сюди прибули вже згаданий В. Келлог, член американської адміністрації допомоги у Польщі Г. Гувер та представник військового аташе США у м. Бухаресті капітан Ендрю. Останній, за повідомленням польського аташе в Румунії, виїхав до генерала Т. Розвадовського із завданням з'ясувати ситуацію в Східній Галичині й доповісти своєму урядові [421, с. 272]. 3

українським керівництвом чи військовими він не вважав за потрібне зустрічатися.

З повідомлення газети «Słowo Polskie» дізнаємося, що 18 січня 1919 р. в м. Кракові перебувала американська військова місія в складі майора Шеллінга, польського капітана Леона Чайні, поручника Гамільтона та англійського майора Равлінга. Також із цією місією приїхав журналіст американського часопису «Chicago Daily News» Антоні Чарнецький [209, с. 2].

21 січня 1919 р. американська розвідувальна секція в Східній Європі надіслала президентові США В. Вільсону та уповноваженим представникам на ПМК власні рекомендації щодо Східної Галичини. У них, зокрема, йшлося про те, що Східна Галичина повинна бути включена до Наддніпрянської України, якщо вона стане потужною державною одиницею в регіоні. В іншому разі – до складу Польщі як самостійна провінція з власним урядом, що гарантувало б у майбутньому можливість визначити свою державну приналежність, оскільки українці в Східній Галичині перевищують кількість поляків з пропорцією 2:1 [75, с. 49–50]. Як бачимо, керівні кола США на початку 1919 р. не розглядали ЗУНР як самостійне державне утворення в Східній Європі.

Відомий сучасний дослідник українсько-польських відносин М. Литвин наголошує, що американці, які належали до складу міжсоюзних місій до Східної Галичини, неодноразово висловлювали незалежну оцінку ситуації в краї, чим часто спричинювали невдоволення польського керівництва. Воно ж, по-перше, всіляко намагалося переконати керівників західних держав, що Східна Галичина – це історичні, корінні польські землі, а, по-друге, що проти поляків там воюють «хлопські», «більшовицькі» банди [421, с. 273].

Великий вплив на польсько-український конфлікт в очах керівників країн Антанти мав лист про ситуацію в Східній Галичині з проханням про допомогу, написаний І. Падеревським 12 січня 1919 р. до В. Вільсона. 21 січня президент США на засіданні Найвищої Ради ПМК зачитав отриманого листа, у якому І. Падеревський по-мистецьки зобразив імперіалізм нової Польщі як жертву буцімто українського нападу. Свідомо очорнив оборонну війну ЗУНР як німецьку інтригу, щоб налякати Антанту, а Польщу змальовував як твердиню

оборони Європи перед наступом більшовизму зі Сходу. Лист справив велике враження на керівників Антанти, як видно з протоколу засідання від 21 січня 1919 р.; єдиний Д. Ллойд-Джордж заперечував, що Східна Галичина – це територія Польщі та застерігав поляків від нападу на спірні території колишньої Австро-Угорщини [413, с. 190].

Таким чином, місії Антанти на початку польсько-української війни не тільки не мирили втягнуті у війну сторони, а, навпаки, налаштовували одну проти одної. Для прикладу, українцям доручали взяти м. Львів, який був у руках поляків, а полякам – узяти м. Дрогобич і м. Борислав, який утримували українці. Зрозуміло, що за таких рекомендацій важко було досягти перемир'я. Значний загальний керівництво ЗУНР, насамперед її військово командування, а також галицьке суспільство усвідомлювали, що у війні з Польщею, яка мала тверді позиції на Заході, користувалася підтримкою могутньої Антанти, здобути визнання й підтримку Франції, Великої Британії чи США нереально.

Не змогла примирити ворогуючі сторони польсько-українського військового протиборства й англо-американська миротворча місія на чолі з Г. Вейдом, оскільки Антанта на той час не могла запропонувати справедливого виходу зі складної ситуації та замирити сторони воєнного конфлікту, а навпаки, ще більше розсварила поляків та українців.

Отож загарбницькі плани поляків були схвально зустрінуті Антантою. Восени 1918 р. – на початку 1919 р. уряди країн Антанти і США активно підтримували польську інтервенцію на західноукраїнських землях, про що й свідчить діяльність численних антантівських делегацій, військова і фінансова допомога Польщі тощо.

Загалом упродовж цього періоду робота різних дипломатичних місій у Польщі та Східній Галичині зводилася до вивчення ситуації та пошуку механізмів примирення ЗУНР з Польщею. Своєю чергою дипломатичні представництва сторін протиборства активно намагалися роз'яснити зміст і суть конфлікту, свої права, здобути прихильність міжнародних посередників та показати межі компромісу.

[1, 3, 7, 11, 14, 15, 19, 21, 22, 24, 25, 30, 31, 33, 36, 40, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 60, 63, 66, 75, 76, 108, 114, 124, 132, 133, 150, 155, 161, 164, 167, 170, 177, 182, 183, 184, 185, 190, 191, 192, 193, 196, 200, 201, 208, 209, 210, 214, 216, 220, 225, 226, 227, 228, 232, 235, 248, 257, 260, 272, 275, 277, 278, 287, 289, 290, 307, 324, 325, 328, 330, 335, 356, 361, 363, 364, 366, 374, 380, 384, 391, 399, 401, 404, 413, 421, 438, 467, 470, 472, 474, 480, 486, 515, 519, 547, 554].

РОЗДІЛ 3.

ДІЯЛЬНІСТЬ МІСІЙ АНТАНТИ ПІД ОРУДОЮ ФРАНЦУЗЬКОГО ГЕНЕРАЛА Ж. БАРТЕЛЕМІ

3.1. Перша місія Антанти (25 січня – 11 лютого 1919 р.)

На першому своєму засіданні, в рамках діяльності ПМК, 18 січня 1919 р. Найвища рада Антанти направила ноту до польського уряду, в якій вимагала припинення військових дій проти німців та українців. Метою цієї ноти була потреба сконцентрованості українських військ у боротьбі проти спільного ворога – більшовиків [172, с. 8]. Власне, для вирішення даної проблеми від середини січня 1919 р. до Галичини почали скеровуватись місії Антанти, які мали завдання з'ясувати ситуацію в регіоні та, за можливості, примирити ворогуючі сторони польсько-українського військового конфлікту.

15 січня 1919 р. першу англо-американську місію на залізничному вокзалі м. Перемишля вітали представники ПРН, зокрема Л. Тарнавський звернувся англійською мовою до представників Антанти з проханням якнайшвидше полагодити польську справу в Галичині [470, s. 77]. 17 січня 1919 р. ввечері до Львова прибула дана військово-політична місія під керівництвом полковника Г. Вейда, який спочатку приїхав до м. Варшави разом з І. Падеревським [209, s. 1].

19 січня 1919 р. Г. Вейд запропонував керівництву НК УГА своє посередництво в проведенні українсько-польських мирних переговорів [156, с. 3]. Цього ж дня полковник Г. Вейд повернувся до м. Кракова [209, s. 2]. Своєю чергою 20 січня комендант польського війська під м. Львовом генерал Т. Розвадовський звернувся до НК УГА з відозвою розпочати переговори щодо припинення військових дій, але подальшого порозуміння в цьому питанні між польською і галицькою стороною не було [172, с. 8]. У зв'язку з цим 21 січня відбулася зустріч англо-американської місії в складі двох офіцерів та делегатів НК УГА у м. Львові.

В ході засідання українцям було поставлено два засадничі питання: «чи українська сторона погодилася б на перемир'я з поляками на основі

встановлення демаркаційної лінії поміж ворогуючими сторонами, а також відношення українців до польської меншості». Також представники Антанти запропонували галичанам припинити бойові дії, мотивуючи це тим, що долю м. Львова буде вирішувати не «зброя», а ПМК в м. Парижі. Наступні перемовини було призначено на 27 січня 1919 р. [172, с. 8]. Дана інформація була надіслана до керівництва ЗОУНР, а 25 січня 1919 р. відповідь англійській місії обговорено на засіданні РДС ЗОУНР [76, с. 61]. У своїй відповіді галицький уряд зазначив, що українці бажають припинення кровопролитної війни та встановлення демаркаційної лінії по р. Сян з умовою подальшого не перегляду західними державами кордону між Польщею та ЗОУНР. Щодо ставлення українців до польської меншості ДС ЗОУНР заявив, що стоїть непохитно на основі національної, культурної та економічної свободи всіх меншин республіки [156, с. 3].

Варто зазначити, офіційна Варшава болісно реагувала на діяльність місії Г. Вейда й неодноразово шукала у Франції підтримку її негативного до неї ставлення, що в майбутньому полякам таки вдалося. Занепокоєне «самодіяльністю» Г. Вейда лондонське МЗС діяло рішуче. 21 січня 1919 р. лорд Гардінг підписав «Меморандум про невідповідність Вейда посаді британського комісара». Поляки, які одразу ж не сприйняли появи й пропозицій Г. Вейда, не приховували задоволення з приводу його відкликання. Французи, своєю чергою, були обурені сепаратними діями англійців і зажадали від них дотримання порядку. 21 січня 1919 р. на засіданні керівного органу ПМК виступив маршал Ф. Фош. Пропонуючи посилити Польщу польсько-французькими та польсько-американськими дивізіями, він заявив: «щоб забезпечити міцну базу майбутньої операції, необхідно реорганізувати всі союзні місії у Польщі. Зараз там перебуває британська військова місія на чолі з полковником Вейдом, а у Львові – французька під проводом генерала Ж. Бартелемі, в Польщі діють і інші місії. Інформація, що надходить від них, погляди, які вони висловлюють, доволі суперечливі. Бажано сформувати об'єднану місію, котра б зайнялася, зокрема проблемою перекидання військ до Польщі» [515, с. 335].

Тож перемовини між поляками та українцями, ініційовані Г. Вейдом, зупинила поява в Східній Галичині наприкінці січня 1919 р. скерованої Антантою місії, яка прибула сюди з м. Салонік через Угорщину під керівництвом французького генерала Ж. Бартелемі з інформаційною метою, щоб на місці розглянути перебіг та перспективи польсько-української війни [198, с. 3]. Адже польсько-українська боротьба в районі м. Львова перешкоджала впровадженню в життя плану великих держав Заходу, який базувався на тому, щоби польські, румунські, українські та білі-російські війська спільно вели боротьбу проти більшовицької Росії, для чого Заходу потрібно було якнайшвидше зупинити цю війну. З цією метою генерал Ф. д'Еспре, головнокомандувач окупаційних військ Антанти в Південно-Східній Європі, за дорученням маршала Ф. Фоша вислав Ж. Бартелемі на чолі миротворчої місії для припинення воєнних дій [465, с. 185–186].

Це була перша поява Ж. Бартелемі на теренах Галичини. До складу місії також входили: три французькі офіцери – майор де л'Итуаль і поручники Ламарк та Дельпеш, два англійські офіцери – полковник Генрі Сміт і майор Фордхем, а також супровід із шести солдатів охорони [210, с. 1]. У повідомленні газети «Одесские новости» від 5 лютого 1919 р. про прибуття до Польщі місії Ж. Бартелемі читаємо: «У Краків 22 січня прибула французька місія, надіслана за наказом маршала Фоша. На чолі місії став генерал Бартелемі. Місія з'єднається з англійською місією і вирушає до Львова для встановлення перемир'я між українцями й поляками до остаточного вирішення всіх суперечливих питань Мирною конференцією» [175, с. 1]. Підтвердженням цієї інформації є стаття у львівській газеті «Gazeta Lwowska», в якій, зокрема, йдеться про те, що «що до Кракова приїхала французько-англійська місія складена з французів генерала Ж. Бартелемі, майора де л'Итуалья, поручника Дельпеша, Ламарка та англійців полковника Г. Сміта, майора Форхема. На зустріч з ними виїхав з Львова англійський полковник Г. Вейд. Метою місії є оцінка масштабів польсько-української боротьби та обговорення можливості майбутнього перемир'я між ворогуючими сторонами» [202, с. 1]. Загалом місія Ж. Бартелемі мала інформативний характер і отримала широкомасштабне

завдання досконало вивчити політичне, економічне й військово-становище, національно-культурні відносини в Галицькому регіоні та підготувати змістовний і вичерпний звіт Найвищій раді Антанти [364, с. 262].

Отож на зустріч із французько-англійською місією виїхали полковник Г. Вейд, інженер Стефан Щепановський, полковники Туллем та Адам Ненєвський, а також член варшавської місії Стефан Домбровський. Як відомо з тогочасних періодичних видань, першочерговою метою місії Ж. Бартелемі було відслідкувати на місці польсько-українські відносини, визначити ступінь розмаху бойових дій та запобігти подальшому проливанню крові за допомогою мирних переговорів між ворогуючими сторонами. О 23.00 год. місія Ж. Бартелемі зустрілася з Г. Вейдом на залізничному вокзалі міста Освенцім. З привітанням до коаліційної місії звернувся С. Домбровський, який побажав членам делегації ознайомитися з краєм та відчувти прихильність місцевого населення до репрезентантів народів Заходу. У відповідь Ж. Бартелемі заявив, що «Польща може розраховувати на допомогу Франції та Англії» [210, с. 2]. Водночас на radoщах повідомив, що уряд І. Падеревського отримав допомогу – 1 млрд. марок у м. Познані та 0,5 млрд. марок у м. Варшаві. Приблизно опівночі потяг із французько-англійською місією вирушив у сторону м. Тшебіні по дорозі до м. Кракова, а спеціальний потяг з полковником Г. Вейдом відправився до м. Городка-Ягеллонського з метою вступити в контакт з українцями [202, с. 1–2].

21 січня 1919 р. о 10.00 год. місія Ж. Бартелемі прибула до м. Кракова, де на залізничному вокзалі її привітав генерал Еміль Гологурський, президент м. Кракова Федорович та представники ПЛК. У відповідь Ж. Бартелемі заявив, що «Франція завжди тримає в своєму серці Польщу, та зичить їй, щоб вона після багатьох років неволі постала великою, об'єднаною і незалежною». У подальшій розмові Ж. Бартелемі повідомив про те, що у Франції формуються польські військові відділи під керівництвом Ю. Галлера. Щойно в Польщі стабілізується внутрішньополітична ситуація, корпус Ю. Галлера негайно прибуде на Батьківщину для боротьби з більшовиками. Також французький генерал підкреслював, що Польська держава отримає від Антанти допомогу,

яка їй буде потрібна. Адже сам маршал Ф. Фош запевнював, що довіз амуніції та зброї буде здійснюватиметься до Польщі німецькими залізницями, також вона отримає доступ до моря в м. Гданську. Поміж тим Ж. Бартелемі наголосив, що поляки не можуть воювати на два фронти, а тому потрібно спершу завершити боротьбу з німцями, щоби потім енергійно перемогти більшовиків [210, s. 2].

Місія Ж. Бартелемі в м. Кракові зупинилася в палаці Здіслава Тарновського на вул. Ставковській. 21 січня 1919 р. місія відбула конференцію з різними політичними групами міста, у ході якої Ж. Бартелемі цікавився суспільною ситуацією в Польщі. Того ж дня під час обіду члени французько-англійської місії зустрілися з краківським єпископом Адамом Стефаном Сапігою, президентом ПЛК, ректорами місцевих університетів. Ж. Бартелемі виголосив тост за здоров'я польських військових та в'язів польського народу, закінчивши його словами «за вільну, незалежну і об'єднану Польщу» [211, s. 1]. О 12.00 год. біля пам'ятника Грюнвальдській битві на честь прибуття місії, відбулася маніфестація, на якій члени делегації потопали в гучних оплесках великої кількості жителів м. Кракова та округи. З автомобіля Ж. Бартелемі щиросердечно подякував краків'янам за теплий прийом [202, s. 4]. Саме цього дня мав зустріч із місією Ж. Бартелемі в майбутньому польський історик Ян Гупка, після якої зробив чіткі висновки про її пропольські настрої. Він, зокрема, згадував, що «ситуація складається сприятливо», що «на сході Польща одержить все те, що зуміє здобути в боротьбі з більшовиками» і що «Антанта готова надати Польщі достатньо спорядження, озброєння і грошей» [290, с. 405].

Хоча зазначена миротворча місія офіційно була делегована Антантою, на практиці Ж. Бартелемі мав реалізувати інструкції отримані від уряду Франції. До його завдань належала оцінка організації польського війська, його бойових можливостей та розмірів французької мілітарної допомоги. Головним завданням місії Ж. Бартелемі, як і англійської, було погашення конфліктів на Півдні і Південному Сході Європи на користь поляків. Також Ж. Бартелемі отримав доручення дізнатися про обсяги єврейських погромів у м. Львові та

реальні взаємини між поляками та євреями. Варто зауважити, що про приїзд та завдання місії поляки заздалегідь були проінформовані листом французького представника в м. Львові Гарде до графа А. Скарбека [8, арк. 1].

Отож, як було зазначено вище, очікувана поляками місія Ж. Бартелемі прибула до м. Львова вранці 25 січня 1919 р. та відбула на постій у супроводі генерала Т. Розвадовського до палацу Потоцьких на вул. Коперника [198, s. 1]. О 9.10 год. на центральному вокзалі їх зустрічали військові та цивільні польські чини Львова під керівництвом генерала Юзефа Лесневського та голови ТПК А. Скарбека. У своєму вітальному слові генерал Ж. Бартелемі, зокрема, зазначив, що представники Антанти прибули до м. Львова як приятелі поляків [203, s. 3].

Приїзд французько-англійської місії Ж. Бартелемі не був випадковим. Поряд із офіційними завданнями її учасники мали важливі доручення і щодо подальшого проникнення та зміцнення тут позицій Антанти [290, с. 404]. Також делегація отримала завдання досконало вивчити політичне, економічне і військове становище, національно-культурні відносини в регіоні та підготувати змістовний і вичерпний звіт для ПМК; водночас розглянути на місці перебіг і перспективи польської-української війни, зокрема, чи її варто продовжувати, чи домогтися порозуміння між поляками й українцями [364, с. 262].

Варто підкреслити, що одночасно з місією до столиці Східної Галичини для польських військ було доставлено 70 вагонів амуніції, конфіскованих Антантою в Угорщині. Цей факт свідчив про пропольські симпатії антантівської місії на чолі з французьким генералом. Цікаво, що саме в м. Будапешті до місії генерала Ж. Бартелемі долучилися зв'язкові польські офіцери – капітан Тадеуш Завіслоцький і Роман Міхаловський. У Р. Міхаловського зазначалось, що поляки були прийняті французьким генералом «вельми сердечно» [467, s. 167]. Цього ж дня до палацу Потоцьких почали прибувати кур'єри з різноманітними депешами для місії Ж. Бартелемі; о 19.00 год. на честь приїзду до м. Львова місії відбувся обід у готелі «Краків» [444, s. 4].

В одному з номерів газети «Słowo Polskie» нам вдалося віднайти цікаву інформацію, що початково місія Ж. Бартелемі на запрошення прем'єр-міністра І. Падеревського мала виїхати до м. Варшави, куди в той час вирушив Г. Вейд. А вже після спільної зустрічі у м. Варшаві коаліційна місія повинна була відправитися до м. Львова, орієнтовно 26–28 січня 1919 р. [227, s. 4]. Чому місія Ж. Бартелемі заздалегідь змінила напрацьований план та відправилась до м. Львова нам не вдалося з'ясувати.

26 січня 1919 р. члени союзної місії Ж. Бартелемі та Г. Сміт приймали своїх співвітчизників – мешканців м. Львова, розпитували їхнє бачення ситуації, яке склалося навколо міста внаслідок польсько-українського збройного конфлікту та про їхні особисті потреби [233, s. 4]. Цього ж дня, делегат польського уряду Станіслав Ванькович повідомив варшавське керівництво, що полковник Г. Сміт «з кожним днем більше переконується, що український рух є рухом більшовицьким і втрачає надію, що у разі замирення, їх можна повернути проти більшовиків» [364, с. 262].

Польські інформаційні джерела, посилаючись на віденську газету «Der Abend», писали, що генерал Ж. Бартелемі має очолити армію Антанти, яка готується і буде надіслана до Польщі з Угорщини для боротьби проти «більшовиків», «щоб звільнити Польщу від небезпеки більшовизму» [211, s. 1]. Про це неофіційне, але важливе доручення місії Ж. Бартелемі інколи говорили самі ж члени делегації Антанти. Як, для прикладу, повідомляла «Gazeta Lwowska», один з її членів заявляв кореспондентові, що хоч місія і не мала спеціального завдання займатися справами торгівлі й постачання, все ж вона не відмовиться від використання своїх спостережень у вигідному для нас напрямі [290, с. 404].

Члени миротворчої місії детально цікавилися станом польських військових сил у м. Львові. 27–29 січня 1919 р. відвідали бойові позиції, спілкувалися з військовими. Хороше враження на них справили генерал Юзеф Лесневський і полковник Міхал Токажевський. Так, 27 січня члени місії полковник Г. Сміт і майор де л'Итуаль виїхали за межі м. Львова, щоб у товаристві польських офіцерів оглянути кілька відтинків Львівського фронту.

Г. Сміт виголосив промову перед польськими вояками, зокрема зазначив: «Хочемо висловити Вам щиросердечну симпатію. Бажаємо Вам відваги та стійкості» [229, s. 2]. 30–31 січня Ж. Бартелемі особисто провів конференції з Т. Розвадовським, схвально оцінив їх боротьбу з українцями, однак негативно поставився до виконання своїх обов'язків керівництва штабу «Схід» [467, с. 167].

З протоколу, надісланого інженером С. Щепановським до м. Варшави, дізнаємося, що 28 січня 1919 р. для перемовин з місією Антанти з'явилась українська делегація в такому складі: сотники О. Букшований, З. Носковський і Н. Гірняк у товаристві бельгійського священника о. Франца Бонна, але до поважних розмов не дійшло, так як генерал Ж. Бартелемі не хотів розмовляти з українцями з двох причин: 1) українські делегати не мали достатніх повноважень та 2) на думку Ж. Бартелемі «не були представлені досить серйозно». Своєю чергу, Ж. Бартелемі критикував о. Ф. Бонна та інших членів делегації за їхню занадто радикальну позицію в польсько-українській війні. Натомість українці більше спілкувалися з англійськими членами антантівської місії, які більш прихильно ставились до української справи [108, р. 64–65].

29 січня 1919 р. Ж. Бартелемі, щоб зорієнтуватися в ситуації, прийняв делегацію москвофілів Ореста Гнатишака та редактора «Прикарпатської Русі» д-ра Андрія Алексевича. На запитання Ж. Бартелемі про їхню позицію в польсько-українській війні вони представили себе нейтралами, а також противниками вирішення питання кордонів з позиції сили, а справедливо, на ПМК. Щодо взаємин з поляками москвофіли висловилися за мирне співжиття, так як їхню діяльність можна відновити на території, зайнятій Польщею, тому що на українській території немає політичної свободи, там панують терор, розстріли й шибениці. Вони запевняли Ж. Бартелемі, що більшість українського населення Східної Галичини підтримує саме їхню позицію [384, с. 200]. Такі твердження москвофілів та поляків м. Львова були однією з причин того, що Ж. Бартелемі зайняв виразно пропольську позицію і в майбутньому приймав ворожі рішення щодо українців.

У цей час митрополит Греко-католицької церкви Андрей Шептицький зустрівся з головою та членами місії й намагався через них вплинути на країни Антанти, вимагав справедливого розв'язання східногалицької проблеми, перш за все припинення війни. Після тривалої аудієнції у А. Шептицького Г. Сміт охарактеризував його в розмові з інженером С. Щепановським як «запального фанатика» [519, с. 91].

Ще раніше за допомогою папського візитатора у Польщі А. Ратті А. Шептицький звертався до папи Римського Бенедикта XV, який у відповіді митрополитові писав: «Цей збройний конфлікт не піде на користь ані полякам, ані нашим русинам, а тим більше – нам. Я не вважаю цей конфлікт явищем невідворотним. Вживайте Ви, вживатиму і я всіх заходів для того, щоб цей конфлікт якнайшвидше ліквідувати» [364, с. 264]. 21 січня 1919 р. А. Ратті від імені Папи Римського надіслав митрополитові ГКЦ А. Шептицькому та польському архієпископові РКЦ м. Львова Більчевському листа, у якому закликав до мирного подолання польсько-українського конфлікту [168, с. 1].

Від початку своєї появи у м. Львові, генерал Ж. Бартелемі не брав безпосередньої участі в польсько-українських переговорах за посередництва англійського полковника Г. Вейда. Однак пізніше звернувся до Міністерства військових сил Франції щодо дозволу участі в перемовинах ворогуючих сторін. Отримавши схвальну відповідь та не зважаючи на спротив англійських офіцерів, перейняв керівництво місією Антанти. Та на першому ж засіданні запропонував лінію розмежування встановити по ріках Буг і Дністер, а Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн тимчасово передати під опіку держав Антанти [467, с. 167–168]. 30 січня 1919 р. Ж. Бартелемі до французького вищого командування в м. Салоніках надіслав телеграму, де висловив свою прихильність до Польщі [234, с. 4]. 31 січня 1919 р. до м. Кракова прибула італійська місія, яка ознайомившись із політичною ситуацією у Західній Галичині, через декілька днів виїхала до м. Львова, де мала з'єднатись з місією Ж. Бартелемі [52, к. 20].

За повідомленнями польських часописів м. Львова, 1 лютого о 8.30 год. Ж. Бартелемі, де л'Итуаль та Фордхем виїхали на польсько-український фронт

до групи полковника Владислава Сікорського, у якого Ж. Бартелемі дізнався про загальну бойову ситуацію та організацію підпорядкованих йому військових частин. Разом вони об'їхали означену частину фронту та оглянули польські резерви. Відділи УГА, побачивши поживлення з польської сторони, здійснили артилерійські обстріли; своєю чергою поляки миттєво відповіли; через кілька хвилин обстріли припинились. Після кількогодінного перебування генерала Ж. Бартелемі та інших членів місії на фронті біля 14.00 год. вони відбули до с. Мшани, а потім повернулися до м. Львова. Тут французький генерал знову висловив свою щирю прихильність до Польщі [237, s. 2]. Неприємна ситуація з обстрілом УГА союзницької місії в майбутньому справила негативне ставлення Ж. Бартелемі щодо українців. Після об'їзду Львівського фронту Ж. Бартелемі нездужав на інфлюенцу, тобто «іспанку», епідемія якої лютувала у Галичині, тож кілька днів мусив провести в ліжку. Однак, незважаючи на хворобу, він продовжував працювати над звітами для ПМК [195, s. 3].

2 лютого 1919 р. Г. Вейд повідомив з Варшави телеграмою Ж. Бартелемі про схвалення Антантою надсилання продовольчої допомоги для Польщі та про те, що маршал Ф. Фош домовився з німцями про використання порту міста Гданська для прийому та розвантаження американських, англійських і нідерландських вантажів. Загальна тоннажність допомоги складала 6000 тон муки, молока та жиру. Також було схвалено доставку молока зі Швейцарії до м. Львова. Американська місія Червоного Хреста в тих днях вирушила до Польщі з медикаментами та обладнанням для лікарень. Ще однією хорошою новиною для поляків було ухвалення 31 січня 1919 р. тимчасового припинення бойових дій між поляками та чехами, що дозволяло частину військ передислокувати до Галичини [195, s. 1]. Показово, що цього ж дня, на підставі інформації зі м. Львова МЗС Польщі у листі до І. Падеревського наголошувало, що полковник Г. Сміт радив офіційній Варшаві негайно просити Париж надіслати військову допомогу [364, с. 262].

У цей час поляки та українці намагалися самостійно знаходити спільні точки дотику мирного співіснування. Так, 1 лютого 1919 р. у м. Львові між представниками ДС ЗОУНР, уповноваженими листом від 15 січня 1919 р., а

саме С. Томашівським, В. Охримовичем і Л. Ганкевичем, та делегатами ТПК м. Львова В. Стесловичем, З. Лясоцьким, А. Скарбеком, А. Гавснером і А. Глажевським була укладена умова обопільного трактування полонених, поранених та інтернованих вояків обох сторін. У ній зокрема, наголошувалося, що «обидві сторони після підписання цієї умови зобов'язуються безоглядно виконувати міжнародне воєнне право, себто засади Женевських та Гаагських конвенцій». Дана умова складалася із 12 артикулів, які регулювали польсько-українські відносини в справі поранених, полонених та інтернованих осіб сторін військового конфлікту [175, с. 1]. Вже 27 лютого 1919 р. представники УНРади у м. Львові звернулися до польської сторони з питанням, що з часу підписання умови минуло 26 днів, утім поляки так і не виконують своїх зобов'язань. Тому вони вимагали пояснити ситуацію, яка склалася з вини поляків [157, с. 1]. Як бачимо, у ході польсько-української війни поляки та українці не припиняли діалогу щодо вирішення гуманітарних проблем населення, яке страждало в ході військового протистояння.

З перших днів перебування генерала Ж. Бартелемі у м. Львові, Т. Розвадовський переконався в його прихильному ставленні до поляків Східної Галичини. Відповідно ставились до місії Ж. Бартелемі й поляки, які потурбувалися про комфортне перебування європейських делегатів, насамперед у м. Львові. У своєму листі від 3 лютого 1919 р. до прем'єра І. Падеревського Т. Розвадовський висловив думку, що якщо полякам не вдасться самостійно відкинути українські війська від м. Львова, то їм стовідсотково можна розраховувати на всебічну допомогу як місії Ж. Бартелемі, так і уряду Франції [467, с. 34–35]. Польський ТПК у м. Львові також із довірою ставився до генерала Ж. Бартелемі як до військового дипломата. Однак члени ТПК побоювались ініціатив місії Антанти щодо демаркаційної лінії між поляками й українцями, а також тимчасової втрати контролю над Дрогобицько-Бориславським нафтовим басейном [5, арк. 12]. Разом з тим, для поляків не було таємницею, що Ж. Бартелемі оцінював УНР і УГА дуже критично, що вони й намагались використати [483, с. 199].

4 лютого 1919 р. перекладач місії польський поручник Р. Міхаловський інформував ВКПВ про зустріч і переговори у м. Львові генерала Ж. Бартелемі з генералом Ю. Лесневським, полковником М. Карашевичем-Токаржевським і капітаном Бортковським. Голова місії, зокрема, заявив, що польське військо у Східній Галичині склало на представників Антанти гарне враження [364, с. 262].

Місія Антанти всіляко підтримувала шовіністичні намагання польських властей щодо захоплення українських і білоруських земель під виглядом об'єднання корінних польських територій. Про це яскраво заявляв у своїй відповіді на привітання в м. Освенцімі, перед приїздом до м. Львова, сам голова місії Ж. Бартелемі. «Англія і Франція, – говорив він, – готові надати Польщі всіляку допомогу, щоб розділені її частини зрослися знову в єдину цілість». Ж. Бартелемі не раз підкреслював свою прихильність до Польщі. Дотримуючись політики французького уряду, він заявляв про потребу перекидання до Польщі армії Ю. Галлера, яка має «створити основу міцної армії для дальшої боротьби з більшовизмом», і запевняв польські власті, що Антанта всіма своїми засобами допоможе їм «в розгромі сильного ворога в особі більшовизму», що «відповідні накази вже дані» [290, с. 405]. Окрилені заявами посланців Антанти, яка обіцяла всіляку допомогу, польські власті активізували антиукраїнську пропаганду щодо окупації Східної Галичини. Для прикладу, прем'єр-міністр І. Падеревський, виступаючи в польському сеймі, заявляв, що нібито на схід від м. Львова, споконвічно українська земля, «є твердинею польського духу, вогнищем польської думки» [203, с. 5]. Таким чином, як бачимо, тогочасна польська преса була переповнена заявами про права відродженої Польщі на західноукраїнські землі, а місія Ж. Бартелемі гарантувала полякам свою всебічну підтримку.

Позитивний вплив на пропольську позицію антантівської місії справив представник євреїв м. Львова доктор Тобіаш Ашкеназі. У складеному та відправленому 10 лютого 1919 р. на прохання майора де л'Итуалья меморіалі про єврейські погроми для антантівської місії він описав їх як внутрішні польські проблеми, які розслідуються урядовою комісією [34, арк. 1–3]. У

розмові з генералом Ж. Бартелемі й полковником Г. Вейдом висловив згоду галицьких євреїв залишитися в межах Польської держави [34, арк. 4–6]. Попри те у майбутньому польські націоналісти звинувачували Т. Ашкеназі у передачі французько-англійській коаліційній місії Ж. Бартелемі пам'ятної записки про погром євреїв у м. Львові та «статистичної таблиці збитків і випадків, що заявили потерпілі рятівному комітетові» [274, с. 326]. Варто зазначити, що небачена кампанія ненависті в польській пресі та в адвокатському середовищі спричинила до інфаркту великого польського патріота єврея Т. Ашкеназі, який був палким прихильником асиміляції польських євреїв.

До слова, майор де л'Итуаль 5 лютого 1919 р. в товаристві польського підпоручника Александра Залеського відвідав єврейську дільницю Львова, де вони оглянули кілька будинків, які постраждали 22–23 листопада 1918 р. Де л'Итуаль детально розпитував свідків єврейських погромів [236, с. 3]. Це дозволило місії подати доволі об'ємний звіт про результати свого розслідування. Сам текст звіту був уміщений на 30 сторінках; крім того, до нього додавалося 70 сторінок документів про єврейський погром [519, с. 88].

На початку лютого 1919 р. у ставці українського головнокомандувача в м. Ходорові полковник УГА В. Курманович отримав несподіване завдання. «Виделегували мене із секретарем Бубелою до Львова, – згадував він – у справі переговорів з англійським полковником, делегатом Антанти, відносно демаркаційної лінії чи там завішання зброї» [506, с. 132]. Про ці події 5 лютого станиславівський часопис «Стрілець» повідомляв: «Франко-англійська місія під командуванням генерала Бартельмі і полковника Уейда (Г. Вейд. – Є. Л.) приїхала до Львова і ставить Українцям безумовне домагання відступити Полякам одвічно українські території по Буг». Автор статті Василь Пачовський вважав, що землю та багатства Східної Галичини віддають полякам за фінансові концесії для тих (Франції. – Є. Л.), хто визначив поляків сферою свого впливу – проти волі українського народу. На його думку, в такій ситуації «краще дійти до згоди з совітською Росією» [156, с. 2–3].

На наш погляд, повідомлення Ж. Бартелемі французькому уряду про важке становище поляків біля м. Львова та прихильність англійської місії на

чолі з Г. Вейдом до галичан спонукала до рішучих дій керівництво Франції. 21 січня 1919 р. маршал Ф. Фош звернувся до очільників ПМК, яка займалася проблемою Східної Галичини, з проханням у майбутньому надсилати на переговори з галичанами лише спільні місії – за участю представників Франції, Великої Британії, США та Італії [364, с. 261].

З метою вивчення ситуації, пов'язаної з польсько-українською війною, Найвища рада держав Антанти на своєму засіданні від 22 січня 1919 р. вирішили відрядити до Польщі велику коаліційну миротворчу місію, складену з двох делегатів (по одному військовому і цивільному) від кожної з країн – США, Англії, Франції та Італії [181, с. 1]. 25 січня 1919 р. ТПК у м. Львові отримав телеграму з м. Парижа, у якій йшлося про те, що керівники США, Великої Британії, Франції і представник Японії вирішили відрядити до Польщі для поладження польсько-українського конфлікту спільну місію від держав Антанти, делегувавши до неї по одному представнику. С. Пішон мав підготувати проєкт інструкцій для даної делегації [9, арк 1].

Тож поляки у м. Львові заздалегідь дізналися про прибуття нової місії Антанти та отримали ґрунтовні інструкції від власного уряду стосовно ведення майбутніх переговорів з українцями за посередництва Антанти. Хоча, як бачимо з повідомлень тогочасної польської преси, в цей час вище керівництво Польщі не мало ні найменшого бажання мирно вирішити польсько-українське військове протистояння, адже сам І. Падеревський в одній зі своїх промов заявляв, що «ані Мирна конференція, ані коаліція не встановлять наших східних кордонів. Тут ми не можемо ні на кого надіятись, тому ці кордони маємо встановити самі мечем, і – творити таким чином доконаний факт» [189, с. 1]. Невдовзі С. Пішон надіслав телеграму І. Падеревському, в якій запевнив, що Франція визнає Польщу в її історичних кордонах [235, с. 4].

Безпосередній розгляд польських справ на ПМК розпочався 29 січня 1919 р. з виступу Р. Дмовського перед представниками великих держав на «Раді десяти», до складу якої входило по два представники від держав-переможниць – Великої Британії, Франції, США, Італії та Японії. Під керівництвом французького дипломата Ж. Камбона за участю представників Антанти і США

невдовзі було сформовано й направлено делегацію Ж. Нуланса до м. Варшави. З неї своєю чергою виокремлено військово-дипломатичну місію на чолі з Ж. Бартелемі, яку в лютому 1919 р. знову було скеровано до Східної Галичини.

Розуміючи, що найвищим міжнародним органом, до якого можна апелювати, була ПМК, уряд ЗОУНР на початку січня 1919 р. відрядив до неї власну делегацію в складі В. Панейка (голова місії) та С. Томашівського. Делегація формально ввійшла до складу місії УНР Г. Сидоренка й склала своєрідну секцію. Хоча галицька делегація не була визнана повноправним учасником конференції, її членів неодноразово запрошували на засідання з проблем польсько-української війни. Каталізатором зміни ставлення до місії В. Панейка стало те, що тепер поляки не применшували можливостей УГА, а, навпаки, залякували Антанту її загрозою для долі Польщі [515, с. 335].

Французько-англійська місія під керівництвом Ж. Бартелемі та в супроводі польських офіцерів об 11.15 год. 11 лютого 1919 р. покинула м. Львів та вирушила в напрямку до м. Варшави. Там вона мала скласти звіт перед коаліційною місією на чолі з Ж. Нулансом. Перед від'їздом генерал Ж. Бартелемі та полковник Г. Сміт подякували за гостинність поляків протягом трьох тижнів їхнього перебування у м. Львові, а також сказав, що покидають місто з великим багажем інформації про становище в Галицькому регіоні. Вони запевнили поляків, що очікують на сприятливі рішення для них з боку керівництва Антанти.

Прихильність французького генерала до польської громадськості проявилася 10 лютого, коли на честь свого від'їзду Ж. Бартелемі на прощальний обід до палацу Потоцьких запросив: Т. Розвадовського з шефом штабу майором Францішеком Клебергом, генерала Ю. Лесневського, доктора М. Хлямтача та інших осіб. Під час обіду Ж. Бартелемі виголосив промову, в якій, зокрема, зазначив, що схиляє голову перед мужністю польських чоловіків, жінок та дітей у їхній боротьбі. Він емоційно наголосив, що йому хочеться крикнути на весь світ, що справа буде за поляками. Водночас Ж. Бартелемі пообіцяв схилити коаліційну місію Антанти до розв'язання питання про припинення польсько-українського військового протиборства,

передати якнайшвидше справу врегулювання ситуації в Галичині до Найвищої ради Антанти, домогтися для поляків усебічної допомоги, а також підтвердив свою та всього французького народу прихильність щодо поляків. Закінчив свою промову вигуком: «Хай живе Польща!» [212, s. 4]. Як відомо, місія Ж. Бартелемі планувала пробути у м. Львові кілька днів, а її затримка на довгі три тижні, на нашу думку та з повідомлення газети «Chwila» була викликана важкою хворобою французького генерала та вимогою польських лікарів Стебровського, Хальбана та Франка дотримуватися ним цілковитого спокою заради швидкого одужання [237, s. 3].

Таким чином, можемо констатувати, що Ж. Бартелемі, який від імені країн Антанти мав завдання примирити воюючі сторони, не приховував своєї прихильності до Польщі. У м. Львові на різноманітних раутах та прийомах він виголошував тости на честь польської армії [389, с. 200].

11 лютого 1919 р. місія Ж. Бартелемі дісталась до м. Кракова, а вже вранці 12 лютого виїхала в напрямку м. Варшави [205, s. 4]. Варто зауважити, що по дорозі до м. Кракова, згідно тексту телеграми польського урядовця С. Ваньковіча, потяг з місією Ж. Бартелемі затримався за наказом останнього у м. Перемишлі у зв'язку з повідомлення про отримання листа від українців у м. Львові. Французький генерал навіть мав намір повернутися до столиці Східної Галичини, та прочитавши листа він розчарувався, так як українці знову пропонували лінію р. Сяну, як умову припинення бойових дій між українцями та поляками. Зі слів С. Ваньковіча, Ж. Бартелемі та Г. Сміт були роздратовані такою вимогою українців та повідомили своє керівництво про те, що українці не схильні до компромісу та будь-яких домовленостей [108, p. 78]. Очевидно, що подібний розвиток подій тільки ускладнював позитивне вирішення східногалицького питання на користь українців під егідою Антанти.

12 лютого 1919 р. до м. Варшави прибула спеціальним потягом велика міжсоюзна місія Антанти, складена з репрезентантів Франції, Великої Британії, Італії та США. На залізничному вокзалі їх зустріли прем'єр І. Падеревський, секретар польського уряду Врублевський, шеф МЗС Єдко (Jodko), ад'ютант генерала Ж. Бартелемі поручник Ламарк та делегація міської ради м. Варшави

на чолі з президентом Белінським [219, s. 1]. З вокзалу місія виїхала до готелю «Брістоль», де на балконі в товаристві генерала А. Нісселя голова делегації Ж. Нуланс виголосив промову, закінчивши її такими словами: «Нехай живе Антанта і нерозлучна з нею союзна Польща!». Склад місії був таким: від Італії – генерал Ромеї, амбасадор Джуліо Сезар Монтагна, майор Стабіле, капітан Джакомо Вентурі, капітан Палавічіні, поручник Антонеллі; від Англії – сер Ховард, генерал Картон де Віарт, полковник Хеммонд, майор Кінг, полковник Колсон, капітан Моуль, майор Кеннеді, капітан Лоусон, капітан Кернес, журналісти Флері і Аттер; від США – генерал Ф. Кернан, амбасадор професор Лорд, капітан Евел, капітан Айнгліх, капітан Ворк, поручник Лукенай, доктор Артовський та журналіст Басс; від Франції – амбасадор Ж. Нуланс, консул Гренард, капітан Голуд, секретар де Роб'єн, полковник Монтмарін, майор Вікер, секретар Ж. Нуланса де Франдль, капітан Сюзен, доктор Зелінський. Загалом місія Антанти складалася з близько 90 осіб [206, s. 3]. Звернемо увагу на те, що місія Ж. Бартелемі після прибуття до столиці Польщі мала перейти у безпосереднє підпорядкування Ж. Нуланса.

Після зустрічі з І. Падеревським наступного дня місія була прийнята Ю. Пілсудським. За висловом К. де Віарта, Начальник Держави справив на них приємне враження. Делегація Антанти виклала план розмежування супротивників по демаркаційній лінії р. Буг – р. Дністер, причому Ю. Пілсудський погодився передати українцям колію м. Стрий – с. Лавочне. На нараді з Ж. Нулансом 15 лютого 1919 р. вирішено провести переговори з командуванням УГА у їхній ставці – м. Ходорові – й погоджено план перемир'я і демаркаційну лінію між ЗОУНР та Польщею. Українській стороні дані умови пропонували прийняти без будь-яких застережень [364, с. 263]. Українські наступи, брак харчів, води й світла негативно впливали на населення м. Львова. Тому начальник польського Генерального штабу у м. Варшаві генерал С. Шептицький вимагав, щоб до двох тижнів заключити з українцями перемир'я, визначити демаркаційну лінію, а всі польські війська зі Східної Галичини кинути проти більшовиків. Цьому противився генерал Т. Розвадовський, який відмовлявся йти на переговори з українцями [260,

с. 461]. У цій критичній фазі польсько-української війни на допомогу польській стороні й прийшла Антанта.

Щодо місії Ж. Бартелемі, то на основі повідомлення польської газети «Goniec Krakowski» зазначимо, що перед приїздом до м. Варшави делегація Антанти побувала в м. Ченстохові, де, крім вияснення політичної та військової ситуації, Ж. Бартелемі в товаристві польського генерала Ю. Лесневського відвідав монастир на Ясній Горі, де французький генерал склав пожертву місцевому преору на «службу Божу за душі полеглих оборонців Львова» [158, с. 7]. З вищесказаного можна зробити висновок, що вже після першої поїздки до м. Львова Ж. Бартелемі прямо заявляв про свою прихильність до поляків, підтримуючи їхні претензії як на м. Львів, так і на Східну Галичину загалом, водночас нехтуючи історичними правами українців на власні етнографічні терени.

Прибувши до Варшави 13 лютого 1919 р., Ж. Бартелемі та полковник Г. Сміт о 13.00 склали Ю. Пілсудському в Бельведері власний звіт про перебування і діяльність у м. Львові [482, с. 168]. Водночас, Ж. Бартелемі висловив свою симпатію полякам, яка зародилася, за його словами, ще з 1912 р. [224, с. 1]. Підписання перемир'я з ЗОУНР, зауважував Ж. Бартелемі, мало стати початком порозуміння Польщі та УНР, що зумовлювало можливість розпочати спільну боротьбу проти більшовиків [364, с. 263].

Наступного дня відбулося тригодинне засідання коаліційної місії на чолі з Ж. Нулансом, на якому Ж. Бартелемі склав реферат в справі міст Шльонська, Львова та Східної Галичини [224, с. 5]. На цьому засіданні генерал Ж. Бартелемі запропонував три способи розв'язання польсько-українського конфлікту, з яких тільки досягнення перемир'я було тільки єдино правильним на той час. Два інші – це окупація Східної Галичини поляками або поляками та румунами. Ж. Бартелемі доводив, що ЗОУНР не може стати незалежною самодостатньою державою тому, що в ній зацікавлена тільки інтелігенція, а сільське населення не асоціює себе з потягом до незалежності [467, с. 173]. Тут можна тільки здогадуватись, як Ж. Бартелемі стверджував таке, жодного разу не побувавши на українській території, контрольованій УГА, та не спілкуючись

із урядом ЗОУНР під час свого першого перебування у м. Львові. Висновок один, французький генерал оперував інформацією, яку йому надавала тільки польська сторона, що й приводило до упередженого його ставлення стосовно державності ЗОУНР.

В контексті діяльності міжсоюзної місії під проводом Ж. Нуланса, польський історик Рафал Ґалуба, який детально розглядав цю проблему, приходять до далекосяжного висновку, що вирішення конфлікту щодо Східної Галичини було «другорядним питанням» для цієї місії [490, s. 12]. Адже, зважаючи на дослідження присвячені цій проблематиці, можна дійти висновку, що основним завданням місії Ж. Нуланса було спрямування зусиль на приєднання українців до антибільшовицького союзу.

На початку лютого 1919 р. командування УГА, реорганізувавши війська і довівши чисельність фронтових частин до близько 55–60 тисяч осіб [475, s. 107], вирішило провести третю операцію з визволення столиці ЗОУНР м. Львова. Стратегічний план НКГА передбачав три етапи наступу: на першому III корпус УГА (генерал А. Кравс) мав заволодіти залізничною лінією м. Львів – м. Перемишль, на другому – I корпус УГА (О. Микитка) та II корпус УГА (полковник М. Тарнавський) повинні були взяти в облогу, розташувавшись у вигляді відкритої на захід підкови, і визволити м. Львів, на третьому – українські війська повинні були здобути м. Перемишль і вийти на лінію р. Сян. Вовчухівська офензива (Вовчухівська наступальна операція) розпочалася 17 лютого 1919 р. атакою польських позицій по лінії м. Судова Вишня – м. Городок. Долаючи запеклий опір противника, III корпус УГА генерала А. Кравса вийшов упритул до залізничної лінії м. Львів – м. Перемишль [381, с. 405]. Із виходом 18 лютого УГА на залізницю м. Львів – м. Перемишль було цілковито перервано залізничний та телефонний зв'язок між містами. Частини польського львівського гарнізону та цивільне населення міста охопила паніка. Переповнені поїзди виїжджали на Захід, але спинялися у с. Мшані, адже шлях був перекритий частинами УГА [359, с. 164].

Таким чином, першу частину оперативного плану, яка передбачала оточення м. Львова, було практично виконано. Така ситуація вкрай налякала

поляків та їхніх західних партнерів, особливо Францію. В результаті чого, успішно розпочату операцію УГА було зупинено на вимогу Найвищої ради держав Антанти, яка вислала до Львова велику міжнародну коаліційну місію на чолі з французьким генералом Ж. Бартелемі для перемовин з урядом ЗОУНР.

Варто відзначити, що ще до початку ініційованих переговорів з українцями було зрозумілим – Антанта відверто почала підтримувати Польщу, чим хотіла зміцнити її становище, використовуючи ЗОУНР. На засіданні 15 лютого 1919 р. генерал Ж. Бартелемі міркував над тим, якими засобами можна змусити українців прийняти умови Антанти. При цьому, на думку польського професора А. Чубинського, він «прийняв швидше польський пункт бачення». Французький генерал, фальсифікуючи справжній стан речей, намагався довести Ж. Нулансу, що ЗОУНР не є здатний до того, щоб стати державою. Така позиція Ж. Бартелемі цілком збігалась з політикою Франції щодо відродженої Польщі, яка вбачала в останній противагу Німеччині, небезпека від якої для Франції усувалася тільки тимчасово [374, с. 123].

Таким чином, Ж. Бартелемі та його колегам по першій місії в Східній Галичині не вдалося навіть тимчасово припинити польсько-українську війну. Тож, не досягнувши результату у м. Львові, французько-англійська місія відбула до м. Варшави, щоби скласти звіт своєму новому керівнику Ж. Нулансу та отримати нові директиви щодо своєї майбутньої діяльності. Варто підкреслити, що перший період діяльності місії Антанти під проводом Ж. Бартелемі продемонстрував прийняття нею відверто пропольських позицій у сфері їхніх домагань щодо майбутнього статусу Східної Галичини.

3.2. Друга міжсоюзна місія Антанти (20 лютого – 3 березня 1919 р.)

З метою продовження роботи над польсько-українським перемир'ям, в рамках міжсоюзної місії Ж. Нуланса, було створено підкомітет, до складу якого входили представники усіх держав. До її складу ввійшли генерали Ж. Бартелемі та Картон де Віарт, професор Роберт Говард Лорд із США та італійський майор Джузеппе Стабіле, які мали напрацювати формат складу та перелік завдань

нової місії щодо припинення військового конфлікту між поляками та українцями.

Зауважимо, що діяльність другої місії на чолі з Ж. Бартелемі розпочалася щойно тоді, коли український генеральний наступ у середині лютого 1919 р. став загрожувати окупованому поляками м. Львову. У майже безнадійному для них становищі, терміново спеціальним потягом 17 лютого 1919 р. з м. Варшави до м. Львова о 10.00 год. вирушила коаліційна місія на чолі з Ж. Бартелемі. До її складу також увійшли генерал К. де Віарт, професор Р.-Г. Лорд, полковник Г. Сміт, майор де Летоїле, поручник Ламарк, поручник Форстер та поручник Перголесі. Зазначена місія репрезентувала Францію, Велику Британію, США та Італію та знаходилась під патронатом Ж. Нуланса. Як можемо прослідкувати, місія стала не суто французько-англійською, а отримала статус міжсоюзної. До місії Ж. Бартелемі на час її перебування у м. Львові офіційно були прикріплені також польські офіцери А. Хемпель, Р. Міхаловський, З. Мицельський та С. Щепановський [219, s. 1].

Так розпочався другий етап діяльності Ж. Бартелемі в Східній Галичині. Варто зазначити, що єдиним завданням нової місії під керівництвом французького генерала було укладення польсько-українського тимчасового перемир'я у Східній Галичині. Адже в інтересах Антанти, а саме Франції було залишити за Польщею західну частину Східної Галичини [335, с. 274].

Вже на другий день Вовчухівської офензиви 18 лютого 1919 р. НК УГА в особі шефа штабу полковника В. Курмановича отримала телеграму від Найвищої ради Антанти на ім'я генерала М. Омеляновича-Павленка з проханням негайного припинення військових дій, щоб уможливити приїзд місії Ж. Бартелемі з м. Перемишля до м. Львова. М. Омелянович-Павленко у своїх спогадах підкреслює той факт, що телеграму він отримав саме 18 лютого. Але зважаючи на те, що УГА перейшла у широкомасштабний наступ попросив переслати її на руки С. Голубовича із зазначенням, що вимогу Антанти виконати неможливо [313, с. 31].

20 лютого вже зі м. Львова НК УГА отримала другу вимогу місії Антанти – щоб їй забезпечили проїзд зі м. Львова до м. Ходорова для переговорів з УГА

про припинення військових дій; при тому було зазначено, що будь-яке відкинення цієї вимоги розглядатиметься як акт ворожого вчинку проти Антанти [438, с. 122]. Таким чином, у вирішальній фазі боротьби за м. Львів місія Ж. Бартелемі зажадала припинення бойових дій на польсько-українському фронті, щоб вона мала можливість провести перемовини з обома сторонами військового конфлікту [443, с. 36].

Командування УГА та генерал М. Омелянович-Павленко категорично відмовлялися припинити операцію в момент її найвищого піднесення. Та уряд ЗОУНР на чолі з Є. Петрушевичем особисто продовжували вірити у великодушність Антанти, яка, між іншим, знову проявила лицемірство: разом з місією до блокованого м. Львова в поїзді були таємно перевезені 14 тис. гвинтівок із боєприпасами [359, с.165]. І все ж, ДС ЗОУНР наказав НК УГА припинити бої на цілому фронті й погодився розпочати з поляками переговори, метою яких було встановлення демаркаційної лінії і припинення військових дій аж до часу, поки справу Східної Галичини не вирішить ПМК [328, с. 106]. У своїх спогадах ці події М. Омелянович-Павленко оцінив так: «Не треба доводити, що самий факт можливості переговорів дуже шкідливо відбивався на наших замірах. Уряд не знайшов можливості відмовити відпоручникам держав-переможців» [125, с. 55].

Отож, як було зазначено вище, 20 лютого 1919 р. о 18.45 год. місія Ж. Бартелемі прибула до м. Львова з офіційним дорученням домогтися перемир'я між Польщею і ЗОУНР та вирушила знову як і попереднього разу до плацу Потоцьких [207, с. 3]. Вже 21 лютого до м. Львова привезли кілька вагонів з продовольчими продуктами – мукою, цукром, картоплею і м'ясом. Цього ж дня відбулась офіційна зустріч з мешканцями Львова [207, с. 4]. До складу місії входили майор де Летоїле, майор Вікер, капітан Ламарк – від Франції, професор Р. Лорд, поручник Ч. Фостер і журналіст Басс – від США, генерал Картон де Віарт, полковник Г. Сміт, капітан Моуль – від Великої Британії, майор Джузеппе Стабіле і поручник Порголессі – від Італії, а також 67 офіцерів і солдатів. Дану делегацію супроводжували делегат польського уряду Станіслав Ванькович, професор С. Домбровський, поручник

С. Щепановський. Від ВКПВ: майор А. Хемпель, ротмістр С. Коцановський, поручник Є. Потоцький, підпоручники Р. Міхаловський, З. Мицельський, Б. Залеський, Ю. Балабан і З. Бусат. Від польського пресового бюро – Зигмунд Лемпільський [230, s. 3]. Показово, що І. Падеревський призначив Станіслава Ваньковича, який місяцем раніше приїхав з України та критикував українську державність, представником польського уряду при місії Ж. Бартелемі. Адже, як і можна було очікувати, С. Ванькович з самого початку переговорного процесу виступив проти перемир'я та будь-якої угоди з українцями. Аргументом було те, що військові сили Директорії УНР слабшають у боротьбі з більшовиками, як наслідок Польща у такому випадку може втратити Галичину та Україну загалом. Цю засадничу позицію він виклав генералу Ж. Бартелемі [486, s. 117].

Така ситуація істотно вплинула на зміцнення пропольських настроїв у антантівській місії, насамперед у її керівника генерала Ж. Бартелемі, під час перебування у м. Львові, обсаженому військами УГА. У листі до маршала Ф. Фоша Ж. Бартелемі, зокрема, писав: «Люди, які з таким героїзмом боронять рідне місто, не можуть підлягати іншій, а лише польській владі» [472, s. 231]. Дорогою до м. Львова американський журналіст Бас мав коротку розмову з Ж. Бартелемі, в якій останній повідомив, що «Польща мусить бути створена як могутня буферна держава, а всі її територіальні суперечки з сусідами мають бути вирішені на користь Польщі. Вона має бути великою і могутньою військовою державою у Східній Європі» [415, с. 14]. Як бачимо, Ж. Бартелемі промовляв, не як суддя від імені ПМК, а як адвокат французького клієнта – Польщі.

Учасники миротворчої місії одразу розпочали роботу. Вже 21 лютого 1919 р. члени місії Моуль та Ч. Форстер виїхали в товаристві польського офіцера Б. Залеського на північний відтинок Львівського фронту в с. Збоївськах, а К. де Віарт відвідав військовий шпиталь у м. Львові, де провів розмови з польськими й українськими пораненими вояками, розпитував про їхні настрої щодо польсько-українського конфлікту [230, s. 4]. Того ж дня члени місії провели розмову з трьома українськими офіцерами, які під час останнього наступу УГА на м. Львів потрапили до польського полону [230, s. 3]. Делегати

Антанти зустрілися з представниками Червоного Хреста, з якими обговорили гуманітарну ситуацію у м. Львові [162, с. 3].

Перед приїздом до м. Львова місія Ж. Бартелемі побувала в містах Кракові, Варшаві, Ченстохові, Познані, Перемишлі, де мала зустрічі з першими особами цих польських міст. Жодної попередньої зустрічі з українськими дипломатичними колами та очільниками ЗОУНР не було проведено. Очевидно, що навіть без показових прийомів і зустрічей, потужного інформаційного супроводу з боку поляків у пресі, делегація Ж. Бартелемі була відверто на стороні Польщі. Спростовуючи різноманітні польські провокаційні заяви, представник ЗОУНР у м. Відні М. Василько 15 лютого 1919 р. написав статтю до віденських, паризьких та швейцарських часописів, де повідомив європейців: «польська сторона ширить вістку, начебто К. Левицький запропонував невідомому польському політику перемир'я, на основі якого Львів і частина областей на схід від нього мала б, після зайняття їх військами Антанти стати нейтральною полосою. А території на схід від цієї полоси мали б управлятись українцями під контролем поляків, а області на захід від неї – поляками під контролем українців. Насамкінець констатуємо, що К. Левицький не був уповноважений робити такі заяви та ніколи цього не робив» [157, с. 2].

Зважаючи на складнощі, пов'язані з веденням дистанційних переговорів з українською стороною, чи, так би мовити, взагалі їхньою відсутністю, члени місії Ж. Бартелемі вирішили особисто навідатися до НК УГА, що на той час знаходилася у м. Ходорові [519, с. 95]. Про прибуття місії Антанти до ставки НК УГА М. Омелянович-Павленко згадував: «22 лютого о 12 годині дня я й полковник В. Курманович із старшинами штабу зустріли на двірці (залізничному вокзалі. – Є. Л.) заступників всемогутньої в той час спілки держав» [124, с. 44].

Так як генерал Ж. Бартелемі мав між галицьким вояцтвом вироблену славу гострого противника ЗОУНР, то М. Омелянович-Павленко попросив В. Курмановича довести до відома антантівської делегації, що для кращого перебігу переговорів бажано, щоби головував на засіданні К. де Віарт. Дана пропозиція була прийнята делегатами західних держав і вже о 12.15 год. у

кімнаті оперативного відділу штабу НК УГА розпочалося перше засідання. Варто зазначити, що в часі перемовин на польсько-українському фронті бої тривали. Після кількох хвилин мовчання тишу порушив К. де Віарт, який, звертаючись до М. Омеляновича-Павленка, промовив: «Ми всі чотири заступники держав Антанти – Англії, Америки, Франції й Італії – заявляємо Вам, що 18 лютого ми звернулись до Вас з вимогою завішання зброї в цілі прибуття нашої місії з Перемишля до Львова. Натомість Ви відповіли генеральною битвою на всьому фронті. Ми питаємо Вас: це є визов супроти держав Антанти? Коли ні, то ми ставимо Вам негайне домагання припинити розпочату Вами генеральну битву. На відповідь даємо 5 хвилин» [124, с. 45]. На це М. Омелянович-Павленко відповів, що він тільки командує військами УГА, чим дуже гордиться. А над ним є уряд ЗОУНР, який єдиний може в остаточній формі вирішити дане питання. Як на диво, ця відповідь задовольнила членів місії Антанти та було вирішено зачекати на відомості з м. Станиславова, тогочасної столиці ЗОУНР.

Згодом генерал Ж. Бартелемі виклав пропозиції щодо припинення бойових дій. Він заявив, що держави Антанти бажають порозуміння між супротивниками, для чого необхідно припинити війну й встановити тимчасову демаркаційну лінію. Згідно з нею, українському війську пропонували відійти на схід за лінію, що проходила вздовж р. Буг, західних кордонів Львівського, Перемишлянського, Бібрського повітів, далі – вздовж р. Стрий. У такий спосіб до Польщі відходили м. Львів, Дрогобицько-Бориславський нафтовий район та велика частина Східної Галичини [364, с. 265]. Як справедливо визначав М. Лозинський, це було «одностороннім диктатом, який комісія на основі порозуміння з поляками рішила накинути українцям» [366, с. 81]. Біля 14.30 год. 22 лютого зі м. Станиславова прийшла відповідь, у якій зазначалося, що в запропонований час відповідь не може бути надіслана й що на ранок 23 лютого ДС ЗОУНР обов'язково надасть своє рішення. Місія Антанти не заперечувала та з усім можливим комфортом була доправлена до м. Львова [124, с. 46]. Того дня частина членів місії, яка не брала участі в Ходорівських

переговорах, побувала на Львівському фронті з інформаційною метою [160, с. 1].

Безперечно, такі умови були неприйнятні для української сторони, зважаючи на успішний розвиток Вовчухівської наступальної операції, блокування Львова й цілковиту стабільність фронту на інших ділянках. Зауважимо, що українців представляли тільки військовики, які виступали навіть проти тимчасового перемир'я у розпал офензиви. Всупереч військовим, Є. Петрушевич дав розпорядження керівникам галицької делегації у м. Львові полковнику М. Тарнавському та Л. Бачинському підписати договір про перемир'я. 23 лютого 1919 р. проведено підготовчу працю, а вже 24 лютого читаємо в повідомленні газети «Република», що «о 12.25 годин було підписано умову між українськими і польськими військами, яка складалася з семи точок», та що «всі воєнні акції припиняються 25 лютого о 6 годині ранку». Дану умову підписали: з українського боку – полковник М. Тарнавський, Л. Бачинський та отець Бонн; з польського – полковник Мечислав Кулінський, майор Ян Гемпель і майор Валері Марянський. Згідно з цим документом, шлях Львів – Сихів мав залишитися вільним від бойових дій, щоб можна було підтримувати зв'язок між зацікавленими сторонами у вирішенні польсько-українського протистояння. Заборонялося перебування війська в прифронтовій смузі, а для перевірки встановлювалися контрольні пости. Полякам дозволили надсилати з м. Перемишля до м. Львова не більше трьох поїздів і лише з харчами [186, с. 2]. Такі кроки політичного керівництва ЗОУНР були зумовлені сподіванням допомоги від Антанти та вірою в її заяву, що Польща має постати тільки на безперечно польських землях (VIII розділ Версальського договору – *Є. Л.*). Так як Східна Галичина є безумовно українською землею, то уряд ЗОУНР сподівався, що Антанта накаже полякам припинити загарбницьку війну проти східних галичан. З цього приводу М. Лозинський зауважив: «Сю віру Українців ждало велике розчарування» [366, с. 12].

Відповідно 25 лютого о 6 годині ранку РДС ЗОУНР наказала припинити всі бойові операції. У цей час українські війська наступали на м. Львів, а поляки лише займали клин уздовж залізничного шляху Перемишль – Львів.

Слід зазначити, що бойові дії зупинилися тоді, коли становище польської армії було критичним і українці мали надію невдовзі здобути столицю Східної Галичини [420, с. 201]. Цього ж дня офіцери коаліційної місії, призначені контролювати дотримання припинення бойових дій, виїхали на заздалегідь визначені місця польсько-української фронтової лінії [157, с. 1]. Так, полковник Г. Сміт та майор Д. Стабіле вже 26 лютого змушені були виїхати до м. Городка-Ягеллонського, щоби полагодити локальний конфлікт між польськими та українськими військовими в справі обстрілів надлишкових потягів з харчами із м. Перемишля до м. Львова УГА [313, с. 33]. Варто зазначити, що за однією з умов тимчасового перемир'я від 25 лютого 1919 р. в цьому напрямі мало проходити тільки три потяги на день, тож обстріли українцями були цілком обґрунтованими.

Польський історик та сучасник тих подій В. Гуперт, згадуючи про тимчасове припинення вогню, писав, що воно для поляків мало велике стратегічне значення, адже впродовж п'яти днів їм вдалося доправити до оточеного УГА м. Львова зброю, амуніцію, підкріплення та провести роботи щодо укріплення бойових позицій [313, с. 33]. Одним з прикладів цього може слугувати той факт, що 25 лютого 1919 р. вранці за посередництва Антанти до м. Львова прибув перший залізничний транспорт з американською мукою; ешелон складався із 40 вагонів [240, с. 4].

25 лютого 1919 р. переговори з місією Ж. Бартелемі продовжились у м. Львові, куди прибула делегація ЗОУНР, яка складалася з цивільних державних діячів, дипломатів та військовиків. Членами делегації були: О. Бурачинський, С. Витвицький, М. Лозинський, В. Темницький, полковники К. Слюсарчук і В. Фідлер, отаман Теодор Рожанковський, перекладач о. Франц Ксаверій Бонн; загальне керівництво здійснював В. Охримович [173, с. 5]. Польське представництво очолив А. Скарбек. Того ж дня було погоджено програму нарад: спочатку мало відбутися засідання представників Антанти з делегацією ЗОУНР, згодом спільне з поляками. Якщо на переговорах між воюючими сторонами не буде досягнуто порозуміння, то місія Ж. Бартелемі мала запропонувати власні умови перемир'я [421, с. 278].

Після конференції з місією Антанти розпочалися прямі переговори між польською та українською делегаціями. Основна дискусія знову розгорнулася навколо демаркаційної лінії, запропонованої Ж. Бартелемі. Українська делегація обстоювала тимчасову лінію розмежування вздовж р. Сян, наголошуючи на тому, що державний кордон між УНР та Польщею повинен проходити значно далі на захід, згідно з етнічним розмежуванням двох народів. Водночас польська сторона обстоювала демаркаційну лінію по р. Збруч, але в ході обговорення запропонувала компромісний власний варіант: лінію м. Берестечко – м. Буськ – м. Перемишляни – м. Рогатин – м. Галич – м. Калуш – гора Попадя [174, 5–6]. На нашу думку, найбільш імовірно, ця лінія була заявлена, щоби пізніше показати, що поляки готові були йти на компроміс. Вони знали, що українці не погодяться на такий варіант розмежування, так як УГА мала б залишити значну частину східногалицьких теренів, яку контролювала вже протягом кількох місяців. Як бачимо, для обох воюючих сторін будь-яке перемир'я було не на часі, тому кожна з них висувала жорсткі територіальні вимоги одна до одної.

27 лютого 1919 р. у м. Львові відбулося засідання польських політичних і військових лідерів, на якому вони виробляли єдину позицію щодо умов припинення вогню. Виступали А. Скарбек, Т. Розвадовський, Прухніцький, Лясоцький, Гляжевський та ін. Більшість дотримувалася того, що вимоги лінії по р. Збруч є законними, але варто прийняти умови поділу польсько-українських позицій, запропоновані місією Ж. Бартелемі. При цьому, однак, вимагали створення вздовж обох боків лінії поділу нейтральної смуги (3 км) та широкої (до 30 км) смуги послабленої військової присутності. Кулінський висловився також за те, щоб демаркаційна лінія була так далеко на схід від м. Львова, аби місто не потрапляло в жодну смугу. Також лунали вимоги про передачу полякам залізничної колії м. Стрий – с. Лавочне [374, с. 126].

За таких умов місія Ж. Бартелемі вирішила в ультимативній формі змусити супротивників до прийняття власного компромісного варіанту перемир'я. 28 лютого 1919 р. о 15.40 год. коаліційна місія викликала польську та українську делегації і продиктувала їм умови перемир'я, відповідь на які

повинна була бути надана до 5 березня 8.00 год. [108, р. 86]. Генерал Ж. Бартелемі представив демаркаційну лінію, за якою майже третина Східної Галичини включно зі м. Львовом і Дрогобицько-Бориславським нафтовим басейном, мала відійти до Польщі. Представники Антанти запевняли, що це тимчасова лінія розмежування, а остаточний кордон встановить ПМК. Своєю чергою представник США Р. Лорд вказував, що поляки краще керуватимуть нафтовим басейном і більш раціонально використовуватимуть його родовища. Водночас антантівська місія обіцяла, що якщо галицький уряд на неї погодиться, то Антанта визнає ЗОУНР та надасть усіляку допомогу [443, с. 36].

Доречно зауважити, що перед врученням сторонам конфлікту проєкту тимчасового перемир'я Ж. Бартелемі оголосив промову для представників ЗОУНР, у якій яскраво змалював, з одного боку, зростаючу силу поляків, включно з армією Ю. Галлера, і гнів Антанти, який впаде на українців, якщо вони не приймуть умови Антанти, а з іншого – прихильність союзних держав, якщо галичани погодяться на їхні пропозиції [438, с. 122–123]. На основі цього проєкту Польща мала отримати не тільки невеликі частини Східної Галичини, які досі завоювала, але ЗОУНР повинна була також поступитися їй великими просторами галицької території, які УГА міцно тримала у своїх руках, разом з нафтовими родовищами в околицях м. Дрогобича та м. Борислава, що становили основну статтю дохідної частини бюджету ЗОУНР. Загалом галичани мали поступитися 1/3 території Східної Галичини [366, с. 13].

Генерал Ж. Бартелемі закликав дослухатися до делегатів Антанти, оскільки тоді вона визнає суверенність ЗОУНР дефакто у запропонованих межах по р. Збруч, і гарантувала допуск її представників на ПМК. Також Антанта пропонувала допомогу в переорганізації, вишколі, спорядженні та озброєнні УГА, яка спільно з польською армією мала б утворити антибільшовицький фронт. Українському уряду було обіцяно також право користуватися потрібною йому кількістю нафтової продукції Дрогобицько-Бориславського басейну [389, с. 200]. Між іншим політичні та військові сили Польщі запевняли, що йдуть на компроміс, адже законним для них було вимагати проведення демаркаційної лінії по р. Збруч. [374, с. 126]. Про певну

заангажованість поглядів генерала Ж. Бартелемі свідчить і той факт, що він запевняв польську делегацію, буцімто тимчасова демаркаційна лінія не позбавляє Польщу прав на захоплення цілої Східної Галичини. Власне, це і було суттю його плану «врегулювання польського-українського конфлікту».

В цей час у Східній Галичині перебував С. Петлюра, який 24 лютого 1919 р. приїхав до м. Станиславова, де його зустріли представники цивільної та військової влади ЗОУНР. 26 лютого 1919 р. відбувся святковий обід, на якому Є. Петрушевич виголосив тост на честь державного розвитку УНР та С. Петлюри. У відповідь Головний отаман УНР наголосив на великому значенні Східної Галичини в будівництві Соборної України, висловив сподівання, що «завдяки єдності всіх українських земель побємо ворогів та забезпечимо волю майбутнім поколінням Українського Народу», та підняв тост за єдність українських земель [173, с. 2]. 27 лютого в інтерв'ю кореспонденту газети «Стрілець», зокрема на питання про відносини з Антантою та більшовиками, С. Петлюра заявив, що «з більшовиками не може бути згоди, а економічний інтерес і політичний розум підказує вступити в зносини з Антантою й оформити їх». Він був переконаний, що об'єднана УНР повинна була ввійти в коло держав культурного світу й розвіяти пільму брехні ініційованих та фінансованих поляками та «московитами». Насамкінець інтерв'ю С. Петлюра зазначив, що галичани мусять іти на допомогу наддніпрянцям, інакше харчі замість Східної Галичини поїдуть до Москви. Щодо Польщі Отаман уточнив, коли буде сильна об'єднана українська армія, тоді вдасться з часом об'єднати всі українські землі [180, с. 2–3].

27 лютого 1919 р. дипломатична місія Антанти, дізнавшись про перебування С. Петлюри в Східній Галичині, вирішила зустрітися в м. Ходорові з ним, а також з делегатами ЗОУНР Є. Петрушевичем та С. Голубовичем [171, с. 1]. С. Петлюра погодився підтримати Ж. Бартелемі за умови, що Антанта визнає УНР і ЗОУНР і надасть допомогу українцям у боротьбі з більшовиками. Членам галицької делегації С. Петлюра радив прийняти пропозиції генерала Ж. Бартелемі, бо це відкриє шлях до визнання УНР в Європі та дасть змогу отримати допомогу амуніцією та військовими товарами для продовження

боротьби за незалежність України [79, с. 226]. «Вже тоді Петлюра готовий був на поступки коштом Східної Галичини, – стверджував М. Лозинський, – щоб за них одержати мир з Польщею і визнання Антанти» [366, с. 77]. С. Петлюра наполягав на тимчасовій територіальній поступці полякам, що давало шанс визнання УНР державами Антанти та створювало сприятливі умови для надання останньою допомоги. Такі його кроки були зумовлені критичним становищем на фронті з головним ворогом українців – у середині лютого 1919 р. більшовицьке військо розгорнуло широкомасштабний наступ проти Дієвої армії та оволоділо м. Фастовом. Невдовзі Київська група зайняла міста Білу Церкву, Коростень і просунулась на Житомир. У березні більшовики були вже в Козятині, Бердичеві, Вінниці. Військо Директорії УНР відходило щораз далі на південь і південний захід.

За свідченнями уповноваженого Варшавою Р. Міхаловського, позитивні враження від того, що С. Петлюра готовий прийняти умови місії Антанти, мали від зустрічі і члени антантівської місії [374, с. 126].

Таким чином, С. Петлюра хотів, щоб його «прикрили зі спини», тоді він зміг би боротися з більшовиками. Його бажання співпадало з намірами Антанти. Але більшість представників ЗОУНР не були згодні поступитися Польщі територією, адже саме Польщу вони вважали своїм основним ворогом. Ця точка зору зрештою перемогла. С. Голубович заявив, що національні інтереси виключають можливість віддати частину спірної території. Отже, плани С. Петлюри заручитись підтримкою Антанти провалилися [132, с. 145].

Цю позицію С. Петлюра виклав і в листі до генерал-хорунжого М. Удовиченка: «Ознайомившись із ситуацією, я прийшов до висновку, що фронт заломиться, бо Галичина заблокована з усіх боків. Довідавшись, що я прибув в Галичину, антантська комісія у Варшаві приїхала, щоб побачитись зо мною. На чолі з генералом Бартелемі вона приїхала до Ходорова, де в штабі відбулося побачення. Комісія пропонувала певну роз'ємчу лінію. Хоч вона й не відповідала інтересам галичан, але я настоював на прийнятті її» [79, с. 226]. На його думку, українці досягли б фактичного визнання України з боку Антанти, отримали б можливість створити бази для підвозу амуніції з Європи, мали би

підтримку Європи в боротьбі з більшовиками. Але, за словами Головного отамана, галичани за допомогою М. Омеляновича-Павленка, «який ніколи не орієнтувався в державних справах, – відкинули ці умовини, хоч я їх і попереджав про корпус Галлера, що формувався у Франції» [79, с. 226].

В цьому листі С. Петлюра наголошував, що він керувався принципом соборності, а основою державності повинна була бути – Наддніпрянська Україна, а не периферія, частина її, натякаючи на ЗОУНР. Він критикував політиків Галичини, які, на його думку, хотіли або все, або нічого та намагались нав'язати свою волю цілому українському народу. С. Петлюра в цій ситуації позиціонував себе прихильником реальної політики – можливих досягнень, а не фантастичних інтенцій, при цьому він не відмовлявся від ідеалу нації. Вважаючи, що досягнення кінцевої мети українського народу потребує муравлиної національної праці, на що піде кілька десятиліть. А за допомогою наддніпрянського централізму, рано чи пізно, все ж вдасться об'єднати українські землі. С. Петлюра у своїх спогадах вперто заявляв, що відкинення мирних ініціатив пропонованих місією Ж. Бартелемі урядом ЗОУНР, завдало тяжкий удар не тільки ідеї української державності, але загальмували східногалицьку проблему [7, с. 225–226].

Настрої ж галицького стрілецтва висловив С. Шухевич: «Коли б Начальна команда погодилася на пропоновану демаркаційну лінію, то вже тоді було б прийшло на фронті до повної катастрофи. Грозило те, що весь фронт кине кріси і піде домів...» [135, с. 140–141]. 28 лютого 1919 р. С. Петлюра, попрощавшись із представниками УНРади та ДС ЗОУНР, покинув м. Станиславів та виголосив на вокзалі такі слова: «схиляю своє чоло перед тими лицарями нашої батьківщини, які наклали і накладають своїм життям у боротьбі з віковим ворогом, що все хотів і хоче поневолити нас національно і соціально, поділяю ту енергію й ініціативу, з якою різні національно-громадянські організації ставляться до потреб моменту і допомагають державній владі та війську в задоволенню його потреб» [173, с. 2].

Генерал Ж. Бартелемі докладав великих зусиль, щоб домогтися припинення війни – певна річ, на своїх умовах, закликаючи насамперед

українців іти на різноманітні поступки. Як досвідчений військовик він усвідомлював, що ситуація на фронті для поляків майже критична. Але галичани погоджувалися лише на демаркаційну лінію по р. Сян з поверненням м. Львова. Звичайно, на них впливали успіхи на фронті. Та, як заявляв польській делегації у м. Львові проф. Р. Лорд перед виїздом до м. Ходорова, лінію по р. Сян місія не братиме до уваги й нафтовий басейн відходитиме до Польщі [41, арк. 31]. Останнього дня Ходорівських переговорів Ж. Бартелемі теж не вдалося зламати опір української делегації. Навіть член місії Р. Фостер писав, що «ця спроба перемир'я була помилкою, оскільки за її умовами українці повинні були покинути свої нафтові центри, залишити Львів і віддати половину Галичини» [303, с. 75].

Підсумовуючи діяльність місії, варто наголосити на тому, що переговори з місією Ж. Бартелемі у м. Львові завершилися без укладання угоди. Вручаючи проєкт делегатам ЗУНР О. Бурачинському, С. Витвицькому та М. Лозинському, Ж. Бартелемі попередив їх, що хоча становище на фронті в даний момент склалося на користь ЗУНР, Польща може незабаром розпочати наступ, маючи допомогу армії Ю. Галлера [288, с. 161]. Проєкт перемир'я місії Антанти мав чотири документи: дві пояснювальні записки, договір і карту розмежування. Їх суть зводилася до припинення бойових дій з моменту підписання перемир'я, відступу війська за так звану демаркаційну лінію Бартелемі; ця позиція стосувалась тільки українців і звільнення полонених та інтернованих. У спеціальному додатку зазначалося, що половину видобутку нафти поляки повинні продавати українській стороні [366, с. 78–80].

Крім цього, у проєкті було зафіксовано вимоги: за 14 днів українські сили повинні відійти за пропоновану лінію; у трикілометровій смузі з обох боків лінії не повинно бути жодної концентрації військ; звільнити всіх військовополонених, інтернованих і заручників, не порушувати права власності маєтків [374, с. 126]. У спеціальному меморіалі до української і польської сторін генерал попередив, що до його компетенції належить припинення воєнних дій і встановлення тимчасового перемир'я, а далі проблему вирішуватиме ПМК. 28 лютого 1919 р. о 19.00 год. українська делегація для

узгодження відповіді з урядом ЗОУНР виїхала до м. Ходорова, у м. Львові залишився тільки майор Альфонс Ерле [108, р. 87].

Щодо місця та дати написання зазначеного документа, то в статті М. Дольницького знаходимо цікавий факт із праці майора УГА Фердинанда Лянга про проєкт, підготовлений місією Ж. Бартелемі. Так, колишній військовик УГА звернув увагу на те, що 26 лютого 1919 р. впродовж дня члени місії проводили зустрічі з українською делегацією, а 27 лютого здійснювали переїзд до м. Ходорова для тамтешніх переговорів із С. Петлюрою. Ось тут у Ф. Лянга закрився сумнів, чи проєкт перемир'я, складений трьома мовами, міг бути укладений у ніч із 27 на 28 лютого 1919 р.; тим паче, що число 28 було вписане пером у машинописному тексті цього документа [283, с. 438]. Цей факт навів Ф. Лянга на думку, що проєкт тимчасового перемир'я між поляками та українцями був складений заздалегідь, ще під час формування другої місії на чолі з Ж. Бартелемі у м. Варшаві. Що недвозначно вказує на «об'єктивність» цієї місії у вирішенні польсько-українського військового конфлікту.

Місія Антанти надала сторонам конфлікту чотири дні на роздуми, від 1 березня 1919 р. 8.00 год. до 5 березня 1919 р. 8.00 год., після чого представники Польщі та ЗОУНР мали надати офіційну відповідь. При цьому, якщо одна із сторін хотіла б відновити воєнні дії, то повинна була попередити членів місії про своє рішення не пізніше, як за 12 год. до їх початку. Члени місії наголошували на тому, що дане рішення буде мати тимчасову дію, а остаточне політично-територіальне врегулювання конфлікту у Східній Галичині прийме ПМК [223, с. 1]. Цього дня, згідно з повідомленням у газеті «Дрогобицький листок», до м. Дрогобича прибув французький майор, представник місії Ж. Бартелемі, у товаристві двох українських сотників. Він, зокрема, відвідав нафтове товариство «Галіція» і місцеву Команду УГА, також мав розмову з повітовим комісаром А. Горбачевським. Останній у короткій розмові з делегатом Антанти повідомив про становище робітників, вказуючи на брехливі та безпідставні відомості, які поширювала польська преса про події в м. Бориславі. Інформацію стосовно стану нафтового промислу та його комерційної складової представнику Антанти надали секретар Державного

нафтового комісаріату І. Калинович та доктор Бирчак. Того самого дня французький майор покинув м. Дрогобич, виїхавши в сторону м. Львова [179, с. 3–4].

В цей час у м. Перемишлі діяла контрольна комісія, яка мала виконувати спостережну роль за дотриманням тимчасового припинення вогню. До складу комісії входили, крім польських та українських офіцерів, також члени коаліційної місії під керівництвом італійського поручника Веріні. Такі ж комісії мали діяти вздовж цілої лінії розмежування, а саме в містах і містечках Самборі, Миколаєві (Перголані), Хирові, Бібрці (Моуль), Сокалі й Красному (Фостер) [163, с. 1].

Незважаючи на тиск місії Ж. Бартелемі й бажання керівництва ЗОУНР зберегти добрі відносини з Антантою, зазначені умови ДС ЗОУНР відкинув. Українська делегація, їдучи зі м. Львова через м. Ходорів, у порозумінні з урядом ЗОУНР та командуванням УГА, вирішила денонсувати угоду про перемир'я від 25 лютого 1919 р. та доручила НК УГА відновити бойові дії на фронті [24, арк.11].

У зв'язку з відновленням бойових дій 1 березня 1919 р. Ж. Бартелемі, який чекав до визначеного терміну у м. Львові, надіслав М. Омеляновичу-Павленку телеграму з ультимативною заявою: якщо українська сторона не припинить вогонь, то вона бере на себе відповідальність за зрив перемир'я, а місія 2 березня покине м. Львів. Голова уряду ЗОУНР С. Голубович радіограмою зазначав, що місія Ж. Бартелемі у своїй діяльності і пропозиціях зважала лише на інтереси польської сторони, мала намір віддати половину території ЗОУНР Польщі. Незважаючи на щире бажання жити в мирі з сусідами, українці мусять захищатися. С. Голубович пропонував надіслати до Галичини іншу, незалежну місію [364, с. 269].

Отож українська делегація, що поверталася з м. Львова до м. Станиславова через м. Ходорів, пізно вночі 28 лютого доручила НК УГА відновити бойові дії в рамках Вовчухівської наступальної операції. Штаб негайно виконав наказ уряду ЗОУНР «До Галицької Армії», датований 1 березня 1919 р. та підписаний М. Омеляновичем-Павленком і

В. Курмановичем, у якому закликав усіх старшин і вояків до подвоєння енергії в боротьбі з поляками: «на третій день переговорів запропоновано нам остаточно демаркаційну лінію, яка являється образою наших найсвятіших почувань, бо на основі цієї лінії Камінка-Струмилова, Львів, Дрогобич та від цих місцевостей на захід великі простори української території мали би стати надалі в руках поляків аж до остаточного вирішення у Парижі... До зброї, товариші команданти, старшини, стрільці і козаки! Хай нас розсудить залізо і кров» [124, с. 49–50]. 1 березня 1919 р. НК УГА о 18.00 год. повідомила коаліційну місію, що відновлює бойові дії проти поляків [18, арк. 15].

Ж. Бартелемі радіотелеграмою надав українським делегатам термін до 00.00 год. 1 березня 1919 р., щоби пояснити недотримання домовленостей щодо тимчасового припинення військових дій. У телеграмі, скерованій місії Антанти, українська сторона повідомила, що з причин суто військових командуючий УГА змушений відновити бойові дії, які були припинені з 26 лютого 1919 р., та виконує рішення уряду ЗОУНР. Свою офіційну заяву ДС ЗОУНР зобов'язувався надати в зазначений термін згідно з попередніми домовленостями, тобто до 4 березня 1919 р. [57, арк. 15].

Зі свого боку члени місії Ж. Бартелемі зазначили, що «зрив припинення воєнних дій українцями направлений проти всіх великих держав Антанти, таким чином влада ЗОУНР несе безпосередню відповідальність за такі зневажливі кроки перед Антантою за подальше ведення війни з поляками, припинення якої вимагали чотири держави Антанти». У той же час представники місії повідомили українську делегацію, що якщо вона до опівночі не змінить своє рішення, то місія Антанти виїде зі м. Львова 2 березня об 11.00 год., а відповідальним за необґрунтовані кроки недотримання в справі припинення вогню на фронті буде уряд ЗОУНР [241, с. 1]. До зазначеного часу відповіді від українців не надійшло, таким чином офіційне продовження бойових дій з української сторони розпочалося 1 березня о 16.30 год., а вже 2 березня 1919 р. відновились бойові операції ворогуючих армій [438, с. 123]. 1 березня 1919 р. від імені Т. Розвадовського був оприлюднений майже ідентичний наказ про відновлення воєнних дій, у якому він звернувся до

польської армії та мешканців м. Львова: «польські війська змушені продовжувати війну проти зрадливого та підступного ворога, який спонукає до цих дій. Закликаю мирних жителів до спокою та витримки, адже за нами цілий польський народ» [241, с. 1].

2 березня 1919 р. в м. Станиславові зібралась РДС ЗОУНР, після звіту львівської делегації вирішила без дискусії відмовитися від пропозиції місії Антанти. Водночас було ухвалено рішення з чотирьох пунктів: 1.) звернутися з протестом до держав Антанти у зв'язку з неприйнятними зобов'язаннями, пропонованими місією Ж. Бартелемі, які змусили з метою захисту власної землі продовжити війну проти Польщі; 2.) вимагати скерування нової місії Антанти для розгляду польсько-української територіальної суперечки; 3.) оприлюднити урядом публікацію про переговори української делегації з місією Антанти; 4.) оголосити відозву до народу з закликом до оборони української землі [174, с. 6].

Делегація Антанти 3 березня 1919 р. об 11.00 год. покинула м. Львів звичайним потягом № 28, завішаним прапорами країн Антанти, та виїхала до Варшави [213, с. 2]. Представники місії опублікували декларацію, в якій зазначали про повну відповідальність за зрив переговорів з боку української сторони, і, вважаючи свою подальшу діяльність неможливою, покинули м. Львів [490, с. 12]. У своєму інтерв'ю польській пресі Ж. Бартелемі підкреслював: «Франція і Англія є до вас прихильні, хотіли б вас бачити великими і сильними, з потужною армією як противагу відносно Німеччини» [374, с. 123]. Ж. Бартелемі, покидаючи м. Львів заявив, що «відновлення бойових дій дорівнює нулю відносинам між українцями та західними державами». На пероні львівського вокзалу зібрався натовп людей, які прощалися з антантівською місією [231, с. 1].

Зі складу місії у м. Львові залишився тільки полковник Г. Сміт, який мав доповісти про подальшу ситуацію у м. Львові й околиці, а в разі потреби виступати від імені Антанти [199, с. 1]. Невдовзі 8 березня спеціальним потягом полковник Г. Сміт виїхав до м. Парижа; дорогою він мав зустрітися з генералом Ж. Бартелемі, який у той час виїхав з м. Варшави туди ж. Дане доручення

Г. Сміту привіз до м. Львова англійський майор Кінг, який залишився на місці [242, s. 4].

Варто зазначити, що за повідомленням тогочасної преси, 3 березня на шляху до м. Перемишля між м. Городком-Ягеллонським та с. Родатичами відділи УГА обстріляли потяг коаліційної місії Ж. Бартелемі, хоча про його проїзд було повідомлено українського військового парламентаря, а потяг був завішаний прапорами всіх держав Антанти. У результаті обстрілу було поранено кількох осіб делегації Антанти. Після прибуття до м. Перемишля члени місії вислали до своїх урядів звіти про неприємний випадок [241, s. 4].

Отож, як слід було очікувати, переговори між супротивниками польсько-українського військового конфлікту не мали успіху. Це закономірно, бо умови, запропоновані місією Ж. Бартелемі, як писав англійський історик Харольд Темперлей, не відповідали ні етнографічному принципу, ні становищу сторін протистояння на фронті [290, с. 409].

4 березня 1919 р. уряд ЗОУНР надіслав ноту «До правительств Франції, Англії, Злучених Держав Північної Америки й Італії і до всіх інших правительств союзних держав, як також до правительств держав цілого культурного світа». У ній зазначалося, що Польща розгорнула загарбницьку війну й захопили столицю м. Львів. Ще 26–28 лютого 1919 р. відбулися переговори української військово-дипломатичної делегації та керівництва Польщі з місією Антанти на чолі з генералом Ж. Бертелемі. Ця делегація з мандатом ПМК спілкувалася головним чином з поляками і під їхнім впливом вимагала від української сторони фактично капітулювати перед Польщею, «віддати полякам добру половину нашої території з столицею Львовом і з Бориславом». Отже, «місія потоптала принцип самовизначення народів і стала на стороні польського імперіалізму. Сим рішенням місія посіяла в нашій народі недовіря до Антанти і до тих високих принципів справедливості, які Антанта проголосила... Тому просимо правительства Франції, Англії, Злучених Держав Північної Америки і Італії вислати до нашої держави окрему місію, яка, не підлягаючи польським впливам, безсторонно розслідила би наші відносини» [366, с. 82–83].

Прибувши до м. Варшави, Ж. Бартелемі одразу виїхав до м. Познані, де відзвітував шефу міжсоюзної місії Антанти в Польщі Ж. Нулансу про невдачу мирних переговорів, спричинену українцями [213, s. 2]. До речі, Ж. Нуланс, висловлюючи обурення з цього приводу, здебільшого звинувачував С. Петлюру. На завершення своєї доповіді від 4 березня 1919 р. Ж. Бартелемі запропонував застосувати негайні військові санкції Антантою проти українців. Ця пропозиція не була прийнята міжсоюзною місією і не фігурувала у повідомленні Ж. Нуланса, який 5 березня повідомив Париж про ситуацію у Східній Галичині, зокрема, зазначивши, що полякам терміново потрібна зброя, боєприпаси та військова техніка, включаючи широко очікувану армію генерала Ю. Галлера [490, s. 12].

10 березня 1919 р. місія Ж. Бартелемі виїхала з Польщі до м. Парижа. 12 березня 1919 р., щойно прибувши до столиці Франції, Ж. Бартелемі, К. де Віарт та Р. Лорд склали звіт комісії Ж. Камбона. Згідно з їхніми заявами ситуація біля м. Львова для поляків була критична та загрожувала поразкою від українців. Втрата м. Львова, з їхніх слів, мала б негативний ефект у Польщі і тлумачилась як поразка Антанти, що негайно зміцнило би позиції більшовиків та агентури, найнятої Німеччиною в організації змови проти Антанти в Східній Європі. За цих обставин комісія з польських справ звернула увагу Найвищої ради відповідним листом на потребу перекидання військ Ю. Галлера до Польщі [75, с. 105].

14 березня 1919 р. комісія Ж. Камбона, спираючись на ще один звіт антантівської делегації в складі генералів Ж. Бартелемі, К. де Віарта та лейтенанта Р. Фостера, рекомендувала, посилаючись на важке становище поляків та загрозу втрати м. Львова, якнайшвидше вислати до Польщі армію генерала Ю. Галлера та значну кількість зброї. Як наслідок – комісія проінформувала Найвищу раду про потребу негайного перекидання армії Ю. Галлера до Східної Галичини та наголосила на необхідності використати союзницькі контингенти військ, що знаходяться поблизу. Варто наголосити, що генерал К. де Віарт одразу повідомив про зазначені висновки його місії Д. Ллойда-Джорджа, що, однак, не вплинуло на британського прем'єр-міністра

змінити своє бачення щодо вирішення проблеми Східної Галичини, яке все більше і більше ставало проукраїнським, а отже, і антипольським [490, s. 12–13].

Щоб урятувати м. Львів дипломатичним шляхом, комісія запропонувала за запитом Найвищої ради зобов'язати уряд ЗУНР через посередництво Варшавської місії Ж. Нуланса прийняти перемир'я. А якщо така спроба матиме шанс на успіх, умови перемир'я повинні враховувати наявну ситуацію в регіоні, а точніше ситуацію з володінням нафтового родовища [75, с. 108–109]. Як бачимо, після приїзду до м. Парижа антантівська місія Ж. Бартелемі склала цілковито антиукраїнські звіти та виконала роль відвертого прибічника Польщі, виявивши обносторонність та упередження щодо вирішення галицької проблеми.

17 березня 1919 р. президент США В. Вільсон відповів на ноту В. Панейка від 13 березня, у якій ішлося про відносини між ЗОУНР та Польщею та про діяльність місії Ж. Бартелемі. В. Вільсон запевнив українську сторону, що він повною мірою володіє достовірною інформацією у цій справі, а щодо польсько-українського перемир'я, то буде вислана інша коаліційна місія. Він сподівався, що ЗОУНР довіриться Антанті та матиме добру волю до укладання справедливого миру поміж обома націями [75, с. 110]. Варто зазначити, що у своєму меморандумі від 10 березня 1919 р. американська місія професора А. Куліджа наголосила, що не достатньо вивчила питання в Східній Галичині. Сам же професор підтримував кордон між Польщею та Україною, який мав пролягати по лінії р. Буг та м. Стрий, або схилився до тимчасового розмежування, запропонованого місією Ж. Бартелемі, проте відхиленого українцями [75, с. 103–104].

Думки щодо діяльності місії Ж. Бартелемі та поведінки політиків ЗОУНР в колі українських та польських учених кардинально відрізняються. Для прикладу, як вважав відомий український історик у діаспорі Іван Лисяк-Рудницький, пропозиція Ж. Бартелемі була реальною можливістю для розв'язання польсько-української війни. З її прийняттям ліквідувався Західний фронт УНР й основний тягар боротьби переносився на Схід, де

війська Директорії з останніх сил намагалися стримати натиск більшовицьких військ. Прихід добре організованої УГА на допомогу Наддніпрянщині спричинив би військову перевагу українців на східному фронті. А збереження території ЗОУНР, хоч і значно урізаної лінією Бартелемі, для УНР створило би добре організований цивільний тил для воєнних операцій на Сході держави. І. Лисяк-Рудницький називав акт неприйняття умов місії Ж. Бартелемі самогубним вчинком [357, с. 103]. З цього приводу сучасний львівський історик Вадим Ададуrow стверджує, що розрив перемир'я завдав шкоди керівництву ЗОУНР, яке обрало стратегію фаталіста: або все, або нічого [245, с. 30].

А от військовий та політичний діяч УНР М. Капустянський вважав, що в цій ситуації було тільки дві політично-воєнні можливості: «Або з большевиками проти Антанти, або з Антантою проти большевиків... Іншого виходу немає». Він наголошував, що потрібно було вибрати «спілку з Антантою», так як Ж. Бартелемі після перемир'я з Польщею планував використати армію УГА на протибільшовицькому фронті [438, с. 66–67]. Відхилення пропозицій Антанти В. Кучабський вважав помилкою, оскільки така позиція української сторони викликала негативне ставлення маршала Ф. Фоша до ЗОУНР і пришвидшила прибуття армії Ю. Галлера до Польщі [325, с. 97]. Самогубним вважають вчинок політикуму ЗОУНР сучасні польські історики М. Козловський, М. Вжозек та М. Клімецький. Таким чином, диктат генерала Ж. Бартелемі, зокрема запропоновані ним умови перемир'я, потрібно аналізувати з погляду соборної української стратегії, а не тільки через призму польсько-українського військового конфлікту, який у системі визвольної боротьби українського народу творив лише побічний її відтінок [438, с. 175–176].

Натомість український історик Ярослав Дашкевич критично поставився до висновків І. Лисяка-Рудницького, вважаючи, що для успіху будь-якого польсько-українського компромісу повинна була бути рівноправність між двома сторонами конфлікту [269, с. 233]. Певною мірою погоджуючись зі слушністю цього аргументу, все-таки зазначимо, що І. Лисяк-Рудницький, мабуть, мав на увазі не стільки східногалицький, скільки загальноукраїнський

контекст, у якому, на його думку, доля УНР вирішувалася не в польсько-українському, а в більшовицько-українському протистоянні. Вчасний перехід УГА на допомогу С. Петлюрі створив би значну перевагу сил УНР над більшовиками та військами А. Денікіна. Умови Ж. Бартелемі в цьому контексті давали принаймні надію на одне та інше, але політики та військовики ЗОУНР своєю непоступливістю звели нанівець можливість хитрого дипломатичного підходу в цій ситуації для загального майбутнього успіху боротьби за українську незалежність. На противагу цій думці, відомий львівський історик Микола Литвин вважає, що за тодішньої військово-політичної ситуації у Східній Галичині уряд ЗОУНР і командування УГА обрали єдино можливу на той час ухвалу [364, с. 270]. Сучасний український історик Орест Красівський констатує той факт, що «ні Польща, ні тим більше Антанта не визнавали існування ЗУНР, вони відмовлялися сісти з галицьким урядом за стіл переговорів, а спілкувалися лише в ультимативній формі» [325, с. 97].

У контексті діяльності союзницької місії, потрібно визнати, що місія Ж. Бартелемі та Антанта розставили психологічні перешкоди для втілення своїх планів у життя. У типово французькому намаганні творити «сильну Польщу», залишаючи за нею не тільки м. Львів, але й Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн, генерал Ж. Бартелемі сформулював свої вимоги так, що українська сторона не могла прийняти їх психологічно. Можна погодитися з думкою деяких істориків, що якби демаркаційна лінія була запропонована по лінії тогочасного фронту, то українська сторона її неодмінно прийняла б. А вже в березні 1919 р. об'єднаним українським військом з допомогою Антанти перемогла б головного ворога незалежної УНР – більшовицьку Росію. Втім, якщо розглянути диктат Ж. Бартелемі з історичної ретроспективи, стає очевидним, що ЗОУНР не мала інших варіантів, як прийняти умови, запропоновані місією Антанти. Це, мабуть, був чи не останній шанс для бажаного порозуміння з Антантою [438, с. 344–345].

Отже, спроби ЗУНР знайти порозуміння з Антантою виявилися марними, оскільки східногалицька справа розглядалася Антантою виключно в контексті її глобальних інтересів. Провал визначальних Ходорівських переговорів щодо

перемир'я під егідою ПМК був ключовим моментом у ході польсько-української війни, «бо він визначив радикальний зсув у політиці керівництва Антанти на користь Польщі. Насамперед це прискорило вислання армії Ю. Галлера до Польщі, присутність якої спричинилася до вирішення долі війни у інтересах Польщі» [364, с. 270].

Таким чином, можна зробити висновок, що антантівська місія Ж. Бартелемі не турбувалася тим, як припинити воєнні дії, а, радше, як організувати більші військові сили поляків і таким способом «умиротворити» українців. Поляки використали тимчасовий перепочинок та зуміли перевезти до м. Львова велику кількість потягів з воєнним матеріалом, у зв'язку з чим втручання Антанти, особливо Франції, посприяло ґрунтовній зміні ситуації на користь Польщі. Обидві місії під керівництвом Ж. Бартелемі, попри здійснений величезний обсяг роботи, не виконали свого основного завдання, а саме тимчасового припинення польсько-української війни. Однак ці делегації опосередковано вплинули на долю ЗОУНР, оскільки в майбутньому у своїх звітах та промовах їхні члени активно поширювали непривабливий образ українців як потенційних більшовиків, що згодом стало однією з передумов рішення Найвищої ради від 25 червня 1919 р., яке дозволило полякам окупувати територію цілої Східної Галичини по р. Збруч.

[5, 7, 8, 9, 18, 24, 34, 41, 52, 57, 75, 76, 79, 108, 124, 125, 132, 135, 156, 157, 158, 160, 163, 168, 162, 171, 172, 173, 174, 175, 179, 180, 181, 186, 189, 195, 198, 199, 202, 203, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 219, 223, 224, 227, 229, 230, 231, 233, 234, 235, 236, 237, 240, 241, 242, 245, 260, 269, 274, 283, 288, 290, 303, 313, 325, 328, 335, 357, 359, 364, 366, 374, 381, 384, 389, 415, 420, 421, 438, 443, 444, 465, 467, 470, 472, 475, 482, 483, 486, 490, 506, 515, 519].

РОЗДІЛ 4.

МІЖСОЮЗНА КОМІСІЯ Л. БОТИ ТА МІСІЯ УНР ГЕНЕРАЛА С. ДЕЛЬВІГА ЩОДО ПЕРЕМИР'Я МІЖ ПОЛЬЩЕЮ ТА ЗОУНР

4.1. Спроби Антанти припинити польсько-українське протистояння дипломатичним шляхом (березень – квітень 1919 р.)

Найвища рада Антанти будь-що хотіла припинити польсько-українську війну і мирним шляхом ліквідувати один з східноєвропейських конфліктів. Провідні очільники ПМК вперто намагалися примирити ворогуючі сторони та сконцентрувати їхню військову міць проти більшовицької Росії. Проте Польща погоджувалась на перемир'я тільки за умови визнання її територіальних вимог щодо Східної Галичини, а українці неухильно вимагали кордону по р. Сян.

У повідомленні газети «Gazeta Lwowska» від 22 березня 1919 р. читаємо: «уряд ЗОУНР надіслав протест до влади коаліції проти демаркаційної лінії встановленої Ж. Бартелемі, в зв'язку з чим українці змушені продовжувати війну з поляками. В свою чергу українці хочуть жити в гармонії з урядами Антанти і виконають усі умови Антанти» [243, s. 1].

17 березня 1919 р. в м. Парижі відбулося бурхливе засідання Навищої ради Антанти, у якому взяли участь ключові політики держав-переможниць: В. Вільсон, Д. Ллойд-Джордж, Ж. Клемансо, В. Е. Орландо, Р. Лансінг, Санокі, А. Бальфур, С. Пішон, С. Соніно, маршал Ф. Фош, генерали М. Вейган, Г. Вілсон, Т. Г. Блісс, Ле Ронд, К. де Віарт, Ж. Бартелемі та голова «польської комісії» Ж. Камбон. З розширеною доповіддю про становище в Польщі виступив маршал Ф. Фош, який, звичайно, був цілковито на боці Польщі. Спираючись на отриману інформацію від Ж. Нуланса і Ж. Бартелемі, Ф. Фош залякував учасників тим, що «існування польської нації взагалі опинилося під загрозою». Для порятунку Польщі він запропонував окупувати Східну Галичину об'єднаними військами Польщі, зокрема армією Ю. Галлера, та Румунії, що водночас мало забезпечити міцний бар'єр проти більшовизму [421, с. 287].

Своєю чергою С. Пішон висловив думку, що якби залишити за українцями Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн, вони неодмінно прийняли би проєкт перемир'я запропонований місією Ж. Бартелемі. З цим твердженням погоджувалися Ж. Бартелемі, К. де Віарт та інші учасники наради, але маршал Ф. Фош наклав своє «вето» [384, с. 224]. Йому апелював Д. Ллойд-Джордж; з одного боку він сумнівався в силі цих армій, а з іншого наступ проти українських військ суперечив основному завданню – війні проти більшовиків, тому що саме проти них вів боротьбу С. Петлюра [75, с. 122–123]. Тому Д. Ллойд-Джордж запропонував спробувати ще раз урегулювати конфлікт у Східній Галичині мирними засобами, шляхом переговорів. З подібними заявами виступили також С. Пішон та голова «польської комісії» Ж. Камбон, але пропонували все-таки перекинути армію Ю. Галлера до Польщі. Ж. Клемансо прямо поставив питання, як і коли перекидати цю армію до Польщі.

У ході наради пропозиція Ф. Фоша була відкинута, а президент США В. Вільсон цілковито підтримав Д. Ллойд-Джорджа. Така позиція американського президента була спричинена тим, що їхня делегація на той час мала власну думку щодо українського питання. Адже вона опиралась на рекомендації своїх розвідувальних секцій у Східній Європі: 1) треба підтримати українську самостійну державу, тому що український народ – досить розвинений і заслуговує на підтримку; 2) рекомендується, щоб Східна Галичина була в складі УНР, якщо остання виявить себе сильною. Ця провінція може бути віддана Польщі лише тоді, коли УНР перебуватиме в теперішньому стані хаосу, але тільки як автономна область, якій Ліга Націй гарантуватиме право на самовизначення; 3) також рекомендується, щоб Кримський півострів належав до України як до свого природного материка [384, с. 226]. Згідно з зазначеними рекомендаціями, канцелярія В. Вільсона повідомила 17 березня 1919 р. український уряд, що їхня справа буде вирішена справедливо, що було виявом доброї волі зі сторони президента США.

Для глибшого вивчення проблеми «польська комісія» на чолі з Ж. Камбоном 18 березня 1919 р. зустрілася з членами місії Ж. Нуланса і

Ж. Бартелемі. Р. Лорд оприлюднив свій план дій – запросити до Найвищої ради представників делегацій ЗОУНР і Польщі, запропонувати їм негайно погодитись на припинення воєнних дій, підписання перемир'я на засадах збереження status quo за умови, що м. Львів і залізниця Львів – Перемишль залишиться в руках поляків. У разі згоди на перемир'я обидві делегації будуть запрошені на ПМК для погодження остаточного тексту договору. План Р. Лорда був доведений до відома керівництва Найвищої ради. Наприкінці засідання В. Вільсон запропонував членам ради підтримати пропозицію Р. Лорда й надіслати обом воюючим у Східній Галичині сторонам пропозицію про припинення воєнних дій. Барон Саніно, передчуваючи можливий опір українського населення і можливе посилення УГА наступу на м. Львів, виступив проти оголошення рішення Найвищої ради щодо кордонів Польщі без виявлення думки українців і запропонував пообіцяти заслухати українців, якщо вони припинять вогонь. Тож Ж. Клемансо був змушений приєднатися до пропозицій В. Вільсона, Лансінга та Р. Лорда [75, с. 127–132]. Підсумовуючи засідання, Ж. Клемансо сказав, що пропозиція, висловлена комісією з польських питань щодо порятунку м. Львова дипломатичним шляхом та змусити українців через посередництво представника місії Ж. Нуланса прийняти перемир'я має бути прийнята, що й було затверджено Найвищою радою [75, с. 121].

Намагаючись реалізувати свої мирні ініціативи, Найвища рада ПМК телеграмою від 19 березня 1919 р. закликала обидві сторони припинити воєнні дії і заключити перемир'я, водночас пояснити свою позицію відносно мирних ініціатив представників Антанти [221, с. 1]. Очевидно Найвища рада Антанти визнала слушність становища уряду ЗОУНР, тому вирішила звернутися до обох воюючих сторін із закликом, щоб вони негайно заключили умову припинення бойових дій на фронті, після чого мали розпочатися за посередництва Найвищої ради нові переговори в справі підписання перемир'я.

Отримавши цю телеграму, уряд ЗОУНР дав згоду на припинення вогню і ведення переговорів, хоча деякі військові виступали проти, заявляючи, що це черговий маневр Антанти для порятунку загрозованої

ситуації польських військ у Східній Галичині. А командувач УГА М. Омелянович-Павленко відреагував на цю пропозицію Антанти за допомогою бездротового телеграфу, в його заяві йшлося про те, що він щиро приймає цю пропозицію Найвищої ради від 20 березня 1919 р. та призначить призупинення військових дій, якщо коаліційний комітет схвалить демаркаційну лінію, яка відповідатиме нинішній фронтовій лінії, тобто частині Галичини розташованої на схід від р. Сян за винятком м. Львова, а залізниця Перемишль – Львів повинна залишитися в руках українців [244, s. 1]. Покладаючи великі надії на рішення Найвищої ради Антанти, ДС ЗОУНР також відповів телеграмою, датованою 22 березня 1919 р. за підписом С. Голубовича, у якій, зокрема, йшлося, що «правительство ЗОУНР приймає придложенне Найвищої Ради в справі спинення ворожих кроків під Львовом, розуміючи, що се спиненне обнимає весь польсько-український фронт...» [366, с. 86]. Через деякий час, очевидець тих подій М. Лозинський зробив висновок, що дана телеграма Найвищої ради виявилася безвартісним «листом паперу», який сама ж Найвища рада власноруч порвала [366, с. 89]. Варто наголосити, що Найвища рада Антанти втручалася в польсько-український конфлікт тільки тоді, коли військова перевага була на стороні УГА, що підтверджує слова українського дипломата М. Лозинського про прихильне ставлення Антанти щодо поляків.

У той час за повідомленням УПБ від 20 березня 1919 р., керівництво УНР проводило переговори з одеською місією Антанти в Бірзулі. До складу делегації УНР входили: С. Петлюра, міністр МЗС УНР С. Остапенко та товариш ДСЗС ЗОУНР М. Лозинський. Українська сторона в переговорах з французами непохитно відстоювала такі позиції: визнання Антантою суверенності УНР; невтручання Антанти у внутрішні справи республіки та виключення її військової інтервенції; надання воєнно-технічної допомоги для українцям в подальшій боротьбі проти більшовиків, усунення окремого уряду Андро, який французьке командування поставило в м. Одесі та заборона полякам організувати на українській території під охороною Антанти власні легіони [178, с. 3]. Незважаючи на зацікавленість французьких делегатів у тому, щоб українські війська брали участь в антибільшовицькій боротьбі, вони прямо

вимагали відставки С. Петлюри та його прибічників. Таких умов українська сторона виконати не хотіла. А Франція та інші країни Антанти не перешкодили погіршенню становища в Україні – не спробували серйозно підтримати недосвідчений уряд під час польсько-українського та більшовицько-українського конфліктів, важливість і наслідки яких вони недооцінили. Згодом українсько-французькі контакти втратили сенс: розпропаговані більшовиками війська інтервентів відмовлялися воювати. Протягом березня Червона армія зайняла м. Херсон і м. Миколаїв, а на початку квітня – м. Одесу [401, с. 175]. Відповідно польсько-українське військове протиборство в Східній Галичині внаслідок таких дій Антанти та Франції зокрема тільки посилювалося, не приводячи ворогуючі сторони до порозуміння.

У ці дні продовжували прибувати до м. Станиславова нові місії Антанти, зокрема в неділю, 16 березня 1919 р., прибула італійська військова місія в складі офіцерів Джуліо Фоа та Феруччіо Люпі в супроводі представника УНР у м. Відні В. Липинського та Л. Цегельського. На вокзалі під мелодію національного гімну у виконанні почесної сотні їх зустріли товариш ДСВС Петро Бубела та Степан Витвицький. Ввечері відбулась офіційна зустріч з італійською місією. Зокрема, П. Бубела звернувся до поважних гостей з промовою, в якій привітав її від імені УГА та зазначив, що УГА вже чотири місяці веде боротьбу зі своїм одвічним ворогом – поляками, а два місяці з ворогом усього цивілізованого світу – більшовиками. Він висловив сподівання, що італійська держава підтримає слушні домагання українського народу в протистоянні з противниками її незалежності. Натомість, майор Д. Фоа у своїй відповіді, яку він виголосив французькою мовою, зазначив, що завданням місії є інформація про стан політичної та військової ситуації в УНР та налагодження дружніх відносин поміж італійським і українським народами.

17 березня в першій половині дня італійська місія провела аудієнцію з головою ДС ЗОУНР С. Голубовичем, у ході якої італійські представники підкреслили, що їхнім завданням є налагодження рівноправних відносин з УНР, з якою в Італії немає жодних суперечностей, а, навпаки, є всі можливості до дружнього порозуміння. Після зустрічі з С. Голубовичем члени італійської місії

підтвердили, що їхнім завданням після приїзду до Італії буде правдиво та неупереджено проінформувати свій уряд про політичну ситуацію в УНР, заперечивши неправдиві дані про безладдя на її території [159, с. 3].

Водночас тривала напружена дипломатична робота керівництва ЗОУНР обмежувалася лише Польщею. Так, 9 березня 1919 р. РДС ЗОУНР на своєму засіданні вирішила відрядити дипломатичну делегацію до м. Чернівців на переговори з румунською стороною з метою прояснити ситуацію щодо великої концентрації румунських військ біля румуно-українського кордону. Вже 10 березня 1919 р. делегація під керівництвом С. Витвицького відбула зі м. Станиславова в сторону Чернівців [28, арк. 2].

Після тривалих перемовин керівника ДСЗС ЗОУНР С. Витвицького та румунського генерала Якоба Задіка в Чернівцях генерал ствердно заявив про те, що румунська залога не має ніяких намірів офензиви проти українців. Обопільно було досягнуто домовленості про продовження подальших переговорів у справі тимчасових відносин між українською та румунською державами в м. Бухаресті [154, с. 1–2].

Намагаючись домовитися хоча б із одним сусідом-загарбником, РДС ЗОУНР за згодою з урядом Наддніпрянської України на засіданні від 23 березня 1919 р. вирішила відіслати до м. Бухареста військово-дипломатичну місію під загальним керівництвом Степана Витвицького в такому складі: Осип Безпалко, Теодот Галіп і Теодор Рожанковський. Дана місія ЗОУНР мала виїхати зі м. Станиславова 25 березня 1919 р. [154, с. 2]. Однак із невідомих причин пізніше склад місії був змінений: з попереднього залишився тільки С. Витвицький; новопризначеними делегатами були: Г. Тимощук, В. Залозецький, С. Цурканович та – як секретар – О. Кульчицький [187, с. 3].

Така ініціатива керівництва ЗОУНР була зумовлена повідомленням окружної команди м. Коломиї після їхньої зустрічі з американським дипломатичним представником Чарльзом Блументалем. У розмові з місцевою владою він заявив, що побував у м. Бухаресті та м. Чернівцях, а після відвідин м. Коломиї планує виїхати до м. Будапешта, м. Відня та м. Варшави, щоби промоніторити військову та політичну ситуацію на місцях. У ході розмови

Ч. Блументаль звернув увагу українців на те, що румуни описують галичан з не найкращої сторони. Та, перетнувши кордон, він наочно переконався у зворотньому, побачив доброзичливість і цивілізованість українського народу. Переконував, що галичанам можна безперечно сподіватися на вирішення справи етнографічних кордонів Східної Галичини, згідно з задекларованими «14 пунктами» В. Вільсона. Насамкінець Ч. Блументаль підсумував, що Україну чекає світле майбутнє, тому їм не слід зневірюватись [159, с. 2].

На засіданні РДС ЗОУНР 5 квітня 1919 р. С. Витвицький склав звіт за підсумками свого перебування в м. Бухаресті. Він повідомив, що прем'єр Румунії Ферікілі зацікавлений у спільній військовій акції з українцями проти більшовиків, але відносини між ЗОУНР та Румунією можуть бути лише «півурядові», тому що Україна ще не визнана Антантою. Ферікілі з цього приводу запропонував С. Витвицькому порозумітися з представником Антанти в цьому регіоні французьким генералом Анрі Бертольо. На конференції зі С. Витвицьким генерал заявив, що бар'єром перед поступом більшовиків на Європу є кооперація українців, поляків та румунів, водночас заявивши, що в будь-якому разі справу спірних територій вирішуватиме Найвища рада. Опісля С. Витвицький повторно зустрівся з Ферікілі, який заявив, що Буковина є історично румунською територією і тому він не вважає її спірною. Своєю чергою український делегат наголосив, що населення Буковини має право на самовизначення. Також у м. Бухаресті С. Витвицький познайомився та провів зустріч із кореспондентом паризького журналу Дібоше, який надав інформацію, що між Польщею та Румунією укладено таємний договір щодо поділу українських земель поміж ними [75, с. 97–98]. На цьому ж засіданні РДС було вирішено відрядити до Парижа делегацію ЗОУНР в складі М. Лозинського та Д. Вітовського, а С. Голубович повідомив про недавнє перебування в м. Станиславові французького майора, який від'їхав до с. Биткова Надвірнянського повіту зі спеціальною місією, так як Франція начебто хотіла інвестувати тут свої капітали [75, с. 98–99].

М. Лозинський повернувшись з Наддніпрянщини обійняв посаду керівника ДСЗС ЗОУНР на час відсутності С. Витвицького [154, с. 4]. На засіданні

УНРади від 25 березня у своєму виступі зазначив, що на молоду українську державу напали одразу з усіх боків вороги: поляки, румуни, більшовики та мадяри (угорці). Особливо небезпечні для ЗОУНР поляки, які визнані Антантою, не тільки як самостійна держава, але також як її союзник. Воюючи проти поляків, українська сторона в польській пропаганді є безпосереднім ворогом Антанти. З його слів, незважаючи на польські перепони, на той час українська справа набирала все більшої ваги в політиці країн Західної Європи та США. Перейшовши до висновків, М. Лозинський наголосив на потребі найтіснішого контакту УНР з Антантою у світлі слабкості української держави та потреби загального миру, який обіцяє принести українцям у стислі терміни Мирна конференція в м. Парижі. Він переконував членів УНРади, що в українській справі є великий поступ, що на УНР починають зважати на міжнародній арені. А для цілковитого успіху України в міжнародній політиці потрібно виявити більше внутрішньої сили [178, с. 1–2].

Після М. Лозинського слово взяв Т. Галіп, який звернув увагу присутніх на те, що найбільшими ворогами суверенної України на даний час, усе ж, є більшовики. А що попередні переговори з місією Антанти на чолі з Ж. Бартелемі виявилися безрезультатними, то в цьому вина не тільки самої Антанти, але й українців. Підсумовуючи свій виступ, Т. Галіп заявив, що «Антанта щораз більш тверезо і розумно оцінює українську справу». Своєю чергою на цьому ж засіданні А. Тимощук вказав на те, що «ані Антанта, ані більшовики не можуть і не вирішуть української справи на нашу користь, коли ми самі не проведемо у себе сильної внутрішньої організації». У своїх доповідях Л. Бачинський та отець С. Юрик наголошували на тому, що коли буде побудована сильна українська держава, тоді й інші будуть її сприймати як суб'єкт міжнародних відносин. А у внутрішній політиці поки що потрібно уникати експериментів [178, с. 3].

На засіданні 26 березня 1919 р. точилися запеклі дискусії щодо подальшої зовнішньої політики ЗОУНР, зокрема Т. Старух заявив, що «коли Антанта тепер до нас звертає, так се зі страху перед большевизмом». А. Крушельницький наголосив на тому, що «нам треба поставити собі питання

з ким йти: з деспотією Сходу, чи з культурною силою Заходу», а також запропонував, як альтернативу, ввійти в тісні зносини з чехами та південними слов'янськими державами. П. Шекерик закликав «за безпощадну боротьбу з Московщиною... з ляхами можна миритися, одначе під умовою, що вступається за Сян». О. Безпалко висловив думку, що «з мирових переговорів вийде побідником той, хто буде мати сильніші нерви». А ЗОУНР потрібно використати незгоди між країнами Антанти, особливо звернувши увагу на геополітичні розбіжності у відносинах між Францією та США [178, с. 3]. Взявши слово після бурхливих дискусій колег, М. Лозинський спростував деякі застереження, висловлені в ході дебатів А. Тимощуком, О. Безпалком і отцем С. Юриком, та переконував членів УНРади в потребі якнайшвидшого налагодження рівноправних відносин з Антантою, як головному та єдиному на даному етапі зовнішньополітичному курсі як УНР, так і ЗОУНР.

24 березня 1919 р. розпочалася друга фаза ПМК. Франція в особах Ж. Клемансо й Р. Пуанкаре хотіла використати поразку Німеччини та розпад Австро-Угорщини для створення такої ситуації, коли воєнна могутність Німеччини була би паралізована союзом Франції з малими державами Центральної та Східної Європи, насамперед з Польщею [425, с. 285]. Зокрема на одному з засідань ПМК Ж. Кемансо наголошував на тому, що Польща для економічної міцності повинна отримати доступ до Балтійського моря у районі м. Гданська. Своєю чергою Д. Ллойд-Джордж, апелюючи з цього приводу, вважав, що для польської господарської самостійності вистачить р. Вісли та передачі їй залізниць із м. Гданська до м. Варшави та м. Торуня [178, с. 3–4]. Варто зауважити, що паризька газета «Temps» 21 березня 1919 р. повідомила про те, що Ж. Клемансо прийняв представників Естляндії, Латвії, Литви та України й запевнив у підтримці незалежності їхніх держав і щодо запрошення дипломатичних делегацій згаданих країн на засідання ПМК після вирішення німецького питання. Цього ж дня новий міністр закордонних справ Великої Британії лорд Джордж Керзон, заявив у парламенті, що англійська міжнародна політика схиляється до того, що «Польща має бути однорідною республікою, без будь-якого опанування нею іншої меншості» [154, с. 4].

Згідно з заявою Найвищої ради від 19 березня 1919 р., НК УГА звернулася до польської сторони з пропозицією переговорів у справі тимчасового припинення військових дій. Та поляки не поспішали виконувати вимогу Найвищої ради Антанти й тільки після втручання в цей процес американського генерала Френсіса Кернана погодилися на перемовини з українською стороною [366, с. 86]. Невдовзі в м. Самборі відбулась нарада між головою американської місії генералом Ф. Кернаном і головнокомандувачем УГА М. Омеляновичем-Павленком у справі вимоги Антантою припинення воєнних дій між Польщею та ЗОУНР. Внаслідок цієї зустрічі польська та українська ворогуючі сторони повинні були розпочати переговори, які були заплановані на 27 березня 1919 р. в м. Хирові [178, с. 1]. Така ж позиція була узгоджена 25 березня Ф. Кернаном з польським генералом В. Івашкевичем, адже саме з цією метою, зі слів американського генерала, він прибув до Східної Галичини з м. Варшави разом з капітаном Евеллем [221, с. 1].

Як і було заплановано, 27 березня 1919 р. в окупованому поляками м. Хирові пройшли перемовини між делегаціями ЗОУНР (генерал В. Генбачев, підполковник В. Фідлер, майор К. Долежал, лейтенант С. Малецький, М. Лозинський та отець Ф.-К. Бонн як перекладач) і Польщі (граф А. Скарбек як політичний представник, полковник Мечислав Кулінський, майор Ян Мар'янський, капітан Ян Розвадовський, лейтенант К. Короткевич). На засіданні також були присутні члени комісії Ж. Камбона американці генерал Ф. Кернан і капітан Евеллі. Полковник М. Кулінський від імені поляків заявив, що вони готові підписати перемир'я лише за однієї умови: якщо українці підтвердять протягом трьох днів з моменту його підписання готовність прийняти як базовий мінімум для продовження переговорів щодо перемир'я, умови, запропоновані 28 лютого 1919 р. місією Ж. Бертелемі. А. Скарбек погрожував, якщо українці не дадуть згоду перемир'я, то за місяць у розпорядженні поляків буде армія Ю. Галлера, в результаті чого УГА буде викинута з Галичини. Також польська сторона зажадала переходу під польський контроль залізничної лінії м. Стрий – с. Лавочне. У відповідь М. Лозинський заявив, що українці готові негайно припинити вогонь, але

переговори повинні відбутися в рамках Мирної конференції у м. Парижі, відповідно до депеші президента В. Вільсона від 19 березня 1919 р. На це, полковник М. Кулінський відповів, що дискусію неможливо проводити на такій основі, тому що їхня делегація не має достатніх повноважень; відповідно їм потрібно проконсультуватися зі своїм урядом й м. Варшаві і тільки після цього буде повідомлено українцям рішення польської сторони. Тож підписання перемир'я було неможливим, оскільки польські делегати відмовилися брати на себе відповідальність визнати принципи депеші від 19 березня 1919 р. [21, арк. 6].

М. Лозинський зазначав, що галицьке командування вважало, що у м. Хирові поляки пристануть на пропозицію заключити тимчасове перемир'я, залишаючись на тих позиціях, які обидві сторони втримували. Однак поляки на це не пристали. Очевидно, через те, що перебувало у кращому моральному стані під впливом бойових успіхів у березні 1919 р. (26 березня поляки ще взяли містечко Янів) та почало збільшувати свою чисельність у Східній Галичині [520, с. 160].

В цьому контексті, варто звернути увагу на прикінцевий текст телеграми, яку 28 березня 1919 р. М. Омелянович-Павленко надіслав президенту США В. Вільсону, де командуючий УГА наголошував, «маю за честь довести до Вашого відома про цю поведінку поляків, константуючи, що вся вина продовження війни падає виключно на поляків» [381, с. 130].

Як бачимо, поляки поставились до переговорів формально. Вони мали на меті не більше, як виграти час, оскільки їхня ситуація значно поліпшилася на фронті й на міжнародній арені. Тим паче наближався час прибуття до Східної Галичини армії Ю. Галлера, дві з шести дивізій якої було заплановано кинути на Галицький фронт.

Генерал Ф. Кернан даремно намагався схилити обидві сторони до хоча б якогось компромісу. Хоча й поляки в ході переговорів пом'якшили свою позицію, але від демаркаційної лінії не відступали. Впевнено обороняла свою позицію і українська делегація. Отож, незважаючи на намагання Ф. Кернана помирити ворогуючі сторони, переговори закінчилися безрезультатно. Про

невтішний результат перемовин генерал Ф. Кернан доповів особисто президентові США В. Вільсону. Варто зауважити, що його звіт був неупереджений. Американський генерал заявляв, що українська делегація підтримувала мирні ініціативи ПМК, а поляки за відвертої підтримки Франції їх ігнорували. Спираючись на результати своєї участі в польсько-українських переговорах, Ф. Кернан пропонував більш жорстко вплинути на офіційну Варшаву. Багато в чому така його позиція спричинила за ініціативи В. Вільсона до утворення в майбутньому спеціальної комісії у справі припинення польсько-українського збройного конфлікту під головуванням генерала Луїса Боти [364, с. 272].

Уряди ЗОУНР та УНР сподівалися на добросовісність Антанти, про що свідчила їхня широка нарада, яка відбулася 27 березня 1919 р. у м. Ходорові під головуванням Ф. Швеця, у якій також узяли участь: член Директорії УНР В. Андрієвський, президент УНРади Є. Петрушевич, командувач УГА М. Омелянович-Павленко, голова ДС ЗОУНР С. Голубович, полковники УГА В. Курманович і М. Капустянський та ін. На основі доповідей останніх було донесено, що мілітарна ситуація на фронті є міцною, настрої військ піднесений; обговорено план подальших військових операцій. Рада ухвалила вимогу до Антанти забезпечити поставки амуніції та технічних засобів для української армії. Також було стверджено, що міжнародне становище УНР значно поліпшилося внаслідок внутрішньої консолідації; вирішено оголосити загальноукраїнський з'їзд політичних діячів від усіх партій, які мають бажання об'єднатися заради державного будівництва УНР [187, с. 1]. Також на цьому засіданні вирішили направити делегацію до м. Парижа і усіма засобами домогтися миру за посередництва Антанти. 14 квітня 1919 р. цю ухвалу підтримало засідання РДС ЗОУНР [46, арк. 21].

Цього ж дня РДС затвердила склад місії ЗОУНР: голова М. Лозинський, члени – військовий аташе Д. Вітовський та секретар О. Кульчицький. Також за потреби було вирішено з ініціативи В. Курмановича делегувати до м. Парижа майора Ерле. Водночас були затверджені вказівки для делегації: домагатися лінії р. Сян, у гіршому разі погодитись на лінію теперішнього польсько-

українського фронту, однак із доступом до м. Львова та нейтральної зони до р. Сян [75, с. 100]. 17 квітня 1919 р. Д. Вітовський і М. Лозинський відбули до м. Парижа.

Тими самими днями на Мирну конференцію виїхав з м. Варшави Т. Розвадовський. Головне командування Війська Польського вручило йому опрацьовану інструкцію, в якій було викладено концепцію щодо польсько-української війни й поставлено відповідні завдання. Польський військовий провід вважав першочерговим завданням виявити ставлення Антанти до ситуації на Волинсько-галицькому фронті й викласти м. Парижу політику Польщі щодо українців. Відстоювати точку зору, що припинення бойових дій можливе тільки за умови повного роззброєння і демобілізації УГА та зайняття території Східної Галичини до р. Збруч й Волині до м. Рівного. Слід переконати Париж, що «петлюрівські і галицькі війська не вільні від більшовизму», що серед них існує значна частина українців-більшовиків, а також, що Польща мусить терміново завершити польсько-українську війну, бо в разі укладення перемир'я не зможе втримати на Галицькому фронті великі військові сили. Нарешті, належить Антанті усвідомити, що тільки спільний польсько-румунський фронт може стримати більшовизм від проникнення в Європу [364, с. 272–273]. Розбурхували ситуацію навколо подій в Україні й краківські газети, які повідомляли неправдиву інформацію, нібито внаслідок невдалих воєнних операцій з посади командуючого УГА звільнено М. Омеляновича-Павленка. В результаті цих подій, керівництво військом перейняв С. Петлюра, а шефом його Головного штабу став австрієць Карл Гофман [243, с. 3].

Нагадаємо, що ПМК діяла з 10 січня до 20 червня 1919 р. У її роботі взяли участь 27 держав, у тому числі й новоутворені Польща і Чехо-Словаччина. Домінуючий вплив на діяльність керівних органів конференції, безперечно, мали президенти Франції – Ж. Клемансо та США – В. Вільсон, прем'єр-міністри Великої Британії – Д. Ллойд-Джордж та Італії – В. Орландо, які склали Найвищу раду, або так звану «Раду чотирьох» [390, с. 169]. Однак до офіційних переговорів не були допущені ані УНР, ані ЗОУНР. Як справедливо зазначав М. Лозинський, «трагедія лежала в тім, що ні Антанта, ні більшовики не хотіли

допустити до державної самостійності України: тому не думали сповняти тих надій, які на них покладено» [366, с. 104].

Отже, у відповідь на повідомлення генерала Ф. Кернана про польські умови перемир'я, 2 квітня 1919 р. Найвища рада Антанти за пропозицією В. Вільсона ухвалила рішення створити в рамках ПМК спеціальну міжсоюзну комісію з питань розробки умов польсько-українського перемир'я [75, с. 166–167]. У наукових колах, зокрема польських дослідників, побутує інша дата утворення комісії Л. Боти для укладання тривалого перемир'я на Галицькому фронті, а саме 3 квітня 1919 р. [465, с. 189].

Саме цього дня Найвища рада повідомила польський уряд телеграфом про створення цієї комісії та рішуче заперечила, що польські умови тимчасового припинення бойових дій у Східній Галичині повинні розглядатися як попередній зразок умов майбутнього перемир'я. Одночасно генерал Ф. Кернан, який уже був на шляху до м. Парижа, отримав розпорядження терміново повернутися і домогтися припинення бойових дій. Генерал виконав свій обов'язок та відвідав знову польського верховного головнокомандувача, генерала В. Івашкевича в м. Перемишлі, однак був змушений приїхати до м. Парижа, не вирішивши справи, оскільки польський генерал заявив, що відступати від визначеної його урядом лінії Бартелемі поза межами його повноважень [335, с. 286]. З тією ж метою в м. Кракові 1–2 квітня 1919 р. перебувала частина союзної місії на чолі з Ж. Нулансом; після перемовин з поляками вона теж відбула до м. Парижа [244, с. 4]. Очевидно, що її керівнику союзної місії Ж. Нулансу не вдалося досягнути з поляками компромісу в питанні тимчасового припинення військових дій на польсько-українському фронті, чого терміново вимагала Найвища рада Антанти, щоб отримати можливість примирити ворогуючі сторони вже безпосередньо в м. Парижі.

Створення нової комісії стурбувало Варшаву, оскільки, за висловом польського історика М. Клімецького, вона «не займала виразного становища щодо сторін галицького конфлікту» [467, с. 221], тобто була нейтральною. 4 квітня 1919 р. І. Падеревський надіслав до Найвищої ради ноту, в якій наголошував, що «зважаючи на визнання Польщі суверенною державою та

прихильність до Антанти, дії русинів є ворожим актом не лише проти Польщі, але й проти держав коаліції». Він просив Антанту скерувати в бік м. Станиславова дві румунські дивізії проти УГА, щоб змусити її припинити бойові дії [515, с. 363].

3 квітня 1919 р. в інтерв'ю паризькому кореспондентові «Кур'єра Варшавського» Ж. Бартелемі на питання про ситуацію навколо м. Львова з тривогою відповів, що вона загрозна для поляків та вимагає невідкладної допомоги. Також Ж. Бартелемі наголосив, що не бачить потреби в подальшому проведенні будь-яких перемовин з українцями в справі хоча би припинення бойових дій, не кажучи вже про тривале перемир'я. Він зокрема, зазначив, що «українці є ворогами, до яких потрібно застосовувати лише силу. Вони стоять на низькому культурному рівні, та не здатні до будь якої політичної чи дипломатичної роботи». Також французький генерал наголосив на тому, що коли його місія поверталася зі м. Львова до м. Варшави, то, хоча повідомила про свій від'їзд М. Омеляновича-Павленка, зненацька була обстріляна відділами УГА. У результаті безвідповідальної атаки було вбито одного офіцера коаліційної місії та рядового солдата. «Вони є бандити!», – так схарактеризував українців Ж. Бартелемі у м. Парижі. Наприкінці розмови він зазначив, що м. Львів є безперечно польським містом [244, с. 4].

4 квітня 1919 р. українські делегати в м. Парижі направили ноту голові ПМК стосовно позиції керівництва Антанти щодо підтримки агресивної політики Польщі проти України. Зокрема вони звернули увагу очільників Антанти на виступ голови міжсоюзної місії у м. Варшаві Ж. Нуланса від 28 березня 1919 р., у якому він заявив у присутності Ю. Пілсудського й І. Падеревського про існування союзу між Антантою та Польщею та висловив обіцянку, що уряди союзників нададуть польській армії моральну та матеріальну підтримку. Своєю чергою Ю. Пілсудський зазначив, що на Польщу напали з трьох боків, а саме: більшовики, німці та українці. Згідно з вищесказаним, українська делегація хотіла отримати пояснення, чи можуть союзники, уклавши союз з Польщею і надавши їй військову підтримку, тим

самим схвалити завойовницьку війну, направлену польським урядом проти України [75, с. 168–169].

7 квітня 1919 р., на підставі інформації Ф. Фоша про згоду Німеччини на пропуск армії Ю. Галлера, Найвища рада ПМК прийняла рішення негайно перекинути її до Польщі [290, с. 419]. Лідери Антанти всіляко приховували від світової громадськості справжні цілі такої передислокації армії Ю. Галлера до Польщі. Тим часом документи ПМК свідчать про дійсні намагання організаторів окупації Східної Галичини. Д. Ллойд-Джордж визнавав, що «армія Галлера, яка була готова до військових дій та негайно відправлена в Галичину ніби для того, щоб вигнати звідти більшовиків, а насправді вона повинна була завоювати цю країну (ЗОУНР. – *Є. Л.*) і приєднати її до Польщі» [121, с. 271–272].

У той час у Східній Галичині знову розгорнули активну діяльність американський полковник Г. Сміт, підполковник Казярс, капітани Купер, Бас, Бахман, Реслер, англійський майор Кінг і капітан Моуль, французький агент Коттавож, італійський підполковник Гаджіні. Сюди безперервно прибували все нові й нові місії: 23 березня – італійська в м. Станиславові, 4 квітня – м. Дрогобич із одноденним візитом відвідала французька місія, в складі: офіцерів Дуельоса та Сімона. Завданням даної делегації було скласти звіт щодо нафтового питання в Східній Галичині для ПМК, після чого відбула ввечері до м. Станиславова [187, с. 4]. Тимчасову столицю ЗОУНР відвідали відповідно: 5 квітня – американська, 16 квітня – сербська дипломатичні місії. 21 квітня 1919 р. до м. Станиславова прибула французька місія з м. Бухареста, в складі Котвана – делегата МЗС Франції, та офіцерів Ле Курсона й Боксета. Цього ж дня їх прийняв голова ДС ЗОУНР С. Голубович в одногодній аудієнції [188, с. 7]. Так описувала згадані події опозиційна урядові станиславівська газета «Республіканець»: «Прийняли тут півдесятка місій, вітали їх, вклонялись їм, стоячи на задніх лапках, на їх честь влаштовували патріотичні концерти і т. п. – і все це, аби запевнити уповноважених держав капіталістично-буржуазної Антанти, що у нас тут спокій і благоденство. Що у нас немає того

революційного руху пролетаріату, якого, як чорт ладану, боїться буржуазна Антанта» [290, с. 421].

Один з близьких друзів Є. Петрушевича теж писав йому в травні 1919 р., застерігаючи: «Не можна числити на жодну поміч, та Антанта, до якої ми звертаємо благанно руки, це кепсько замаскований ворог, який рішився захищати нас при помочі поляків. Облудні держави Антанти, котрих керівники плели нам харамана (вигадувати що-небудь, дурити, обманювати когось. – *Є. Л.*) про свою безсторонність, попирають поляків проти нас усім чим можуть... Чи треба пригадувати безсоромний ультиматум Антанти, щоб дати доказ її злої волі по відношенню до нас...» [51, арк. 16].

Польський уряд, підтриманий Антантою, виступав проти перемир'я на фронті й будь-що форсував окупацію Східної Галичини, Західної Волині й інших західноукраїнських земель. 4 квітня 1919 р. польський сейм схвалив анексіоністську політику уряду й зажадав від нього більш активних дій у її проведенні. Сейм вимагав збереження цілості Галичини й приєднання її до складу Польщі. Таку агресивну політику польські урядовці намагалися прикривати заявами про захист інтересів польського населення від «іноземних нападів» [290, с. 422].

Тим часом у м. Парижі в різних комісіях і підкомісіях ПМК готувалися проекти розв'язання східногалицького питання. 26 квітня 1919 р. Ж. Камбон подав на розгляд Ради міністрів конференції пропозиції комісії в справі кордонів Польщі в Східній Галичині. Хоча у них не містилося остаточних і конкретних рекомендацій, комісія визнала, що «коли дотримуватися, головним чином, етнографічних принципів, кордон Польщі рішуче проходитиме на захід від Львова, незважаючи на значну польську меншість у Східній Галичині, якщо не включати до складу Польщі територію з русинською (українською. – *Є. Л.*) більшістю» [105, с. 131–132]. Передбачаючи гнівну реакцію, яку могла викликати така рекомендація, комісія далі вказувала, що можливі кілька варіантів у вирішенні цього питання: або створення незалежної держави, або автономного утворення під контролем Ліги Націй, або розділення Східної Галичини між Польщею та УНР. Але після такого вирішення комісія

рекомендувала Раді врахувати важливі, на її погляд, політичні переваги від встановлення спільного кордону між Польщею і Румунією, тобто фактично йшлося, усе ж, про включення Східної Галичини до складу Польщі з відповідними гарантіями на шляху до місцевої автономії [108, р. 132]. Ось так виглядав оголошений Антантою так званий етнографічний принцип визначення кордонів на практиці.

Такий характер рекомендацій цілковито влаштував міністрів – членів Ради, і держсекретар США Р. Лансінг негайно запропонував комісії Ж. Камбона зважити на всі фактори при вирішенні цього питання, особливо політичні, на які вказувала сама комісія: з одного боку – небезпека тяжіння місцевого населення до Росії, з другого – бажаність спільного кордону Польщі та Румунії. Рекомендація Р. Лансінга була схвалена Радою міністрів. Її підтримали Ж. Камбон, У. Гардінг, Н. Макіно [101, р. 625–626].

До приїзду галицької делегації інтереси ЗОУНР обстоювало представництво УНР. До його складу входили досвідчені громадсько-політичні діячі: Г. Сидоренко (голова делегації), Д. Ісаєвич, О. Шульгін, А. Марголін, С. Шелухін, галичани А. Петрушевич, С. Томашівський, М. Рудницький. 21 березня 1919 р. до м. Парижа прибув державний секретар закордонних справ ЗОУНР В. Панейко. [255, с. 106–107].

Першим урядовим виступом делегації УНР на Мирній конференції у справі Галичини була нота від 25 лютого 1919 р., в якій зазначалося, що Східна Галичина й Буковина є невід’ємною частиною УНР, було висловлено протест з приводу агресії Польщі та Румунії. Наступною політичною акцією стала нота В. Панейка президенту В. Вільсону у зв’язку з ультиматумом генерала Ж. Бартелемі. Спільно з посланцями УНР А. Марголіним і О. Шульгіним представники ЗОУНР 7 квітня 1919 р. направили протест голові ПМК з приводу зриву поляками мирних переговорів у м. Хирові [75, с. 170–171]. Після того, як полякам вдалося скерувати армію Ю. Галлера на Галицький фронт, В. Панейко в м. Парижі, за допомогою американського генерала Р. Блісса, відреагував 18 квітня 1919 р. нотою протесту на адресу Найвищої ради. Водночас він просив вислати до м. Парижа полковника М. Тарнавського або

полковника В. Курмановича для безпосередньої участі в переговорах із комісією генерала Л. Боти. Уряд негайно вислав військового міністра ЗУНР полковника Д. Вітовського і М. Лозинського [363, с. 207].

Слід наголосити, що наприкінці квітня 1919 р. НК УГА доручила кожному армійському корпусові надіслати парламентарів до польського командування. Уряд ЗОУНР вже навіть погоджувався на демаркаційну лінію р. Буг – м. Стрий, що більш-менш відповідало лінії Бартелемі. Військові делегати I і II корпусів УГА не змогли розпочати перемовини, а парламентарі III Корпуса підполковник Вільгельм Фідлер і сотник Михайло Колтунюк дісталися до штабу армії генерала Ю. Галлера в місті Любліні, де отримали відповідь, що генерал не приймає умов перемир'я і не бажає проводити перемовини з УГА. Натомість жадає її негайної капітуляції, складання зброї та видачі усього залізничного парку [389, с. 204]. Отож, мирна ініціатива українського політичного і військового керівництва через непримиренну позицію польської сторони в особі Ю. Галлера, не отримала позитивного результату.

Таким чином, відчайдушні спроби вищого керівництва ПМК примирити ворогуючі сторони за допомогою різноманітних миротворчих місій не мали бажаних результатів, польсько-українська війна продовжувалась з усіма її трагічними наслідками. Обидві сторони протиборства на дипломатичному рівні невпинно звинувачували одна одну в недотриманні тих чи інших домовленостей, пропонованих делегатами Антанти, що своєю чергою не давало можливості очільникам Антанти залагодити військовий конфлікт у Східній Галичині мирним шляхом. Відверте нехтування польським урядом миротворчих пропозицій великих держав призвело до того, що польсько-українські переговори в м. Хирові 27 березня 1919 р. за посередництвом американського генерала Ф. Кернана були безуспішними, що викликало негативну оцінку дій польського уряду. Тож, зважаючи на доповідь Ф. Кернана, Найвища рада Антанти вирішила надіслати телеграми урядам Польщі та ЗОУНР з пропозиціями відновити переговори та запропонувала надіслати до м. Парижу уповноважені ними делегації.

4.2. Діяльність комісії Л. Боти для встановлення перемир'я між Польщею і ЗОУНР та її наслідки

Після неуспіху місії під головуванням Ж. Бартелемі, пропозиції якої українці відкинули та завдяки активним дипломатичним акціям спільної делегації УНР та ЗОУНР у м. Парижі, Найвища рада Антанти сформувала 16 квітня 1919 р. Міжсоюзну комісію для укладання перемир'я між Польщею і ЗОУНР під головуванням члена британської делегації прем'єр-міністра Південно-Африканського Союзу генерала Люїса Боти [404, с. 18]. До неї увійшли представники: І. Бауман (якого з 12 травня замінив Р. Лорд) і полковник С. Д. Ембік – від США, підполковник Ф. Х. Кіш – від Великої Британії, генерали А. Ле Ронд і К. де Гранд – від Франції та П. Г. Брамбілль і М. Перголані – від Італії (з 7 травня 1919 р.). Склад секретаріату комісії був таким: Велика Британія – капітан Г. Бребнер та доктор Енгеленбург; Франція – капітан Ескоф'є, капітан де Ла Туш, як перекладач Мейер; Італія – капітан Оріго [75, с. 166–167].

Дана комісія отримала завдання вислухати ворогуючі сторони, поляків та українців, після чого мала запропонувати їм проєкт перемир'я. Засідання міжсоюзної комісії відбувалися в приміщенні французького МЗС [366, с. 120]. 26 квітня 1919 р. відбулось її перше засідання, на якому Л. Бота запропонував наступного разу запросити делегатів від обох сторін конфлікту, що в цей час перебували в м. Парижі [381, с. 131].

У квітні – травні 1919 р. можливість позитивного для українців вирішення конфлікту міжнародною спільнотою вже нікому не здавалася ефемерною. Діяльність уповноваженої ПМК комісії під головуванням Л. Боти стурбувала польських політиків, оскільки, за висловом сучасного польського історика М. Клімецького, вона «не займала виразного становища щодо сторін галицького конфлікту», тобто була нейтральною. 4 квітня І. Падеревський надіслав до Найвищої ради ноту, в якій наголошував, що, «зважаючи на визнання Польщі суверенною державою та прихильність до Антанти, дії

русинів є ворожим актом не лише проти Польщі, але й проти держав коаліції». Він просив Антанту скерувати дві румунські дивізії проти УГА у бік м. Станиславова, щоб змусити її припинити бойові дії [467, с. 219–220]. 27 квітня 1919 р. І. Падеревський писав: «Нам загрожує втрата Львова та всієї Східної Галичини... Ситуація зі Східною Галичиною не лише тимчасово небезпечна, а просто безвихідна» [325, с. 115].

Представник ЗОУНР у складі об'єднаної української делегації в Парижі В. Панейко засвідчив: «місяць травень був часом відносно найкращої політичної кон'юнктури Галичини, галицької армії і галицького державного елемента на ринку Паризької мирової конференції. Рада 4-ох вже стояла на позиції, що Західну Україну з її політично виробленим елементом треба вберегти від розгрому поляками і що її потрібно використати в праці над реорганізацією Східної Європи. Проявом такої оцінки Галичини було те, що нас прийняли Рада 4-ох і Ж. Клемансо, а також проект перемир'я, вироблений комісією генерала Боти» [395, с. 69].

Друге засідання міжсоюзної комісії Л. Боти відбулося 29 квітня 1919 р., польська делегація була викликана на 10.30 год., а українська на 11.30 год. У вступному слові І. Падеревський заявив, що Польща готова негайно укласти мир із застереженням, що буде збережена недоторканність її території. Своєю чергою Л. Бота зауважив, що Найвища рада надіслала 2 квітня 1919 р. телеграму до польського уряду у м. Варшаві в справі припинення бойових дій з українцями. І. Падеревський визнав, що польська сторона дійсно отримала телеграму 3 квітня, варшавський уряд відповів на неї 5 квітня, але через невідомі причини вона прийшла до м. Парижа 19 квітня 1919 р., а він особисто передав її президентові США В. Вільсону 23 квітня 1919 р.

Далі І. Падеревський перед членами комісії зачитав цю телеграму, весь зміст якої був відверто антиукраїнським, зокрема в ній йшлося про те, що українці «вірні служаки австрійців», «в Києві встановлена совєтська влада», що вони «заклучили угоду з більшовиками в Будапешті», щоб діяти разом з ними проти Польщі та Антанти. Насамкінець доповіді І. Падеревського було подано текст польського сейму про справу Галичини від 4 квітня 1919 р.: «не

пересуджуючи тепер питання границь Східньої Галичини сойм вимагає, щоб уряд і начальне командування використали всі сили і всю енергію для запобіження небезпеки, яка грозить цілості Галичини, якої східні окраїни є заселені польською більшістю і яка без перерви належала до Польщі від XIV віку. Сойм уважає своїм обовязком заявити, що Українці та Поляки повинні жити в мирі і добрій згоді в Галичині і що треба признати для українського населення певну автономію, не заторкуючи єдности польської держави» [253, с. 121–153].

Інший член польської делегації Р. Дмовський заявив, що Польща ставить собі дві мети: допомагати Антанті стабілізувати ситуацію в Європі та вберегти власне існування в межах етнічних кордонів. Опісля він зауважив, надаючи неправдиві факти, інформуючи присутніх, буцімто українці вступили в контакт з угорськими та російськими більшовиками, а Станиславів – столиця ЗОУНР вже в руках більшовиків. Також він повідомив членів комісії, що польські війська мають зайняти Східну Галичину аж до румунського кордону. На питання Л. Боти, чи візьме на себе відповідальність польський уряд, продовжуючи війну, якщо українці висловлять бажання передати вирішення польсько-українського конфлікту на розгляд ПМК, Р. Дмовський відповів, що Польща не буде продовжувати війну, якщо українці приймуть запропоновані їм умови. В іншому разі Польща змушена буде продовжувати війну [414, с. 18–19].

Отож польська сторона одразу поставила справу в широкій площині концепції Великої Польщі, яка нібито для успішної боротьби проти більшовиків потребувала цілу Східну Галичину. Сенс заяви польської делегації був дуже простий: що не може йтися про перемир'я доти, поки в межах УНР будуть Галичина, Волинь та Поділля.

Інтереси Східної Галичини на цьому засіданні представляли Г. Сидоренко й О. Шульгин, а також як перекладач А. Петрушевич, який щойно прибув з Канади. У зв'язку з відсутністю галицької урядової делегації комісія Л. Боти обмежилася розглядом заяви про готовність проводити в м. Парижі польсько-українські переговори про перемир'я. Передусім Л. Бота цікавився, чи українці

хочуть припинення воєнних дій з поляками, чи УГА виконує наказ уряду УНР та чи є в її складі австрійські й німецькі старшини [286, с. 102]. О. Шульгин ствердно відповів, що українці хочуть миру, водночас зауваживши, що припинення воєнних дій повинно бути взаємним, так як уже були випадки, коли українці припиняли бойові дії, а противник використовував ситуацію на свою користь. Українські делегати наголошували на миролюбних ініціативах уряду УНР до сусідів, зокрема до Польщі, та в бажанні якнайшвидше припинити війну з нею, що своєю чергою дозволило б збільшити військовий тиск проти більшовицької Росії [414, с. 9].

На наш погляд, О. Шульгин та Г. Сидоренко допустили деякі дипломатичні прорахунки, не підкресливши насамперед те, що українці не претендують на польські землі, а, навпаки, Польща прагнула завоювати саме споконвічно українські території. Окрім того, українські дипломати не наголосили на важливості ролі УНР в боротьбі проти більшовизму, який насувався на Європу.

Та все ж, зі звітів членів комісії до своїх урядів знаємо, що українську справу позитивно оцінював Л. Бота, а також на початку представник США І. Боуман. Останній звертав увагу комісії на телеграми В. Панейка та можливість використання Польщею армії Ю. Галлера проти українців у Східній Галичині [414, с. 13–14].

У той час на засіданнях РДС ЗОУНР 29–30 квітня 1919 р. відбувалися жваві дискусії, зокрема П. Бубела переконував усіх присутніх, що після розмови з В. Курмановичем прийшов до висновку, що ще не пора йти на переговори з поляками. Однак після виступів С. Витвицького, О. Бурачинського та С. Голубовича, а також у зв'язку з браком амуніції для УГА було вирішено вислати до поляків на перемовини С. Витвицького. Наступного дня на засіданні РДС з'явився сам В. Курманович. З огляду на його аргументи й на підставі радіотелеграми з м. Парижа від 25 квітня 1919 р. з підписом В. Панейка [366, с. 104] було вирішено запропонувати полякам у письмовій формі триденне припинення вогню, для одночасного порозуміння з американською місією [75, с. 103–104].

Тож РДС ЗОУНР доручив НК УГА вислати на фронт парламентарів та запропонувати полякам припинити бойові дії; письмове звернення було передано польській стороні 1 травня 1919 р. Поляки повідомили, що мусять порозумітися з урядом у м. Варшаві, після чого нададуть офіційну відповідь. Провівши чотири дні на фронті, так і не дочекавшись відповіді, українська делегація змушена була повернутись до м. Станиславова [366, с. 104].

2 травня 1919 р. Г. Сидоренко та В. Панейко надіслали ноту протесту до керівництва ПМК щодо повідомлень з офіційних джерел, що частину армії Ю. Галлера скеровують до м. Львова. Зокрема, вони протестували проти використання військ Ю. Галлера на Галицькому фронті в той момент, коли офіційно розпочалися польсько-українські переговори. Керівники української делегації акцентували увагу ПМК на потребі запобігання таких кроків, які можуть призвести до того, що армія Ю. Галлера опиниться на польсько-українському фронті [75, с. 383–384].

6 травня 1919 р. польська делегація з'явилася на засіданні комісії Л. Боти в складі Р. Дмовського та генерала Т. Розвадовського. Р. Дмовський виклав членам комісії від імені польського уряду такі умови польсько-українського перемир'я: 1) встановлення зв'язку між польською та румунською арміями; 2) контроль Антанти над українськими військами та усунення більшовицьких і австро-німецьких елементів, які знаходяться в українській армії; 3) безпосередній контроль польських військ над Дрогобицько-Бориславським нафтовим басейном.

Своєю чергою Т. Розвадовський наголосив на тому, що головною метою польської армії є створення спільного фронту проти більшовизму, українці ж своїми діями перешкоджають цьому з'єднанню польських і румунських військ [414, с. 21–22].

Небажання польської сторони йти на мирні переговори, можемо прослідкувати в таємній інструкції вищого керівництва польського війська, складеній 26 квітня 1919 р. для Т. Розвадовського, який саме мав відправлятись на переговори з комісією Л. Боти. У ній, зокрема, йшлося про потребу рішуче протидіяти будь-якому припиненню вогню з українцями, погоджуватися тільки

на умови повної капітуляції та демобілізації українців, а також отримання дозволу окупувати всю Східну Галичину та Волинь аж до м. Рівного. Т. Розвадовському рекомендували наголошувати на тому, що петлюрівці та галицькі українці все більше зливаються з більшовиками. А отже, угоди з такими арміями могли б негативно вплинути на польські війська. Тільки польсько-румунський фронт зможе зупинити більшовизм, що насувається на Європу, тоді як румуно-українсько-польський ніколи не буде надійним через невизначеність українців [75, с. 188–190]. Щоб надати цим анексіоністським вимогам більшої вагомості, Т. Розвадовський запевняв членів комісії, що основна мета воєнних дій – створити міцний фронт «проти більшовиків». При цьому Р. Дмовський заявляв, нібито в Східній Галичині «встановлено більшовицький уряд», а уряд ЗОУНР дозволив перекинути через свою територію в Угорщину більшовицькі війська [290, с. 424].

На другому засіданні, 8 травня 1919 р., до роботи комісії Л. Боти, яка займалася справою перемир'я між ЗОУНР та Польщею, долучилися прибулі члени делегації ЗОУНР – М. Лозинський, Д. Вітовський, Альфонс Ерле (радник Д.Вітовського) та перекладач В. Кульчицький. Як згадано вище, 17 квітня 1919 р. вони вирушили зі м. Станиславова, а вже 7 травня прибули до м. Парижа, де приєдналися до вже діючої української делегації [286, с. 101].

У роботі спеціальної комісії ПМК у ті дні брали участь: від США – І. Боуман і полковник С. Ембік, від Великої Британії – генерал Л. Бота і підполковник Кіш, від Франції – генерал А. Ле Ронд і К. де Гранд, від Італії – Г. Брамбілля і майор М. Перголіні. Це була генеральна битва української військово-дипломатичної делегації на ПМК. Перед представниками конференції виступали Д. Вітовський, М. Лозинський, Г. Сидоренко. М. Лозинський пояснив, що українська сторона відкинула перемир'я ініційоване Ж. Бартелемі, зважаючи на те, що пропозиції його місії порушували політичні та етнографічні права українців Східної Галичини, віддаючи полякам половину української етнографічної території [381, с. 138–139].

Своєю чергою члени міжсоюзної комісії закидали питаннями з Галичини Д. Вітовського. Полковник блискуче тримав оборону на новому для нього

дипломатичному фронті. Він переконував членів комісії у тому, що УГА є українським регулярним військом і захищає рідну землю від агресії Польщі, але готова припинити бойові дії та виконувати умови перемир'я. На питання генерала Л. Боти щодо прийняття демаркаційної лінії Д. Вітовський твердо відповів, що вона повинна пролягти тільки по р. Сяну – кордону між Західною та Східної Галичиною. Проте висловив припущення, що м. Львів, оскільки поляки в ньому становлять більшість, міг би отримати статус території під контролем держав Антанти і США. Д. Вітовський наводив докази, що прибувши до Східної Галичини з Франції, армія Ю. Галлера зосереджена на Галицькому фронті проти українців і готується до наступу, чого не приховував командувач армії після прибуття до м. Львова [366, с. 122–125]. Водночас нагадав, що у м. Львові Ю. Галлер виголосив недвозначну промову, в якій, зокрема сказав: «як птахи прилетіли ми з чужини сюди, щоб у цім місті звити гніздо, з якого поинемо далі на схід, щоб здобути для нашої батьківщини такі границі, які їй мусять бути признані» [414, с. 26].

Полковник С. Ембік звернувся до Д. Вітовського із запитанням, чому поляки запевняють, що українці без зупину їх атакують і яке пояснення він може дати на це твердження. Д. Вітовського ствердно відповів: «як жовнір, я жалую, що мушу признати, що від 19 березня українська армія є змушена захищатися від поляків, бо ми кинули всі резерви проти большевиків» [381, с. 139].

На запитання Л. Боти, які пропозиції мають українські делегати, М. Лозинський зазначив, що українці бажають: 1) негайного припинення боїв; 2) встановлення демаркаційної лінії на основі фронтової лінії станом на 20 березня 1919 р.; 3) таких умов перемир'я, які б уможливили існування та розвиток української держави до вирішення питань кордонів ПМК; 4) у письмовій формі надати правдиві факти української справи, щоб комісія мала потрібні дані для вирішення питання перемир'я [366, с. 125].

Насамкінець засідання Л. Бота повідомив українську делегацію, що завданням його комісії є тільки підписання військового перемир'я. А вже після виконання цієї вимоги та сталого перемир'я Найвища рада розпочне вирішення

польсько-українського питання щодо кордону між поляками та українцями. Водночас М. Лозинський зауважив, що проблема перемир'я знаходиться в руках міжсоюзної комісії, так як українці від часу отримання депеші від 19 березня 1919 р. завжди готові укласти перемир'я. Цього ж дня, на вимогу секретаря комісії, українська делегація надала коротку письмову доповідь, у якій ішлося про українські права на Східну Галичину, утворення ЗОУНР та польсько-українську війну [366, с. 125].

9 травня 1919 р. зібралась визначена комісією Л. Боти окрема підкомісія, яка повинна була розробити проєкт перемир'я між ЗОУНР і Польщею. Членами підкомісії були: генерал А. Ле Ронд (Франція), полковник С. Ембік (США), полковник Ф. Кіш (Велика Британія) та майор М. Перголіні (Італія). За пропозицією А. Ле Ронда за основу планували взяти проєкт перемир'я, запропонований місією Ж. Бартелемі в лютому 1919 р. Однак Ф. Кіш назвав цей проєкт несправедливим, тому підкомісія, як вважав він, не може брати його до уваги. З чим погодились всі члени даної комісії. Відтак Ф. Кіш запропонував власний проєкт перемир'я, дотримуючись позиції британського уряду; він вніс деякі зміни: Львів мав залишатися під польською окупацією, а Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн – під владою ЗОУНР, а до Східної Галичини для нагляду за перемир'ям потрібно було направити два батальйони антантівських військ [290, с. 425]. Запропонований проєкт пройшов ретельне обговорення членами підкомісії, а після короткої дискусії був прийнятий та скерований на розгляд і затвердження міжсоюзною комісією Л. Боти [255, с. 99–104].

Вже ввечері цього ж дня комісія Л. Боти зібралася в повному складі. Проєкт перемир'я, розроблений підкомісією, був загалом прийнятий, крім декількох поправок. Даний проєкт цілком відкидав вимоги поляків, які вони виголосили у своїй заяві від 6 травня 1919 р. Загалом проєкт перемир'я, підготовлений комісією Л. Боти, був направлений назустріч вимогам українців, хоч і не відповідав цілковито демаркаційній лінії, запропонованій українською делегацією [414, с. 30].

10 травня 1919 р. делегація ЗОУНР надіслала дві телеграми-протести до керівництва Антанти. У першій, скерованій В. Панейком до Найвищої ради, йшлося про можливе використання армії Ю. Галлера проти українців та його заяви в «Daily Express» про те, що одним з головних його військових завдань є завоювання української території до Чорного моря. У другій констатовано, що поляки постійно порушують перемир'я не зважаючи на те, що українське командування, починаючи від 7 квітня 1919 р., неодноразово пропонувало полякам припинити боротьбу, на що ті відповідали атакою. Також українські делегати наголошували, що сподіваються на справедливе рішення ПМК, яке приймуть без вагань [75, с. 393–395].

Активна діяльність галичан у комісії Л. Боти і деякі її поступки українцям викликали занепокоєння польської сторони. 10 травня 1919 р. генерал Т. Розвадовський у телеграмі до м. Варшави стурбовано писав: «Наші вороги висунули зараз комбінацію оддання Східної Галичини з нафтовим басейном під заряд Ліги Націй. Тому треба поспішити акцію через Самбір на Стрий. Французи затягнуть питання, доки не дійдете до Стрия, тобто оволодієте нафтовим басейном» [290, с. 274]. Подібного змісту телеграму з м. Парижа 11 травня 1919 р. І. Падеревському та С. Грабському надіслав Р. Дмовський, в якій попереджував про небезпеку, яка очікує Польщу в східногалицькому питанні. Він стверджував, що польська делегація зустріла протидію з боку дипломатів Великої Британії, яка почала готувати передачу Східної Галичини під юрисдикцію новоствореної Ліги Націй [512, с. 170].

На засіданні 12 травня 1919 р. голова комісії Л. Бота спершу заслухав польських делегатів Р. Дмовського і генерала Т. Розвадовського, а через пів години була прийнята українська делегація. Засідання розпочав Л. Бота промовою, у якій заявив, що вручає українській стороні проєкт перемир'я з картою, де означена демаркаційна лінія. Такого ж змісту проєкт отримали польські делегати, відмінність була тільки в додатковій статті для українців у справі австро-німецьких офіцерів. Відповідь щодо проєкту міжсоюзної комісії українська делегація повинна була дати до десятої години наступного дня. По закінченні промови Л. Бота передав проєкт польсько-українського перемир'я в

руки М. Лозинського, який зазначив: «від імені української делегації маю честь прийняти проєкт і заявити, що відповідь на нього дамо в зазначений час» [366, с. 126]. Текст проєкту польсько-українського перемир'я складався з 13 пунктів та додатка, що містив передбачену демаркаційну лінію між ворогуючими сторонами [21, арк. 8–10].

Як згадував М. Лозинський, разом з В. Панейком, Д. Вітовським, Г. Сидоренком, С. Томашівським та В. Кульчицьким українським дипломатам у ту ніч спати не довелося. Тринадцять пунктів договору з додатком, які відрізнялися від ганебної лінії Бартелемі тим, що залишали Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн українцям, вирішили прийняти, але внесли суттєві поправки [366, с. 128]. Українська делегація направила декларацію до міжсоюзної комісії Л. Боти щодо проєкту Конвенції перемир'я між польськими і українськими силами, у якій ішлося, що «переданий нам, делегатам української території бувшої частини Австро-Угорщини проєкт перемир'я, вимагає в українців великих жертв. Він віддає полякам територію у 18.000 кв. км з населенням 2 000 000 чоловік переважаючого українського населення. Щоб надати доказ нашої поміркованості і нашої впевненості в Союзницьких Силах, ми заявляємо, від імені нашого Уряду, про готовність прийняти в принципі, проєкт, який нам було передано, але ми вважаємо, не лише в наших інтересах, але і в спільних інтересах, що є необхідним внести в кілька статей цього проєкту наступні зміни, які намагатимемось достатньо пояснити» [414]. Спільна українська делегація просила змінити демаркаційну лінію, яка мала проходити на півночі від р. Дніпра, по р. Буг аж до його зустрічі з річкою Козловіце. На півдні лінія повинна починатися з точки дотику між адміністративними районами міст Львова, Перемишлян та Бірки до колишнього угорського кордону. Також попросили надати залізничну лінію м. Самбір – с. Сянки (для зв'язку з Чехословаччиною). Пропонували надати більше часу на евакуацію збройних сил УГА та не скорочувати їх чисельність до 20 000 стрільців, а зайняті території Східної Галичини українцями й поляками передати під адміністративну юрисдикцію Антанти. Щодо видобутку нафти, то українські представники вважали, що кількість нафти, яку вимагала

Польща повинна бути обмеженою до однієї третьої від загального видобутку й не стати об'єктом для експорту. В частині додаткового зобов'язання у вимозі звільнення німецьких офіцерів, українська сторона гарантувала зміщення зі своїх посад тільки німецькомовних офіцерів, але не тих, які за походженням німці та народжені на території Галичини. Дана декларація була підписана М. Лозинським, В. Панейком та Д. Вітовським вночі 12 травня 1919 р. [19, арк. 10–13].

Вранці 13 травня 1919 р. українська делегація була прийнята в зазначений час міжсоюзною комісією. Цього дня комісія Л. Боти зібралася всьоме і – як виявилось пізніше – востаннє. Л. Бота наголосив, що комісія взяла до уваги декларацію української сторони та поправки щодо продовження часу евакуації і військової справи. Демаркаційну лінію комісія прийняла одногосно, як і постанову щодо нафти. На запит Д. Вітовського щодо продовження демаркаційної лінії на північ поза межі Галичини, Л. Бота дав ствердну відповідь, що ця справа належить до компетенції Найвищої ради Антанти. Після закінчення промови Л. Бота попросив українську делегацію заявити, чи готова вона прийняти проєкт перемир'я. Вважаючи за головне домогтися перемир'я, посланці ЗОУНР в основному прийняли проєкт Л. Боти, але залишивши три умови: не обмежувати кількість УГА, змінити демаркаційну лінію та передати ЗОУНР для зв'язку з Чехословаччиною залізницю м. Самбір – с. Сянки [366, с. 131–132].

У відповіді польської делегації на чолі з Р. Дмовським на проєкт перемир'я комісії Л. Боти від 13 травня 1919 р. йшлося, що поляки, зважаючи на загрозу з боку більшовиків та німців, бажають спільного фронту з Румунією, який польський Генеральний штаб сподівається сформувати впродовж місяця. Якщо вищезгадана умова буде відсутня, то польська сторона не може підписати даний документ [286, с. 106]. Як зазначає сучасний польський історик Тадеуш Кіселевський, коли члени комісії Л. Боти знову запитали Р. Дмовського, чи прийме все ж таки Польща перемир'я, представлене їй міжсоюзною комісією, він іронічно відповів, що лише за умови, коли великі держави «готові за допомогою власних запобіжних заходів забезпечити нам мир та безпеку від

нападу більшовиків». Через два дні представники Великої Британії в неофіційній розмові тиснули на Р. Дмовського невизнанням за Польщею м. Шльонська, хоча проєкт мирного договору був уже готовий і надісланий німецькій стороні, однак Р. Дмовський відмовився розмовляти на цю тему [465, s. 190].

На нашу думку, така впевненість польського дипломата була спричинена тим, що вже 14 травня 1919 р. розпочалася велика офензива Ю. Пілсудського на Волині й у Східній Галичині, на польсько-український фронт було кинуте вишколені в Франції дивізії Ю. Галлера, хоча вони були направлені зі згоди Найвищої ради Антанти для оборони кордонів Польщі перед загрозою нападу більшовицької Росії. Історик ПМК професор Г. В. Темперлей стверджував: «Молода Польща, може з приводу своєї крайньої молодости, виявилась іноді впертою. Одначе, єдиним випадком, де Найвищій Раді було справді трудно змусити Польщу скоритись її волі, – була справа відносно Східньої Галичини» [404, с. 19]. Повертаючись до армії Ю. Галлера, слід наголосити, що на боротьбу з УГА маршал Ю. Пілсудський скерував 37500 вояків, що становило 70 % тодішніх польських військ (без Великопольської армії) на всіх фронтах. Це були 65 батальйонів, 16 ескадронів, 58 батарей (198 гармат) і 5 повітряних ескадр [274, с. 402].

У цьому контексті можна підкреслити, що поляки хотіли використати свою перевагу на фронті та, ліквідувавши УГА, опанувати територію цілої Східної Галичини до р. Збруч. Отож, унаслідок відкинення перемир'я польською стороною, дане засідання міжсоюзної комісії Л. Боти було останнє, а подальше вирішення польсько-української справи перейшло безпосередньо до компетенції Найвищої ради Антанти.

Комісія Л. Боти все ж схвалила проєкт Ф. Кіша, але не зважаючи на вимоги Р. Дмовського та його повну підтримку французьким генералом А. Ле Рондом, зважаючи на можливість після припинення воєнних дій перекинути частину УГА на «більшовицький фронт», 15 травня 1919 р. надіслала його до Найвищої ради Антанти. У заключній постанові говорилося: «Якщо проєкт, встановлений Комісією одноголосно, не буде прийнятий обидвома сторонами,

то Комісія буде вважати, що її мандат закінчився й може тільки передати у Найвищу Раду пропозиції, що вона їх встановила з метою привести обидві сторони до згоди» [253, с. 128–131]. 16 травня 1919 р. прем'єр-міністр Польщі І. Падеревський проінформував Р. Дмовського про те, що зобов'язує польську делегацію на ПМК припинити будь-які переговори щодо перемир'я з українцями і припинення вогню – аж до отримання нових інструкцій від уряду. Окрім того, Р. Дмовського повідомляли, що сейм не ратифікував запропонованих комісією Л. Боти умов [421, с. 294].

Однак Найвища рада Антанти не поспішала давати відповідь. Ще 9 травня 1919 р. ДС ЗОУНР на основі депеші з м. Парижа від В. Панейка знову доручив НК УГА запропонувати полякам припинення воєнних кроків [366, с. 105]. Натомість від командування УГА надійшла неприємна звістка про те, що, кинувши на Східну Галичину та Волинь армію Ю. Галлера, поляки 14 травня перейшли в рішучий наступ по цілому фронту [384, с. 227]. Зміцнене двома дивізіями зі складу сформованої у Франції армії, польське військо атакувало українські позиції на ділянці між м. Львовом і р. Прип'яттю. Через два дні нечисленні підрозділи західного фронту Дієвої армії УНР капітулювали в м. Луцьку. Поразка наддніпрянців відкрила для глибокого обходу правий фланг УГА, змусивши I корпус підполковника Осипа Микитки залишити позиції на р. Західний Буг поблизу м. Сокаля та відступити в південно-східному напрямі. 15 травня 1919 р. спалахнули запеклі бої на відтинку між м. Львовом і Карпатами. Польського удару не витримав III корпус УГА генерала В. Генбачева. Наступного дня поляки захопили м. Самбір, загрожуючи захопленням Дрогобицько-Бориславському нафтовому басейну [279, с. 9]. Одночасно польський уряд проінформував Найвищу раду про неможливість перемир'я, оскільки українські війська почали наступ [260, с. 472].

17 травня 1919 р. В. Вільсон на засіданні Найвищої ради зазначив, що натрапив у газетах на статті, що Польща не погодилася з думкою І. Падеревського про припинення військових дій на польсько-українському фронті, як того вимагають союзні держави. Ж. Клемансо сумнівався, що ця думка правильна, так як він мав інформацію про те, що накази польського

командування про продовження військових дій було скасовано. Своєю чергою Д. Ллойд-Джордж прочитав витяги з листа генерала Л. Боти, що Найвищу раду було зневажено через нехтування поляками її рішень. Він зазначив, що УНР була єдиною державою, якій Антанта не постачала зброю, хоча вона бореться з більшовиками. Ж. Клемансо йому заперечив, що більше половини українців є більшовиками. На це Д. Ллойд-Джордж відповів, що саме українці хочуть припинити боротьбу, але поляки створюють труднощі, та запропонував натякнути І. Падеревському на те, що якщо накази Найвищої ради не будуть виконуватись, то подальша підтримка Польщі не буде надана. В. Вільсон запропонував з цим питанням звернутися до Ю. Пілсудського, так як саме він є главою держави. Насамкінець було досягнуто домовленості, що президент США повинен розробити проєкт союзних держав, адресований Ю. Пілсудському [75, с. 413–415].

Можемо зробити висновок, що тільки Д. Ллойд-Джордж упевнено стояв на проукраїнській позиції, у той час як В. Вільсон займав нейтральну, вичікувальну. Що стосується Ж. Клемансо, то він відкрито висловлював підтримку Польщі, упереджено ставився до українців, вважав їх більшовиками.

Дійсно, між документами ПМК є тексти двох телеграм до очільника польської держави генерала Ю. Пілсудського, що були надіслані з канцелярії голови Найвищої ради Ж. Клемансо 19 і 21 травня 1919 р. У них вимоги, щоб польський уряд дотримувався перемир'я та рішень ПМК; в іншому разі Антанта змушена буде припинити допомогу Польщі. Також вимагали пояснити ситуацію у зв'язку з повідомленнями про скеруванням армії Ю. Галлера на польсько-український фронт, так як «генерал Галлер взяв на себе відповідні зобов'язання не брати участі в діях проти українців» [384, с. 235]. Згадані телеграми Ю. Пілсудський отримав тільки 26 травня 1919 р., причому відкидав будь-які обіцянки, нібито дані Ю. Галлером щодо використання армії в Польщі [290, с. 432].

Тим часом становище ЗОУНР невпинно погіршувалося. 18 травня 1919 р. РДС ЗОУНР надіслала на адресу Найвищої ради протест проти того, що польське керівництво всупереч волі держав Антанти скерувало армію

Ю. Галлера, призначену виключно для боротьби з більшовиками, проти УНР, а 19 травня 1919 р. С. Голубович про всяк випадок запропонував РДС розглянути дії «на випадок, як усе завалиться» [27, арк. 14]. На засіданнях РДС 18–24 травня 1919 р. обговорювали вихід зі складної воєнно-політичної ситуації, адже поляки невпинно просувалися до м. Станиславова з північного заходу, а з півдня в тому ж напрямку наближалось румунське військо. Державні секретарі сходились на тому, щоб негайно вислати парламентарів до польської та румунської сторін та будь-якою ціною домогтися якщо не перемир'я, то хоча б тимчасового припинення вогню [75, с. 117–123].

Звістка про операції польської армії в Східній Галичині викликали невдоволення Великої Британії та США, на позицію яких змушена була зважати навіть прихильна до Польщі Франція. За цих обставин об'єднана українська делегація 21 травня 1919 р. звернулася до керівництва ПМК з нотою, у якій зазначалось: «Поляки знехтували зазив Найвищої Ради з 19 марта, який закликав їх спинити ворожі кроки проти Українців, – зазив, який наше правительство прийняло; знехтували далі рішення комісії для українсько-польського перемир'я, виражене в проєкті з 12 мая, на який Українці також згодились. Замість приступити до заключення перемир'я, Поляки розпочали дуже енергійну офензиву проти Українців. Своім поведенням Поляки, які належать до союзних націй і з сеї причини тішаться особливою опікою великих держав Антанти, дали ясний доказ не тільки свого легковаження для принципів проголошених Антантою, але навіть для формальних рішень Мирової Конференції. Таким чином, Делегація Української Республіки в Парижі знаходиться перед konieczністю поставити собі питання: Чи держави Антанти мають волю і змогу спинити польську офензиву? Чи вони не є байдужі до українського народу, який напружує останні сили проти своїх неприятелів, що грозять йому зі всіх боків, і проти анархії? Не знаходячи в державах Антанти реальної і успішної помочи, якої ми все сподівалися для нашої окрівавленої вітчизни, ми доводимо до Вашої відомости, що в таких обставинах вважаємо безцільним оставити довше в Парижі» [366, с. 134–135].

Нота справила відповідне враження на керівників Антанти. Надіслана вона була вранці, а вже через кілька годин прийшов виклик на спеціальне засідання найвищого органу ПМК – Ради чотирьох. Українські делегати зустрілися з В. Вільсоном, Д. Лойд-Джорджем, Ж. Клемансо, міністром закордонних справ Італії С. Сонніно, який заступив В. Орландо. Була запрошена в повному складі міжсоюзна комісія генерала Л. Боти [363, с. 210]. Г. Сидоренко перед її представниками наголошував на єдності українського народу в одній державі, який бореться із зовнішніми ворогами. Українській делегації на засіданні Найвищої ради ставив питання тільки Д. Ллойд-Джордж, на які відповідав В. Панейко, котрий зазначав, що УГА воюватиме проти більшовиків тоді, коли буде ліквідовано польський фронт, а галичани не хочуть належати ні до Польщі, ні до свого головного ворога – більшовицької Росії [286, с. 106]. Представників Антанти вразило, що галичан на зустріч прийшло на одного більше, ніж наддніпрянців, це спростувало тезу про їхній сепаратизм. На провокаційне запитання, «з ким хочуть з'єднатися галичани – з Польщею чи з Росією», делегати відповіли, що лише з Великою Україною [51, арк. 168.].

Варто зауважити, що єдиним, хто найбільш активно цікавився вирішенням польсько-українського конфлікту та вирізнявся неупередженим ставленням до української делегації, був Д. Ллойд-Джордж. У своїх спогадах він писав: «Галицька проблема спричиняла нам нескінченні неприємності. Але винуватцями цього постійного неспокою були не більшовики, а польська агресія». Він звинувачував поляків, що вони здобули державність кров'ю вояків Антанти, а тепер стали більшими імперіалістами, ніж будь-хто інший [356, с. 202].

Весь хід засідання Найвищої ради доводить, що Антанту цікавило насамперед те, як використати УГА у війні проти більшовиків, на що погоджувалась українська делегація. Насамкінець В. Панейко запевняв, що уряд ЗОУНР готовий припинити війну з Польщею на взаємовигідній основі для обох народів, щоб «усі наші сили повернути проти більшовиків» [290, с. 429].

В. Вільсон попросив генерала Л. Боту викласти звіт його комісії щодо припинення польсько-української війни. Л. Бота повідомив присутніх, що

українці прийняли проєкт перемир'я з деякими поправками, а поляки зайняли непоступливу позицію із заявою, що зважаючи на небезпеку війни з більшовиками, для них важливо мати спільний кордон з Румунією на українській території. При цьому Л. Бота заявив, що після відмови поляків прийняти проєкт перемир'я його мандат припинив свою дію. Насамкінець, Л. Бота наголосив на своєму переконанні в тому, що Найвища рада мусить прийняти якесь рішення щодо цього питання, адже українці виявили волю прийняти умови перемир'я запропоновані Антантою [384, с. 236–237]. З чим погодились В. Вільсон та Д. Ллойд-Джордж, під їхнім безпосереднім тиском, 21 травня 1919 р. Найвища рада надіслала телеграму Ю. Пілсудському, вимагаючи пояснень щодо використання армії Ю. Галлера в Східній Галичині, у районі м. Белза, оскільки поляки зобов'язались не залучати її в операціях проти українців [75, с. 429].

Після цієї зустрічі Найвища рада заборонила польський наступ проти українців. Такий розвиток подій був невігідний полякам, тому їхній прем'єр І. Падеревський приїхав до м. Парижа, де чітко назвав причини військових акцій. Він зазначив, що українці самі розпочали наступ, унаслідок чого поляки змушені перейти в контрнаступ, а свою операцію на Волині виправдовував тим, що влада УНР є більшовицькою [414, с. 102]. Звісно, що ця неправдива інформація погіршувала й без того низький імідж УНР в очах світової спільноти.

22 травня 1919 р. Ж. Клемансо запросив до себе українську делегацію на аудієнцію, на якій О. Шульгин наполягав на визнанні наддніпрянського уряду й просив допомоги в боротьбі з більшовиками. Однак французький прем'єр відповів, що не бачить майбутнього української державності в Західній Україні, а С. Петлюра був для нього «майже більшовик». Після зустрічі з Ж. Клемансо В. Панейко спробував пояснити неправильну орієнтацію Франції на відновлення Великої Польщі. Він видав меморандум, де обґрунтовував історичну спільність поляків з німцями, указував, що Польща не стане противагою Німеччини. Відповідаючи на запитання В. Панейка, яких висновків дійшли учасники засідання, Ж. Клемансо сказав, що зроблено запит

Ю. Пілсудському щодо ведення бойових дій і участі армії Ю. Галлера, яка не мала залишатися в Галичині. Проте намагання українських делегатів у м. Парижі привернути на свій бік найвпливовіших європейських політичних діячів не мали успіху [416, с. 159–162.].

Характерно, що Ж. Клемансо на зустрічі з українською делегацією вдавав, ніби не знає про участь армії Ю. Галлера в генеральному наступі проти ЗОУНР. Хоча тими днями паризький журнал «L'Evropa Orientale» писав: «Армія генерала Галлера, організована на американські кошти в Америці, забезпечена артилерією, офіцерами і інструкторами країн Антанти, під приводом боротьби проти більшовиків розпочала наступ проти українців у Східній Галичині» [364, с. 276]. Тим часом зважаючи на численні переговори між представниками Польщі та УНР щодо політичного та військового порозуміння, 23 травня 1919 р. польський Сейм прийняв ухвалу, в якій визнав права українців на власну державність «на території Росії», при цьому підкреслюючи, що Східна Галичина «з огляду на одвічний історичний зв'язок з Польщею, її багатовікову культурну працю, і необхідність спільного кордону з Румунією [...] має належати до Польської держави» [465, с. 181].

Незважаючи на щораз більші прояви прихильності Антанти до Польщі й байдужості до східногалицької справи, делегація ЗОУНР продовжувала діяти. 24 травня 1919 р. М. Лозинський і Д. Вітовський направили листа до Л. Боти, у якому коротко виклали власний погляд щодо перемир'я та польської наступальної операції в Східній Галичині. У своїй відповіді від 26 травня 1919 р. Л. Бота повідомив, що поляки не прийняли плану перемир'я, розробленого міжсоюзною комісією під його головуванням, та що мандат комісії закінчився, а польсько-українська справа переходить до розгляду Найвищою радою Антанти [366, с. 138]. 25 травня українську делегацію прийняли керівники Найвищої ради Антанти: В. Вільсон, Д. Ллойд-Джордж, Ж. Клемансо і В. Орландо, але переговори з ними не дали жодного результату, бо лідери країн-переможниць уже однозначно визначили свою пропольську позицію в галицькій справі [257, с. 49].

Реагуючи на ці події, 27 травня 1919 р., за дорученням ДС ЗОУНР, М. Лозинський і Д. Вітовський вручили Найвищій раді ноту, в якій звернули увагу на те, що наступ польського війська, зокрема армії Ю. Галлера, посилюється, і відкинули наклепи І. Падеревського про те, що його армія воює в Галичині з більшовиками, а сотисячна УГА – це «розбійницькі банди». З прикрістю галичани констатували: «Що ся армія (УГА. – Є. Л.) подалася під натиском чисельно сильнішої польської армії, се нічого дивного. Польща одержала від Антанти все: моральну поміч через прийняття Польщі до союзних держав, воєнний матеріал і навіть війська, армію Галлера, яка скріпила польські сили не для боротьби з більшовиками, а для окупації української землі. Навпаки, український нарід не дістав від Антанти ніякої помічі, ні моральної, ні матеріальної... Ми не хотіли війни проти поляків. Ми проголосили наше право національного самовизначення і почали його здійснювати на Землі безсумнівно українській. Ми були й є переконані, що поступаємо згідно з великими принципами національної справедливості, проголошеними від імені Антанти президентом Вільсоном: що народи, позбавлені національної незалежності і поділені між більше держав, повинні дістати змогу свobodно рішати про себе, з'єднатися й означити свою долю, що народами не можна торгувати, як предметами і поневолювати їх...» [366, с. 138–139].

Коли вже майже ціла Східна Галичина була окупована, 27 травня 1919 р. президент ПМК направив телеграму Ю. Пілсудському, в якій, між іншим ішлося про те, що міжсоюзною комісією Л. Боти та представниками Польщі й УНР було складено умови перемир'я, офіційно затверджені Найвищою радою Антанти. Але всупереч зобов'язанням поляки продовжили застосовувати силу, відкидаючи авторитет ПМК. Таким чином, Найвища рада вважала своїм обов'язком попередити Польщу, що припинить надавати їй допомогу в разі неприйняття нею запропонованих умов [75, с. 484–486]. І. Падеревський виправдовував військову агресію тим, що «наша польська експедиція – це експедиція проти бандитів, від яких насильства мусить бути звільнене населення, поки можна буде встановити закон і порядок на тій споконвічній польській території» [404, с. 19]. Як бачимо, це була типова для всіх

імперіалістів заява, для яких визвольні рухи поневолених народів – акції «банд».

28 травня 1919 р. Ж. Клемансо підтвердив, що він доручив французькому дипломатичному представникові у м. Варшаві попередити польський уряд про одностайність союзних держав у рішенні про припинення військових атак поляків на українців, а також про те, що французький та будь-який інший уряд більше не буде матеріально підтримувати поляків [75, с. 490]. У той час для українців надходили погані новини, адже поляки впевнено просувалися в напрямку м. Станиславова, на півночі ЗОУНР наступали румунські війська.

Не отримуючи достовірних даних про згадані рішення очільників Антанти, Г. Сидоренко від імені уряду УНР, а М. Лозинський – від ЗОУНР, відповідно 29 травня і 6 червня 1919 р. звернулися з нотами до Найвищої ради, у яких ще раз вимагали зупинити агресорів, а також спростувати заяви І. Падеревського та Ю. Пілсудського про ситуацію в Галичині [414, с. 129–131]. Але вони вже не мали жодного впливу на рішення ПМК, так як стало очевидним, що перемогу в дипломатичній війні в м. Парижі здобула Польща.

В результаті на порядку денному Найвищої ради усе ж постало питання про застосування санкцій до польського уряду за невиконання ним рекомендацій Антанти щодо припинення воєнних дій у Східній Галичині, але до «санкцій» справа так і не дійшла, тому що насправді Антанта всіляко сприяла окупації цих теренів польськими військами. Дискусії на засіданнях Найвищої ради затягнулись, а голова міжсоюзної комісії Л. Бота робив вигляд, що загарбання чужих територій і народів не в інтересах Антанти, зокрема на одному із засідань наголошував, що проти окупації менших народів їхніми сусідами під виглядом боротьби з більшовиками. Адже своїм існуванням поляки на даний момент зобов'язані Антанті, а тому повинні виконувати саме її рекомендації. Хоча одразу ж розкрив свої справжні наміри: перемир'я, за його словами, звільнювало 60 тис. солдатів УГА з протипольського фронту, які можна було одразу перекинути проти більшовиків; наступним кроком мав стати початок спільних дій польської та української армій проти більшовицької Росії [290, с. 429].

5 червня 1919 р. Найвища рада зібралася для розгляду східногалицького питання. І. Падеревський виступив з великою промовою, у якій інтервенцію в Східній Галичині представив як оборонну війну польського народу, при цьому заявляючи – «ми вимагаємо всієї Галичини», бо це, мовляв, польська земля і про її долю потрібно питати не українське населення, а 33 млн. поляків. Натомість Д. Ллойд-Джордж заявив І. Падеревському: «Ви домагаєтесь населення Галичини, яке не є польське. Ви всього того домагаєтесь від нас» [404, с. 36]. У такій ситуації поляки мали перевагу над українськими делегатами, адже їх підтримував один з найвпливовіших діячів ПМК французький прем'єр Ж. Клемансо, оскільки Франція в сильній Польщі вбачала бар'єр проти більшовицької Росії і потенційну протизагрозу Німеччині [404, с. 14–15].

Спираючись на французьке лобі, поруч із аргументацією історичних прав на Східну Галичину, польські делегати озвучували потребу мілітарної безпеки, ймовірної загрози з боку російського більшовизму. З огляду на це, поляки наголошували на конечній потребі анексії Східної Галичини. З метою дезорієнтації керівників ПМК, поляки видумували нереальні речі. Так, 12 червня 1919 р. І. Падеревський заявив, що українці самі хочуть перейти під владу поляків, а «Галичина – це не Україна», і вона повинна належати Польщі. Іншим прикладом польських інсинуацій була організація у червні 1919 р. польським командуванням візиту представників військових місій Великої Британії, Франції та США у район м. Тернополя. За ретельно відпрацьованим сценарієм численні депутації від різних груп населення засвідчували радість з приводу ліквідації недієздатної та брутальної української влади [279, с. 19]. Після цих заяв Найвища рада доручила Раді міністрів закордонних справ вивчити питання про майбутню долю Східної Галичини й подати свої пропозиції, а та своєю чергою зажадала їх від «польської комісії».

17 червня 1919 р. «польська комісія» надіслала Раді міністрів таємну доповідь № 3 про результати вивчення східногалицького питання і рекомендації щодо його вирішення. Вона запропонувала проект статуту Східної Галичини, вказавши чотири можливі варіанти розв'язання цього питання:

1) незалежність Східної Галичини; 2) тимчасова автономія або у формі введення адміністрації воєнного комісара, призначеного Лігою Націй; або під управлінням однієї з великих держав на підставі мандата від Ліги Націй; або під протекторатом однієї з сусідніх держав, теж за мандатом Ліги Націй; 3) приєднання Східної Галичини до Польщі у вигляді або автономії за мандатом Ліги Націй, або широкої місцевої автономії чи федерації з Польщею, або включення її до складу Польщі; 4) виявлення волі населення шляхом плебісциту, який провести невдовзі [75, с. 437–438].

Наступного дня доповідь «польської комісії» розглянула Рада міністрів закордонних справ. Держсекретар США Р. Лансінг, міністр МЗС Італії барон С. Сонніно, міністр МЗС Великої Британії А. Бальфур виступили на боці поляків; вони намагалися аргументувати правочинність загарбання Східної Галичини нібито низьким рівнем освіти місцевого українського населення, яке через це – «нездатне для самовизначення». На думку Р. Лансінга, галичанам необхідно мати певний рівень виховання, щоб стати зрілими для автономії. Ж. Камбон підтримав дану пропозицію, яка цілком відповідала політиці французького уряду. Водночас Рада міністрів доручила С. Пішону повідомити польський уряд, що йому дозволено окупувати цілу Східну Галичину до р. Збруч, а також неофіційно проінформувати про це українську делегацію в м. Парижі [384, с. 246–247].

Таким чином, Рада міністрів Антанти дійшла цілковитої згоди щодо окупації Східної Галичини армією Польщі й передачі західноукраїнських теренів під її владу. 25 червня 1919 р. Найвища рада Антанти прийняла постанову, якою дозволила Польщі використовувати всі наявні військові сили, щоб окупувати Східну Галичину по р. Збруч. Тож Польща змусила Захід ухвалити рішення, накинута силою.

Варто звернути увагу на те, що Найвища Рада зобов'язувала польську владу невдовзі провести на цій території плебісцит, надати автономію та забезпечити релігійні, політичні та персональні права українського населення. Але, як бачимо, в майбутньому Польща жодну з цих умов не виконала.

Отож, підсумовуючи, зазначимо, що у квітні Антанта за Чехословаччиною підтвердила право на окупацію Закарпаття, за Румунією – Північної Буковини, 26 травня визнала генерала О. Колчака єдиним правителем Росії. У відповідь на це 30 травня українська делегація підготувала протест, у якому наголошувалося, що всі українські території об'єднані в одній державі й влада будь-якого російського уряду не поширюється на українські землі. Заява була не дуже переконливою й тому не могла суттєво вплинути на позицію Антанти. 21 червня М. Лозинський оголосив чергову декларацію, де високо оцінював об'єднання УНР і ЗУНР: «Ми з'єдналися і ми хочемо щоб союзники нас визнали яко державу, щоби вони противились відрізанням сусідніми державами територій, населення котрих безперечно є українським» [417, с. 171].

Таким чином, запропонований комісією Л. Боти проєкт був досить вигідним для української сторони, адже збільшував тимчасову територію ЗОУНР та залишав контроль над Дрогобицько-Бориславським нафтовим басейном. Однак були й негативні складові цього договору для українців, зокрема умови проєкту залишали на польському боці значну частину української території. Було зрозумілим те, що ця демаркаційна лінія не буде поправлена на користь України і Мирною конференцією. Вигідна ситуація могла скластись тільки за зовсім нових геополітичних обставин у Європі, а «статус» Східної Галичини все одно мала вирішувати Найвища рада Антанти.

Отже, на цьому розгляд східногалицької проблеми, яка стала одним з центральних питань на Паризькій мирній конференції, було закінчено. Припиняла свою діяльність і комісія Л. Боти. Оцінюючи діяльність української делегації в м. Парижі, треба зазначити, що, перебуваючи у вкрай несприятливих умовах, подеколи у ворожому оточенні, репрезентуючи невизнану державу, вона зробила все можливе для припинення польської агресії і збереження державного суверенітету. Одним з позитивних наслідків було також винесення проблеми Східної Галичини та польсько-української війни на міжнародну арену, вихід УНР та ЗОУНР з цілковитої ізоляції,

руйнування створених зусиллями ворогів стереотипів щодо українського народу.

4.3. Місія С. Дельвіга та Умова тимчасового припинення бойових дій з Польщею

У той час, коли Є. Петрушевич та військове керівництво УГА роздумували над подальшими планами боротьби з польським агресором, Головний отаман С. Петлюра та уряд УНР вирішили за будь-яку ціну укласти перемир'я з Польщею. Згідно з його задумом, спочатку мала бути погоджена демаркаційна лінія між сторонами конфлікту, а наступним кроком, проведення політичних переговорів про тривалий мир і спільну боротьбу проти більшовицької загрози. Одночасно за посередництва Польщі С. Петлюра планував порозумітися з Антантою і таким чином забезпечити підтримку західних держав у боротьбі УНР за незалежність.

З цією метою було вирішено відправити до м. Варшави місію Б. Курдиновського. Міністр закордонних справ УНР К. Мацієвич підписав для нього вірчу грамоту, за якою уряд Директорії УНР надав право «вступати в дипломатичні відносини з представниками Польської Республіки для обговорення і підписання угод і встановлення зв'язку між Урядом Української Республіки і урядом Польської Республіки» [418, с. 159]. Як бачимо, С. Петлюра був готовий на деякі територіальні поступки Польщі за умови укладання міждержавної угоди. Ще до приїзду Б. Курдиновського до м. Варшави поляки підготували меморандум, у якому зазначалося, що УНР не має жодних претензій на частину Східної Галичини, деяких повітів Волинської та Київської губерній. У відповідь Директорії УНР гарантували збереження її теперішнього складу й військову допомогу. Угода не виключала участі поляків у майбутньому уряді УНР. Б. Курдиновський, перевищивши свої повноваження від імені Директорії УНР підписав так звану прелімінарну «Угоду» 24 травня 1919 р. з головою Ради міністрів Польської республіки І. Падеревським на не вигідних умовах: відмовився від Східної Галичини й значної частини Правобережної України, які включалися у межі Польської держави [415, с. 45].

Звісно, що С. Петлюра не міг погодитися на такі великі поступки в умовах існування боєздатної армії УНР. Цей меморандум, на основі якого поляки роз'яснювали свої «законні» претензії на Східну Галичину, негативно вплинув на переговорах в рамках ПМК. Скандальна місія Б. Курдиновського обурила не лише західноукраїнських політиків, а й діячів УНР, однак вона заклала підвалини для подальших переговорів між УНР і Польщею [420, с. 211–212]. Авантюрна поведінка Б. Курдиновського послабила українські позиції на майбутніх переговорах з поляками й був створений прецедент, унаслідок якого згодом у міждержавному польсько-українському договорі 1920 р. було зафіксовано факт передачі Східної Галичини Польщі [316, с. 83].

Одночасно з Б. Курдиновським 18 травня 1919 р. уряд УНР таємно від РДС ЗОУНР направив до м. Любліна окрему місію на чолі з підполковником П. Левчуком. 20 травня 1919 р. українські парламентарі в складі полковників П. Левчука та Д. Антончука, сотника Руцького і хорунжого Шуппи прибули до штабу генерала Станіслава Галлера, з польської сторони участь у перемовинах брали капітан Мишковський та поручник Шумлаковський. Українці звернулися з пропозицією припинення бойових дій та переходу до переговорів щодо тимчасового перемир'я в справі польсько-українського конфлікту. П. Левчук наголосив, що, для досягнення домовленостей з Польщею, уряд УНР готовий до територіальних поступок у Східній Галичині [218, с. 5]. За вимогою поляків на цю делегацію було покладено обов'язок «по можливості, досягнути нейтральність Польщі, визначити демаркаційну лінію і, як поведеться, то опрацювати плян спільних операцій проти більшовиків» [117, с. 57–58]. Проте і цей українсько-польський мирний діалог не дав бажаних результатів, оскільки Варшава продовжували наполягати на відмові української сторони від Східної Галичини. Хоч П. Левчук і не підписав жодного неприйняттого для УНР договору, однак поляки вже тоді довідалися про суттєві непорозуміння між урядами УНР і ЗОУНР. Це значно посилювало позиції Польщі в подальших переговорах з українцями [420, с. 213].

На підтвердження цього, в польській тогочасній пресі нами було виявлено повідомлення, що 19 травня 1919 р. за підписами М. Омеляновича-

Павленка та коменданта II корпусу УГА Мирона Тарнавського до Верховного командування Війська Польського (ВКПВ) була направлена телеграма з пропозицією «прагнучи запобігти подальшому проливу крові, командуючий УГА М. Омелянович-Павленко в порозумінні з ДС ЗОУНР пропоную припинити бойові дії на лінії визначеній місією Антанти 28 лютого 1919 р. та просить командування польської армії телеграфічно відповісти про своє рішення у цій справі» [218, s. 5]. Однак відповіді на цей заклик керівників ЗОУНР нами не було виявлено, очевидно, поляки на той момент були впевнені у своїй перемозі над УГА та не бачили потреби відповідати на пропозиції, як вони вважали, вже переможених противників.

Повертаючись до згаданої місії П. Левчука, на нашу думку, ймовірно, що саме в ставці С. Галлера була досягнута домовленість про майбутній початок миротворчих ініціатив у м. Львові між делегаціями Польщі та УНР.

Адже вже 31 травня 1919 р. С. Петлюра надіслав до ВКПВ телеграму в якій зазначив, що надає військовій делегації УНР на чолі з генералом С. Дельвігом повноваження підписати умову припинення бойових дій з польською стороною [108, р. 167]. На вихідному етапі переговорів мала бути погоджена між сторонами військова демаркаційна лінія, після чого передбачалися політичні консультації щодо тривалого миру й спільної боротьби проти «більшовицького і білого імперіалізму Росії». Така делегація головного штабу Дієвої армії за ухвалою уряду УНР вранці 1 червня 1919 р. була вислана з м. Тернополя, де тоді перебувало все керівництво Директорії УНР.

Попередньо керівництво Директорії УНР запропонувало галичанам долучитися до прийдешніх переговорів. РДС ЗОУНР, добре розуміючи, що будь-яка угода з Польщею можлива тільки коштом Східної Галичини, відмовилася включити до складу делегації своїх представників [17, арк. 66]. Та все ж група старшин УГА на чолі з полковником Костем Слюсарчуком приєдналася до неї як військові експерти й спостерігачі. Присутній на засіданні політичного проводу ЗОУНР Осип Назарук занотував виразне застереження

уряду: «Ні Наддніпрянська делегація, ні експерти не мають повноважень укласти договір з Поляками від імені Галичини» [309, арк. 16–17].

Отже, місія генерала С. Дельвіга відбула з м. Тернополя 1 червня 1919 р., а вже в дорозі зустріла подальший польський наступ на схід. Наступного дня м. Тернопіль опинився у руках ворога. Українська делегація в складі: голови – генерала С. Дельвіга, членів місії – полковників П. Липка, К. Слюсарчука, Б. Сулковського, Д. Антончука, секретаря сотника Е. Камінського та перекладача О. Чеховича [108, р. 169] приїхала до м. Львова 2 червня 1919 р. після обіду й поселилася в готелі «Краків». Сюди українці приїхали автомобілем у супроводі двох польських офіцерів жандармерії [467, s. 232]. Уранці 3 червня 1919 р. українська місія була прийнята генералом В. Івашкевичем та повідомлена про те, що для проведення перемовин з м. Варшави буде направлена польська дипломатична делегація [218, s. 3]. Варто зазначити, що в складі місії УНР були тільки військові та жодного політичного представника. Це наводить на думку, що завданням місії було не підписання тривалого перемир'я, а тільки узгодження тимчасово припинення військових дій між поляками та українцями.

Місія С. Дельвіга повинна була спершу наполягати на демаркаційній лінії Бартелемі як умові українсько-польського перемир'я, проте в найгіршому разі укласти договір на умовах демаркаційної лінії по р. Золота Липа, тим самим забезпечивши хоча б якусь, нехай і дуже незначну, базу для прогнозованої української боротьби з більшовиками [335, с. 302]. Приїзд української миротворчої делегації посилив упевненість польського керівництва в перемозі. В інтерв'ю впливовому паризькому виданню прем'єр І. Падеревський заявив, «що Польща готова до справедливого миру з українцями на підставі взаємної автономії, а уряд в свою чергу визнає можливим порозуміння з С. Петлюрою» [218, s. 1]. Варто зазначити, що тут члени місії були штучно ізольовані й не мали жодного зв'язку з керівництвом УНР, відповідно не могли отримувати оперативної інформації з фронту й стратегічних змін, які відбувалися на той час.

Тим часом битвою за м. Тернопіль завершився напружений етап боротьби за стратегічну ініціативу під час Чортківської офензиви УГА. Задіявши всі наявні резерви, польське командування Галицько-Волинського фронту тричі – над р. Стрипою, біля м. Тереховлі й м. Тернополя – намагалося контрударами вирвати її з рук УГА. Проте йому не вдалося ні переламати перебіг подій, відкинувши українців назад до р. Збруч, ні хоча б зупинити переможну Чортківську офензиву УГА. Попередній досвід підказував польському верховному командуванню ще один, неодноразово випробуваний спосіб запобігти кризі – під будь-яким приводом домогтися тимчасового припинення бойових дій, щоб без зайвих зусиль виграти дорогоцінний час. У середині червня 1919 р. для такої спроби склалися сприятливі обставини [279, с. 13].

У розмові з американським співробітником часопису «Нью-Йорк Гаральд», на уточнююче запитання, що війна з українцями сильно непокоїть владні кола конференції в м. Парижі, І. Падеревський відповів, «що такі побоювання Антанти є зрозумілими. Але в них побутує дуже недокладна інформація з української сторони. Треба розуміти, що поляки не воюють проти 25–26 мільйонів українців, які прагнуть незалежності під проводом уряду С. Петлюри, війська якого ведуть відчайдушну боротьбу проти більшовиків. А воює з народом Східної Галичини, який складає 3,2 мільйони русинів як окрему групу українців з своїм власним військом керованим німецькими та австрійськими офіцерами, що атакувала Львів, змусивши Польщу таким чином з метою наведення порядку вести з ними війну» [218, s. 4].

ВКПВ отримавши рапорт від генерала В. Івашкевича про приїзд до м. Львова делегації С. Петлюри з метою припинення воєнних дій між польськими та українськими військами та закінчення кровопролитної війни в Східній Галичині та взявши до уваги його пропозиції щодо об'єднаного походу проти більшовиків, вирішила теж надіслати до м. Львова власну делегацію в складі: генерала Еугеніуша Родзевича, полковників Сулімірського та Обертинського, майора Марянського, капітана Розвадовського і полковника Бернацького. Дана делегація мала повноваження для перемовин щодо

припинення воєнних дій, які не стосувалися питань територіальних чи політичних. В інструкції було вказано, що тільки після цілковитого припинення військових дій можуть розпочатися переговори, метою яких мав бути тривалий мир [108, р. 167–169].

7 червня 1919 р. у м. Львові розпочалися безпосередні переговори про припинення вогню між відрядженою командуванням армії УНР місією генерала С. Дельвіга та уповноваженою ВКПВ делегацією на чолі з генералом Е. Родзевічем. Члени української делегації виявилися відрізаними від зовнішнього світу та будь-якої інформації про реальне воєнне становище, адже їхній приїзд до м. Львова збігся з початком Чортківської офензиви, про яку українські учасники переговорів нічого не знали [335, с. 312].

Переговори проходили досить складно, бо залежно від ситуації на фронті змінювалися і вимоги поляків. Українська делегація відстоювала «лінію Бартелемі» й «взагалі намагалася виграти терен для Галицької армії та Уряду, застерігаючи інтереси Соборної України» [420, с. 214]. Натомість у надісланій з м. Варшави інструкції для польської делегації прозвучали зверхні та самовпевнені ноти: «...польське військо, постійно просуваючись на схід на фронті Залізці – Збараж – Скалат – Чортків – Золотий Потік – Незвисько, ніде не зустрічає жодних підрозділів регулярної української армії. Місцеве населення без різниці національності інформує, що далі на схід таких підрозділів також немає» [279, с. 36].

Щодо ходу засідань, то після взаємного знайомства обох делегацій українській стороні о 9 год. вечора 7 червня були вручені документи із засадничими пунктами інструкції ВКПВ, на основі яких повинні проводитись переговори в справі припинення військових дій. Опісля голова польської делегації Е. Родзевіч звернувся до української місії з питанням, чи відомо їм, де на даний момент перебуває регулярна армія УНР, а в разі відсутності такої інформації запропонував делегувати двох членів своєї місії до Дієвої армії та з'ясувати її місцезнаходження. Відповідь мала бути надана протягом 56 годин від часу виїзду зі м. Львова У відповідь голова української делегації С. Дельвіг заявив, що не може мати такої інформації, так як місія вже тиждень не

контактує зі своїм штабом, а відповідь на пропозицію надасть наступного дня [108, р. 179]. Така поведінка поляків пояснювалася тим, що вони майже не сумнівалися у власній перемозі, а на адресу командувача Галицько-Волинського фронту полетіли привітання з усіх куточків Польщі.

8 червня 1919 р. у м. Львові зібралися натовпи людей біля Цитаделі на церемонію вручення почесної шаблі з написом «Генералові Вацлаву Івашкевичу – визволений Львів». Уже ввечері цього ж дня генерал В. Івашкевич отримав звістку про те, що «40 полк піхоти Якліча групи Сікорського, який зайняв Чортків, сьогодні був атакований залишеним у спокої українським військом, оточений неприятелем і розбитий. Втрати годі оцінити, оскільки підрозділи розбіглися навсібіч» [51, арк. 13]. Досвідчений генерал одразу зрозумів, що перемогу поляки почали святкувати зарано, а УГА – боєздатна й готова до рішучого наступу. Охоплена переможною ейфорією та не проінформована про переможні бої УГА, певна частина польського суспільства гостро відреагувала на цю подію. Для прикладу, 10 червня 1919 р. впливовий Комітет національної оборони заявив, що очікує суду над українцями, а не угоди з ними [279, с. 13–14].

8 червня українська сторона, як і заявляла напередодні, о 9.30 год. надала відповідь, що вони принципово згодні з умовами інструкції ВКПВ, а також на виїзд двох своїх членів (Д. Антончука і П. Липка) до головної команди військ УНР з метою збору найновіших даних щодо дислокації їхньої армії. Між тим, українська делегація в особі С. Дельвіга зажадала від польської сторони стримання військових дій у Східній Галичині. Вже о 10.30 год. українські делегати отримали перепустки для перетину фронту під м. Чортковом і о 13 год. в товаристві польського підпоручника Урбана покинули м. Львів у напрямку м. Золочева.

О 15 год. генерал С. Дельвіг офіційно повідомив польську делегацію про виїзд полковників П. Липка й Д. Антончука до штабу українських військ, після чого відповів на засадничі пункти умов, поставлених йому на попередньому засіданні польською делегацією. Загалом погодившись на всі умови, все-таки він зажадав, щоб українське цивільне населення, яке перебуває на території

Східної Галичини, зайнятій польськими військами, було звільнене згідно з 13 пунктом інструкції для польської делегації. Далі С. Дельвіг заявив, що докладно можна буде обговорювати умови припинення військових дій після повернення членів української делегації з лінії фронту. Опісля голова української делегації описав відому йому військову ситуацію на польсько-українському фронті на час від'їзду до м. Львова. Він зазначив, що в результаті польської атаки на м. Луцьк була розбита резервна армія УНР та зайнята поляками залізниця м. Броди – м. Тернопіль, що суттєво ускладнило боротьбу з більшовиками. У своїй доповіді С. Дельвіг наголосив, що С. Петлюра нещодавно мав надію налагодити відносини з отаманами Н. Григор'євим та Зеленим (Данило Терпило), звільнити м. Київ та цілу Україну від більшовицької влади. Але дана акція можлива тільки після того, коли тилова армія УНР більш не буде атакована поляками. У відповідь Е. Родзевіч заявив, що просування польської армії на схід зумовлене можливою більшовицькою офензивою, та погодився відкласти початок перемовин до приїзду двох українських членів місії. [108, р. 180–181]. Варто зауважити, що польські дипломати у своїх виступах ставилися прихильно до наддніпрянців і особливо вороже до УГА.

У цей час на Галицькому фронті перебувала чергова коаліційна місія в складі французького полковника Де Ренті, англійського майора Кінга й американського капітана Форстера. Її головною метою був огляд ситуації на польсько-українському та польсько-більшовицькому фронті в Галичині. Місію Антанти супроводжував польський генерал Ламезан як представник ВКПВ [344, с. 52–53]. 11 червня 1919 р. об 11.00 год. дана місія прибула до окупованого поляками м. Станиславова. На зустрічі біля міської ратуші Де Ренті виголосив промову, в якій віддав честь польському війську та вільній Польщі, а також вислухав скарги на українську владу. Опісля члени місії Антанти мали урочистий обід у ресторані «Уніон», а вже о 18.00 год. після бенкету покинули місто – очевидно, у зв'язку з швидким наближенням УГА в ході Чортківської офензиви [353, с. 155].

Саме в цей період відбулися важливі зміни в державному устрої ЗОУНР. 9 червня 1919 р. в м. Заліщиках, на той час тимчасовій столиці ЗОУНР, на спільному засіданні УНРада й ДС ЗОУНР надали диктаторські повноваження Є. Петрушевичу. Вже як диктатор ЗОУНР він цього ж дня звільнив М. Омеляновича-Павленка з посади головнокомандувача УГА та призначив замість нього генерала О. Грекова, іменуючи його Начальним вождем УГА. М. Андрусак був переконаний, що «диктатор зробив це без сумніву тому, що Греков був за ведення офензиви (Чортківської. – Є. Л.) аж до цілковитого звільнення Галичини, коли Омелянович-Павленко був свято переконаний, що глибший наступ є стратегічним абсурдом». До речі, на той момент Є. Петрушевич категорично не схвалював становище щодо мирних переговорів уряду УНР з Польщею, тобто місії генерала С. Дельвіга у м. Львові [111, с. 110–111].

11 червня 1919 р. польська делегація отримала повідомлення про те, що УГА несподівано атакувала м. Чортків, унаслідок чого поляки зазнали великих втрат й відійшли на лінію р. Стрипа. Того ж дня після полудня командування Галицько-Волинського фронту отримало депешу, що на протилежному березі р. Збруч польські війська не зустріли більшовиків, а, навпаки, зконтактували з відділами УНР. 10 червня в м. Підволочиську, зайнятому польськими військами, з'явився український полковник, який сповістив про те, що армії УНР віддано наказ уникати бойових дій з поляками [468, с. 97].

12 червня 1919 р. Е. Родзевіч попередив українську делегацію, що оскільки визначений двом українським делегатам термін завершився, то потрібно продовжувати переговори з тими, хто залишився у м. Львові. Своєю чергою українці попросили надіслати телеграфічний запит до польських фронтових військ, чи українські делегати не перетинали фронт у зворотньому напрямку. Біля 16 год. прийшла відповідь про те, що двоє членів української делегації нещодавно попрямували в сторону м. Львова і просять призначити засідання 13 червня на 10 год. ранку [108, р. 182].

13 червня 1919 р. вранці полковник П. Липко, складаючи звіт, на початку пояснив спізнення тим, що українські делегати поїхали іншою дорогою, а

також поломкою їхнього автомобіля. Далі він окреслив лінію зіткнення польських та українських військ, яка проходила на той час від с. Колодна до р. Збруч й аж до м. Гусятин, де знаходилася група військ УГА М. Омеляновича-Павленка, сконцентрована в районі м. Скали та м. Борщова. Дана лінія становила глибокий тил українських військ для боротьби з більшовиками. Між м. Волочиськом та м. Гусятином був один постерунок, а зв'язок з М. Омеляновичем-Павленком утримувався через м. Проскурів і м. Кам'янець-Подільський, який також перебував у руках українців. Що стосувалось відділів більшовиків, то в тих днях вони були відкинуті по цілому фронту на кілька кілометрів від р. Збруч [108, р. 183].

Поляки в особі майора Маряньського звертали увагу на те, що відходу українських військ зі Східної Галичини бажає цивільне населення незалежно від національності, причиною чого називали грабунки та знущання українських вояків. Відповідаючи на польські закиди, полковник Д. Антончук, зокрема, зазначив, що українська армія є єдиною силою та підпорядковується наказам Головного отамана С. Петлюри, що стосується і армії М. Омеляновича-Павленка як складової частини армії УНР. Щодо грабунків українського та польського населення, то в української сторони є підтвержені відомості, що цими ганебними речами займаються в першу чергу польські військові [112, с. 176].

У ході подальших перемовин генерал Е. Родзевіч наполягав на лінії розмежування по р. Збруч, вважаючи її майбутньою лінією оборони проти більшовиків. Натомість генерал С. Дельвіг обстоював потребу побудови українсько-більшовицького фронту від р. Прип'ять через м. Олевськ – с. Кожець – м. Острог і далі до р. Дністер. Для цього УНР потребувала й частини Східної Галичини, а також залізниці м. Броди – м. Тернопіль. У зв'язку з цим він запропонував польській стороні демаркаційну лінію генерала Ж. Бартелемі по річках Буг – Стрий. Що стосувалось Волині, то тут, зі слів С. Дельвіга, українська влада повинна була отримати значні території для зміцнення тилу та проведення мобілізації українського населення до власної армії [468, с. 105].

У відповідь Е. Родзевіч відзначив, що від часу, коли була задекларована демаркаційна лінія Бартелемі, минуло чимало часу, польська армія стоїть на відстані 100 км. на схід від неї, а тому її відведення неможливе. Полковник П. Липко уточнив, що пропонована українцями лінія розмежування є тимчасовою, а майбутнє вирішення сталого кордону між Польщею та Україною буде справою ПМК. Не зважаючи на намагання української делегації, Е. Родзевіч уперто відстоював лінію по р. Збруч. Своєю чергою П. Липко нагадав, що все ж таки частина Східної Галичини перебуває в руках УГА, на що повинна зважати польська делегація. Йдучи в дипломатичну атаку, Е. Родзевіч поцікавився, чи відомо українській делегації, що вже кілька днів М. Омелянович-Павленко веде енергійну офензиву супроти польських військ, а не проти більшовиків. У відповідь С. Дельвіг зауважив, що українські війська після втрати м. Луцька в результаті повномасштабного польського наступу уникають будь-яких контактів з поляками. А М. Омелянович-Павленко, з його слів, розпочав наступ без наказу С. Петлюри, водночас наголошуючи, що «група Павленка наразі залишити Галичину не може» [108, р. 184–185].

Поляки під час переговорів прихильно ставились до Наддніпрянщини, а всю вину за свою війну проти УНР покладали на «галицький націоналізм». Польські дипломати всіляко відтягували питання укладання перемир'я з представниками УНР, так як хотіли дочекатися в'яснення ситуації на польсько-українському фронті в напрямку р. Збруч, а з іншої сторони очікували повідомлень з дипломатичного фронту в м. Парижі. Поляки то не могли зібратись у повному складі, то очікували інструкцій з м. Варшави. Коли таки розпочались регулярні засідання обох делегацій, тоді польська сторона висунула такі умови: демаркаційна лінія між Польщею і УНР має проходити по р. Збруч, українська місія повинна зректися претензій щодо Східної Галичини на користь Польщі. На такі польські вимоги С. Дельвіг відповів, що «його делегація не може взагалі переговорювати далі, бо не має на це уповноважень» [416, с. 94].

Тоді член польської делегації Розвадовський зауважив, що дипломатичний представник УНР у м. Варшаві є іншої думки щодо цих

польських вимог. На це генерал С. Дельвіг слушно зауважив, що коли насправді є у Варшаві такий представник, то українська місія бажає з ним зустрітися. Спершу польські дипломати не хотіли цієї зустрічі, але під натиском С. Дельвіга вони змушені були погодитись на це і заявили, що згаданого представника УНР направлять до м. Львова. Варто зауважити, що місію С. Дельвіга при відбутті з Тернополя інформував міністр закордонних справ УНР А. Лівіцький, який попереджав про можливе перебування у м. Варшаві дипломатичного представника УНР Б. Курдиновського, призначеного попереднім міністром К. Мацієвичем, у зв'язку з чим його повноваження анульовані [468, s. 109].

Невдовзі на одному зі спільних засідань обох делегацій з'явився Б. Курдиновський. Розвадовський представив його як «дипломатичного представника УНРеспубліки у Польщі, полк. Курдиновського», який зачитав членам української місії свої повноваження, підписані попереднім міністром зовнішніх справ УНР К. Мацієвичем. Після цього Б. Курдиновський став переконувати, що Україна змушена робити Польщі значні поступки, бо «без допомоги Польщі УНР не може сама вибороти собі самостійности». Також він доводив, що українська делегація повинна погодитися без вагань на всі польські вимоги, навіть політичного характеру. Зважаючи на категоричну заяву міністра А. Лівіцького, українська делегація відмовилася визнавати Б. Курдиновського діючим дипломатом УНР і висловила протест проти того, щоб він і надалі брав участь у засіданнях делегацій. З цим польська сторона погодилась і Б. Курдиновський більше на засіданнях не з'являвся, виїхавши назад до м. Варшави [416, с. 95–96].

Легковажачи першими здобутками Чортківської офензиви, польське верховне командування у надісланій 12 червня 1919 р. інструкції для ведення переговорів сформулювало жорсткі вимоги. Українці могли сподіватися на можливе перемир'я, лише визнавши демаркаційною лінією р. Збруч «від джерел аж до гирла». УГА слід було негайно відступити на східний берег ріки. Їй дозволялося вивезти тільки військове спорядження та продовольство з розрахунку на час, потрібний для маршу до р. Збруч плюс дві доби. Для

контролю обозних валок створювалася спільна польсько-українська комісія. Українці повинні були звільнити всіх польських полонених та інтернованих, натомість поляки обіцяли звільнити лише бранців родом з Наддніпрянщини [108, р. 174].

Розуміючи, що галицькі українці не погодяться з такими умовами, начальник польського Генерального штабу полковник С. Галлер так інструктував членів власної делегації: «Для Верховного командування немає значення, чи генерал Омелянович-Павленко визнає дії делегатів Петлюри. З одного боку, Верховне командування прагне мати вільні руки щодо цього генерала та його наступальної акції, з іншого – бажає забезпечити стосунки з Петлюрою» [108, р. 198–199]. Відповідно, 13 червня 1919 р. українську сторону поінформували, що «на випадок недотримання умов угоди загонами українського війська, які перебувають на території Східної Галичини, польське верховне командування залишає за собою право застосувати до них такі санкції, які вважатиме необхідними, не порушуючи, водночас, умови про припинення бойових дій із формуваннями, які перебувають на лівому березі Збруча (якщо ці останні зберігатимуть нейтралітет)» [108, р. 174–175]. Та все ж було видно, що поляки стали побоюватися щораз сильнішого поступу Чортківської офензиви УГА; разом з тим вони не знали, що І. Падеревський та його опікун Ж. Клемансо виторгують у м. Парижі на ПМК. Тому в врешті-решт запропонували українській делегації лінію розмежування дещо на Захід від р. Збруч, сподіваючись, що місія С. Дельвіга її прийме [416, с. 96].

На спільному засіданні 13 червня 1919 р. С. Дельвіг заявив, що «доказом неофіційного припинення бойових дій між поляками та українцями є наказ уникати прямих сутичок з поляками. А атаку Павленка-Омеляновича можна рахувати локальним непорозумінням, але в жодному разі не з прямого наказу С. Петлюри. Українська делегація надіється на встановлення лінії розмежування, та спільну боротьбу проти більшовиків, а в найближчому часі на тривале перемир'я між Польщею та Україною» [108, с. 185–186]. На цьому ж засіданні голова української делегації поскаржився на брак інформації з

Головного штабу армії УНР та попросив зв'язку з м. Волочиськом, щоб у першу чергу запобігти офензиві УГА.

Взявши слово, Е. Родзевіч повідомив українських делегатів, що він не має повноважень для встановлення зв'язку з Головною командою УНР, так як мусить отримати для таких дій інструкцію від ВКПВ. Тоді генерал С. Дельвіг запитав, «Чи ВКПВ має щирий намір боротися проти більшовиків?» Стримати воєнні кроки на Галицькому фронті та зажадав письмового зобов'язання в цій справі. На це генерал Е. Родзевіч відповів, польська армія вже тривалий час веде боротьбу з більшовиками, що є найкращим доказом щирості намірів ВКПВ. Також із цією метою налагоджено контакт з Румунією в Східній Галичині. Поляки в свою чергу стримали свої воєнні кроки, але генерал М. Омелянович-Павленко розпочав воєнну акцію. С. Дельвіг поцікавився, чи після припинення бойових дій поляки закриють ті відтинки фронту проти більшовиків, де відсутні українські війська від р. Прип'яті до р. Дністер, та чи забезпечать поляки тил для української армії за рахунок частини територій Волині та Східної Галичини, які в даний час займають польські війська. Також українці сподівались на повернення частини залізничного парку, втраченого ними на лінії м. Тернопіль – м. Броди. У відповідь Е. Родзевіч зазначив, поки що польська делегація не отримала повноважень проводити перемовини у справі припинення воєнних дій з Варшави, але готова вести діалог у цьому напрямі [108, р.185–187].

Очікувалося, що 14 червня наступ групи генерала В. Єнджеєвського на м. Тербовлю докорінно змінить хід Чортківської офензиви. Тож польська делегація далі наполягала, щоб «українське військо беззастережно віддало територію Східної Галичини аж по Збруч і зреклося будь-яких впливів і претензій на неї» [108, р. 175].

Цього ж дня о 20.30 год. вечора польська делегація отримала відповідні інструкції офіційно вести перемовини в справі припинення бойових дій з УНР. 15 червня 1919 р. втрата м. Тернополя і вимушений відступ польського війська різко змінили позицію Варшави. Її бажання мати вільні руки стосовно УГА раптово випарувалося. Тепер польські представники наполегливо вимагали

письмового підтвердження, що М. Омелянович-Павленко підпорядковується наказам С. Петлюри та щоб йому звеліли негайно припинити наступ [108, р. 177]. Перед цим, на ранковому засіданні об 11.00 год. Марянський зачитав деякі пункти інструкції ВКВП щодо припинення військових дій, своєю чергою С. Дельвіг зауважив, що членам його делегації потрібний час, щоб відредагувати відповідь на зазначені польською стороною умови.

Вже о 17.00 год. С. Дельвіг виклав основні тези відповіді української сторони, у яких, зокрема, йшлося про те, що: а) армія УГА є частиною Дієвої армії УНР; б) Головна команда УНР не має наміру воювати з поляками, а хоче об'єднатися з ними в спільній боротьбі проти більшовиків; в) М. Омелянович-Павленко цілковито підпорядковується наказам Головного отамана С. Петлюри; г) щодо вимоги ВКПВ про стримання воєнних дій з боку УГА, то таку саму вимогу ставить українська делегація до польських агресивних дій; д) українські делегати пропонують встановити польсько-українську лінію розмежування на ділянці фронту, на якій перебували польські та українські війська 1 червня 1919 р. станом на 16.00 год.; е) для українських військ кожен більшовик Росії незалежно від національності є узурпатор, а більшовик-українець вважається зрадником; є) українська делегація загалом погоджується з умовами, запропонованими польською стороною [108, р. 187–188].

Своєю чергою польська сторона домагалася письмових зобов'язань від української делегації щодо справжніх відносин між генералом М. Омеляновичем-Павленком і С. Петлюрою та стримання військових дій проти поляків. Щодо демаркаційної лінії, то про неї польська делегація готова була говорити після припинення будь-яких військових дій з обох сторін конфлікту. С. Дельвіг знову поскаржився на брак інформації з Головної команди Дієвої армії УНР, тому не міг надати ствердних відомостей про військову акцію відділів М. Омелянович-Павленка. Генерал Е. Родзевіч у ході дискусії поцікавився, чи відомо українській делегації про роль, у якій нещодавно виступив генерал О. Греков в УГА. Полковник армії УНР П. Липко ствердно заявив, що О. Греков є головнокомандувачем УГА, а М. Омелянович-Павленко йому безпосередньо підпорядковується. Український офіцер

наголосив, що поляки, все ж, не дотримались попередніх домовленостей про обопільні ненапади і 14 червня 1919 р. зайняли Підволочиськ. На це Е. Родзевіч відповів, що поляки, у пошуках контакту з українськими військами й на виконання наказу ВКПВ дійти до р. Збруч, одразу після зайняття м. Підволочиська припинили своє просування на схід. Також ці дії були обумовлені заходами безпеки на території Східної Галичини, де населення наражалося на грабунки та знущання зі сторони дезертирів української армії. Для забезпечення захисту цивільних від нападу більшовиків потрібна регулярна армія і саме цю функцію намагалося виконувати польське військо [108, р. 189].

С. Дельвіг наполегливо доводив представникам польської делегації, що армія УНР залишила зазначені території, щоб уникнути військового контакту з поляками. Що ж стосується решти територій, то армія УНР була здатна гарантувати спокій і безпеку її мешканців. Зі слів Е. Родзевіча полковник Д. Антончук зробив висновок, що поляки свідомо проводили офензиву до р. Збруч, не шукаючи будь-якого порозуміння з УНР. Полковник П. Липко на підтвердження слів Д. Антончука повідомив, що, виїхавши з м. Тернополя до м. Підволочиська о 6.30 год. ранку 12 червня, не зустрів дорогою жодного польського жовніра, натомість м. Підволочиськ на той час був у руках української армії, що міг підтвердити підпоручник польської армії Урбан, який супроводжував українських офіцерів до цього міста. Капітан польської армії Розвадовський виправдовувався, що просування польських військ на схід супроводжувалося браком інформації про ситуацію в тому регіоні та внаслідок несподіваної атаки більшовиків, а в часі даного просування поляки не зустрічали жодних українських військ [112, с. 177].

Генерал С. Дельвіг запевнив польську делегацію, що українці іменем Головної команди військ УНР зобов'язуються швидко встановити порядок і адміністрацію територій, які займе українська армія. Е. Родзевіч поцікавився, в який спосіб українська сторона стримуватиме воєнні кроки щодо поляків. Стосовно цього С. Дельвіг зазначив, що після отримання умов зі сторони поляків у цій місцевості керівництво армії УНР віддасть наказ про припинення військових дій, після чого відійде на домовлену попередньо лінію

розмежування. Е. Родзевіч неухильно вимагав письмового зобов'язання зі сторони М. Омелянович-Павленка щодо виконання наказів Головного отамана УНР С. Петлюри. Це застереження поляків було зумовлене їхньою недовірою в питанні того, чи виконає М. Омелянович-Павленко умову припинення бойових дій, яка можливо буде підписана між поляками та українцями. Генерал С. Дельвіг запропонував, щоби припинення військових дій для можливості проведення подальших переговорів настало одночасно з обох сторін конфлікту й одразу після встановлення тимчасової лінії розмежування. Е. Родзевіч пообіцяв дати ствердну відповідь наступного дня [108, р. 190–191].

Добре проінформована про зміни на фронті польська сторона одразу погодилася на пропозицію С. Дельвіга. Одночасно отримавши відомості з Галицького фронту про те, що УГА розбили п'ять польських дивізіонів уже майже на лінії м. Броди – р. Золота Липа, польська делегація пішла на укладання умови про припинення вогню [335, с. 312].

16 червня 1919 р., після попередньої конференції Е. Родзевіча зі С. Галлером, на засіданні о 14.00 год. голова польської делегації представив українським делегатам Умову припинення бойових дій (надалі Умова). Згідно з якою всі військові відділи обох сторін конфлікту повинні відійти на лінію фронту, яка була станом на 1 червня 1919 р., а після дотримання всіх пунктів Умови переговори про встановлення тривалого військового перемир'я перенесуть до м. Варшави. Українська делегація після узгодження деяких пунктів прийняла Умову запропоновану поляками, яку підписали обидві делегації о 23.30 [108, р. 191], а наступного дня її копію направили до м. Парижа.

Такий вибір С. Дельвіга пояснюється штучно створеною інформаційною ізоляцією, внаслідок якої українська делегація не мала змоги регулярно отримувати вказівки командування та звістки про події на фронтах [51, арк. 117]. С. Дельвіг володів тільки відомостями, отриманими членами його делегації в штабі Дієвої армії УНР ввечері 9 червня. На той час зв'язку з УГА наддніпрянці не мали [108, р. 180–182]. Не знаючи масштабу змін, викликаних

Чортківською офензивою, генерал С. Дельвіг гадав, що на 15 червня позиції УГА знаходяться значно ближче до р. Збруч, ніж обрана ним лінія.

Ця умова з погляду поляків мала підштовхнути керівників ЗОУНР до добровільного припинення боротьби. Це було зумовлено тим, що дана демаркаційна лінія забезпечувала для них велику концентрацію військ у м. Тернополі, з огляду на те, що всі лінії оборони на східногалицькому Поділлі пролягали з півночі на південь, поляки могли будь-якої миті потужним ударом з м. Тернополя на південь протягом кількох днів знищити УГА [335, с. 313].

Використовуючи цю Умову, поляки продемонстрували її в м. Парижі, наголошуючи на тому, що вони порозумілися з Директорією УНР в справі боротьби проти більшовиків, проте галицькі українці з останніми співпрацюють. З огляду на це поляки вимагали від Найвищої ради дозволити використати проти «українсько-більшовицької навали», як вони називали наступ О. Грекова, армію Ю. Галлера та надати Польщі право окупувати цілу Східну Галичину до р. Збруч [335, 318–319].

17 червня 1919 р. два члени української делегації покинули Львів о 7 год. ранку і виїхали в товаристві польського підпоручника Урбана до штабу військ УНР С. Петлюри, щоби передати текст підписаної Умови. Вже о 12.40 год. вони перетнули лінію польських позицій під м. Зборовим [108, р. 191].

24 червня 1919 р. був оприлюднений офіційний комунікат Варшавського Генерального штабу від 21 червня, у якому вказувалось, що командуючий УГА О. Греков повідомив польську сторону про невизнання Умови, підписаної між делегатами С. Петлюри та поляками, а отже, припинення бойових дій з ініціативи українців зірване. З вищесказаного можна зробити висновок, що польсько-українській Умові, укладеній С. Дельвігом та Е. Родзевічем 21 червня 1919 р., не судилося бути реалізованою через Чортківський наступ УГА, а поляки, використовуючи її та посилаючись на неї, апелювали супроти «протиправного» поводження УГА [468, s. 171].

Пізніше між дослідниками виникли суперечки щодо негативного ставлення до підписантів Умови, так з іншої сторони, недалекоглядності керівників ЗОУНР, які не прийняли вчасно тимчасових мирних ініціатив

супротивників польсько-українського конфлікту. Деякі вчені помилково вважали, начебто цим документом встановлювалося польсько-українське перемир'я з демаркаційною лінією, названою на честь генерала С. Дельвіга, та дійшли на цій оманливій підставі хибних висновків і міркувань. Зокрема, В. Гордієнко та Б. Якимович вважали, що Умова про припинення бойових дій дозволила польському командуванню перекинути проти УГА сили, які до цього оперували проти Дієвої армії УНР [266, с. 102]. На думку сучасного українського дослідника воєнної історії О. Дедика, тогочасні рішення польського командування та розташування з'єднань Галицько-Волинського фронту переконливо спростовують таке дилетантське твердження [279, с. 15].

Плануючи майбутні наступальні операції, опрацьована польськими експертами лінія розмежування «витягувала» підрозділи УГА вздовж різноманітних вигинів, позбавляла центр і правий фланг фронту залізничних сполучень, якими можна було б вчасно перевезти резерви на той чи інший небезпечний відтинок. Майбутній можливий наступ з м. Тернополя вздовж шосе до м. Заліщиків загрожував відрізати УГА від р. Збруч, притиснути її до румунської окупаційної зони над р. Дністер і остаточно знищити. Тож поки переважаючі сили польського війська нестримно наступали б у Галичині, наддніпрянців спокушали би перемир'ям на лінії р. Збруч. На ці обставини слушно вказував емігрантський український історик В. Кучабський, негативно оцінюючи підписану генералом С. Дельвігом Умову [335, с. 310].

Коли польські парламентарі в розпал бою за м. Бережани в складній для себе ситуації підписану С. Дельвігом Умову передали О. Грекову, він без вагань її відхилив. Деякі дослідники української військової історіографії засуджують такий крок О. Грекова. Та виходячи з тогочасної військової ситуації, якби генерал О. Греков прийняв лінію Дельвіга, цього для остаточної перемоги Директорії УНР над більшовиками все ж не вистачило, але тільки продовжило її смертельні конвульсії ще на кілька місяців, і таким чином на деякий час відтермінувати захоплення поляками решти території Східної Галичини до р. Збруч. Більшого за допомогою Умови С. Дельвіга досягти було нереально [335, с. 313]. Сам Диктатор Є. Петрушевич вважав, що полякам

вірити не можна, що вони тільки затягують час для стягування резервів і призупинення наступу УГА, так як ніколи не захочуть відмовитись від усієї Галичини, про що повсякчас і всюди говорили й писали [421, с. 322].

Проте дослідники, зокрема українські М. Капустянський, Л. Шанковський та польський М. Клімецький, зазначали, що Умова гарантувала УГА безпеку на Західному фронті та певну територію як базу для подальшої боротьби з більшовиками. Як вважав сучасник тих подій Л. Шанковський, якби українці виявили політичну волю, то прийняття демаркаційної лінії С. Дельвіга, могло послужити тиловою базою для УГА в час її операцій на Наддніпрянській Україні проти більшовицьких сил. Ця Умова залишала б територію з населенням 870 тис. чоловік, у тому числі 570 тис. українців, з яких шляхом мобілізації можна було поповнити свої ряди. Звичайно, в цьому можна було сумніватись, адже вже 25 червня 1919 р. Найвища рада в м. Парижі уповноважила польську армію зайняти Східну Галичину до р. Збруч. Це рішення керівництву УГА було передано 10 липня 1919 р., у зв'язку з чим згода на припинення воєнних дій могла надати певну стратегічну користь. УГА принаймні на 15 днів швидше перейшла б р. Збруч, ніж це відбулося насправді, та змогла б евакуювати все своє майно, нічого не залишаючи полякам [438, с. 170]. Польський історик М. Клімецький щодо цієї проблеми змодельовував цікаве питання: чи продовження війни з поляками в червні 1919 р. не стало причиною подальшої поразки військ УНР з більшовиками [467, с. 266].

В цьому місці, слід наголосити, на досить важливому факті, після переходу через р. Збруч 17 липня 1919 р. НК УГА вислала до поляків парламентарів, які мали заявити, що погоджуються на лінію Дельвіга [135, с. 154]. На переконання Л. Шанковського, українці чомусь завжди спізнювалися зі своєю згодою на будь-які домовленості, на які давали спочатку категоричні відмови [438, с. 170]. Мабуть, якщо Є. Петрушевич та О. Греков не були впевненими в переможному завершенні Чортківської офензиви, в той час повинні були погодитися на Умову та демаркаційну лінію. У цьому разі галицький державний та військовий провід прийняв би «менше зло», так як подальше ведення офензиви спричинило гірші наслідки [112, с. 174–175].

Польський історик В. Гуперт дотримувався іншої позиції, вигідної для Польщі. Підписаною у м. Львові польською та українською делегаціями Умовою передбачалося: тимчасове припинення бойових дій; тимчасове розмежування військ обох сторін уздовж лінії Дельвіга; продовження переговорів про укладання перемир'я, від результату яких залежало подальше дотримання перших двох пунктів. На думку В. Гуперта, такий розвиток подій позбавляв польське командування ризику втратити м. Львів і надавав дорогоцінний час, щоби якнайкраще підготуватися до майбутніх операцій за участю сил, знятих з західного кордону після підписання мирного договору з Німеччиною. Крім того, розмежування вздовж лінії Дельвіга дозволяло повернути чималий шмат втраченої під час Чортківської офензиви території, включаючи м. Тернопіль і мостовий причілок с. Нижнів. Останній, до речі, станом на 16.00 год. 1 червня 1919 р. перебував у руках українців. Поляки зайняли його наступного дня [141, s. 80].

Таким чином, сформульовані польським військовим керівництвом 13–14 червня 1919 р. вимоги не залишають жодних сумнівів щодо можливого перебігу подальших переговорів у м. Варшаві. Щойно фронт генерала В. Івашкевича достатньо зміцнів би, польська сторона ультимативно зажадала б від УНР зречення всіх прав на Східну Галичину та цілковитого очищення її території. Подібні настрої активно пропагувалися в польському суспільстві. 21 червня 1919 р. організоване впливовим Комітетом національної оборони віче ухвалило резолюцію, в якій рішуче відкидало усілякі демаркаційні лінії з українцями, вимагало «звільнення» всієї території Галичини та передачі з цією метою цивільної та військової влади в регіоні генералові В. Івашкевичу [108, p. 141].

Для ЗОУНР тимчасове припинення бойових дій означало провал узгодженого 13 червня 1919 р. вищим політичним і військовим керівництвом плану подальшої визвольної боротьби. Ратифікація підписаної генералом С. Дельвігом Умови означала б для галичан добровільне самогубство, а для наддніпрянців – свідому зраду. Вмотивовану й вичерпну відмову польське командування отримало листом, датованим 19 червня 1919 р.: «Довідавшись від

заступників отамана Петлюри, що у Львові проходять переговори про припинення військових дій з Польщею, НК УГА інформує, що ніхто не був уповноважений укласти таку умову від імені Західної Області УНР. Проте ми користуємося цією нагодою, щоби знову повторити, що ми завжди готові припинити війну проти Польщі, підкоритися справедливому третейському суду Антанти та під її директивами долучити всі наші сили до загальної боротьби з більшовиками. Однак погодитися на якесь тимчасове припинення вогню ми не можемо» [74, с. 455–456].

У разі припинення польсько-української війни С. Петлюра міг отримати як негайну допомогу УГА у боротьбі з більшовиками, так і бажану підтримку з боку Польщі й Антанти. На заваді стояла тільки непримиренна позиція керівників ЗОУНР, які не хотіли добровільно зректися власної території [280, с. 17].

Та все ж у боротьбі примітивного розрахунку зі здоровим глуздом на той час переміг останній. Не змінюючи офіційного ставлення до Диктатури, голова Ради народних міністрів Б. Мартос та виконувач обов'язків міністра закордонних справ УНР А. Ливицький 21 червня 1919 р. інформували генерала О. Грекова, що Головний отаман у згоді з урядом УНР «не вважає за можливе затвердити підписану 16.06.1919 р. Умову про припинення військових дій» [30, арк. 81]. Варто зауважити, що відмовившись від ратифікації підписаної С. Дельвігом Угоди, С. Петлюра та його міністри, все ж, ніяк не могли забути відмови уряду ЗОУНР в її легітимізації. Жертвою цієї «політики» стала справа передачі УГА австрійських набоїв під час переможної Чортківської офензиви. З цього приводу, згодом С. Петлюра у листі до генерал-хорунжого М. Удовиченка писав: «біля Тернополя уже по моїй пропозиції, після переговорів генерала С. Дельвіга, Польська Армія затрималась і готова була розпочати переговори, але провокаційна офензива Грекова знову поспувала справу» [79, с. 226].

Своєю чергою 21 червня 1919 р. варшавські ЗМІ повідомили, що «згідно договору, погодженого та підписаного 16 червня з представниками Петлюри, припинення вогню повинно було розпочатись о 6 год. 21 червня 1919 р. Тим

часом головна команда українських військ повідомила, що у зв'язку зі зміною військової ситуації не погоджується на припинення бойових дій і що воєнний стан триває й надалі. Польська сторона трактує це тим, що німецька агентура схилила Петлюру до порозуміння з більшовиками» [92, s. 461].

Одразу розпочалась інформаційна атака польської пропаганди. Зокрема в часописі «Gazeta Lwowska» зустрічаємо статтю, у якій поляки повідомляли, що з якихось джерел їм стало відомо, нібито українці уклали перемир'я з більшовиками та узгодили тимчасову демаркаційну лінію м. Ямпіль – м. Константинів, завдяки чому українці організували офензиву проти поляків у Східній Галичині та не дотримались проєкту припинення бойових дій. За їхніми твердженням, даними подіями мали зайнятись представники Антанти [103, s. 251]. Варто звернути увагу на те, що вигадані звинувачення у зриві неіснуючого перемир'я та видумані повідомлення про допомогу з боку німців і більшовиків, звичайно ж, були звернені до керівників держав Антанти, які саме в ці дні готували рішення щодо подальшої долі Східної Галичини.

В українській історіографії склалася традиція перебільшувати вплив подібних витівок польської дипломатії на рішення ПМК. Так зокрема, М. Лозинський, І. Мазепа та І. Дацків вважали, що відхилення укладеної генералом С. Дельвігом Умови негативно позначилося на вирішенні долі ЗОУНР керівниками Антанти. Щоб спростувати це твердження, варто вказати, що проєкт рішення у справі Східної Галичини був складений Найвищою радою 18 червня 1919 р., а НК УГА відхилила підписану С. Дельвігом Умову наступного дня [280, с. 18]. Тож у цьому протоколі не варто шукати згадки про укладену генералом С. Дельвігом Умову, яка аж ніяк не могла вплинути на остаточний вердикт головних дипломатів Антанти. Натомість унаслідок інформаційної ізоляції та спричиненими нею помилок, українські делегати в м. Парижі нічого не знали про Чортківську офензиву УГА; УНР зазнала поразки не на полі битви, а на міжнародній арені. Причина виявилась аналогічною тій, що дезорієнтувала генерала С. Дельвіга, а саме брак постійного зв'язку для оперативного обміну інформацією [280, с. 19].

Отже, С. Петлюрі не вдалося втілити в життя свій задум – за допомогою підписання Умови налагодити міждержавні відносини із Польщею, так як керівники ЗОУНР не бажали будь якого перемир'я з поляками, вважаючи їх головним своїм ворогом.

Таким чином, протягом розглянутого періоду визвольної війни ЗОУНР та УНР українці не зуміли створити єдину соборну збройну силу й виробити цільну визвольну стратегію. Здійснений аналіз спроб польсько-українських домовленостей про припинення війни свідчить, що вони не могли привести до широкомасштабних переговорів, які визнали б існування УНР та ЗОУНР, чого домагався український народ на своїх етнографічних землях. Польська сторона виходила з того, що Східна Галичина – інтегральна частина Польської держави і йшла на переговори тільки в критичні для неї моменти з метою, щоб виграти час і отримати військову допомогу за сприянням Антанти. Здобувши власну незалежність польський політичний та військовий провід за допомогою Антанти відмовив у такому ж праві українському народу. А ПМК своїм доленосним рішенням від 25 червня 1919 р. вирішила галицьке питання на користь Польщі, що робило подальшу збройну боротьбу УГА безглуздою.

[17, 19, 21, 27, 28, 30, 46, 51, 74, 75, 79, 92, 101, 103, 105, 108, 111, 112, 117, 121, 135, 141, 154, 159, 178, 187, 188, 218, 221, 224, 243, 244, 253, 255, 257, 260, 266, 274, 279, 280, 286, 290, 309, 316, 325, 335, 344, 353, 356, 363, 364, 366, 381, 384, 389, 390, 395, 401, 404, 414, 415, 416, 417, 418, 420, 421, 425, 438, 465, 467, 468, 512, 515, 520].

ВИСНОВКИ

Отже, комплексне використання джерельної бази зі здобутками вітчизняної та зарубіжної історіографії, передусім польської, дало змогу всебічно розкрити обрану наукову проблему, поглибити розуміння тих процесів, що відбувалися на території Східної Галичини в досліджуваний період. Реалізація заявлених у дисертаційній роботі мети і завдань дозволяє зробити наступні висновки:

1. За опрацьованими матеріалами нами виокремлено п'ять основних груп історіографічних джерел: українська і польська історіографія проблеми міжвоєнного періоду; українська діаспорна історіографія; радянська історична думка; сучасна українська історіографія; зарубіжна, передусім польська, історична думка. Історичні праці з числа міжвоєнного періоду та діаспорної історіографії мають здебільшого мемуарний характер. Основними недоліками цих груп є відсутність архівних джерел та суб'єктивізм щодо висвітлення досліджуваної нами проблеми, а подекуди й надмірна заполітизованість процесів, що відбувалися в Східній Галичині під час польсько-українського протистояння. Дослідження радянських істориків не вважаємо повноцінно науковими через упередженість, необ'єктивність і марксистсько-ленінську заідеологізованість їхніх праць. Характерною особливістю сучасної української історіографії став процес накопичення історичних знань завдяки відкриттю для дослідників нових архівних фондів і забороненої до цього діаспорної літератури. Зарубіжна (польська) історична думка відзначається ґрунтовними дослідженнями діяльності миротворчих місій під час польсько-українського військового протистояння 1918–1919 рр.

Комплекс джерел з вивчення діяльності миротворчих місій під час польсько-української війни 1918–1919 рр. нами класифіковано за чотирма групами: архівні матеріали, опубліковані матеріали, тогочасна газетна періодика та мемуарна література. Значну частину нашого дослідження становить комплекс неопублікованих документів центральних і місцевих архівних установ України: Центрального державного архіву вищих органів

влади та управління України в м. Київ, Центрального державного історичного архіву України в м. Львів, Державного архіву Львівської області, а також польських архівів міст Кракова і Перемишля. Архівні документи цих установ містять матеріали про переговори командування польського та українського військ, накази Ч. Мончинського та Г. Стефаніва стосовно припинення тимчасового перемир'я, а також повідомлення про прибуття до м. Львова французького поручника Анрі Віллема, миротворчих місій під керівництвом Г. Вейда та Ж. Бартелемі, звіти місії Ф. Кернана та міжсоюзної комісії під головуванням Л. Боти у справі польсько-українського перемир'я.

Тогочасна періодика представлена як українськими («Републіка», «Діло», «Дрогобицький листок», «Вперед», «Наша мета», «Воля»), так і польськими («Gazeta Lwowska», «Kurjer Lwowski», «Kurjer Częstochowski», «Chwila», «Słowo Polskie») часописами. Саме на основі аналізу матеріалів преси у поєднанні з іншими джерелами вимальовується цілісна картина еволюції поглядів українських та польських політиків та військовиків стосовно діяльності миротворчих місій Антанти у досліджуваній період. Мемуарна література представлена чималою кількістю праць-спогадів сучасників подій польсько-українського військового протистояння 1918–1919 рр.

У процесі дисертаційної роботи застосовано широкий комплекс загальнонаукових (історизму, об'єктивності, системно-структурний та ін.) і спеціальних історичних (порівняльний, типологічний, хронологічний та ін.) методів та принципів дослідження. Окреме місце належало визначенню понятійно-термінологічного апарату дослідження, що дозволило уникнути неточностей при написанні роботи. Зокрема, було дано чітке формулювання таким термінам, як «міжнародна політика», «місія» та «делегація».

2. Польсько-українське військове протистояння у м. Львові 1918 р. було прямим продовженням незгод і конфліктів між поляками і українцями в Східній Галичині ще із середини ХІХ ст. Спроби порозуміння між обома народами не приносили бажаних результатів, в час Львівських боїв листопада 1918 р. Східна Галичина перетворюється у край, який став ареною польсько-української війни з усіма її трагічними наслідками. Вже після перших жертв

польсько-українського протистояння у м. Львові, відбулась перша спроба примирення. Намагаючись запобігти кровопролиттю сторони конфлікту прийняли рішення про тимчасове тригодинне перемир'я, яке мало б стати основою наступних переговорів про припинення військових дій. Варто визнати прагнення військового командування з обох сторін конфлікту враховувати в ході львівської кампанії міжнародні норми ставлення до поранених, повагу до інтересів мирного населення. Проведений аналіз спроб польсько-українських домовленостей про припинення військового конфлікту свідчить, що вони не могли привести до широкомасштабних переговорів, так як польська сторона виходила з того, що Східна Галичина – інтегральна частина майбутньої Польської держави, а українці вперто домагалися кордону між Польщею та ЗУНР по р. Сян.

Не змогла примирити ворогуючі сторони польсько-українського військового протиборства й англо-американська миротворча місія на чолі з Г. Вейдом, оскільки Антанта на той час не могла запропонувати справедливого виходу зі складної ситуації та замирити сторони воєнного конфлікту, а навпаки, ще більше розсварила поляків та українців.

3. Обидві місії очолювані французьким генералом Ж. Бартелемі були найважливішими військово-дипломатичними акціями ПМК щодо ЗОУНР, попри здійснений величезний обсяг роботи, не виконали свого основного завдання, а саме тимчасового припинення польсько-української війни. Разом з тим, Ж. Бартелемі та інші члени місій тенденційно вивчали польсько-українську проблему. Ж. Бартелемі зумів у викривленому світлі представити ситуацію на ПМК, що викликало жорсткішу політику Антанти, особливо Франції у вирішенні українського питання. Франція пропагувала концепцію відновлення політичної рівноваги у Європі в умовах політичного краху Росії за рахунок створення сильної Польщі як противагу Німеччині.

Політика керівних кіл США, Великої Британії, Франції, Італії щодо ЗУНР-ЗОУНР загалом була подвійною. З одного боку, ці держави всіляко підтримували Польщу в її війні проти ЗОУНР, а з іншого – не бажали негайного розгрому УГА, розраховуючи тимчасово примирити ворогуючі сторони, щоб

потім використати їхні збройні сили у війні проти більшовицької Росії. Кінцева мета західних держав на ПМК стосовно галицької проблеми зводилася до того, щоб домогтися угодами між ЗОУНР та Польщею на користь останньої.

Антанта де-юре так і не визнала ЗУНР-ЗОУНР, надаючи велику допомогу Польщі, що воювала проти українців. Зрештою, Антанта санкціонувала польську окупацію Східної Галичини. Водночас Антанта, а з нею і весь світ, змушені були рахуватись з фактичним існуванням ЗОУНР, визнавати її представників, висилати різні місії на переговори до Східної Галичини, утворювати комісії для вивчення і роз'язання польсько-українського воєнно-політичного протистояння. Таким чином, можна впевнено стверджувати, ЗУНР-ЗОУНР стала на той момент вагомим фактором міжнародних відносин.

Причиною невизнання Антантою та військової поразки українців від поляків було те, що державне та військове керівництво ЗОУНР у війні з Польщею не використало момент, коли в польсько-українському протистоянні українська сторона мала більше шансів на перемогу і силою доконаного факту ще до приїзду місії Ж. Бартелемі змусити Антанту, а також уряд Варшави піти на підписання миру з усіма можливими для ЗОУНР умовами. Для цього галицький уряд та командування УГА повинні були діяти революційніше, розумніше і цілеспрямованіше, оперативніше і забезпечити вирішальну перевагу військової сили, ще до січня-лютого 1919 р. опанувати м. Львовом та ліквідувати польський контроль над залізницею Перемишль – Львів, не допустивши таким чином зв'язку з містами Краковом та Варшавою. Натомість, незлагодженість дії керівників УНР та ЗОУНР не були достатньо зрозумілими для головних держав Антанти, що в деякій мірі спричинило вирішення польсько-українського військового конфлікту нею на користь Польщі.

4. Держави Антанти дотримувались думки щодо негативного ставлення до виникнення Української держави, насамперед не визнаючи УНР, вважаючи її утворення наслідком підписання Брестського миру, водночас вони прагнули виокремити з українського питання східногалицьку проблему. Як результат, вона була єдиною справою, в якій ПМК офіційно вела переговори з українською делегацією. Запропонований міжсоюзною комісією Л. Боти проект

перемир'я був досить вигідним для української сторони, адже збільшував тимчасову територію ЗОУНР та залишав контроль над Дрогобицько-Бориславським нафтовим басейном. Однак були й негативні складові цього договору для українців, зокрема умови проєкту залишали на польському боці значну частину української території. Було зрозумілим те, що ця демаркаційна лінія не буде поправлена на користь України і Мирною конференцією.

Важливою причиною уваги головних учасників ПМК до східногалицької проблеми було прагнення припинити широкомасштабну війну між Польщею й ЗОУНР – безперечно, на вигідних для Варшави й Антанти умовах, залишивши за Польщею м. Львів і Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн – об'єкт французьких і британських капіталовкладень.

5. Угода про припинення бойових дій від 16 червня 1919 р. завершила військовий конфлікт між УНР та Польщею; вихід Війська Польського на р. Збруч 17 липня 1919 р. означав виконання Польщею військової мети – розгром УГА, що у свою чергу дозволило Ю. Пілсудському розпочати новий етап реалізації «східної політики» шляхом укладання нерівноправного союзу з УНР за умови визнання нею фактичного стану окупації Польщею Східної Галичини. Поляки спритно використали у м. Парижі факт зриву галицькими українцями Умови тимчасового припинення бойових дій підписану місією С. Дельвіга, а для Найвищої ради Антанти це стало вагомим аргументом для прийняття рішення 25 червня 1919 р. на користь Польщі. Очевидець тих подій Л. Шанковський зазначав, що слід було зосередити спільні зусилля на основному, тобто протибільшовицькому фронті, таким чином використавши в час Чортківської офензиви УГА підписану у м. Львові місією УНР С. Дельвіга Умову [438, с. 170]. Зауважимо, що вказаний документ брав до уваги лише тимчасове припинення бойових дій між українцями та поляками і не був державно-правовим актом. Втім, на нашу суб'єктивну думку, можливе порозуміння з Польщею при сприятливих умовах могло б посилити позицію ЗОУНР та УНР на ПМК.

Отже, для української сторони рішення ПМК стало цілком негативним. Конференція засвідчила брак узгодженої позиції країн Антанти в українському

питанні, а її рішення в цьому напрямі виявилось стратегічно згубним для розбудови української державності. Внутрішня слабкість і нежиттєздатність ЗОУНР не дали керівникам Антанти необхідного часу для розуміння можливої ролі та місця УНР в Європі. Помилки були допущені і урядами УНР та ЗОУНР. В умовах внутрішньої слабкості українського національно-визвольного руху, багато залежало від зовнішньої підтримки і визнання УНР. З іншого боку, міжнародне визнання незалежності ЗОУНР обумовлювалося внутрішнім зміцненням і утвердженням української державності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Неопубліковані архівні матеріали

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України

Ф. 2188 Начальна команда Галицької Армія Західної області УНР (м. Чортків, 1919–1920, 1924).

Оп. 1.

1. Спр. 9. Оперативні зведення військових груп про хід воєнних дій, бойовий, продовольчий стан військ і забезпечення їх зброєю, скупчення румунських військ на Галицько-Буковинському кордоні. Списки січових стрільців. 9 грудня 1918 р. – 15 грудня 1918 р. 228 арк.

Оп. 2.

2. Спр. 41. Накази по військам Галицької Армії. 381 арк.

Центральний державний історичний архів України в місті Львів

Ф. 211 Польська Ліквідаційна Комісія, м. Краків.

Оп. 1.

3. Спр. 9. Матеріали про заходи групи польських представників, послів до австрійського парламенту, проведені в Кракові в напрямі відокремлення і визнання самостійності Польщі та створення тимчасового уряду ліквідаційної комісії у Львові (листи, інформація, обіжник). 24 арк.

4. Спр. 23. Директива польським урядовцям, які перебувають на території ЗУНР, не виконувати своїх службових обов'язків. 1 арк.

5. Спр. 30. Проект статуту урядової комісії для Галичини, Тешинської Сілезії, Орави і Спіжу та лист польському урядові про схвалення вищезгаданого статуту і утворення тимчасових відділів урядової комісії. 12 арк.

6. Спр. 39. Статут Правлячої комісії для Галичини, Тешенської Сілезії, Горішньої Орави та Спіжу у Львові, затверджений членами польського уряду у Варшаві Пілсудським та Морачевським. 3 арк.

7. Спр. 43. Протокол засідання Польської Ліквідаційної Комісії по обговоренню питання утворення в Кракові бюро по збиранню матеріалів

українських, єврейських та німецьких течій, які ведуть боротьбу проти Польщі.
2 арк.

8. Спр. 49. Лист представника французької місії у Львові Гарде представникові польського генерального штабу графу Скарбеку про політичні погляди, становище і настрої високопоставлених офіційних осіб відносно встановлення перемир'я між польськими та українськими військами. 1 арк.

9. Спр. 52. Текст радіограми з Парижа про місію представників великих держав до Польщі і вказівка Правлячому комітетові у Львові з цього приводу.
1 арк.

Ф. 213 Тимчасовий правлячий комітет у Львові.

Оп. 1.

10. Спр. Звернення до Польського уряду у Варшаві з проханням надати військову допомогу у боротьбі з військами ЗУНР. 2 арк.

11. Спр. 20. Лист Польській ліквідаційній комісії в Кракові про термінове надіслання до Львова медикаментів, привезених представниками італійської місії. 1 арк.

12. Спр. 25. Листування з головним командуванням війська польського у Львові про надання дозволу журналістам українських редакцій, а також працівникам інших установ на перебування у Львові. 7 арк.

13. Вітальний лист генералу Галлеру в зв'язку з прибуттям його армії до Львова. 1 арк.

14. Спр. 31. Запит Польському комітетові в Парижі про французького дипломатичного працівника Вілан Г., який під час перебування у Львові в кінці листопада 1918 р. можливо загинув і доповідна Сверчевського Г. зі Львова по цьому питанню. 5 арк.

15. Спр. 32. Листування графа Скарбека з представником ЗУНРа Л. Ганкевичем, лист львівських митрополитів А. Шептицького, Ю. Більчевського, звернення та інші документи про мирні переговори між командуванням воюючих українських та польських військ у Львові. 15 арк.

16. Спр. 40. Телеграма Польської ліквідаційної комісії в Кракові про склад місії Червоного Хреста та термін прибуття їх до Львова. 1 арк.

Ф. 309 Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів.

Оп. 2.

17. Спр. 81. Щоденник хорунжого УГА Венгриновича С. 28 арк.

18. Спр. 193. Огляд львівських газет «Вперед», «Наша мета», «Нова Рада» та ін. за 1918 – 1919 рр. 24 арк.

Ф. 361 Крушельницький Антін Васильович – український письменник.

Оп. 1.

19. Спр. 163. Спогади М. Залізняка, М. Ірчана та інших з історії УГА і УСС, зібрані А. Крушельницьким. 121 арк.

Ф. 581 Колекція документів про діяльність урядів та армій УНР і ЗУНР.

Оп. 1.

20. Спр. 32. Угода між представниками Наддніпрянської армії та Української Галицької Армії про об'єднання їх в одну Українську республіканську армію та звіт про хід переговорів за участю Ради Республіки та представників Національно-демократичного союзу. 5 арк.

21. Спр. 93. Статут, декларації, рішення світових конференцій та ін. вибрані документи до історії ЗУНР (Documents choisis annexe, на франц. мові). 12 арк.

22. Спр. 96. Законопроекти, закони, розпорядження та циркуляри уряду ЗУНР про державну адміністрацію, вибори в сейм ЗУНР, земельну та грошову реформи, оплату вчителів та ін. 65 арк.

23. Спр. 113. Звіти Льва Ганкевича та інших членів президії УНРади у Львові голові Директорії Симону Петлюрі та президенту УНРади ЗОУНР Євгену Петрушевичу про наради президії УНРади у Львові. 16 арк.

24. Спр. 123. Спогади члена президії УНРади [Володимира Бачинського] про діяльність уряду ЗУНР у 1918 – 1919 рр. та огляд політичної діяльності українських партій Східної Галичини за 1920 – 1923 рр. 13 арк.

25. Спр. 134. Декларації, звіти, резолюції та ін. документи про переговори української дипломатичної місії в складі УНРесп. та УНРади польськими дипломатами та розбіжності між наддніпрянцями та галичанами в вирішенні долі Східної Галичини. 82 арк.

26. Спр. 140. Звернення та відозви УНРади, Української соціал-демократичної партії Галичини і Буковини та ін. організацій в Сх. Галичині до українського населення з закликом бойкотувати вибори в польський сейм, засудженням визнання державами Антанти Сх. Галичини за Польщею та ін. 7 арк.

27. Спр. 142. Статті, замітки, повідомлення про стан української преси та шкільництва в Сх. Галичині, репресії польських влад, зустріч А. Шептицького з прем'єр-міністром Франції Бріаном та ін. 38 арк.

28. Спр. 147. Інформаційні повідомлення українських пресових бюро в Відні та при Державнім секретаріатові військових справ в Станіславові про стан Галицької армії, політику радянського уряду, події на Україні та в Сх. Галичині і міжнародні події. 12 арк.

29. Спр. 183. Листування з державним секретарем військових справ у Станіславові про комплектування і зберігання карт території ЗУНР. 14 арк.

30. Спр. 206. Накази, протоколи, звіти, листи та ін. Документи про діяльність повітових комісарів УНРади в місцевостях Східної Галичини. 101 арк.

Державний архів Львівської області

Ф. 257 Львівське наукове товариство з вивчення оборони Львова та Південно-східних воєводств у 1918 – 1920 роках.

Т 1. Оп. 1.

31. Спр. 25. Завірена копія наказу головного командування українських військ в Львові про закінчення перемир'я. 1 арк.

32. Спр. 26. Копія наказу головного командування українських військ про недопущення повстання поляків у Львові. 1 арк.

33. Спр. 43. Копія звітів та переписки французької консульської місії в Кишиневі з польськими організаціями. 9 арк.

34. Спр. 45. Копія меморіалу адвоката Ашкеназі Тобіаша французько-англійській місії про єврейські погроми в листопаді 1918 р. в Львові та переписка щодо уточнення окремих фактів. 14 арк.

35. Спр. 119. Колекція документів про листопадові події 1918 р. в Львові 1 листопада – 22 листопада 1919 р. 5 арк.

36. Спр. 121. Копія колекції документальних матеріалів Ч. Мончинського, коменданта м. Львова, щодо переговорів з українцями про перемир'я і втручання іноземної місії в українсько-польські справи. 80 арк.

37. Спр. 184. Витяг з журналу засідань Комітету народних міністрів УНР про мирну угоду з Польщею. 1 арк.

Т 1. Оп. 2.

38. Спр. 204. Документи дипломатичних переговорів між поляками та зунрівцями з питань перемир'я та інше 16.11.1918 – 01.04.1919. 80 арк.

39. Спр. 356. Копія заміток Мончинського Чеслава про воєнні події в Львові в 1918 – 1919 рр. 50 арк.

40. Спр. 392. Наказ головного командування польських військ в Львові частинам оборонців Львова про те, що 21 листопада в 6 год. ранку наступає кінець перемир'я з військам ЗУНР і відновлюється боротьба та інше. 3 арк.

Т 2. Оп. 2.

41. Спр. 395. Переписка і переговори головного командування польських військ в Львові з командуванням зунрівських військ з питань ліквідації конфлікту та інше. 43 арк.

42. Спр. 430. Уривок з листа д-ра Хлямтача з критикою спогадів Якубського Антоні про листопадові події 1918 р. в Львові. 9 арк.

43. Спр. 1204. Повідомлення краківської газети «Щоденний кур'єр» від 3 листопада 1918 р. про те, що Вільсон встановив воєнні кордони Польщі та інші документи. 35 арк.

44. Спр. 1405. Рапорт командувача УГА Раді Секретарів ЗУНР про положення на фронтах. 2 арк.

45. Спр. 1412. Рукопис невідомого автора, що викладає основні завдання уряду ЗУНР. 2 арк.

46. Спр. 1449. Протоколи засідань державного секретаріату ЗУНР 17.01.1919 – 23.05.1919 рр. 34 арк.

47. Спр. 1458. Протоколи засідань Ради державних секретарів ЗОУНР за участі Петлюри з приводу подальшого місця перебування уряду ЗУНР та ін. 12.12.1918 – 24.05.1919 рр. 57 арк.

48. Спр. 1473. Замітки, рапорти міністерства внутрішніх справ ЗУНР 21.01.19 – 30.04.19 рр. 5 арк.

49. Спр. 1499. Наказ головного командування військ ЗУНР у Львові від 20 листопада 1918 р. про закінчення перемир'я з поляками і відновлення воєнних дій 12.11.1918 – 31.12.1918 рр. 13 арк.

50. Спр. 1506. Відозва українських делегатів спільного громадського комітету до польського населення Львова про невід'ємне право українців Східної Галичини на власну державу. 2 арк.

51. Спр. 1700. Робота невідомого польського автора про події періоду війни між Польщею та ЗУНР. 137 арк.

Archiwum Narodowe w Krakowie (Національний архів у місті Кракові)

Zespół 682. Zbiór Wincentego i Edwarda Łepkowskich.

52. Sygnatura 78. Czas, R. 1919, nr 2, 3 (dwa wydania), 5, 6, 25–27 (2.01.–2.02.1919). 24 k.

53. Sygnatura 90. Gazeta Ludowa. Pismo Polskiego Ludu Wiejskiego na Litwie, R. 1918, nr 2 (29.12.1918). 8 k.

54. Sygnatura 97. Głos Narodu, R. 1918, nr 32, 34–35, 37–39, 41, 52, 223–224, 226–228, 230, 237, 241–242, 244–248 (8.02.–4.11.1918). 64 k.

55. Sygnatura 98. Głos Narodu, R. 1919, nr 3–4, 11, 17–18, 64, 152, 216 (4.01.–13.09.1919). 22 k.

56. Sygnatura 106. Ilustrowany Kurier Codzienny, R. 1918, nr 43–44, 65, 181, 189 (fragm.), 202, 207 (2 egz.), 212 (12.02.–5.11.1918). 34 k.

57. Sygnatura 107. Ilustrowany Kurier Codzienny, R. 1919, nr 4–5, 7 (2 egz.), 10, 81, 286 (4.01.–20.10.1919). 31 k.

58. Sygnatura 135. Nowa Reforma, R. 1919, nr 6, 128 (4.01.–23.03.1919). 6 k.

59. Sygnatura 140. Nowości Illustrowane, R. 1919, nr 1, 10 (4.01.–8.03.1919). 15 k.

Archiwum Państwowe w Przemyślu (Державний архів у місті Перемишлі)

Inwentarz 140. Polska Rada Narodowa w Przemyślu.

60. Sygnatura 1. Przegląd aktów w sprawie organizacji Polskiej Rady Narodowej 1918, 7 XI – 25 I 1919. 38 s.

61. Sygnatura 2. Zarządzenia Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie dotyczące wypłaty zasiłków, asystencji wojskowej, obrotu artykułami żywnościowymi i monopolowymi 1918, 8 XII – 16 I 1919. 24 s.

62. Sygnatura 4. Przegląd aktów w sprawie Tymczasowej Rady Miejskiej w Przemyślu 1918, 18 XI – 28 I 1919. 49 s.

63. Sygnatura 23. Afisze Polskiej Rady Narodowej w Przemyślu 1918, 2 XI – 3 II 1919. 12 s.

64. Sygnatura 24. Afisze Rady Robotniczo-Żołnierskiej w Przemyślu 1918–1919. 6 s.

65. Sygnatura 25. Biuletyn Rady Robotniczej w Przemyślu: nr 3 grudzień 1918 r., nr 6 styczeń 1919 rok 1918–1919. 8 s.

66. Sygnatura 26. Afisze Ukraińskiej Rady Narodowej w Przemyślu 1918. 9 s.

67. Sygnatura 27. Prasa ukraińskiej Rady Narodowej w Przemyślu, gazety: Wola, Robotnicza Gazeta 1918, 4 VIII – 10 XI. 12 s.

II. Опубліковані документи та матеріали

68. Денник Начальної Команди Української Галицької Армії. Нью-Йорк: Червона Калина, 1974. 325 с.

69. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр.: Документи і матеріали. Київ, 2006. Т. 1. 688 с.; Т. 2. 744 с.
70. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. У 5-ти томах. Том 1. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. 582 с.
71. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. У 5-ти т. Том 2. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. 712 с.
72. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. У 5-ти т. Том 3. Книга 1. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. 644 с.
73. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. У 5-ти т. Том 3. Книга 2. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. 680 с.
74. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. У 5-ти т. Том 4. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. 886 с.
75. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. У 5-ти т. Том 5. Книга 1. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. 944 с.
76. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. У 5-ти т. Том 5. Книга 2. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2011. 948 с.
77. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. У 5-ти т. Том 5. Книга 3. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2013. 992 с.
78. Симон Петлюра та його родина. Документи і матеріали. Упор. В. Михальчук. К.: Рада, 1996. 319 с.
79. Симон Васильович Петлюра. Статті. Упор. О. Климчук. К.: Дніпро, 1993. 341 с.
80. Становище трудящих Львова. 1917–1939. Документи і матеріали. Львів, 1961. 356 с.
81. Системная история международных отношений в четырёх томах. 1918–2000. Т. 2. Документы 1910–1940-х годов. М., 2000. С. 27–28.
82. Україна ХХ ст.: 3б. Документів і матеріалів (1900–1939). Упор. А. Т. Слюсаренко, А. О. Буравченков, М. І. Миронець та ін. К.: ІЗМІ, 1997. 448 с.

83. Українська Галицька Армія : матеріали до історії. Т. I. Вінніпег: вид-во Д. Микитюка, 1958. 680 с.; Т. II. 1960. 384 с.; Т. III. 1966. 232 с.; Т. IV. 1968. 322 с.
84. Українська політична еміграція 1919–1945: Документи і матеріали. Київ, 2008. 928 с.
85. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали. В 3-х томах. Б/м, 1983. Т. I. 510 с.; Т. II. 260 с.; Т. III. 381 с.
86. Українські дипломатичні ноти в справі Галичини. Кам'янець : вид. «Стрільця», 1919. 52 с.
87. Хрестоматія з історії держави і права України. У 2-х томах / За ред. члена-кор. Академії правових наук України В. Д. Гончаренка. К.: Ін. Юре. Т. II. 1997. 799 с.
88. Akty i dokumenty dotyczące sprawy granic Polski na Konferencji Pokojowej w Paryżu 1918–1919: w 4 cz. Część I. Program terytorialny Delegacji. Paryż, 1920. 134 s.
89. Akty i dokumenty dotyczące sprawy granic Polski na Konferencji Pokojowej w Paryżu 1918-1919: w 4 cz. Część II. Granica polsko-niemiecka. Paryż, 1925. 176 s.
90. Akty i dokumenty dotyczące sprawy granic Polski na Konferencji Pokojowej w Paryżu 1918–1919: w 4 cz. Część III. Sprawa Galicji. Paryż, 1926. 107 s.
91. Archiwum polityczne Ignacego Paderewskiego / oprac. Witold Stankiewicz, Andrzej Piber; Polska Akademia Nauk. Instytut Historii. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1974. T. 2: 1919–1921. 700 s.
92. Garlicki A. Polityka wschodnia obozu belwederskiego / Przegląd Historyczny. 1978. T. 69. № 3. S. 459–462.
93. Obrona Lwowa 1–22 listopada 1918. Relacje uczestników. Z wstępem słowem Generała J. Stachiewicza oraz przedmowa Generała B. Popowicza I prof. St. Zakrewskiego. Lwów : Nakładem Towarzystwa, 1933. T. I. 438 s.

94. Obrona Lwowa 1–22 listopada 1918. Relacje uczestników. Z wstępem słowem Generała J. Stachiewicza oraz przedmowa Generała B. Popowicza i prof. St. Zakrewskiego. Lwów: Nakładem Towarzystwa, 1936. T. II. 1096 s.

95. Obrona Lwowa 1–22 listopada 1918. Organizacja listopadowej obrony Lwowa. Ewidencja uczestników walk. Lista strat. Lwów: Nakładem Towarzystwa, 1933. T. III. 590 s.

96. Obrona Lwowa. Listopad 1918 / Zwycięstwa oręża polskiego. Nr. 17. Warszawa, 2006. 16 s.

97. Listy Józefa Piłsudskiego. Niepodległość. Czasopismo poświęcone najnowszym dziejom Polski. London – Nowy Jork, 1962. T. 7 (po wznowieniu). S. 5–126.

98. O Niepodległą i granice. Komitet Narodowy Polski. Protokoły posiedzeń 1917–1919, T. 6. M. Jabłonowski, D. Cisowska-Hydzik. Warszawa – Pułtusk, 2007. 764 s.

99. O Niepodległą i granice. Komunikaty oddziału III Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego. 1919 – 1921. Warszawa – Pułtusk, 1999. 979 s.

100. Polacy na Ukrainie. Zbiór dokumentów. Cz. 1: Lata 1917 – 1939. T. I. Pod red. S. Stepenia. Zespoł. Red. Eva Lis, Mykola Lytwyn, Michal Micel, Anna Sician, Stanisław Stepień, Wasyl Tymoszenko. Przemyśl: Południowo-Wschodnie Instytut Naukowy, 1998. 236 s.

101. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference, 1919. Vol. III. United States Government Printing Office Washington: 1963. 1062 p.

102. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States: The Paris Peace Conference, 1919. Vol. IV. United States Government Printing Office Washington: 1963. 880 p.

103. Pierwsza wojna polska (1918 – 1920). Zbiór wojennych komunikatów prasowych Sztabu Generalnego (za czas od 26. XI. 1918 r. do 20. X. 1920 r.), uzupełniony komunikatami Naczelnej Komendy W. P. we Lwowie (od 2. XI. 1918 r. do 23. XI. 1918 r.) i Dowództwa Głównego W. P. w Poznaniu (od 11. 1. 1919

r. do 14. IX. 1919 r.) / Zebrał, opracował, wstępem i skorowidzem opatrzył kapitan Stefan Pomarański. Warszawa, 1920. 355 s.

104. Polskie Dokumenty Dyplomatyczne 1918 listopad-grudzień. Warszawa: PISM, 2008. XLIV + 452 s.

105. Sprawy polskie na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r.: dokumenty i materiały. T.1. / red. J. Bierzanek i J. Kukułka. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. Państw. Wydaw. Naukowe, 1965. 462 s

106. Sprawy polskie na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r.: dokumenty i materiały. T.2. / red. J. Bierzanek i J. Kukułka. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. Państw. Wydaw. Naukowe, 1967. 480 s.

107. Sprawy polskie na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r.: dokumenty i materiały. T.3. / red. J. Bierzanek i J. Kukułka. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. Państw. Wydaw. Naukowe, 1968. 398 s.

108. Ukraine and Poland in Documents. 1918 – 1922. Edited by Taras Hunczak. Part I. New York-Paris-Sydney-Toronto, 1983. 456 p.

109. Wiek XX w źródłach: wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów / oprac. Melania Sobańska-Bodnaruk, Stanisław Bogusław Lenard. Wyd. 2. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001. T. 1. 430 s.

110. Źródła do dziejów walk o Lwów i wojewódstwa południowo-wschodnie. 1919–1920. T. 1–3. Lwów, 1936-1939; 363 s.; 864 s.; 444 s.

III. Мемуари та спогади

111. Андрусяк М. Як прийшло до Чортківського пролomu. *Літопис Червоної Калини*. Львів, 1935. Ч. I. С. 106–111.

112. Антончук Д. Українсько-польські переговори про замирення в травні 1919 р. Виступ Курдиновського. Уривок зі спогадів. *Історичний календар-альманах «Червоної Калини» на 1939 р.* Львів, 1938. С. 174–178.

113. Бізанц А. Ягольниця. *Календар Червоної Калини на 1923 рік.* Львів: Червона Калина, 1922. С. 52–59.

114. Витвицький С. Галичина в міжнародній політиці в 1914–1923 роках: спогади. *Укр. історик*. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен, 1995. № 1/4. С. 100–118.
115. Греков О. Доповнення до брошури «Чортківська офензива». *Вісті. Орган військово-політичної думки крайової управи Братства кол. Вояків 1 УД-УНА в Німеччині*. Мюнхен, 1957. Ч. 7–10 (78–81). С. 15–16
116. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920). Київ: Темпора, 2007. 632 с.
117. Кравс А. За українську справу. Спомини. Львів: Червона Калина, 1937. 99 с.
118. Курманович В. Спомини. *Українське слово*. Париж, 13 січня 1935. Ч. 90.
119. Левицький К. Перші дні нашої державности (Спомини) *Український прапор*. 1923. Ч. 44.
120. Левицький К. Розпад Австрії і українська справа. *Українська Галицька Армія: матеріали до історії*. Т. 3. Вінніпег: вид-во Д. Микитюка, 1966. С. 10–19
121. Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах: в 2 т. Т. 1. М.: Изд-во иностранной литературы, 1957. 655 с.
122. Ллойд Джордж Д. Правда о мирных переговорах. Т. 2. М.: Изд-во иностр. лит., 1957. 556 с.
123. Макух І. На народній службі. Спогади / Упор. В. С. Великочий, О. С. Жерноклеєв. К.: Основні цінності, 2001. 613 с.
124. Омелянович-Павленко М. Українсько-польська війна 1918–1919. Прага, 1929. 72 с.
125. Омелянович-Павленко М. Спомини. Тернопіль, 1930. 64 с.
126. Паліїв Д. Листопадова революція. З моїх споминів. Львів: Новий час, 1929. 44 с.
127. Рудницький М. Париж 1919. Переважне становище української делегації на Мирову Конференцію. *Дипломатія УНР в документах та спогадах сучасників* / упоряд. і перед. І. М. Гнатишина та ін. К.: Український письменник, 2008. Т. 2. С. 260–274.

128. Севрюк О. Берестейській мир, 9.ІІ.1918: уривки зі споминів. Львів: Відб. з «Укр. вістей», 1927. 16 с.
129. Севрюк О. Галичина в Берестейських перемовинах. *Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1939 р.* Львів, 1938. С. 61–70.
130. Станімір О. Моя участь у визвольних змаганнях 1917–1920. Торонто, 1966. 192 с.
131. Тарнавський М. Спогади. Л.: Вечірня година, 1992. 128 с.
132. Фан Рубен. Історія Єврейської національної автономії в період Західно-Української Республіки / Пер. з їдиш і коментарі Ася Фруман; наук. редакція, упорядкування, вступна стаття Олег Павлишин. Львів: Манускрипт, 2019. 272 с.
133. Цегельський Л. Від легенди до правди: Спогади. Нью-Йорк; Філадельфія: Булава, 1960. 313 с.
134. Чайковський А. Чорні рядки. Спогади за час від 1. 11. 1918 до 13. 5. 1919. Львів, 1930. 119 с.
135. Шухевич С. Спомини з Української Галицької Армії (1918–1920). Ч. 1. Львів, 1924. 176 с.
136. Daczyński I. Pamiętniki. T. 2. Kraków, 1926. 348 s.
137. David L. G. Memoirs of the Peace Conference. New Haven. 1939. Vol. 2. 917 p.
138. Gella J. Ruski miesiąc. 1. XI – 22. XI. 1918. Lwów, 1919. 232 s.
139. Generał Rozwadowski. Kraków, 1929. 223 s.
140. Grabski S. Pamiętniki. Warszawa, 1989. T. 2. 516 s.
141. Hupert W. Walka o Lwów (od listopada 1918 do 1 maja 1919 roku), Warszawa, 1933. 262 s.
142. Hupka J. Z czasów wielkiej wojny. Pamiętnik nie kombatanta. Lwów, 1937. 492 s.
143. Kozicki S. Sprawa granic Polski na konferencji pokojowej w Paryżu. Warszawa, 1921. 176 s.
144. Krysiak F. Z dni grozy we Lwowie. Od 1 do 22 listopada 1918 roku. Kartki z pamiętnika. Rzeszów, Rybnik, 2003. 215 s.

145. Kulczycki J. Dziennik dowódcy kompanji z walk w Małopolsce Wschodniej i nad Dzwina w 1919 roku. Warszawa, 1927. 183 s.
146. Loskowski P., Stawecki P. Listopad 1918 we wspomnieniach i relacjach: wybór, opracowanie i wstęp. Warszawa, 1988. 136 s.
147. Maćkowski Z. Walki III/8 pułku piechoty Legjonów z Ukraińcami od 6 stycznia do 20 sierpnia 1919 r. Warszawa, 1920. 29 s.
148. Mączyński Cz. Boje lwowskie. Część I: Oswobodzenie Lwowa. (1–24 listopada 1918 roku). Tom 1–2. Warszawa, 1921. 338, 279 s.
149. Rogowski J. Z walk o Lwów. Poznań, 1929. 122 s.
150. Roja B. Legendy i Fakty. Warszawa: nakł. Księgarni F. Hoesicka 1931. 372 s.
151. Romer E. Pamiętnik paryski (1918–1919). Wrocław: Ossolineum, 1989. 365 s.
152. Sopotnicki J. Kampania polsko-ukraińska. Doświadczenie operacyjne i bojowe. Lwów, 1921. 139 s.
153. Wiszniewski S. Brzeżany i Kresy w wojnie Ukraińsko-Polskiej 1918–1919. Lwów, 1935. 252 s.

IV. Періодичні видання

154. Англійський міністр про польську захланність. та українська делегація у французького президента міністрів Клемансо. *Дрогобицький листок*. 1919. 23 березня. Рік II. Nr. 27 (35). С. 4.
155. Англійські офіцери у Львові. *Вперед*. 1918. 17 грудня. Вівторок. Рік III. Ч. 15. С. 1.
156. Василь Пачовський. З вогню та в полумінь. *Стрілець*. 1919. 5 лютого. Рік. I. Ч. 6. С. 2–3.
157. В справі умови з 1. лютого 1919. *Вперед*. 1919. 27 лютого. Четвер. Рік IV. Ч. 66. С. 1–2.
158. Генерал Бертельмі. *Стрілець*. 1919. 19 березня. Рік I. Ч 12. С. 6–7.
159. Границі Польщі. та Приїзд італійської місії до Станіслава. *Дрогобицький листок*. 1919. 19 березня. Рік II. Nr. 26 (34). С. 1–3.

160. Делегати коаліційної місії по тамтім боці. *Наша мета*. 1919. 25 лютого. Рік III. Ч. 4. С. 1.
161. Звідомлення Начальної Команди Українських військ. *Діло*. 1918. 19 листопада. Вівторок. Рік XXXIX. Ч. 266. С. 3.
162. Коаліційна місія у Львові. *Наша мета*. 1919. 23 лютого. Рік III. Ч. 3. 3 с.
163. Контрольні роземні комісії. *Вперед*. 1919. 1 березня. Субота. Рік IV. Ч. 68. С. 1.
164. Кріс в руці! та Польські провокації. *Воля*. 1918. 7 листопада. Рік I. Ч. 2. С. 1–2.
165. Мир на засадах Вільсона. *Вістник політики, літератури й життя*. 1918. 13 жовтня. Рік V. Ч. 41. С. 547–549.
166. Наші обов'язки. *Воля*. 1918. 10 листопада. Рік I. Ч. 3. С. 1.
167. Остання польсько-українська конференція. *Вперед*. 1919. 9 лютого. Неділя. Рік IV. Ч. 58. С. 2–3.
168. Папа і польсько-українська війна. *Вперед*. 1919. 21 січня. Вівторок. Рік IV. Ч. 42. С. 1.
169. Перебудова Австрії. *Вістник політики, літератури й життя*. 1918. 25 жовтня. Рік V. Ч. 42. С. 554.
170. Переговори й арештування. *Вперед*. 1918. 14 грудня. Субота. Рік III. Ч. 13. С. 1.
171. Переговори з місією Антанти. *Републіка*. 1919. 1 березня. Рік I. Ч. 24. С. 1.
172. Переговори з Поляками. *Стрілець*. 1919. 29 січня. Рік I. Ч. 5. С. 8.
173. Переговори з місією антанти. *Стрілець*. 1919. 5 березня. Рік I. Ч. 10. С. 5.
174. Переговори з місією Антанти. *Стрілець*. 1919. 12 березня. Рік I. Ч. 11. С. 5–6.
175. Перша українсько-польська умова. *Вперед*. 1919. 5 лютого. Середа. Рік IV. Ч. 54. С. 1.

176. Побут голов Директорії у Станиславові. *Стрілець*. 1919. 5 березня. Рік. I. Ч. 10. С. 2.
177. Події в Перемишлі. *Доля*. 1918. 21 падолиста. Четвер. Рік I. Ч. 1. С. 1.
178. Польське питання на мировій конференції. *Дрогобицький листок*. 1919. 26 березня. Рік II. Nr. 28 (36). С. 3–4.
179. Представник Антанти в Дрогобичі та Бориславі. *Дрогобицький листок*. 1919. 4 березня. Рік II. Nr. 22 (30). С. 3–4.
180. Розмова з Головою Директорії С. Петлюрою. *Стрілець*. 1919. 5 березня. Рік. I. Ч. 10. С. 2–3.
181. Справа Польщі. Ухвалено вислати до Польщі комісію. *Свобода*. 1919. 25 січня. Рік XXVII. Ч. 10. С. 1.
182. Українська Національна Рада. Львів, 4 листопада 1918. *Діло*. 1918. 7 листопада. Четвер. Рік XXXIX. Ч. 254. С. 1.
183. Українці! та Події в Перемишлі. *Воля*. 1918. 5 листопада. Рік I. Ч. С. 1–2.
184. Українсько-польські переговори. *Вперед*. 1918. 15 грудня. Неділя. Рік. III. Ч. 14. С. 1.
185. Українські представники на мирову конференцію або Революція і контрреволюція в Польщі. *Вперед*. 1918. 19 грудня. Середа. Рік III. Ч. 16. С. 1.
186. Умова про завішання оружжя на Гал. фронті. *Република*. 1919. 26 лютого. Рік I. Ч. 21. С. 2.
187. Французька місія в Дрогобичі. *Дрогобицький листок*. 1919. 6 квітня. Рік II. Nr. 31 (39). С. 4.
188. Франц. місія з Букарешту в Станиславові. *Дрогобицький листок*. 1919. 1 травня. Рік II. Nr. 38–39 (46–47). С. 7.
189. Цінна заява Падеревського. *Вперед*. 1919. 28 січня. Вівторок. Рік IV. Ч. 48. С. 1.
190. Що чувати в світі? З Польщі. *Дрогобицький листок*. 1918. 18 листопада. Рік I. Ч. 2. С. 4.
191. Що чувати в світі? Ліквідаційна комісія про переговори з нами. *Дрогобицький листок*. 1918. 15 грудня. Рік I. Ч. 6. С. 4.

192. Delegacij amerykańska w Krakowie. *Słowo Polskie*. 1919. 4 stycznia. Rok XXIV. Nr. 4. S. 1.
193. Do Najdostojniejszej Rady Regencyjnej. *Gazeta Lwowska*. 1918. 11 października. Rok 108. Nr 248. S. 2.
194. Gen. Berthelemy wyjechał w ważnej misji do Poznania. *Kurjer Częstochowski*. 1919. 7 marca. Rok I. № 5. S. 2.
195. Koalicja wysyła żywność do Polski. *Gazeta Lwowska*. 1919. 5 lutego. Rok 109. Nr. 29. S. 1.
196. Konferencye ameryk. z Ukraińcami. *Chwila*. 1919. 28 stycznia. Rok I. Nr. 15. S. 3.
197. Misja ang.-amerykańska w Krakowie. *Chwila*. 1919. 15 stycznia. Rok I. Nr. 4. S. 2.
198. Misja francusko-angielska we Lwowie. *Chwila*. 1919. 26 stycznia. Rok I. Nr. 14. S. 3–5.
199. Misja koalicyjna opuściła Lwów. *Chwila*. 1919. 3 marca. Rok I. Nr. 49. S. 1.
200. Misja angielska w Warszawie. *Gazeta Lwowska*. 1919. 11 stycznia. Rok 109. Nr 8. S. 3.
201. Misja angielska we Lwowie. *Gazeta Lwowska*. 1919. 18 stycznia. Rok 109. Nr. 14. S. 3.
202. Misja francusko-angielska. *Gazeta Lwowska*. 1919. 22 stycznia. Rok 109. Nr. 17. S. 1–4.
203. Misja koalicji we Lwowie. *Gazeta Lwowska*. 1919. 25 stycznia. Rok 109. Nr. 20. S. 3–5.
204. Misja koalicyjna na odcinku grupy pułk. Sikorskiego. *Gazeta Lwowska*. 8 lutego. Rok 109. Nr. 32. S. 2.
205. Misja francusko-angielska w drodze do Warszawy. *Gazeta Lwowska*. 1919. 12 lutego. Rok 109. Nr. 35. S. 4.
206. Misja koalicyjna w Warszawie. *Gazeta Lwowska*. 1919. 15 lutego. Rok 109. Nr. 38. S. 3.

207. Misja koalicji we Lwowie. *Gazeta Lwowska*. 1919. 21 lutego. Rok 109. Nr. 43. S. 3.
208. Misja koalicji we Lwowie. *Słowo Polskie*. 1919. 15 stycznia. Rok XXIV. Nr. 14. S. 1.
209. Misja amerykańska w Krakowie. *Słowo Polskie*. 1919. 19 stycznia. Niedziela. Rok XXIV. Nr. 18. S. 2.
210. Misja francusko-angielska w Krakowie. *Słowo Polskie*. 1919. 21 stycznia. Wtorek. Rok XXIV. Nr. 20. S. 1-2.
211. Misja francusko-angielska w Krakowie. *Słowo Polskie*. 1919. 22 stycznia. Środa. Rok XXIV. Nr. 21. S. 1.
212. Nagły wyjazd gen. Barthelemy'ego do Warszawy. *Gazeta Lwowska*. 1919. 11 lutego. Rok 109. Nr. 34. S. 4.
213. Ostrzeliwanie misji ententy przez Ukraińców. *Kurjer Częstochowski*. 1919. 5 marca. Rok I. № 3. S. 2.
214. Paderewski a Lwów. *Słowo Polskie*. 1919. 11 stycznia. Rok XXIV. Nr. 10. S. 2.
215. Paderewski o sprawie ukraińskiej. *Gazeta Lwowska*. 1919. 21 marca. Rok 109. Nr. 67. S. 1.
216. Pertraktacje polsko-ruskie rozchwiane. *Kurjer Lwowski*. 1918. 5 listopada. Rok XXXVI. Nr. 512. S. 1.
217. Po zamachu ukraińskim. *Kurjer Lwowski*. 1918. 6 listopada. Rok XXXVI. Nr. 513. S. 1.
218. Propozycja Ukraińców. *Gazeta Lwowska*. 1919. 1 czerwca. Rok 109. Nr. 125. S. 5.
219. Przyjazd Wielkiej misji ententy. *Gazeta Lwowska*. 1919. 18 lutego. Rok 109. Nr. 40. S. 1.
220. Pułk. Wade w min. Wasilewskiego. *Słowo Polskie*. 1919. 12 stycznia. Rok XXIV. Nr. 11. S. 2.
221. Rokowania ukraińsko-polskie. *Gazeta Lwowska*. 1919. 30 marca. Rok 109. Nr. 74. S. 1.

222. Ukraińcy zerwali zawieszenie broni. Dowództwo Wojsk Polskich na Galicyę wschodnią. *Gazeta Lwowska*. 1919. 4 marca. Rok 109. Nr. 52. S. 1.

223. U wstępu do zawieszenia broni. *Gazeta Lwowska*. 1919. 2 marca. Rok 109. Nr. 51. S. 1.

224. Ważne konferencye w Warszawie. *Gazeta Lwowska*. 1919. 16 lutego. Rok 109. Nr. 39. S. 5.

225. Wiadomości bieżące. *Słowo Polskie*. 1919. 16 stycznia. Rok XXIV. Nr. 15. S. 2.

226. Wiadomości bieżące. *Słowo Polskie*. 1919. 17 stycznia. Rok XXIV. Nr. 17. S. 2.

227. Wiadomości bieżące. *Słowo Polskie*. 1919. 23 stycznia. Rok XXIV. Nr. 22. S. 4.

228. Wypadki we Lwowie. *Gazeta Lwowska*. 1918. 3 listopada. Rok 108. Nr. 250. S. 1.

229. W kwaterze misji francusko-angielskiej. *Gazeta Lwowska*. 1919. 28 stycznia. Rok 109. Nr. 22. S. 2.

230. Żawieszenie broni pomiędzy Niemcami a Polską. *Gazeta Lwowska*. 1919. 22 lutego. Rok 109. Nr. 44. S. 1–3.

231. Zerwanie stosunków koalicji z Ukraińcami. *Chwila*. 1919. 4 marca. Rok I. Nr. 50. S. 1.

232. Z ostatniej chwili (Misja amerykańska we Lwowie). *Gazeta Lwowska*. 1919. 15 stycznia. Rok 109. Nr. 11. S. 3.

233. Z pobytu misji koalicji we Lwowie. *Gazeta Lwowska*. 1919. 26 stycznia. Rok 109. Nr. 21. S. 4.

234. Z ostatniej chwili (Telegram gen. Barthelemy'ego). *Gazeta Lwowska*. 1919. 31 stycznia. Rok 109. Nr. 25. S. 4.

235. Z ostatniej chwili (Francya uznaje Polskę w jej granicach historycznych. Pichon do Paderewskiego). *Gazeta Lwowska*. 1919. 2 lutego. Rok 109. Nr. 27. S. 4.

236. Z ostatniej chwili (Z pobytu misji koalicyjnej we Lwowie). *Gazeta Lwowska*. 1919. 5 lutego. Rok 109. Nr. 29. S. 3.

237. Z ostatniej chwili (Choroba gen. Berthelemy'ego). *Gazeta Lwowska*. 1919. 8 lutego. Rok 109. Nr. 32. S. 3.
238. Z ostatniej chwili (Żywność dla Lwowa. Uroczyste powitanie misyi). *Gazeta Lwowska*. 1919. 21 lutego. Rok 109. Nr. 43. S. 4.
239. Z ostatniej chwili (Z kwatery misyi. Delegaci misyi na froncie w Zboiskach). *Gazeta Lwowska*. 1919. 22 lutego. Rok 109. Nr. 44. S. 3.
240. Z ostatniej chwili (Mąka amerykańska). *Gazeta Lwowska*. 1919. 25 lutego. Rok 109. Nr. 46. S. 4.
241. Z ostatniej chwili (Wyjazd misyi ze Lwowa). *Gazeta Lwowska*. 1919. 4 marca. Rok 109. Nr. 52. S. 4.
242. Z ostatniej chwili (Wyjazd pułk. Smytha do Paryża). *Gazeta Lwowska*. 1919. 9 marca. Rok 109. Nr. 57. S. 4.
243. Z ostatniej chwili (Gen. ukr. Pawlenko ustąpił). *Gazeta Lwowska*. 1919. 22 marca. Rok 109. Nr. 68. S. 3.
244. Z ostatniej chwili (Generał Berthelemy o Lwowie). *Gazeta Lwowska*. 1919. 3 kwiecień. Rok 109. Nr. 77. S. 4.

V. Монографії та наукові статті

245. Ададуров В. Політика Франції стосовно українсько-польського конфлікту за Східну Галичину в період з листопада 1918 по березень 1919 рр. *Україна в минулому*. Київ – Львів, 1995. Вип.7. С. 18–32.
246. Аркуша О. Польсько-українські дискусії про національний характер Східної Галичини на початку ХХ ст. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 15. Львів, 2006–2007. С. 586–606.
247. Алексієвець Л. Польща: утвердження незалежної держави 1918–1926. *Тернопіль: Підручники і посібники*, 2006. 448 с.
248. Бабій О. Рецензії і замітки. *Літопис «Червоної Калини»*. 1938. Ч. 5. С. 19.
249. Баран С. Західньо-Українська Народна Республіка (1918–1923). *Український історик*. 1998. Ч. 1/4. С. 82–106.

250. «Бетховен покутського села». Василь Стефаник. Біографічний нарис / Заг. ред. І. Коляда. Івано-Франківськ: Фоліант, 2022. 388 с.
251. Биск І. Методология истории: курс лекцій. Иваново: Иван. гос. ун-т, 2007. 263 с.
252. Борщак І. Європа й відродження України. *Літопис «Червоної Калини»*. 1936. Ч. 11. С. 8–12.
253. Борщак І. Відгомін УГА на Версальській конференції. *Українська Галицька Армія: матеріали до історії*. Вінніпег, 1960. Т. 2. С. 121–153.
254. Борщак І. Мирова конференція 1919. *Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1939 р. Л.*, 1938. С. 107–118 с.
255. Борщак І. Як була зорганізована Мирова конференція 1919 р. *Альманах-календар Червоної Калини на 1939 р. Л.*, 1938. С. 104–114.
256. Брицький П., Добржанський О., Юрійчук Є. Буковинці у боротьбі за українську державність (1917–1922). Чернівці: Вид-во «Золоті литаври», 2007. 483 с.
257. Великочий В. С. Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914–1919рр. Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2009. 812 с.
258. Великочий В. С. Джерела до вивчення державного будівництва ЗУНР. Івано-Франківськ : Плай. 2003. 278 с.
259. Великочий В., Реєнт О. Державотворчі процеси на західноукраїнських землях крізь призму національно-демократичної революції 1914–1923рр. *Український історичний журнал*. 2019. № 1. С. 166–180.
260. Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914–1923 рр. У двох томах. Том 1. Львів – Жовква: Вид-во Отців Василіан «Місіонер», 1998. 524 с.
261. Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914–1923 рр. У двох томах. Том 2. Львів – Жовква: Вид-во Отців Василіан «Місіонер», 1998. 502 с.
262. Віднянський С. Перша світова війна як прояв кризи європейської цивілізації та її вплив на народи Центрально-східної Європи. Перша світова війна 1914–1918 рр. і Україна. У двох книгах. Книга 1: Історичні нариси. Київ: ТОВ «Видавництво «Кліо», 2014. С. 62–80.

263. Гаврилишин П., Чорненький Р. Станиславів : віднайдені історії. Брустурі: Дискурсеус, 2020. 256 с.
264. Гершов З. М. Вудро Вильсон. М.: Мысль, 1983. 335 с.
265. Головченко В. І., Солдатенко В. Ф. Українське питання в роки Першої світової війни: Монографія. К.: Парламентське вид-во, 2009. 448 с.
266. Гордієнко В. Українська Галицька Армія. Львів, 1991. 111 с.
267. Гордієнко В. Листопад. Сходження на Голгофу. Історія УГА. *Літопис Червоної Калини*. 1991. Ч. 1. С. 4–7.
268. Гнатюк О. Польсько-український діалог: часопис Kultura та його спадщина (До сторіччя Єжи Гедройця). Львів: Центр гуманістичних досліджень; Київ: Смолоскип, 2007. 64 с.
269. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст.: Навч. посібник. К.: Генеза, 1996. 360 с.
270. Гудь Б. Українсько-польські конфлікти новітньої доби: етносоціальний аспект. Харків: Акта, 2011. 470 с.
271. Гудь Б., Голубко В. Нелегка дорога до порозуміння. До питання генези українсько-польського військово-політичного співробітництва 1917–1921 рр. Львів : Вид-во «Українські технології», 1997. 65 с.
272. Гунчак Т. Україна: перша половина XX ст: Нариси політичної історії. К.: Либідь, 1993. 288 с.
273. Гуцуляк М. Перший Листопад 1918 року на західних землях України зі спогадами і життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину: Репринтне видання. К.: Либідь, 1993. 406 с.
274. Гауден Г. Львів: кінець ілюзій. Оповідь про листопадовий погром 1918 року / перекл. із польськ. А. Павлишин. Львів: Човен, 2020. 528 с.
275. Давидів І. Українська пресова служба у Відні. *Календар Червоної Калини на рік 1939*. Львів, 1938. С. 43–48.
276. Дейвіс Н. Боже ігрище: Історія Польщі / пер. з англ. П. Тарашук. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. 1018 с.
277. Дедик О. Бої у Львові. 1–21 листопада 1918 р. Ч. 1. Львів: Астролябія, 2018. 192 с.

278. Дєдик О. Бої у Львові. 1–21 листопада 1918 р. Ч. 2. Львів: Астролябія, 2020. 192 с.
279. Дєдик О. Г. Чортківська офензива. Частина I. Львів: Астролябія, 2015. 232 с.
280. Дєдик О. Г. Чортківська офензива. Частина II. Львів: Астролябія, 2015. 192 с.
281. Дильонгова Г. Історія Польщі 1795–1990 / пер. з пол. М. Кірсенка. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2007. 239 с.
282. Дыбковская А., Жарын М., Жарын Я. История Польши с древнейших времён до наших дней. Варшава: PWN, 1995. 381 с.
283. Дольницький М. Роля Антанти в українсько-польській війні в 1918–1919 рр. *Українська Галицька Армія : матеріали до історії*. Том 1. Вінніпег : Видавництво Д. Микитюка, 1958. С. 43–444.
284. Дорошенко Д. Історія України 1917–1918 рр. Т. 1. Ужгород , 1930. 510 с.
285. Дюрозель, Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. К.: Основи, 1995. 903 с.
286. Заклинський М. Дмитро Вітовський як секретар військових справ ЗУНР. *Вісті Комбатанта*. Тронто; Нью-Йорк, 1969. № 5. С. 7–15.
287. Зарецька Т. Українсько-польські паралелі: Симон Петлюра і Юзеф Пілсудський. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. Київ, 2004. № 12. С. 157–175.
288. Зарецька Т. Політика Другої Польської Республіки щодо Східної Галичини та позиція Ю. Пілсудського (кінець 1918–1919 рр.). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. К.: Інститут історії України НАН України, 2004. № 11. С. 158 – 176.
289. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Ілюстрована історія / ред. М. В. Кугутяк. Львів – Івано-Франківськ: Манускрипт, 2008. 524 с.
290. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Історія / кер. авт. кол й відп. ред. О. Карпенко. Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. 628 с.

291. Зашкільняк Л. Вступ до методології історії. Львів : ЛОНМТО, 1996. 96 с.
292. Зашкільняк Л. Історіографічні аспекти українсько-польських взаємин у ХХ столітті. *Історія та історіографія в Європі*. К., 2006. Вип. 4: Німецько-французькі та українсько-польські взаємини у ХХ столітті. С. 105–129.
293. Зашкільняк Л. Сучасна світова історіографія: посібник для студентів історичних спеціальностей університетів. Львів: ПАІС, 2007. 312 с.
294. Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Франка, 2002. 752 с.
295. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів : ЛДУ ім. Ів.Франка, 1999. 224 с.
296. Зашкільняк Л. До генези українсько-польського конфлікту у ХХ столітті. *Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*: [зб. наук. праць / відп. ред. М. Литвин] / Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2010–2011. Вип. 3–4. С. 22–41.
297. Зашкільняк Л. О., Макарчук С. А. Чубінський А. Боротьба за східні кордони Польщі в 1918–1921 рр. *Український історичний журнал*. 1994. № 6. С. 140–144.
298. Зубачевский В. А. Из истории становления Версальской системы: дипломатическая борьба вокруг проблемы выхода Польши к морю накануне и в период Парижской мирной конференции. *Советское славяноведение*. 1989. № 6. С. 3–13.
299. История Польши в 3 Т. / Под ред. И. С. Миллера и И. А. Хренова. Т. 2. М.: Изд-во АН СССР, 1955. 712 с.
300. Історія міжнародних відносин України (1917–1923). Львів : Світ, 1993. 480 с.
301. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За ред. Леоніда

Зашкільняка. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с.

302. Історичні постаті Галичини XIX – XX ст. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1961. 247 с.

303. Йосипишина Я. Симон Петлюра: Польща й Антанта. *У 70-річчя трагедії 1926–1996: зб. матеріалів про відзначення 70-річчя загибелі Симона Петлюри*. К., 1997. С. 75.

304. Капустянський М. Похід українських армій на Київ – Одесу в 1919 році. Мюнхен: Вид. «Хвильового», 1946. 110 с.

305. Карпенко О. До питання про характер революційного руху в Східній Галичині у 1918 р. *З історії Західноукраїнських земель*. К.: Видавництво Академія наук УРСР, 1957. С. 59–90.

306. Карпенко О. Листопадова 1918 року національно-демократична революція на західноукраїнських землях. *Український історичний журнал*. 1993. № 1. С. 18–21.

307. Карпенко О. Перші політичні контакти між українцями та поляками в час Листопадової (1918 р.) національно-визвольної революції. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 21–22 листопада 1996 р. Українсько-польські відносини в Галичині у XX ст.* Івано-Франківськ: Видавництво «Плай». 1997. С. 14–17.

308. Карпенко О. Про хронологічні межі існування Західно-Української Народної Республіки. *Вісник Прикарпатського університету. Серія «Історія»*. Вип. 3. Івано-Франківськ: Плай, 2000. С. 57–67.

309. Карпенко О. Статус Східної Галичини у міжнародно-правових актах (1918–1923). *Вісник Прикарпатського університету. Серія «Історія»*. Івано-Франківськ: Плай, 1998. Вип. 1. С. 73–86.

310. Карпенко О. Імперіалістична інтервенція на Україні. 1918–1920. Львів: Львівськ. держ. ун-т, 1964. 256 с.

311. Карпенко О. *З історії Західно-Української Народної Республіки*. Івано-Франківськ, 2006. 494 с.

312. Карпинець І. Галичина: Військова історія 1914–1921 років. Львів, 2005. 376 с.
313. Карпинець І. Історія 8-ої Галицької бригади. *Літопис «Червоної Калини»*. Львів, 1933. Ч. 7–8. С. 30–35.
314. Карпо В., Коцур А. До питання історіографії утворення ЗУНР. *Міжнародна наукова конференція, присв'ячена 75-річчю Західно-Української Народної Республіки, 1-3 листопада 1993 р. Матеріали*. Івано-Франківськ, 1993. С. 94–95.
315. Козій О. І. ЗУНР у зовнішній політиці Великої Британії в Центрально-Східній Європі (січень 1919 р.). *Історія середніх і вищих навч. закладів України*. 2006. № 2. С. 7–10.
316. Комар В. Л. Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.). Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. 360 с.
317. Комар В. Л. Прометеївські тенденції у зовнішній політиці Польщі (1918–1923 рр.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. Вип. XV. Івано-Франківськ, 2009. С. 61–68.
318. Королько А. Румунська окупація Покуття у ході національно-визвольних змагань західних українців (травень–серпень 1919 р.). *Питання історії України. Збірник наукових статей*. Чернівці, 2011. Т. 14. С. 78–84
319. Королько А. Румунська окупація Покуття й Галицької Гуцульщини (травень–серпень 1919 р.): передумови, перебіг, наслідки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки: зб. наукових праць*. Випуск 14. К., 2016. С. 195–210.
320. Компанієць І. Становище і боротьба трудящих Галичини, Буковини та Закарпаття на початку ХХ ст. (1900–1919 рр.). К. : вид-во АН УРСР, 1960. 371 с.
321. Коляда І. А. Націєтворчі процеси й «українське питання» в умовах війни. *Велика війна 1914–1918 рр. і Україна*, у двох книгах / НАН України, Інститут історії України; уклад. О. Рєєнт. К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2014. Кн. 1: Історичні нариси. С. 309–319.

322. Кондратюк К. Дискусійні питання історії ЗУНР. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 18: Західно-Українська Народна Республіка: до 90-річчя утворення*. Львів, 2009. С. 710–717.

323. Косик В. Франція та Україна: Становлення української дипломатії (березень 1917 – лютий 1918 рр.). Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. 262 с.

324. Красівський О. Я. Галичина в першій чверті ХХ ст.: Проблеми польсько-українських стосунків. Львів: Ін-т українознавства НАНУ, 2000. 416 с.

325. Красівський О. Я. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр.: Проблеми взаємовідносин. К.: вид-во УАДУ, 1998. 304 с.

326. Красівський О. Я. Українсько-польські взаємини в 1917–1923 рр. Національна академія наук України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса. К.: ІПіЕНД, 2008. 544 с.

327. Краткая история Польши. С древнейших времен до наших дней / Ответственный редактор В. А. Дьяков. М.: Наука, 1993. 528 с.

328. Крезуб А. Нарис історії українсько-польської війни, 1918–1919. Нью-Йорк: Око, 1966. 179 с.

329. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії: Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ: Б. в., 1993. 204 с.

330. Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. Львів: Червона Калина, 1931. 448 с.

331. Курманович В. Відворот УГА за Збруч. *Літопис Червоної Калини*. 1934. Ч. 5. С. 3–6.

332. Кучабський В. Польська дипломатія і східно-галицьке питання на Паризькій мирній конференції в 1919 р. *Дзвони*. Ч. 1. Львів, 1931. С. 35–45.

333. Кучабський В. Польська дипломатія і східно-галицьке питання на Паризькій мирній конференції в 1919 р. *Дзвони*. Ч. 2. Львів, 1931. С. 109–122.

334. Кучабський В. Україна і Польща. Отверта відповідь польському консерватистові. Львів, 1933. 236 с.

335. Кучабський В. Західна Україна у боротьбі з Польщею та більшовизмом у 1918–1923 роках. Львів: Дослідно-видавничий центр Наукового товариства ім. Шевченка, 2005. 448 с.

336. Лазарович М. Друга столиця ЗУНР. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2010. Ч. 63. С. 56–77.

337. Левицький К. Дипломатична діяльність ЗУНР (1918–1923). *Літопис Червоної Калини*. 1938. Ч. 11. С. 3–4.

338. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни, 1914–1918. Ч. 3. Львів, 1930. С. 497–776.

339. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців. Львів, 1926. 736 с.

340. Лизень Є. Повстання на Товмаччині в стратегічних планах Чортківської офензиви (7 – 28 червня 1919 р.). *Матеріали VII науково-краєзнавчої конференції присвяченої 100-річчю утворення Західно-Української Народної Республіки та 570-й річниці надання магдебурзького права містові Тисмениці* / упоряд. І. Федоришин та А. Королько. Тисмениця – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. С. 266–271.

341. Лизень Є. Військово-дипломатичні місії країн Антанти на першому етапі польсько-української війни 1918–1919 рр. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2018. Ч. 31. С. 194–202.

342. Лизень Є. Дипломатична діяльність уряду ЗОУНР під час перебування в Станиславові (січень – травень 1919 р.). *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Станиславів і Станиславівщина в 1918–1923 рр. Політика – Військо – Господарство – Адміністрація»* / упоряд. М. Кардас, А. Останек, П. Семкув. Том 1. Варшава – Івано-Франківськ. 2018. С. 30–37.

343. Лизень Є. До питання польсько-українського примирення під час Львівських боїв 1–22 листопада 1918 р.. *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Станиславів і Станиславівщина як простір міжнародної співпраці в 100-річчя союзу Пілсудський-Петлюра»* / упоряд. М. Кардас, А. Останек, П. Семкув. Том 1. Варшава – Івано-Франківськ. 2020. С. 17–33.

344. Лизень Є. Місія С. Дельвіга: зрада чи політичний розрахунок уряду Директорії. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Україна. Європа. Світ. Історія та сучасність»*. К.: Гельветика, 2018. С. 49–54.

345. Лизень Є. Діяльність міжсоюзної комісії Л. Боти в питанні встановлення перемир'я між Польщею і ЗОУНР квітень-травень 1919 р. *International scientific and practical conference «Key issues of social sciences : prospects for the development of Ukraine and EU countries»*. Бая-Маре (Румунія): Baltija Publishing, 2019. S. 74–77.

346. Лизень Є. Специфіка діяльності першої миротворчої місії під керівництвом Жозефа Бартелемі в Східній Галичині (24 січня – 11 лютого 1919 р.). *International scientific and practical conference «Social sciences: history, modernity, the future, EU experience»*. Влоцлавек (Польща): Baltija Publishing, 2019. S. 68–72.

347. Лизень Є. Питання Східної Галичини в справі відновлення польської державності 1918–1923 рр. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2019. Вип. 23. Том 2. С. 12–20.

348. Лизень Є. Питання Східної Галичини на Паризькій мирній конференції 1919 р. *Гілея : науковий вісник*. 2019. Вип. 143 (№4). Ч. 1. Історичні науки. С. 82–88.

349. Лизень Є. Польща в стратегічних планах Антанти та крїїн Центрального блоку 1916–1918 рр. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Історія. Філософія. Політологія*. 2019. Вип. 18. С. 25–29.

350. Лизень Є. Діяльність миротворчої місії Ж. Бартелемі у врегулюванні польсько-українського військового конфлікту у лютому–березні 1919 р. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2019. Том 30 (69) № 2. С. 130–134.

351. Лизень Є. Перша військово-дипломатична місія Г. Вейда під егідою Антанти у Східній Галичині (січень 1919 року). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Історичні науки.* 2019. Том 30 (69) № 4. С. 128–131.

352. Лизень Є. Діяльність миротворчої місії Ж. Бартелемі в працях М. Лозинського (англ. мовою). *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис.* 2019. Ч. 32. С. 226–232.

353. Лизень Є. Місія С. Дельвіга та Умова припинення військових дій із Польщею. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Історичні науки.* 2020. Том 31 (70) № 3. С. 153–161.

354. Лизень Є. Перша місія Антанти під керівництвом Ж. Бартелемі (25 січня – 11 лютого 1919 р.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія.* 2020. Вип. 2 (43). С. 130–137.

355. Лизень Є. Вплив миротворчих місій Антанти на перебіг польсько-української війни (листопад–червень 1918–1919 рр.). *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис.* 2020. Ч. 22. С. 57–62.

356. Липовецький С. Меч «Щербець» та Українські ворота. Україно-польські взаємини від поділів Речі Посполитої й до сьогодні. Київ: Темпора, 2018. 476 с., іл.

357. Лисяк-Рудницький І. Польсько-українські стосунки: Тягар історії / Історичні есе. В 2 т. К., 1994. Т.1. 554 с.

358. Литвин В. Історія України (У 3-х томах). Т. III. Новітній час (1914–2004). Книга перша. К.: Вид. дім Альтернативи, 2005. 82 с.

359. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів: Олір, 1995. 362 с.

360. Литвин М., Науменко К. Історія галицького стрілецтва. Львів, 1991. 199 с.

361. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 років як конфлікт історичної пам'яті / Україна-Європа-Світ. *Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини.* 2012. Вип. 10. С. 106–111.

362. Литвин М. Польсько-український військово-політичний діалог 1918–1920 років: від збройного конфлікту в Галичині до союзних Варшавських угод. *Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku I jego następstwa*. Toruń, 1997. S. 247–257.

363. Литвин М. Проект «Україна». Галичина в Українській революції 1917–1921 рр. Харків: Фоліо, 2015. 379 с.

364. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів: Інститут українознавства НАНУ, Інститут Центрально-Східної Європи, 1998. 488 с.

365. Литвин М. Українсько-польська війна 1918 – 1919 років як конфлікт історичної пам'яті. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць*. Тернопіль, 2012. Вип. 10. С. 106–111.

366. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. Відень, 1922. 236 с.

367. Лозинський М. Галичина на Міровій конференції в Парижі. Кам'янець-Подільський, 1919. 31 с.

368. Лозинський, М. Положення Східної Галичини зі становищем міжнародного права. Календар т-ва «Просвіта» на 1923 р. Львів, 1922. С. 190–195.

369. Лозинський М. За державну незалежність Галичини. Чому українська Галичина не може прийти під Польщу. Відень: Видання Президії УНРади, 1921. 56 с.

370. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917–1921 рр.: У 3-х т. Прага: Пробоем, 1942. Т.1. 207 с.

371. Макарушка Л. Чортківська офензива. *Українська Галицька Армія. Матеріяли до історії*. Вінніпег, 1968. Т. IV. С. 6–63.

372. Макарчук О. Г. Політика Франції, Великобританії та США щодо України (1918–1921 рр.). *Вісник національного університету «Львівська Політехніка»*. Львів, 2000. № 408. С. 60–66.

373. Макарчук С. Етносоціальне розвитие и національніє отношенія на западноукраїнських землях в период империализма. Львов: Вища школа, 1983. 256 с.

374. Макарчук С. Українська республіка галичан. Львів: Світ, 1997. 190 с.

375. Малик Я. Україна у міжнародних відносинах 1900–1920 рр. *Україна в міжнародних відносинах ХХ століття*. Львів, 1997. С. 6–57.
376. Марітчак О. Міжнародне положення галицької справи: (Політ. огляд за останні роки). *Український скиталець*. Відень, 1923. № 2. С. 15–19.
377. Манусевич А. Я. Очерки по истории Польши. М.: Учпедгиз, 1952. 406 с.
378. Матвієнко В. Зовнішня політика Західноукраїнської Народної Республіки в персоналіях. *Україна дипломатична: наук. щорічник*. К., 2002. Вип. 2. С. 456–474
379. Матвієнко В., Головченко В. Історія української дипломатії ХХ століття у постатях. К.: Київ. ун-т, 2001. 266 с.
380. Машкевич М. Східна польська політика у ХХ – на початку ХХІ ст.: концепції та інтерпретації / Пер. з польськ. К.: Ніка-Центр, 2015. 312 с.
381. Микитка Д. Українська Галицька Армія. Т. 2. Воєнно-історична студія. Вінніпег: Видав хоружний УСС Дмитро Микитюк, 1966. 383 с.
382. Мороз В. Україна у двадцятому столітті: 1900–1920 роки. Львів, 2010. 496 с.
383. Мороз О. ЗУНР: досвід державотворення та уроки дипломатії : *Вісник Львівського державного університету*. Львів, 1999. С. 46–53.
384. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття: Український Католицький Університет ім. Св. Климента Папи. Рим, 1989. 486 с.
385. Нариси з історії дипломатії України / О. І. Галенко, Є. Є. Камінський, М. В. Кірсенко та ін.; під ред. В.А. Смолія. К.: Альтернативи, 2001. 736 с.
386. Науменко А. Чортківська наступальна операція Галицької Армії у червні 1919 року. *Воєнна історія*. К., 2008. Ч. 6 (42). С. 32–41.
387. Неділя М. Дипломатична діяльність ЗУНР у 1918–1919 рр. *Наукові записки Львівського історичного музею*. 1994. Вип. 2/3. С. 173–182.
388. Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917–1919 рр. (історико-генетичний аналіз). К., 1995. 263 с.

389. Павлишин О. Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис. Львів: Манускрипт–Львів, 2013. 400 с.
390. Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923). К.: Академія, 1996. 188 с.
391. Павлюк О. Зовнішня політика ЗУНР. *Київська старовина*. К., 1997. № 3/4. С. 114–138.
392. Павлюк О. ЗУНР і політика Угорщини. *Україна в минулому*. Львів, 1995. Вип. 7. С. 28–44.
393. Павлюк О. США і Східногалицьке питання на Паризькій мирній конференції. *Київська старовина*. 1999. № 6. С. 67–79.
394. Павлюк О. Україна на Паризькій мирній конференції 1919 р. *Політика і час*. 1999. № 1. С. 78–92.
395. Панейко В. З'єднані держави Східної Європи і Україна супроти Польщі й Росії. Відень, 1922. 82 с.
396. Панчук А. Зовнішня політика ЗУНР в історіографії. *Вісник Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Серія «Історія»*. Івано-Франківськ: Плай, 2000. Вип. 3. С. 189–196.
397. Політична історія України. ХХ ст.: У 6 т. / Редкол.: І. Ф. Курас (голова) та ін. К.: Генеза, 2002–2003. Т.1: На зламі століть (кінець ХІХ ст. – 1917 р.) / Ю.А. Левенець (кер.), Л. П. Нагорна, М. С. Кармазіна, 2002. 424 с.
398. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т.1: до середини ХVІІ ст.: Т. 2: від середини ХVІІ ст. до 1923 р. К. : Либідь, 1992. 587 с.
399. Польща – нарис історії / За ред. В. Менджецького, Є. Брацисевича; Перек. з польськ. І. Сварника. Інститут національної пам'яті, Комісія переслідування злочинів проти польського народу. Варшава, 2015. 367 с.
400. Польща та Україна в боротьбі за незалежність 1918–1920. Матеріали наукової конференції в Луцьку 14–15 листопада 2008 р.; за ред. Т. Кшонстка. Варшава, 2010. 521 с.
401. Реєнт О. П. Українські визвольні змагання 1917–1921 років. К.: Арій, 2016. 280 с.

402. Реєнт О. П. Україна в імперську добу (XIX – початок XX століття). К: Арій, 2016. 320 с.
403. Реєнт О. Проголошення ЗУНР: проблема легітимації. *Український історичний журнал*. К., 2009. Вип. 1 (№484). С. 4–11.
404. Ріпецький С. Українсько-польський процес 1918–1923 рр. Чикаго – Нью-Йорк, 1963. 39 с.
405. Рубльов О. С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних і культурних процесах (1914–1939). К.: Інститут історії України НАН України, 2004. 648 с.
406. Рубльов О. С., Реєнт О. П. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. Т. 10. К.: Вид. дім Альтернативи, 1999. 319 с.
407. Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів. / Пер. з пол. Є. Петренка. К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2005. Т.1. 344 с.
408. Симоненко Р. Імперіалістична політика Антанти і США щодо України 1919 р. К.: вид-во АН УРСР, 1962. 440 с.
409. Симоненко Р., Табачник Д. Українсько-польські відносини та боротьба за єдність України. (XIX – початок XX століття): Нариси. К.: Либідь, 2007. 704 с.
410. Сінкевич Є.Г. Українсько-польське протистояння в Галичині в 1917–1918 рр. *Галичина. Науковий і культурно-просвітницький краєзнавчий часопис*. 2014. Ч. 25–26. С. 206–210.
411. Сливка Ю. Ю. Боротьба трудящих східної Галичини проти іноземного поневолення. К.: Наукова думка, 1973. 256 с.
412. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569–1999. К.: Дух і Літера, 2012. 464 с.
413. Стахів М. Західня Україна: Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923. Т. 3. Скрантон. 1959. 202 с.
414. Стахів М. Західна Україна: Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923. Скрантон, Т. 5. Ч. 1. 1960. 192 с.

415. Стахів М. Західна Україна: Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923. Скрентон, Т. 4. 1960. 194 с.
416. Стахів М. Західна Україна: Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923. Скрентон, Т. 6. кн. 1. 1961. 220 с.
417. Стахів М. Західна Україна: Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923. Скрентон, Т. 6. кн. 2. 1961. 204 с.
418. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. Скрентон, Т. 7. Вихід з кризи. 1966. 432 с.
419. Сыч А. И. Национальный аспект Версальской системы. *Вопросы истории*. 2004. № 1. С. 126–133.
420. Тимченко Р. В. Відносини Української Народної Республіки й Західно-Української Народної Республіки (листопад 1918 – квітень 1920 рр.). К.: Інститут історії України НАНУ, 2013. 347 с.
421. Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923): Історія держави і права. Львів, 2004. 392 с.
422. Тымковський М. Історія Польши / М. Тымковський, Я. Кеневич, Е. Хольцер: пер. с пол. М.: Весь Мир, 2004. 544 с.
423. Удовиченко О. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917–1921. Вінніпег, 1954. 176 с.
424. Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21–22 листопада 1996 р.). Івано-Франківськ: Вид-во «Плай», 1997. 451 с.
425. Уткин А. И. Дипломатия Вудро Вилсона. М.: Международные отношения, 1989. 320 с.
426. Федорів О. ЗУНР в політиці радянської Росії (березень – липень 1919 р.). *Галичина. Науковий і культурно-просвітницький краєзнавчий часопис*. 2005. Ч. 9. С. 3–11.
427. Федорович В. Справа Східної Галичини на Паризькій мирній конференції. *Вісті комбатанта*. Торонто, 1981. № 1. С. 35–40.

428. Федорчак П. С. Новітня історія Польщі ХХ століття. Івано-Франківськ, 2006. 219 с.
429. Федорчак П. С. Історія Польщі. Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 1995. 71 с.
430. Хома І. ЗУНР та Польща в лютому – на початку березня 1919 р.: історія невдалої спроби внаормувати збройний конфлікт у Карпатському регіоні. *Od Galiciji do euroregionu karpackiego*. Raciborsko, 2012. S. 77–85.
431. Чепига І. Станіславів – столиця ЗОУНР і УНР в рр. 1918–1920. *Літопис Червоної Калини*. 1935. Ч. 10. С. 8–10.
432. Чортківська офензива. Мюнхен, 1953. 37 с.
433. Чуйко І. Дипломатична діяльність уряду ЗУНР у 1918–1919 рр. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Історія*. Тернопіль, 2002. Вип. 3. С. 31–36.
434. Шанковський Л. Визвольні змагання 1917–1920–1926 рр. *Вісті* (Мюнхен). 1966. Ч. 121. С. 9–13.
435. Шанковський Л. Звідомний полк та його комендант. *Українська Галицька Армія: матеріали до історії*. Т. 3. Вінніпег: Вид-во Д. Микитюка, 1966. С. 151–156.
436. Шанковський Л. Нарис української воєнної історіографії. *Український історик*. 1970. Ч. 4 (28). С. 67–75.
437. Шанковський Л. Українська армія в боротьбі за незалежність. Мюнхен, 1958. 317 с.
438. Шанковський Л. Українська Галицька Армія: воєнно-історична студія. Вінніпег, 1974. 396 с.
439. Шаповал Ю. Україна ХХ століття: особи та події в контексті великої історії. К.: Генеза, 2001. 560 с.
440. Яворівський Є. Чортківська офензива і відворот за Збруч в освітленні Начальної Команди. *Літопис «Червоної калини»*. 1935. Ч. 12. С. 4–8.
441. Яковенко Н. Вступ до історії. К.: Критика, 2007. 376 с.
442. Яровий В. І. Історія західних та південних слов'ян у ХХ ст.. Курс лекцій. К.: Либідь, 1996. 416 с.

443. Ярославин С. Визвольна боротьба на Західно-українських землях у 1918–1923 рр. Філадельфія: Америка, 1956. 183 с.
444. Bagiński H. Wojsko Polskie na Wschdzie 1914–1920. Warszawa, 1921. 598 s.
445. Bailly R. Miasto walczy o wolność. Oborona Lwowa w latach 1918–1919 / Przekład z języka angielskiego Waldemar Gross. Lublin, Norbertinum. 389 s.
446. Baranowski J. Roman Dmowski 1864–1939. Poznań, 1939. 62 s.
447. Bartoszewicz J. Znaczenie polityczne kresów wschodnich dla Polski. Warszawa, 1924. 40 s.
448. Bartoszewicz J. Zagadnienia polityki polskiej. Warszawa, 1929. 150 s.
449. Czubiński A. Najnowsze dzieje Polski (1914–1983). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987. 462 s.
450. Czubiński A. Walka o granice wschodnie Polski w latach 1918–1921. Opole: Instytut Śląski, 1993. 314 s.
451. Deruga A. Polityka wschodnia Polski wobec ziem Litwy, Białorusi i Ukrainy, 1918–1919. Warszawa: Książka i Wiedza, 1969. 330 s.
452. Dnistrianskyj S. Ukraina and the Peace-Conference. 1919. 117 p.
453. Eberhardt P. Twórcy polskiej geopolityki. Kraków: Wydawnictwo ARCANA. 2006. 275 s.
454. Eckert M. Historia polityczna Polski lat 1918–1939. Warszawa: Wydawnictwo WSZiP, 1988. 175 s.
455. Galuba R. «Niech nas rozsądzi miecz i krew...». Konflikt polsko-ukraiński o Galicję Wschodnią w latach 1918–1919. Poznań, 2004. 336 s.
456. Galuba R. Dyskusje nad statutem autonomicznym Galicji Wschodniej na konferencji Pokojowej w Paryżu w 1919 roku. *Sprawy Wschodnie*. 2004. Z. 2–3. (6–7). S.17–39.
457. Giza S. Obrona Lwowa w listopadzie 1918 roku w świetle literatury ukraińskiej. Warszawa, 1936. 16 s.
458. Gołębiowski J. Europa Środkowo-Wschodnia w myśli politycznej Polskiego Obozu Narodowego 1907–1980. Lublin: Polihymnia. 218 s.

459. Historia dyplomacji polskiej. T. 3. 1795–1918 / red. Gerard Labuda; red. Ludwik Bazyłow. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982. 1015 s.
460. Historia dyplomacji polskiej. T. 4. 1918–1939 / pod red. Piotra Łossowskiego; oprac. Marian Leczyk. Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1995. 718 s.
461. Hupert W. Zajęcie Małopolski Wschodniej i Wołynia w roku 1919. Lwów – Warszawa. 1928. 107 s.
462. Hupert W. Podstawowe pojęcia historii wojennej. Warszawa, 1921. 10 s.
463. Hunczak T. Sir Lewis Namier and The Struggle For Eastern Galicia, 1918–1920. *Harvard Ukrainian Studies*. 1977. Vol. 1, No. 2 (June). P. 198–210
464. Kawalec K. Spadkobiercy niepokornych. Dzieje polskiej myśli politycznej 1918–1939. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. 2000. 292 s.
465. Kisielewski A. T. Piłsudski, Dmowski i Niepodległość osobno, ale razem. Poznań: Dom wydawniczy Rebis. 2018. 302 s.
466. Klimecki M. Lwów 1918–1919. Warszawa : Dom Wydawniczy Bellona, 1998. 212 s.
467. Klimecki M. Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919. Warszawa, 2000. 291 s.
468. Klimecki M. Czortków 1919. Warszawa, 2000. 212 s.
469. Klimecki M., Karpus Z., Walki o Lwów w listopadzie 1918 r. i wojna polsko-ukraińska. Bezpieczeństwo ludności polskiej, żydowskiej i ukraińskiej w stolicy Galicji. Toruń: Wydawca: Adam Marszałek, 2020. 403 s.
470. Konieczny Z. Polska Rada Narodowa w Przemyślu (4 listopad 1918 – 15 luty 1919). Przemyśl, 2012. 95 s.
471. Korolko A., Reient A., Borchuk S. Accession of part of Eastern Galicia to Romania in 1919: military and political aspects. *Codrul Cosminului*. 2020. Vol. 26. No 1. P. 169–187. URL: http://codrulcosminului.usv.ro/26_1.html
472. Kozłowski M. Między Sanem a Zbruczem. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią, 1918–1919. Krakow, 1990. 297 s.
473. Kozłowski M. Zapomniana wojna: walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919. Bydgoszcz, 1999. 370 s.

474. Kramarz H. Ze sceny walk polsko-ukraińskich o Lwów (Życie mieszkańców w warunkach wojny polsko-ukraińskiej. Galicja i jej dziedzictwo. Historia i polityka. Rzeszów, 1994. T. 1. 126 s.

475. Kryżaniwskyj A. W kole zaczarowanem. Na marginesie pewnego konfliktu historycznego. *Biuletyn Polsko-Ukraiński*. 1933. № 13. S. 5–6.

476. Kryżaniwskyj A. W kole zaczarowanem. Na marginesie pewnego konfliktu historycznego. *Biuletyn Polsko-Ukraiński*. 1933. № 14. S. 7–9.

477. Krotofil M. Ukraińska Armia Halicka 1918–1920. Organizacja, uzbrojenie, wyposażenie i wartość bojowa sił zbrojnych Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej. Toruń, 2002. 225 s.

478. Krotofil M. Ukraińska Armia Halicka, 1918–1920: organizacja, uzbrojenie, wyposażenie i wartość bojowa sił zbrojnych Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszłek, 2003. 225 s.

479. Krotofil M. Armia Halicka jako przeciwnik Wojska Polskiego 1918–1919. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2009. Вип. 18: Західно-українська народна республіка: До 90-річчя утворення. С. 385–388.

480. Kukułka J. Teoria stosunków międzynarodowych. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2003. 343 s.

481. Lyzen Y. «Polsko-ukraińska konfrontacja podczas polsko-ukraińskiej wojny 1918 – 1919». «*PNAP. Scientific Journal of Polonia University Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*», Częstochowa, 2020. Vol. 43. Nr 6. S. 94 – 106.

482. Łukomski G., Partacz Cz., Polak B. Wojna polsko-ukraińska 1918–1919. Działania bojowe – aspekty polityczne – kalendarium. Koszalin – Warszawa, 1994. 296 s.

483. Mrocza L. Spór o Galicję Wschodnią 1914–1923. Kraków: Wydawn. Naukowe WSP, 1998. 219 s.

484. Nowak A. Jak rozbić rosyjskie imperium? Idee polskiej polityki wschodniej (1733–1921). Warszawa: Warszawska Oficyna Wydawnicza «Gryf», 1995. 280 s.

485. Pawlik T. Bitwa pod Lwowem. Warszawa, 1932. 341 s.

486. Pisuliński J. Nie tylko Petlura. Kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918–1923. Toruń: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2013. 480 s.

487. Pobóg-Malinowski W. Najnowsza historia polityczna Polski, 1864–1945. Wydawca: GRYF S.P.K. Londyn. T.1. 1984. 671 s.

488. Polska myśl polityczna XIX i XX wieku Cz.1 U źródeł nacjonalizmu: Myśl wszechpolska. Kraków: nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1990. 271 s.

489. Przybylski A. Wojna Polska 1918 – 1921. Warszawa, 1930. 239 s.

490. Sierpowski S., Działalność Misji Międzysojuszniczej w Polsce w 1919 r. *Dzieje Najnowsze*. 2013. Nr. 3. S. 3–24.

491. Skibiński P. Polsko-ukraińskie walki o Lwów 1918–1919. *Biuletyn IPN*. 2019. Nr. 1–2. S. 9–21.

492. Skibinski P. Polska 1918. Polityka i życie codzienne. Warszawa: Muza, 2018. 544 s.

493. Schramm T. Stosunki polsko-francuskie przed odrodzeniem państwa polskiego w roku 1918/ *Ideologia, poglądy, mity w dziejach Polski i Europy XIX i XX wieku* / T.Schramm / Pod. red. I. Topolskie i inschi. Poznan, 1991. S. 233–240.

494. Stoczewska B. Ukraina i Ukraińcy w polskiej myśli politycznej. Od końca XIX wieku do wybuchu II wojny światowej. Kraków: AFM, 2013. 392 s.

495. Ślipiec J. Drogi niepodległości – Polska i Ukraina 1918–1921. Warszawa, 1999. 298 p.

496. Tomaszewski J. Kresy Wschodnie w polskiej myśli politycznej XIX i XX w. *Między Polską etniczną a historyczną. Polska myśl polityczna XIX i XX wieku* / Pod red. W.Wrzesińskiego. Wrocław – Warszawa, 1988. T. VI. S. 97–118.

497. Wapiński R. Historia polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku. Gdansk : Arche. 1997. 325 s.

498. Velykochyi V., Reient O. Consolidation of the nation during the Ukrainian revolution of 1914 – 1923: main directions of historiographical discourse. *East European Historical Bulletin*. 2020. Issue 17. P. 237–250. URL: <http://eehb.dspu.edu.ua/issue/view/13225>

499. Wrzosek M. Wojny o granice Polski odrodzonej 1918–1921. Warszawa, 1992. 376 s.
500. Wyszczelski L. Wojna o kresy wschodnie 1918–1921. Warszawa, 2011. 490 s.
501. Żurawski P. Sprawa ukraińska na konferencji w Paryżu w roku 1919. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 1995. 126 s.

VII. Енциклопедичні та науково-довідкові статті

502. Бібліографія української преси в Польщі (1918–1939) і Західно-Українській Народній Республіці (1918–1919) / Уклав Є. Місило. Едмонтон – Альберта: вид-во Канадського інституту українських студій. Альбертський університет, 1991. 200 с.
503. Енциклопедія Українознавства. Загальна частина. В 3-х томах. К.: Інст. Укр. археології та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України. К., 1995. Т. I. С. 529 с.
504. Кучерук В. Українська Галицька Армія: довідник. Київ, 2010. 448 с.
505. Лизень Є. Дельвіга міся. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія : До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. Т. 1: А–Ж. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018. С. 480–481.
506. Литвин М., Науменко К. Віктор Курманович. Західно-українська народна республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; гол. ред. Ярослав Ісаєвич; упоряд.: Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр. Львів. 2009. С. 132.
507. Паска Б. Лінія Бартелемі. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія : До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. Т. 2: З–О. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018. С. 442–443.
508. Тимченко Р. Паризька мирна конференція 1919–20. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія : До 100-річчя

утворення Західно-Української Народної Республіки. Т. 3: П–С. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2020. С. 70–72.

509. Україна: хроніка ХХ століття: довідкове видання. Рік 1919. Київ, 2005. 236 с.

510. Цепенда І. Бартеlemi місія. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія : До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. Т. 1: А–Ж. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018. С. 96–98.

511. Цепенда І. Боти комісія. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія : До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. Т. 1: А–Ж. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018. С. 169–170.

512. Encyclopedia of Ukraine. Vol. I. Toronto – Buffalo – London, 1985. 952 p.

VI. Дисертації та автореферати

513. Беспалов А.С. Традиции геополитического мышления в современной восточной политике Польши: автореф. на соиск. учён. степ. дис. кандидата истор. наук. М., 2008. 26 с.

514. Вовк Н. С. Інформаційне забезпечення Української Галицької Армії (листопад 1918 – липень 1919 рр.): дис. канд. іст. наук: 07.00.01. НУ «Львівська політехніка». Львів, 2015. 215 с.

515. Дацків І. Б. Дипломатія українських національних урядів у захисті державності 1917–1923 рр.: дис. докт. іст. наук: 07.00.02. Дипломатична академія України при МЗС України : К., 2010. 489 с.

516. Мелінішин Т.В. Українське питання в національній політиці Ю. Пілсудського: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02. Львів, 2012. 18 с.

517. Мельник Г. М. Політика Польської держави в Східній Галичині (1918–1926 рр.): автореф. дис. на здобуття ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02. К., 2004. 15 с.

518. Рутар В. Є. Організація тилового забезпечення Галицької армії у 1918–1919 рр.: дис. канд. іст. наук: 07.00.01. ЛНУ ім. Івана Франка. Львів, 2012. 294 с.

519. Тичка Г.–М. Східна Галичина у політиці Франції (1918–1919): дис. канд. іст. наук: 07.00.02, 07.00.03. ЛНУ ім. Івана Франка. Львів, 2018. 285 с.

520. Шумінська Н. В. Становлення Галицької Армії, особливості комплектування та підготовки особового складу (листопад 1918 р. – листопад 1919 р.): дис. канд. іст. наук: 07.00.01. НУ «Львівська політехніка». Львів, 2016. 263 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Lyzen Y. «Polsko-ukraińska konfrontacja podczas polsko-ukraińskiej wojny 1918–1919». «PNAP. Scientific Journal of Polonia University *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*», Częstochowa, 2020, 43 (2020) nr 6. P. 94 – 106.
2. Лизень Є. Місія С. Дельвіга та Умова припинення військових дій із Польщею. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2020. Том 31 (70) № 3. С. 153–161.
3. Лизень Є. Перша місія Антанти під керівництвом Ж. Бартелемі (25 січня – 11 лютого 1919 р.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2020. Вип. 2 (43). С. 130–137.
4. Лизень Є. Вплив миротворчих місій Антанти на перебіг польсько-української війни (листопад–червень 1918–1919 рр.). *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2020. Ч. 22. С. 57–62.
5. Лизень Є. Перша військово-дипломатична місія Г. Вейда під егідою Антанти у Східній Галичині (січень 1919 року). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2019. Том 30 (69) № 4. С. 128–131.
6. Лизень Є. Діяльність миротворчої місії Ж. Бартелемі в працях М. Лозинського (англ. мовою). *Матеріали Міжнародної наукової конференції до 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. 2019. Ч. 32. С. 226–232.
7. Лизень Є. Військово-дипломатичні місії країн Антанти на першому етапі польсько-української війни 1918–1919 рр. *Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. 2018. Ч. 31. 194–202.

8. Лизень Є. Дипломатична діяльність уряду ЗОУНР під час перебування в Станиславові (січень – травень 1919 р.). *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Станиславів і Станиславівщина в 1918–1923 рр. Політика – Військо – Господарство – Адміністрація» / упоряд. М. Кардас, А. Останек, П. Семкув. Том 1. Варшава – Івано-Франківськ. 2018. С. 30–37.*
9. Лизень Є. Місія С. Дельвіга: зрада чи політичний розрахунок уряду Директорії. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Україна. Європа. Світ. Історія та сучасність».* Київ: Гельветика, 2018. С. 49–54.
10. Лизень Є. Діяльність міжсоюзної комісії Л. Боти в питанні встановлення перемир'я між Польщею і ЗОУНР квітень-травень 1919 р. *International scientific and practical conference «Key issues of social sciences: prospects for the development of Ukraine and EU countries».* Бая-Маре (Румунія): Baltija Publishing, 2019. С. 74–77.
11. Лизень Є. Специфіка діяльності першої миротворчої місії під керівництвом Жозефа Бартелемі в Східній Галичині (24 січня – 11 лютого 1919 р.). *International scientific and practical conference «Social sciences: history, modernity, the future, EU experience».* Влоцлавек (Польща): Baltija Publishing, 2019. С. 68–72.
12. Лизень Є. Питання Східної Галичини в справі відновлення польської державності 1918–1923 рр. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.* 2019. Вип. 23. Том 2. С. 12–20.
13. Лизень Є. Питання Східної Галичини на Паризькій мирній конференції 1919 р. *Гілея: науковий вісник.* 2019. Вип. 143 (№4). Ч. 1. *Історичні науки.* С. 82–88.
14. Лизень Є. Польща в стратегічних планах Антанти та країн Центрального блоку 1916–1918 рр. *Науковий вісник Міжнародного*

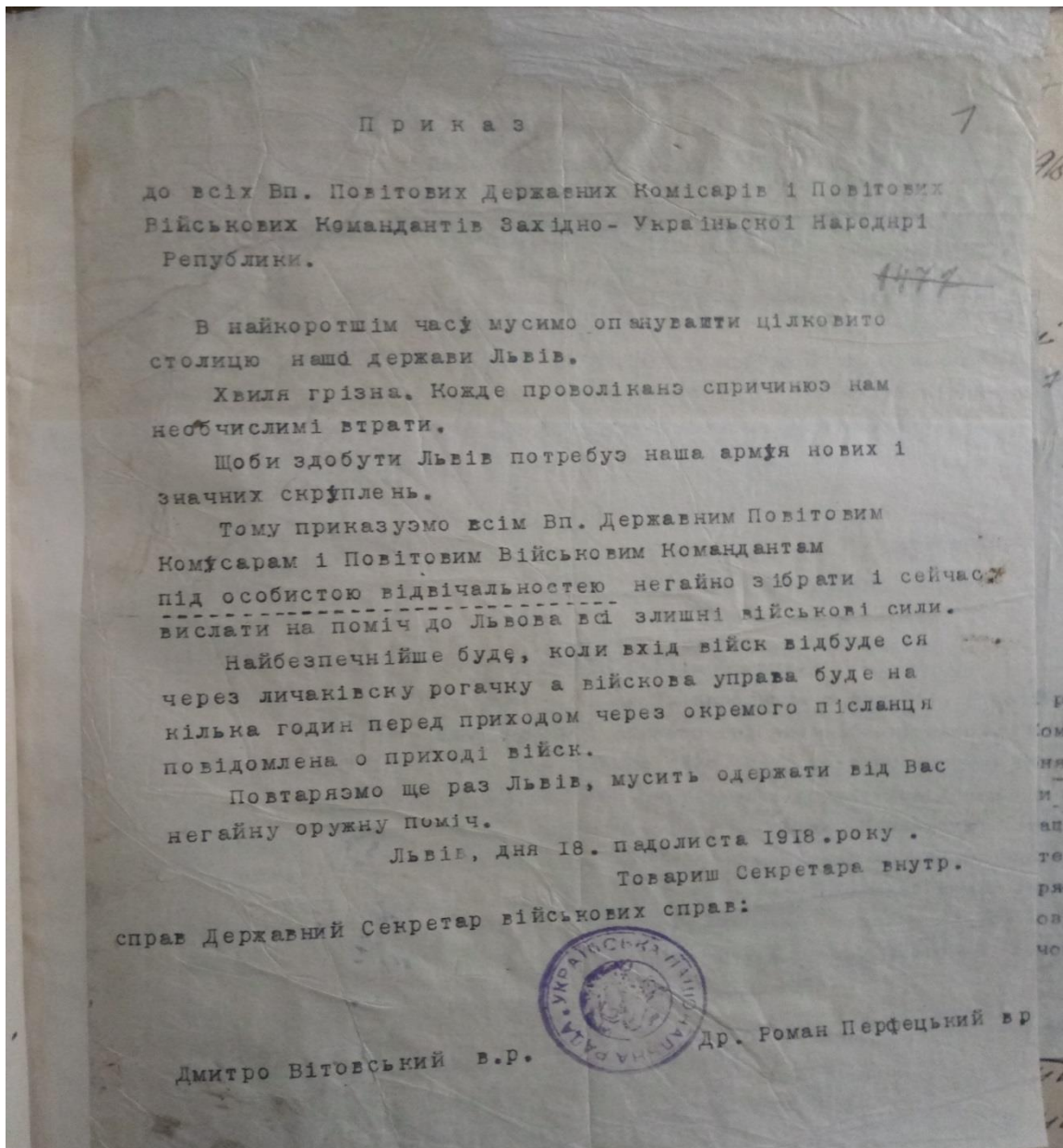
гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія. Політологія.
2019. Вип. 18. С. 25–29.

15. Лизень Є. До питання польсько-українського примирення під час Львівських боїв 1–22 листопада 1918 р. *Матеріали Міжнародної наукової конференції Станиславів та Станиславівщина як простір міжнародної співпраці в 100-річчя союзу Пілсудський-Петлюра. Warszawa – Iwano-Frankiwnsk 2020. Т. 1. С. 17–33.*

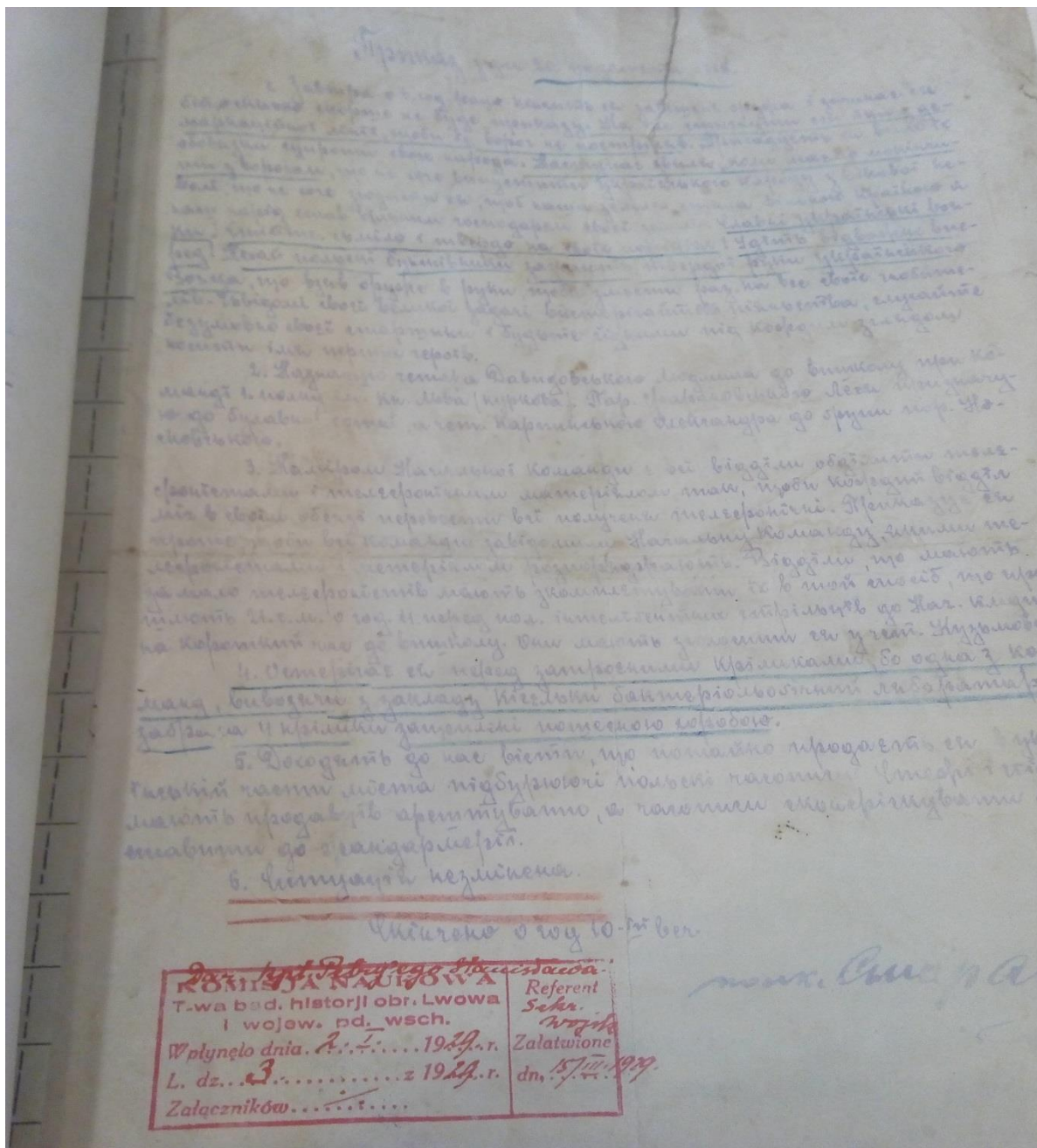
Львівські бої 1–21 листопада 1918 р.

Додаток Б.1

Наказ Державного секретаря військових справ Д. Вітовського та Державного секретаря внутрішніх справ Р. Перфецького до Повітових Державних Комісарів і Повітових Командантів ЗУНР щодо надання військової допомоги м. Львову. 18 листопада 1918 р.

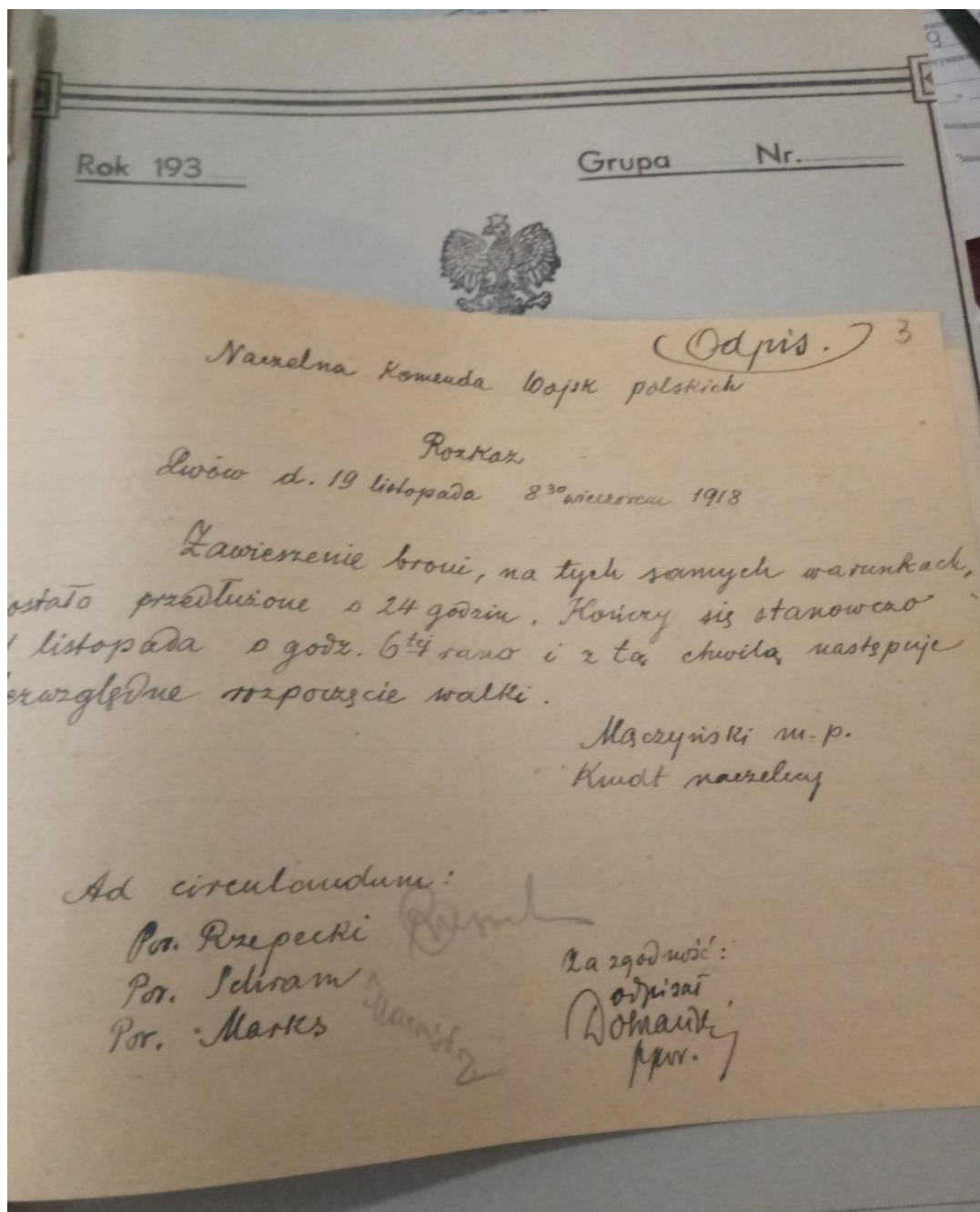

Рукопис наказу керівника Начальної Команди українських військ у м. Львові полковника Г. Стефаніва про припинення перемир'я з поляками. 20 листопада 1918 р.

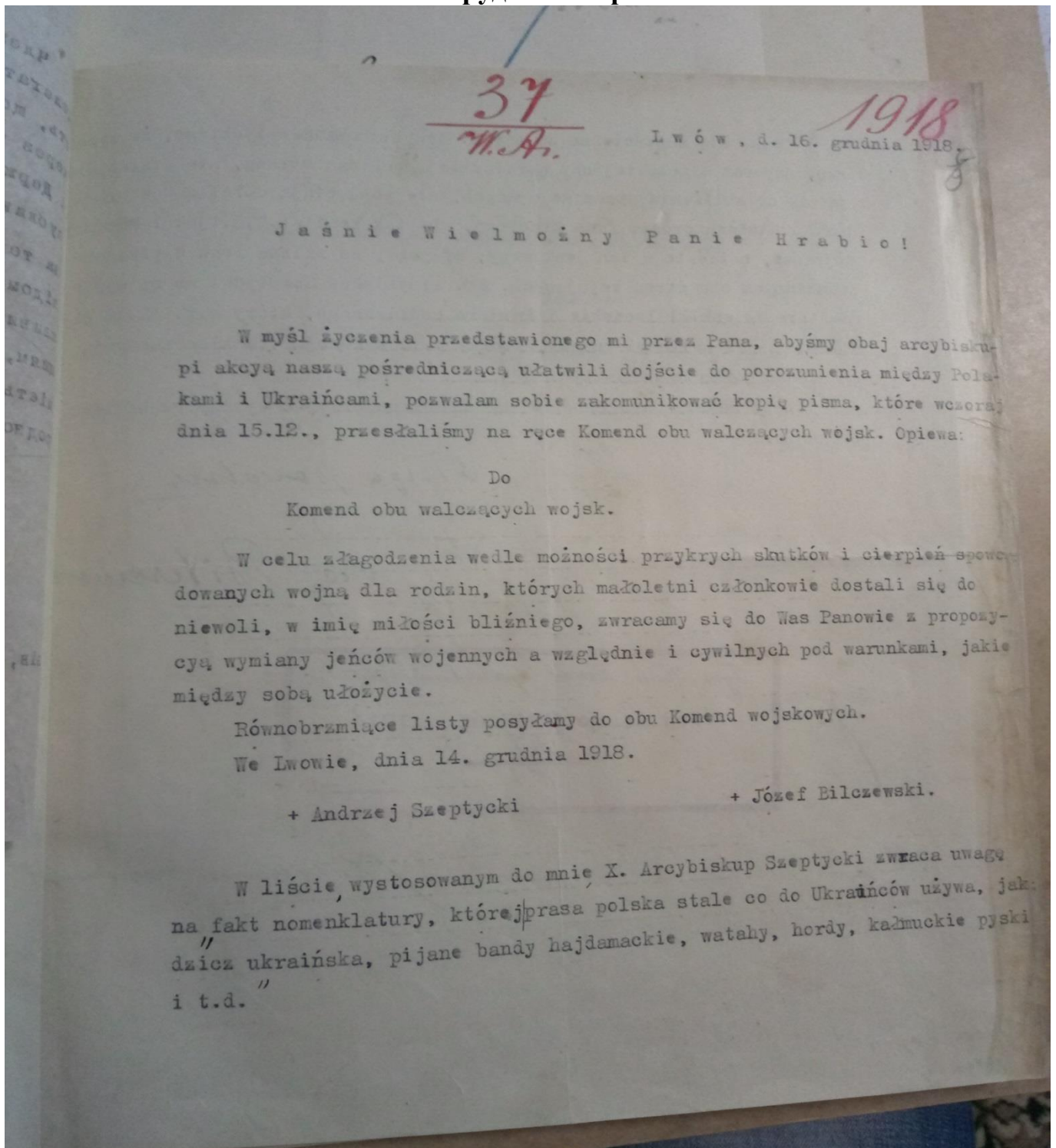
Джерело: Держархів Львівської обл. Ф. 257. Оп. 2. Спр. 1499. Арк. 1.

**Наказ керівника Начальної Команди польських військ у м. Львові
Ч. Мончинського про припинення перемир'я та відновлення бойових дій з
українцями. 19 листопада 1918 р.**

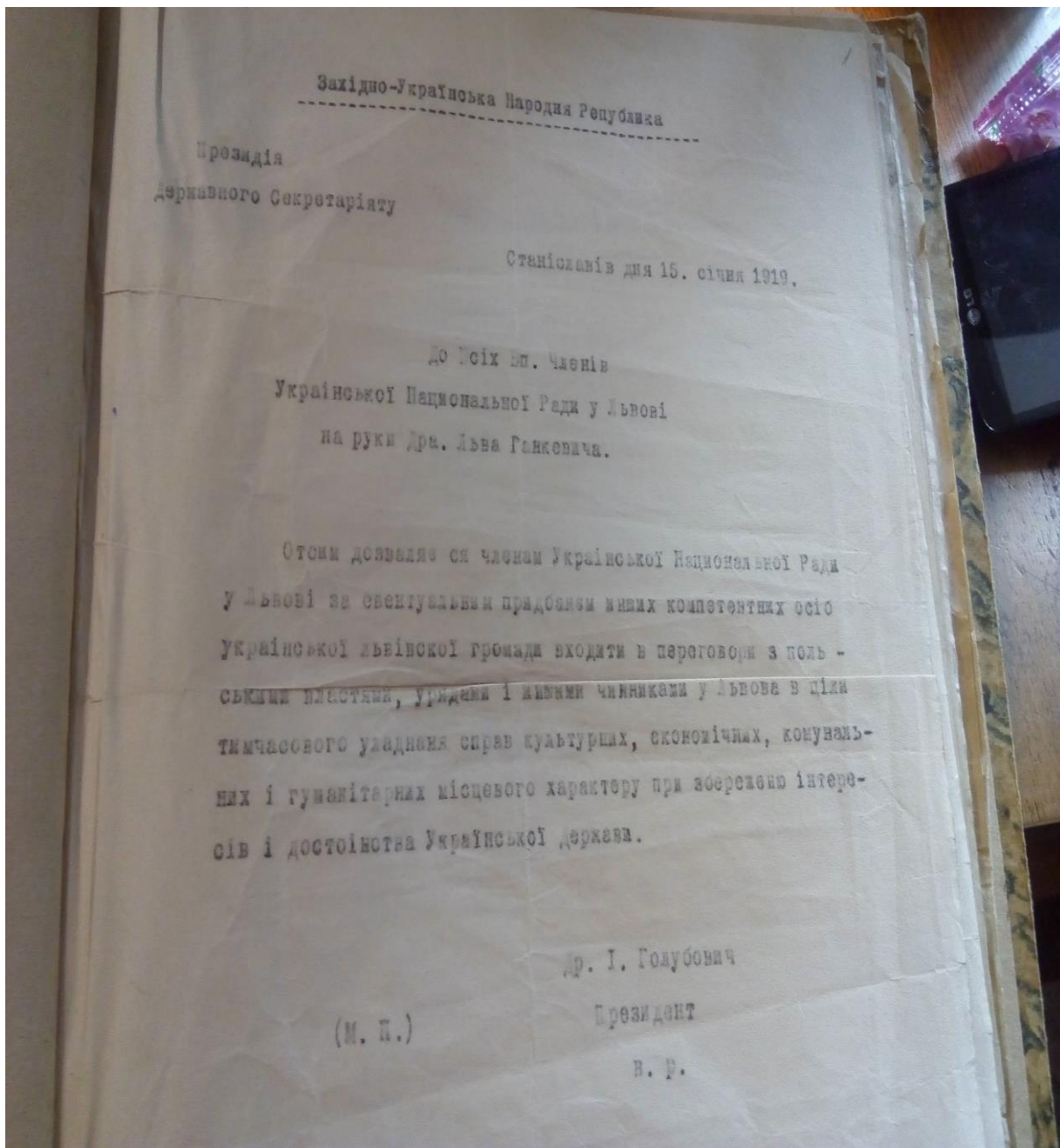

Джерело: Держархів Львівської обл. Ф. 257. Оп. 1. Спр. 121. Арк. 3.

Лист-звернення до польських та українських військ митрополита ГКЦ
 Андрея Шептицького та архієпископа РКЦ Юзефа Більчевського.
 16 грудня 1918 р.

Дозвіл Державного Секретаріату ЗУНР на проведення переговорів з поляками членам УНРади в окупованому Львові. 15 січня 1919 р.

Джерело: ЦДІАЛ України. Ф. 581. Оп. 1. Спр. 134. Арк. 1.

Місії французького генерала Жозефа Бартелемі

Додаток Г.1

Польське населення Львова вітає генерала Ж. Бартелемі. Лютий 1919 р.

Джерело: Визвольні змагання.

URL:(https://m.facebook.com/befreiungswettbewerb/photos/a.1926516677625053/2704620803147966/?type=3&locale2=ne_NP)

Дата звертання: 16.03.2021

Генерал Жозеф Бартелемі у штабі польського полковника Владислава Сікорського оглядає містя бойових дій на околиці Львова. Лютий 1919 р.

Джерело: Визвольні змагання.

URL:(https://m.facebook.com/befreiungswettbewerb/photos/a.1926516677625053/2704620803147966/?type=3&locale2=ne_NP)

Дата звертання: 16.03.2021

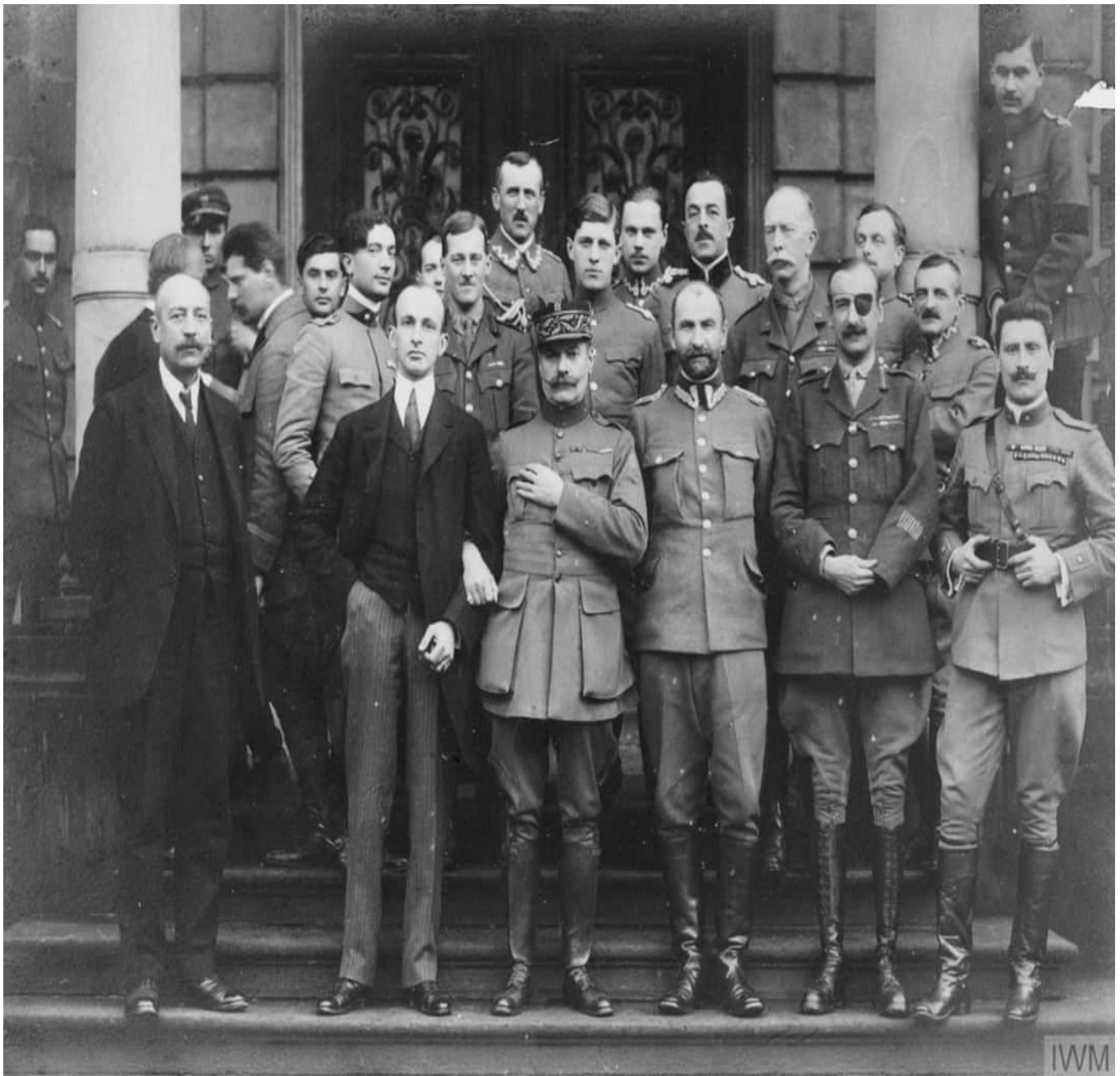
Лінія Бартелемі

Джерело: Визвольні змагання.

URL:(https://m.facebook.com/befreiungswettbewerb/photos/a.1926516677625053/2704620803147966/?type=3&locale2=ne_NP)

Дата звертання: 04.08.2021

Члени місії Ж. Бартелемі у супроводі польських офіцерів. Лютий 1919 р.

Джерело: Визвольні змагання.

URL:(https://m.facebook.com/befreiungswettbewerb/photos/a.1926516677625053/2704620803147966/?type=3&locale2=ne_NP)

Дата звертання: 04.08.2021

Місія Жозефа Бартелемі у Львові під час переговорів з українською делегацією 26 лютого 1919 р.

З переговорів про завішення зброї у Львові, дня 26. лютого 1919. р.

Члени антантської місії і української делегації: з ліва перший ряд: Волод. Темницький, д-р Волод. Охримович, франц. генерал Бартельмі (голова антанг. місії), англ. ген. Картон де Віяр, італ. майор Стабілі, д-р Ст. Витвицький.

Другий ряд з ліва: отаман Ерле, о. Бон, (?), д-р О. Бурачинський, полк. Константин Слюсарчук, от. д-р Теодор Рожанківський.

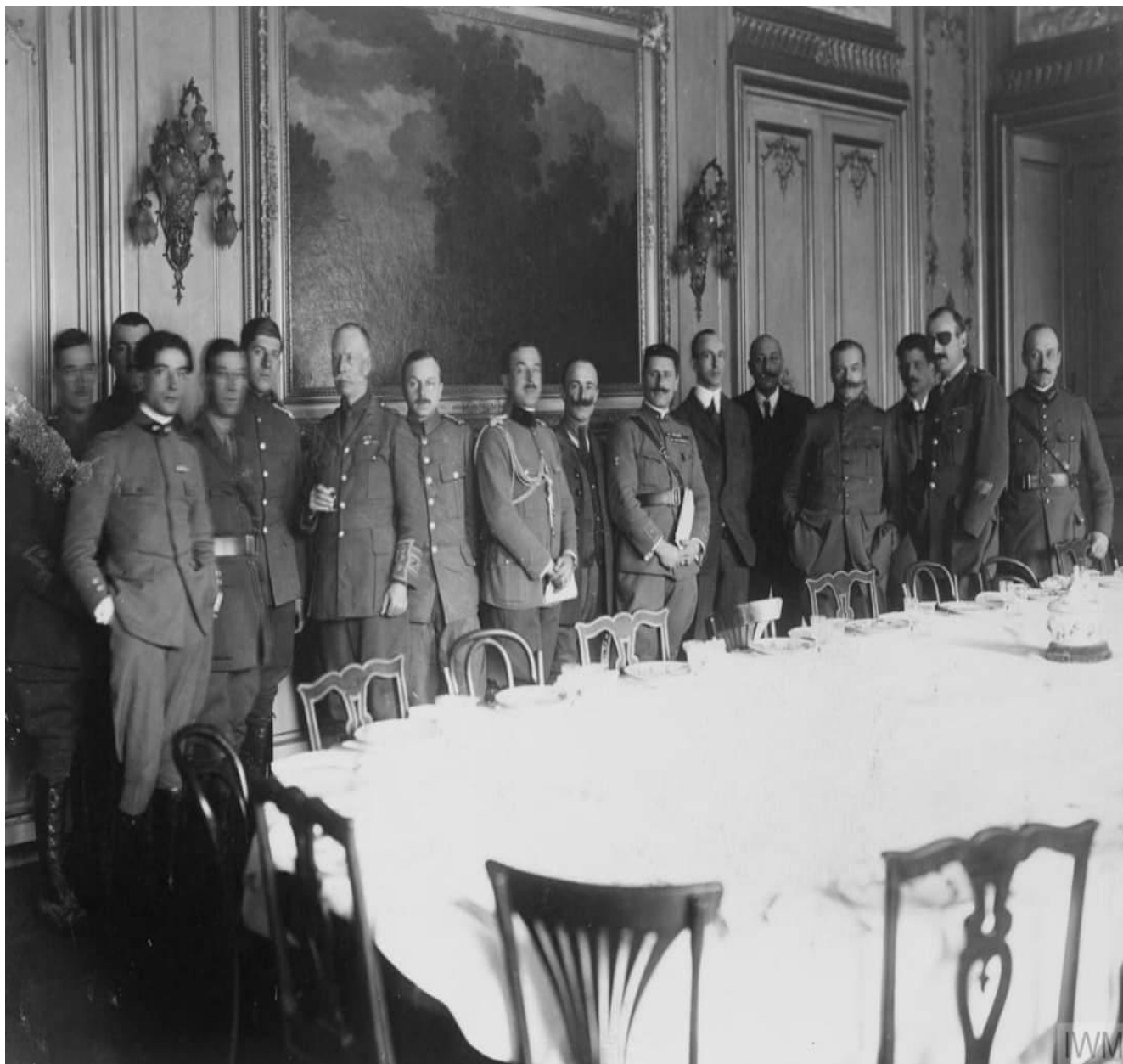
Третій ряд з ліва: третій о. Антін Калята, четвертий англ. полк. Смайс, шестий полк. Фідлер.

Джерело: Визвольні змагання.

URL:(https://m.facebook.com/befreiungswettbewerb/photos/a.1926516677625053/2704620803147966/?type=3&locale2=ne_NP)

Дата звертання: 04.08.2021

Одне із засідань членів місії Жозефа Бартелемі з українською та польською делегаціями. Лютий 1919 р.

Джерело: Визвольні змагання.

URL:(https://m.facebook.com/befreiungswettbewerb/photos/a.1926516677625053/2704620803147966/?type=3&locale2=ne_NP)

Дата звертання: 04.08.2021

Жозеф Бартелемі на сходах палацу Потоцьких у м. Львів. Лютий 1919 р.

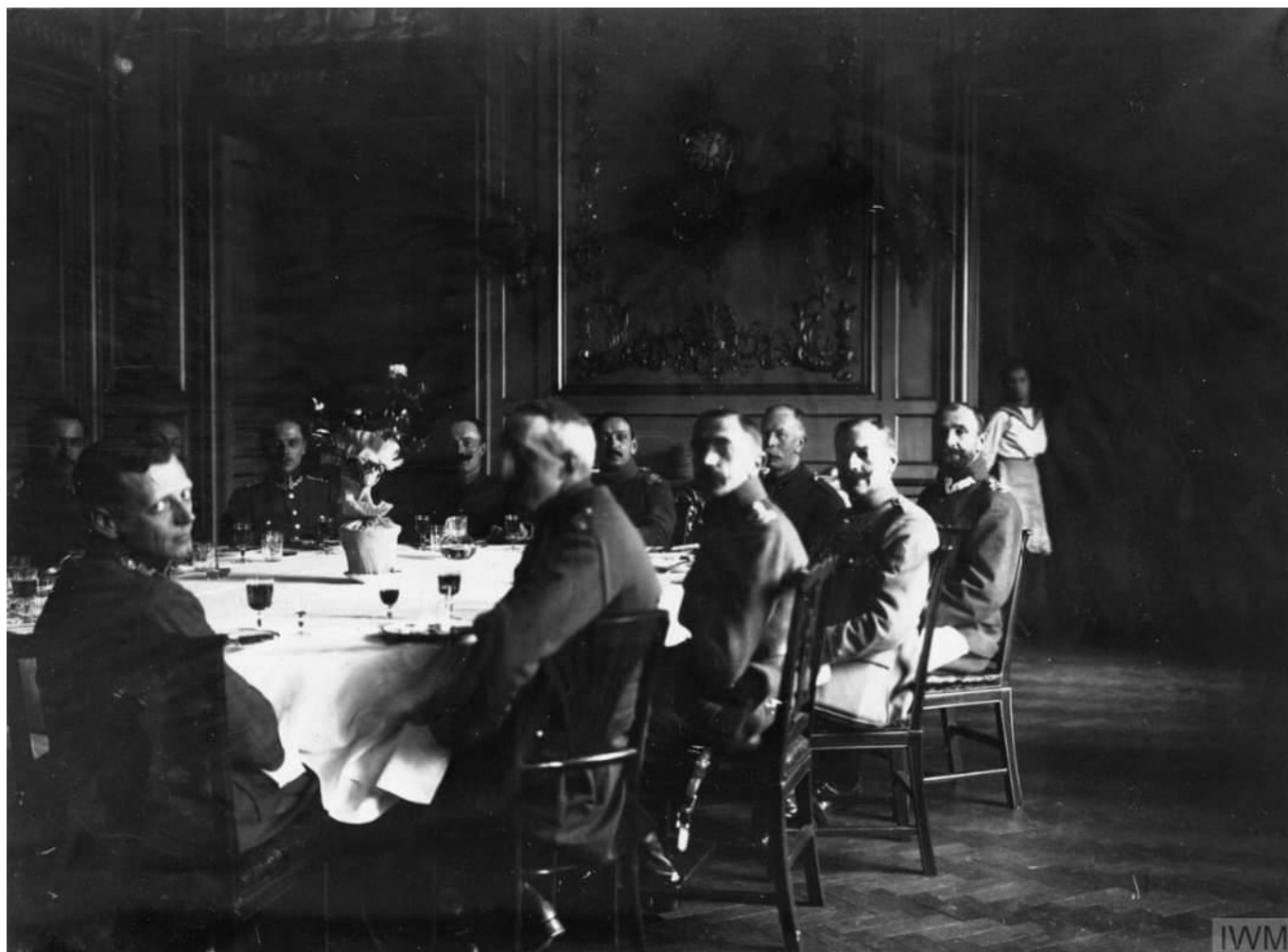

Джерело: Джерело: Визвольні змагання.

URL:(https://m.facebook.com/befreiungswettbewerb/photos/a.1926516677625053/2704620803147966/?type=3&locale2=ne_NP)

Дата звертання: 04.08.2021

**Представники місії Антанти під час обіду в конференц-залі палацу
Потоцьких у м. Львові. Лютий 1919 р.**

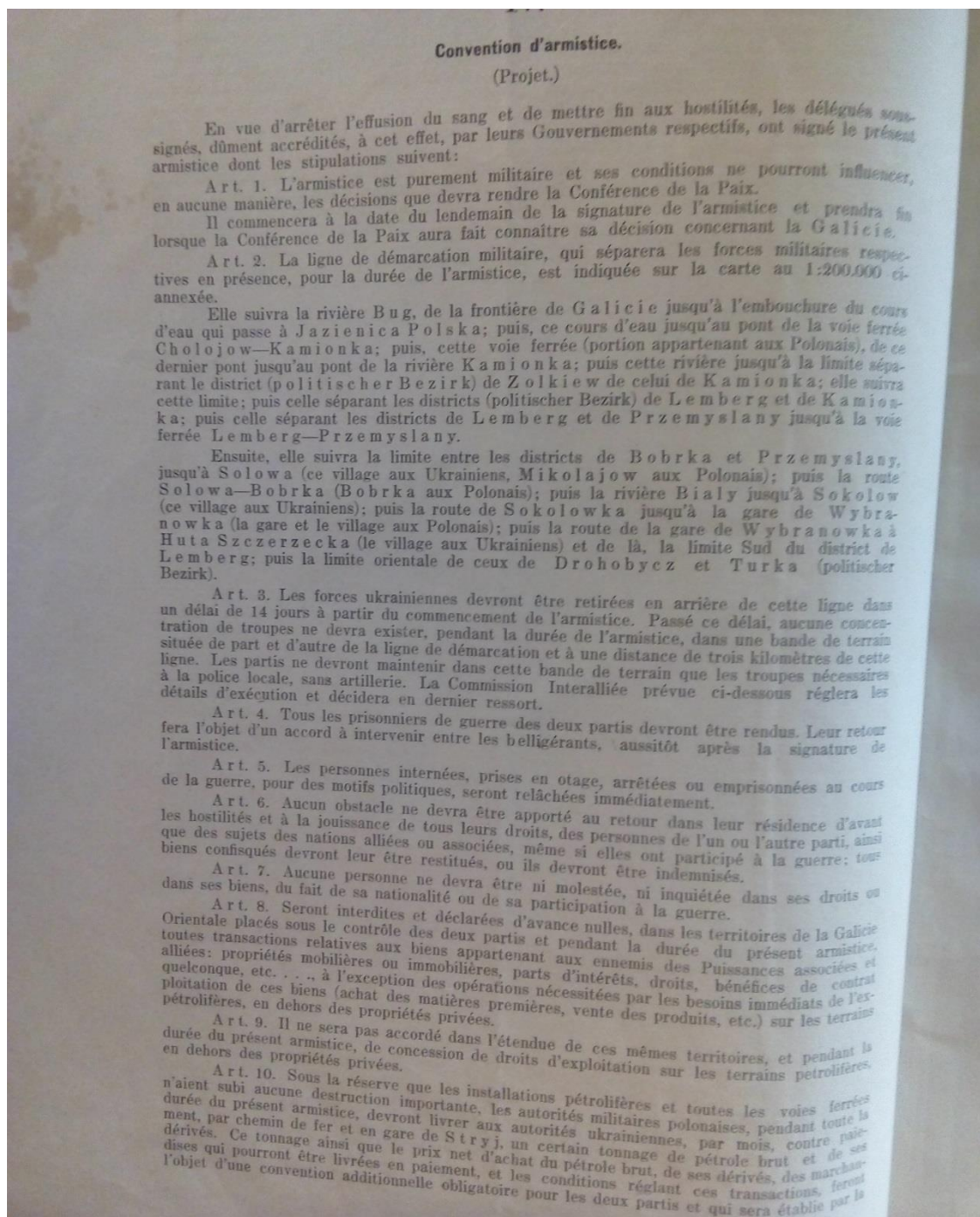

Джерело: Джерело: Визвольні змагання.

URL:(https://m.facebook.com/befreiungswettbewerb/photos/a.1926516677625053/2704620803147966/?type=3&locale2=ne_NP)

Дата звертання: 04.08.2021

Текст проєкту перемир'я підготовлений другою місією на чолі з Жозефом Бартелемі 28 лютого 1919 р. у м. Львові.

Commission Interalliée pour l'exécution de l'armistice, après enquête sur place. Il est entendu qu'ils seront tels que les autorités ukrainiennes continuent à bénéficier, pendant toute la durée du présent armistice, des avantages que leur à procurés, pendant le cours du mois de janvier, la possession des gisements pétroliers rétrocédés.

Art. 11. L'armée ukrainienne devra protéger, pendant l'évacuation, la zone évacuée et notamment les exploitations et installations pétrolières, contre tout attentat, toutes destructions et tout excès; elle remettra à son départ le soin du service d'ordre aux autorités civiles locales.

Art. 12. Une Commission Interalliée comprenant: un membre militaire et un membre technique pour chacune des nations alliées ou associées, veillera à l'exécution des clauses du présent armistice et aura toute qualité pour décider en dernier ressort sur toutes questions qui pourraient être soulevées et qui ne seraient pas réglées dans les clauses ci-dessus. Elle pourra déléguer à des sous-commissions, prises au besoin en dehors de son sein, le soin de régler les questions particulières.

Art. 13. Le texte français des douze articles ci-dessus est le seul officiel.

Convention additionnelle relative au pétrole.

Art. 1. Les autorités militaires polonaises devront livrer chaque mois, contre paiement, par chemin de fer, en gare de Stryj (1) wagons-citernes, soit (1) tonnes de pétrole brut aux autorités militaires ukrainiennes.

Celle-ci auront la faculté d'exiger que telle quantité de pétrole brut qui leur plaira soit remplacée par les quantités correspondantes de ses dérivés. Ces autorités auront à payer en plus les frais de raffinage, nets de toutes taxes.

Art. 2. Le prix d'achat du pétrole brut ou de ses dérivés livrés aux autorités ukrainiennes pourra être payé, au choix de celles-ci, en marchandises ou en monnaie ayant cours en Pologne.

Art. 3. Les prix nets, sur wagons en gare de Stryj, facturés pour le pétrole brut et ses dérivés; les prix nets des marchandises livrées en remboursement sur wagons également en gare de Stryj, seront les suivants¹⁾:

Art. 4. Est interdite aux Polonais toute exportation de pétrole et de ses dérivés de l'autre côté de la ligne de démarcation militaire fixées.

Art. 5. Tous les wagons-citernes se trouvant à la date de cette transaction sur le territoire de la Galicie Orientale seront enregistrés et délivrés à la Direction des chemins de fer polonais, contre paiement pour chaque wagon, par les autorités polonaises, d'une prime fixée par la Commission Interalliée.

Exception sera faite pour la quantité de wagons-citernes nécessaire au trafic des gisements pétroliers situés à l'Est de la ligne de démarcation et au transport, à partir de Stryj, du pétrole livré à l'Ukraine. Cette quantité sera déterminée par la Commission Interalliée qui tiendra compte des instructions sur le mouvement des wagons en vigueur sur les chemins de fer autrichiens de Galicie. La Commission des Alliés décidera sur toutes les questions concernant l'emploi et le mouvement des wagons-citernes et des wagons de marchandises.

Certifié conforme:

LÉOPOL, le 28 Février 1919.

Général BERTHELEMY (m. p.)

Robert H. LORD (m. p.)

Général CARTON DE WIART (m. p.)

Commandant STABILE (m. p.)

V.

Radiotélégramme du Conseil Suprême invitant les Belligérants à conclure une nouvelle suspension d'armes.

Au cours de sa séance du 19 Mars, le Conseil Suprême de la Conférence de la Paix a décidé d'inviter les deux partis en présence à Léopol à conclure une trêve dès réception du présent télégramme.

En conséquence, les chefs des Gouvernements alliés et associés s'adressent au général Pawlenko pour lui faire part de l'invitation du Conseil Suprême de la Conférence de la Paix à arrêter immédiatement, en ce qui le concerne, les hostilités devant la ville et dans la région de Léopol, invitation qui est simultanément adressée au général polonais Rozwadowsky, commandant la place de Léopol.

¹⁾ Ce tonnage et ces prix seront établis en conformité de prescriptions de l'Art. 10 de la Convention d'armistice par la Commission Interalliée dès qu'elle aura entendu les experts ukrainiens et polonais et terminé l'enquête qu'elle fait entreprendre sur place.

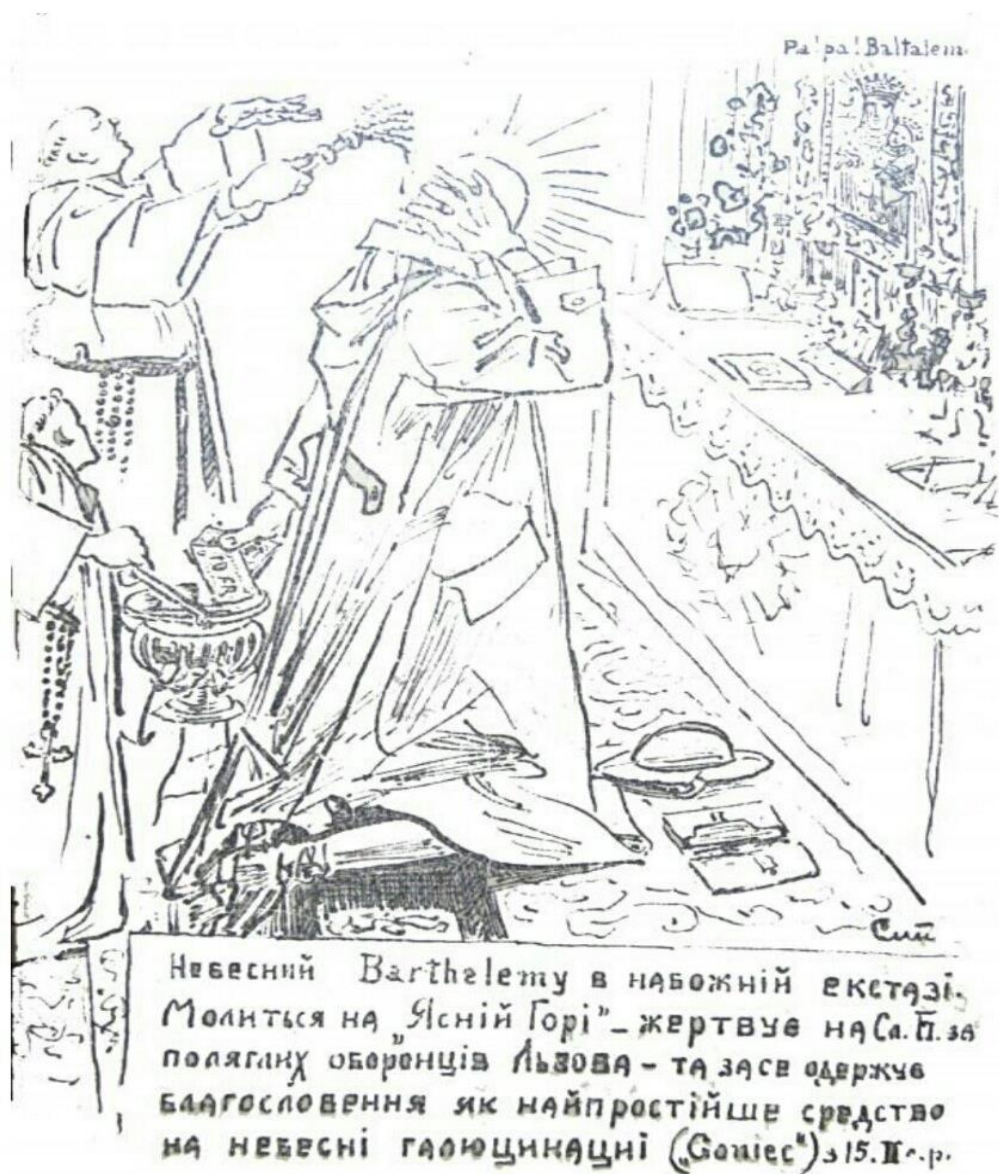
Підпис Жозефа Бартеlemi

A handwritten signature in black ink on a light background. The signature is written in a cursive style and appears to read 'Bartelmei'. The final letter 'i' has a long, thin vertical stroke extending downwards and to the right.

Джерело: Визвольні змагання.

URL:(https://m.facebook.com/befreiungswettbewerb/photos/a.1926516677625053/2704620803147966/?type=3&locale2=ne_NP)

Дата звертання: 04.08.2021

Карикатура на Ж. Бартелемі. Республіканський
 Самохотник. -1919. - № 5.

Джерело: Визвольні

змагання. URL:(https://m.facebook.com/befreiungswettbewerb/photos/a.1926516677625053/2704620803147966/?type=3&locale2=ne_NP)

Дата звертання: 04.08.2021

Польсько-український фронт взимку 1919р.

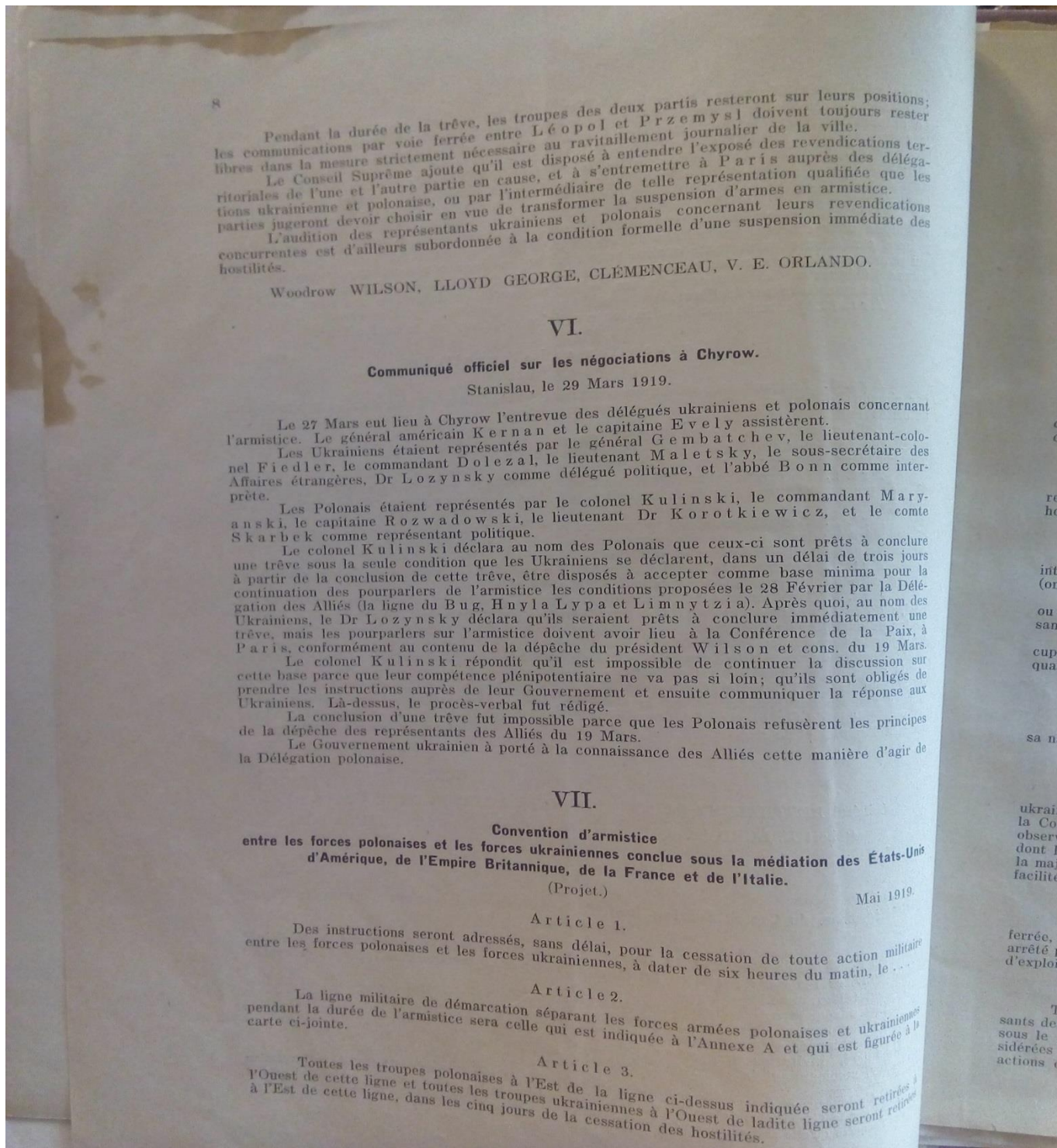
Приблизне розташування польсько-українського фронту навколо залізничної колії "Львів-Перемішль" взимку 1919-го

Джерело: Визвольні змагання.

URL:(https://m.facebook.com/befreiungswettbewerb/photos/a.1926516677625053/2704620803147966/?type=3&locale2=ne_NP)

Дата звертання: 04.08.2021

Звіт місії Ф. Кернана про переговори з українською та польською делегаціями у Хирові 27 березня 1919 р.

Джерело: ЦДАЛ України. Ф. 581. Оп. 1. Спр. 43. Арк. 8.

Лінія С. Дельвіга

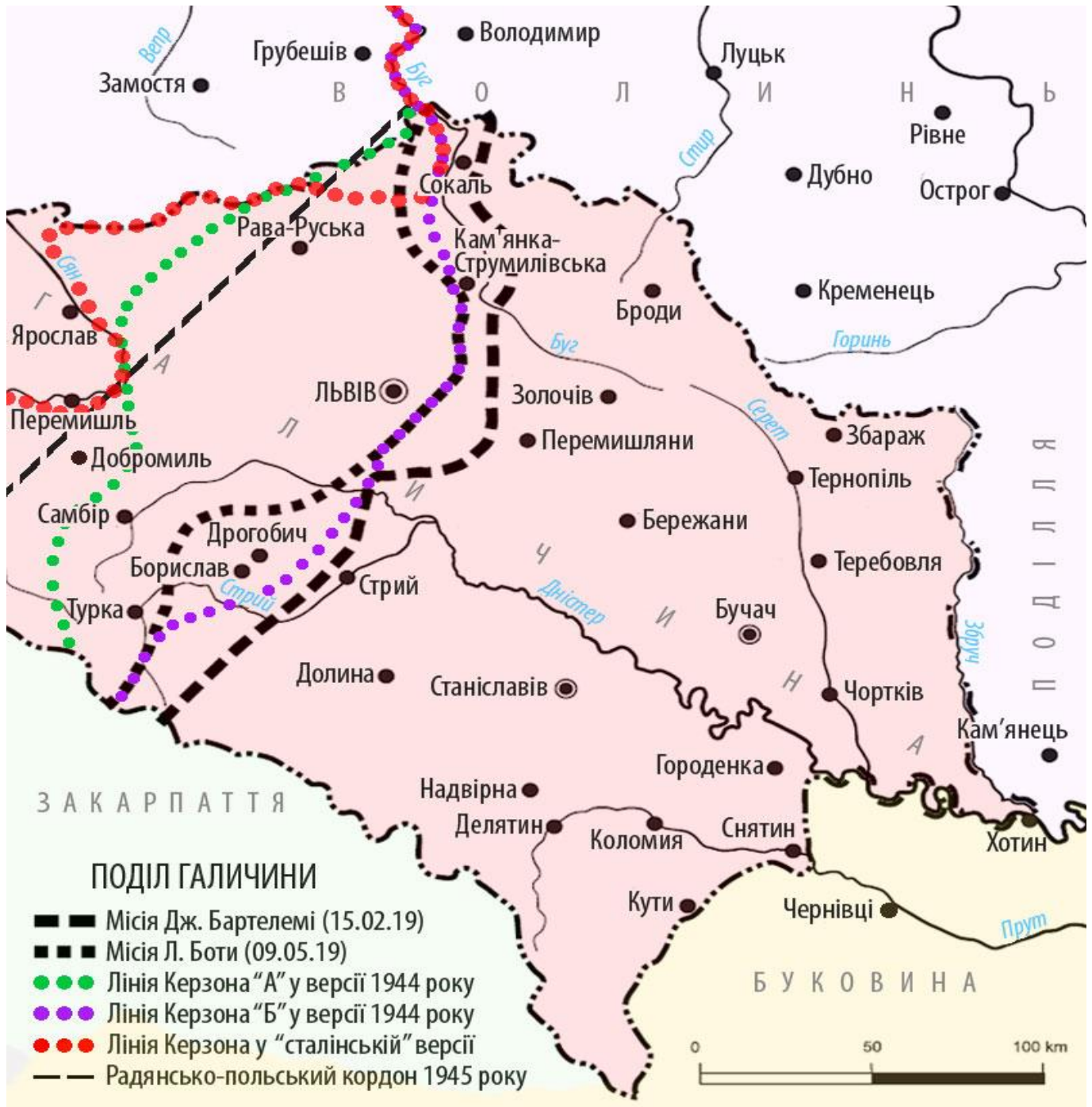

Джерело:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%8F_%D0%94%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%B2%D1%96%D0%B3%D0%B0#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Linia_Delwiga.PNG

Дата звернення: 10. 09.2021

Лінія Луїса Боти

Джерело: <https://www.jnsm.com.ua/h/0711Q/>

Дата звернення: 10.09.2021

Текст проєкту польсько-українського перемир'я запропонований міжсоюзною комісією Луїса Боти. 12 травня 1919 р.

12

projet qui nous à été remis, mais nous croyons, non seulement dans notre intérêt mais dans l'intérêt commun, qu'il est indispensable d'apporter à quelques articles de ce projet les modifications suivantes que nous nous efforcerons d'expliquer d'une façon satisfaisante.

Article I.

Accepté sans réserves.

Article II.

Nous prions de changer la ligne de démarcation sur deux points:

1. Au Nord, la ligne doit partir du Dnieper, longer la rivière du Pripet jusqu'à Pinsk, remonter le cours de la rivière Pina, longer le canal Dnieper—Bug, rencontrer la rivière Moukhavietz jusqu'à Brest-Litowsk, de la rencontrer le Bug jusqu'à sa rencontre avec la rivière Kozlowice, etc.

2. Au Sud, la ligne doit partir du point où se rencontrent les limites administratives entre les districts de Lemberg, de Przemyslany et de Bobrka (village Peczenia) et suivre les limites administratives entre les districts de Lemberg et de Bobrka, jusqu'au point 375, de là, elle doit suivre la limite entre les districts judiciaires de Lemberg (environs), de Szczerzec jusqu'à la limite administrative du district de Grodek près de la station Stawczany, puis la limite administrative entre les districts de Grodek et de Lemberg, Grodek—Rudki, Mosciska—Rudki, Mosciska—Sambor, Przemysl—Sambor, Przemysl—Stary-Sambor, Dobromil—Stary-Sambor, Lisko—Stary-Sambor, Lisko—Turka jusqu'à l'ancienne frontière hongroise (voir la ligne tracée sur la carte).

MOTIFS:

Ad 1). Si la ligne de démarcation finissait à la rivière du Bug, ancienne frontière austro-russe, la République Ukrainienne Occidentale qui n'occupe que le territoire de l'ancienne Autriche se trouverait dans une situation stratégique précaire au moment où les armées polonaises paraîtraient à la fois au Nord et à l'Est.

Ad 2 a). Le changement que nous proposons sur ce point correspond mieux à la situation militaire présente, et notre ligne offre même des avantages considérables aux Polonais comparativement à la situation au moment de l'appel du Conseil Suprême (19 Mars 1919);

b) mais la raison la plus sérieuse de cette modification consiste en ce que, prévoyant un armistice à longue durée, nous, les Ukrainiens, serions reliés par une seule ligne de chemin de fer (Stryj—Lavoczne—Munkacs) à voie étroite, aux Tchèque-Slovaques, notre Gouvernement à déjà conclu des traités commerciaux¹⁾. Il serait néfaste à la vie économique de l'Ukraine, au moment où les Polonais auraient six lignes de chemins fer dont deux à voie double pour communiquer avec les pays ci-dessus. Il ne semble donc pas exagéré que nous demandions pour nous la ligne Sambor—Sianki.

Article III.

Quant au délai d'évacuation des troupes ukrainiennes au-delà de la ligne de démarcation qui, pratiquement n'obligera que les Ukrainiens, nous proposons de la prolonger un peu, à cause d'autant plus que l'article VI impose déjà à notre administration des chemins de fer des devoirs très sévères.

Article IV.

Le maximum des troupes ukrainiennes prescrit par cet article nous paraît préjudiciable pour les raisons suivantes:

1. Sous l'administration ukrainienne il restera plus de deux fois de territoire et de population que sous l'administration polonaise, par conséquent la relation des deux territoires de-

2. Comme il a été indiqué dans l'introduction, notre principal devoir national consiste dans l'organisation de nos forces pour la lutte contre les envahisseurs de l'Ukraine Orientale: les Bolchéviks. Cette organisation n'est possible que sur le territoire où s'étend légitimement le pouvoir du Gouvernement de la République Occidentale, c'est-à-dire en Galicie Orientale.

Si le contingent ne dépasse pas le chiffre de 20.000 hommes, qui suffisent à peine pour maintenir l'ordre dans l'intérieur du pays, une telle préparation militaire serait tout à fait

¹⁾ La ligne Stanielau—Körösmező—M. Sziget est dépourvue de tout intérêt commercial; de plus, elle débouche sur le territoire occupé par les Roumains avec lesquels nous avons de voies de communications plus commodes par la Bukovine.

impossible, alors que les Polonais auront toutes les possibilités d'organiser et de cantonner leurs troupes dans la Galicie Occidentale, dans l'ancienne Pologne russe, la Posenanie, etc.

3. Par conséquent, nous proposons de modifier l'article IV dans ce sens: que à l'Est de la ligne de démarcation à fixer, doit être créée une zone d'une largeur plus ou moins égale à cette partie de la Galicie Orientale qui sera occupée par les Polonais. C'est la seulement que les Ukrainiens seraient tenus de ne pas porter leur contingent militaire au-delà du chiffre fixé aux Polonais en Galicie Orientale (dans ce cas le chiffre de 20.000 serait exagéré). A l'Est de cette zone, nous proposons qu'il soit permis aux Ukrainiens d'organiser des forces contre les Bolchéviki.

Article V.

Accepté sans réserves.

Article VI.

Voir l'Article III.

Articles VII et VIII.

Acceptés sans réserves.

Article IX

(d'après le texte anglais).

Il serait juste que la partie de la Galicie Orientale occupée par les Polonais soit soumise à une juridiction militaire et administrative particulières, de même que le territoire occupé par nos armées.

Article X

(d'après le texte anglais).

Comme la production du pétrole constitue presque l'unique article d'exportation pour la Galicie Orientale et que d'autre part les Polonais possèdent de riches gisements de pétrole en Galicie Occidentale largement suffisants pour satisfaire tous leurs besoins, nous estimons que la portion de pétrole exigée pour la Pologne doit être limitée à ses besoins intérieurs et ne pas devenir l'objet d'exportations. Aussi nous proposons de limiter la portion attribuée aux Polonais à un tiers de la production totale.

Article XI.

Comme l'état d'armistice peut durer longtemps, nous proposons de compléter cet article dans ce sens: que la défense prévue ne soit valable que pour le temps où de telles défenses restent en vigueur chez les Puissances alliées et associées.

Articles XII et XIII.

Acceptés sans réserves.

Au cas où des explications plus circonstanciées seraient nécessaires, nous sommes prêts à faire un exposé oral des modifications proposées ci-dessus.

Engagement additionnel.

Nous proposons de changer dans ce sens: que ne seront congédiés que les officiers de langue allemande et non originaires de la Galicie et de la Bukovine, et à mesure qu'ils seront remplacés par des officiers ukrainiens ou neutres.

Paris, le 12 Mai 1919.

IX.

Le Secrétariat Général de la Conférence de la Paix communique à la Délégation ukrainienne une partie de la décision du Conseil Suprême du 25 Juin 1919.

Paris, le 26 Juin 1919.

Le Secrétariat Général de la Conférence de la Paix a l'honneur de faire parvenir ci-joint à la Délégation ukrainienne le texte d'une décision prise le 25 Juin par le Conseil Suprême des Puissances alliées et associées.

Cette décision a été télégraphiée le même jour à Varsovie pour être communiquée par le ministre de France au Gouvernement polonais et par les soins des représentants militaires alliés en Pologne au Gouvernement ukrainien.